

BIBLIOTEKA
UNIwersYTETU
RZESZOWSKIEGO

Rzeszów, czarna, 1 - 3 czerwca 2005 roku

TRADYCJA I NOWOCZESNOŚĆ

BIBLIOTEK AKADEMICKICH

**TRADYCJA
I NOWOCZESNOŚĆ
BIBLIOTEK AKADEMICKICH**

Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej
Rzeszów – Czarna, 1–3 czerwca 2005 r.

Rzeszów 2005

TRADYCJA I NOWOCZESNOŚĆ BIBLIOTEK AKADEMICKICH

Opracowanie materiałów:

Ewa BIENIASZ
Krystyna SERWATKO
Bożena JASKOWSKA

Redakcja techniczna i korekta:

Krystyna WALC
Krystyna BARAN
Dorota WADIAK

Projekt okładki i strony tytułowej:

Piotr JUGA

© Copyright BUR Rzeszów 2005

ISBN 83-922515-0-4

Druk:

DRUKARNIA DUET
Przybyszówka/Boguchwała, tel./fax (017) 863 55 44, 871 12 81

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-------------	---

Współczesna biblioteka akademicka – nowe koncepcje działalności i zarządzania placówką

Grażyna Piotrowicz , Model hybrydowy jako optymalny wariant funkcjonowania i rozwoju współczesnej biblioteki akademickiej	11
Teresa Wildhardt, Anna Sokołowska-Gogut , Biblioteka – centrum zasobów edukacyjnych	25
Bożena Jaskowska , Koncepcja „biblioteki uczącej się” odpowiedzią na dylemat: stare czy nowe	32
Lidia Derfert-Wolf , Rezultaty i plany prac Zespołu ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych. Analiza danych z ankiet 2002-2003	43
Stefan Kubów , Kompetencje menedżerów bibliotek w opinii pracowników	59
Aleksandra Kaszper, Małgorzata Waga , Wykorzystanie elektronicznych źródeł informacji a ich finansowanie w uczelni na bazie doświadczeń Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego	67
Jan Zaleski , Systemy zabezpieczeń zbiorów i pomieszczeń w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej	79

Bibliotekarz naukowy w społeczeństwie wiedzy – wielowymiarowość i organizacja pracy

Piotr Marcinkowski , Bibliotekarz. Stereotyp czy wizerunek?	93
Paulina Weigt , Bibliotekarz XXI wieku – umiejętności i predyspozycje do pracy z użytkownikiem	107
Barbara Janczak , O formach kształcenia w bibliotece akademickiej	116
Beata Kurek , Rola biblioteki akademickiej w procesie dydaktycznym na podstawie działalności i usług informacyjnych oferowanych przez Bibliotekę Jagiellońską	128
Urszula Wojtasik , Tradycja i nowoczesność w gromadzeniu książek zagranicznych na przykładzie Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej	138
Olga Giwer , Selekcja zasobów w bibliotekach akademickich jako element polityki gromadzenia i kształtowania zbiorów	146

Małgorzata Dudziak-Kowalska Współpraca bibliotek akademickich w zakresie opracowania rzeczowego zbiorów zwartych w ramach katalogu centralnego NUKAT	158
---	-----

Nowoczesność w tradycji – wymiana doświadczeń

Bożena Budrewicz, Anna Kmiecik Zbiory tradycyjne a e-zbiory. Przeszłość i przyszłość?	173
Danuta Szewczyk-Kłos Biblioteka Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Opolskiego w nowej przestrzeni organizacyjnej i nowych możliwościach technologicznych	183
Maria Lindenau-Langner Rozwój, struktura i działalność filii Biblioteki Głównej Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy w latach 1975-2005	191
Mirosława Różycka Biblioteka jeszcze tradycyjna czy już nowoczesna – na przykładzie biblioteki Uniwersytetu Szczecińskiego	210
Bożena Kaniuczak, Małgorzata Kruczek Wpływ nowoczesnych technologii na podniesienie standardu usług biblioteki (na podstawie badań przeprowadzonych w Bibliotece Głównej Politechniki Rzeszowskiej)	221
Zenona Krupa Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego w opinii jej użytkowników	229
Anita Januszewska Tradycyjne i elektroniczne źródła w działalności informacyjnej. Z doświadczeń Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego	242
Kazimierz Adamczyk Biblioteka Akademii Bydgoskiej – przeszłość, teraźniejszość i przyszłość	248
Bogdan Kalinowski, Magdalena Karciarz Wykorzystanie elektronicznych źródeł informacji do pracy z użytkownikiem na podstawie strony Biblioteki DSWE ...	249
Halina Kozak Usługi informacyjne wczoraj i dziś (na przykładzie Oddziału Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu)	255
Małgorzata Jaworowska Nowy wymiar wizerunku Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej wspierany tradycją	256
Janina Szadkowska Biblioteka w tworzącym się środowisku naukowym. Doświadczenia Biblioteki Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu	266

Wstęp

Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego w 2004 roku przeprowadziła się do nowego obiektu spełniającego standardy obowiązujące w nowoczesnym budownictwie bibliotecznym. Duże, przestronne pomieszczenia oraz ich wyposażenie stworzyły warunki i atmosferę do pracy i nauki. Odpowiednio przygotowane księgozbiory w czytelnich pozwalają na samodzielnie korzystanie z nich. Zarówno warunki pracy jak też oferowane usługi zaspokajają w dużym stopniu potrzeby naszych Czytelników.

Nowe tendencje w bibliotekarstwie, automatyzacja procesów bibliotecznych w sposób zasadniczy zmieniły oblicze bibliotek akademickich, co nie oznacza odrzucenia wszystkich tradycyjnie wypracowanych form. Nasza nowa rzeczywistość stała się powodem do zorganizowania ogólnopolskiej konferencji nt. „Tradycja i nowoczesność bibliotek akademickich”. Temat konferencji spotkał się z bardzo szerokim zainteresowaniem środowiska bibliotekarskiego. Świadczy o tym liczba uczestników – prawie 100 osób, a ilość referatów (26) dowodzi potrzeby wypowiedzi i dyskusji o problemach bibliotek akademickich.

Gościliśmy przedstawicieli różnych bibliotek, zarówno uczelni państwowych, jak i prywatnych – bibliotek o bogatych tradycjach i tych, które powstały niedawno. Zapotrzebowanie na informację w dobie kształtowania się społeczeństwa informacyjnego wymaga wypracowania modelowych rozwiązań.

Prezentacja różnych koncepcji i modeli pracy bibliotek akademickich zdominowała tematykę referatów. Wiele z nich, popartych przeprowadzonymi badaniami, upoważnia do formowania standardów. Grupa referatów dotyczyła wykorzystania elektronicznych źródeł informacji do pracy z czytelnikiem. Wykazywano wpływ nowoczesnych technologii na podniesienie standardów usług bibliotecznych. Pisano o bibliotece jako organizacji uczącej się, o kulturze organizacyjnej – wykazywano zależność i związek z poprawą jakości usług informacyjnych. Szukano odpowiedzi na pytanie czy biblioteka tradycyjna, czy już nowoczesna – jakie są wyznaczniki nowoczesności w bibliotekarstwie. Opowiadano się za koniecznością nowych struktur organizacyjnych w bibliotekach akademickich. Prezentowano wyniki badań na temat kompetencji menedżerów bibliotek. Sugerowano model biblioteki hybrydowej łączącej tradycję, teraźniejszość i przyszłość. Oprócz tej tematyki „instytucjonalnej” nie zabrakło wypowiedzi nt. zawodu bibliotekarza, jego wizerunku, kwalifikacji i umiejętności, a dopełnieniem było przedstawienie obrazu bibliotekarza w literaturze, filmie i innych mediach.

Konferencja mogła się odbyć dzięki przychylności sponsorów. Jest to dowód uznania roli biblioteki w procesie kształcenia i kreowania jej nowoczesnego wizerunku.

Organizatorzy konferencji składają podziękowania jej uczestnikom, sponsorom, patronom medialnym, bez których nie mogłaby się odbyć ta owocna wymiana poglądów i doświadczeń.

Grażyna Piotrowicz

Biblioteka Uniwersytecka
Wrocław
piotrowicz@bu.uni.wroc.pl

Model hybrydowy jako optymalny wariant funkcjonowania i rozwoju współczesnej biblioteki akademickiej

Hybrid model as the optimal variant of functioning and development of modern academic library

Abstrakt

Opisano ewolucyjny rozwój bibliotek w XX wieku oraz rewolucyjne zmiany wywołane w nich pod wpływem rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych w ostatniej dekadzie wieku. Scharakteryzowano powstającą erę informacji i kształtujące się społeczeństwo informacyjne oraz wpływ towarzyszących im zjawisk na transformację bibliotek. Przedstawiono koncepcję biblioteki hybrydowej, podano jej definicje oraz scharakteryzowano jej cechy. Określono model hybrydowy współczesnej biblioteki akademickiej jako najlepiej odpowiadający potrzebom użytkowników. W uwagach końcowych – za gwarancję pomyślnego rozwoju biblioteki hybrydowej i jej personelu przyszłości – uznano oparcie się w ich działalności na zasadach „uczącej się organizacji”.

The paper presents the evolutionary development of libraries in the 20th century and their revolutionary changes caused by the development of information and communication technology during the last decade of the century. The rising information age, shaping the information society as well as the influence of the phenomena (accompanying the process) on the transformation of libraries is also described. The paper presents the concept of hybrid library, its definition and characteristics, too. The hybrid model of modern academic library is defined as the best way of meeting the users' needs. In conclusion, the successful development of the hybrid library and its staff in the future depends on activity according to the rules of „learning organization”.

1. Wprowadzenie

Model tradycyjnej biblioteki jako instytucji, w obecnie znanym nam kształcie, powstał w drugiej połowie XIX wieku. W XX wieku najpierw wprowadzono wolny dostęp do katalogów, następnie do części lub całości zbiorów. Z czasem, na przelo-

mie lat 60. i 70. rozpoczął się i trwał stały postęp w automatyzacji funkcji bibliotecznych, który najpierw objął komputeryzację katalogów bibliotecznych, następnie – systemy wypożyczeń, by na przełomie lat 70. i 80. doprowadzić do powstania zintegrowanych systemów bibliotecznych, które do zarządzania podstawowymi procesami bibliotecznymi używały jednolitej architektury programowej. Jednym z najważniejszych osiągnięć tego okresu był rozwój publicznie dostępnych katalogów OPAC, które „zrewolucjonizowały” wyszukiwanie katalogowe.

W tym samym okresie pojawiły się również systemy informacyjne, które następnie rozwinęły się w formie systemów typu online, zasilanych początkowo przez CD-ROMy, a następnie – przez zdalne serwery.

Tymczasem nowe technologie informatyczne przełomu lat 80. i 90. zmieniły techniczne podstawy funkcjonowania telekomunikacji. *Cyfrowe kodowanie, przesyłanie i transmitowanie otworzyło drogę: kablom światłowodowym, transmisji satelitarnej i mikrofalowej. Cyfrowa transformacja telekomunikacji zaczęła umożliwiać obsługę transmisji audiowizualnej i multimedialnej.*¹ Powstanie systemu WWW i nowoczesnych technik informacyjnych² stworzyło zupełnie nowe, wcześniej nawet niewyobrażalne, możliwości rozpowszechniania i wymiany informacji. *Jako, że produkcja i dystrybucja informacji cyfrowych eliminuje wielokrotne prace przygotowawcze i redystrybucję, nastąpiła zdecydowana oszczędność czasu od momentu jej powstania do wykorzystania. Informacja cyfrowa bowiem, w przeciwieństwie do rozlicznych kopii, które trzeba generować w czasie i dostarczać poprzez tradycyjne (pocztowe lub manualne) kanały dystrybucyjne, musi zostać tylko raz wytworzona i zapamiętana, by natychmiast być dostępna poprzez sieci – jednocześnie dla wielu użytkowników.*³

Świat zaczął wkraczać w erę informacji.

2. Era informacji i towarzyszące jej zjawiska

Panuje powszechne przekonanie, że obecnie w niektórych krajach rozwiniętych gospodarczo i zaawansowanych technologicznie ma miejsce rewolucja informacyjna. Część z nich znajduje się w fazie aktywnej budowy *społeczeństwa informacyjnego, w którym dostęp do informacji, wiedzy i technologii oraz ich efektywne wykorzystanie stają się głównym narzędziem rozwoju ekonomicznego i społecznego. Siłą napędową przemian są technologie informacyjne i komunikacyjne,*

¹ Dobrowolski Z.: *Internet i biblioteka*. Warszawa: Wydaw. SBP, 1998.

² Babik W., Rykaczewska-Wiorogórska B.: *Telematyka – koncepcja i wykorzystanie w społeczeństwie informacyjnym* „Zagadnienia Informatyki Naukowej” 1998, 17(1), s. 64-73.

³ Chen H.: *Towards Building a Global Digital Library* „Journal of the American Society for Information Science” 2000, 51(4), pp. 311-312.

a procesem stale im towarzyszącym – transformacja.⁴ Polska tworzy dopiero podwaliny takiego społeczeństwa, w którym *informacja i wiedza stają się kluczem strategicznym dokonującym transformacji zasobów, tak jak praca i kapitał stanowiły centralne zasoby społeczeństwa industrialnego. Dostęp do, i konsumpcja informacji są też używane do określania stopnia zaawansowania społeczeństwa w kategoriach jego orientacji na informację.*⁵

Wkraczanie w erę informacji wywołuje procesy transformacji w środowiskach: informacyjnym, edukacyjnym i społecznym, spowodowane rozwojem technologicznym oraz postępowaniem cywilizacyjnym, i skutkuje wielkim zróżnicowaniem tych środowisk. Dokonujących się aktualnie przeobrażeń nie można rozważać w oderwaniu od bibliotek, gdyż *biblioteki są częścią społeczeństwa i odzwierciedlają zachodzące w nim zmiany.*⁶ Ponadto, biblioteki, jako instytucje społeczne, są połączone z ewolucją całego systemu wiedzy i komunikacji. Dotyczy to zwłaszcza bibliotek akademickich, których pierwszoplanowym zadaniem jest wspieranie procesów dydaktycznych i naukowo-badawczych na uczelniach, i które pełnią także funkcję ogólnodostępnych bibliotek publicznych.

Na przestrzeni dwóch ostatnich dekad, w dynamicznie zmieniającym się otoczeniu – biblioteki nie mogły zatem pozostawać bierne. *Musiały zaadaptować nowopowstające narzędzia, przyjąć nowe formy usług i, z czasem, wprowadzić je w obręb tradycyjnej biblioteki. Zaistniała sytuacja, która z jednej strony wymagała od bibliotek zajmowania się tradycyjnymi zbiorami, z drugiej zaś wymusiła na nich, by swą działalnością objęły także zasoby elektroniczne. W efekcie tego procesu zaczęły rozwijać się biblioteki hybrydowe.*⁷

3. Powstanie koncepcji biblioteki hybrydowej

Rozwój koncepcji bibliotek hybrydowych rozpoczął się w Wielkiej Brytanii w ramach realizowanego tam projektu Electronic Library Programme (eLib Programme)⁸, który powstał jako efekt wdrożenia niektórych zaleceń zawartych

⁴ Piotrowicz G.: *Kreowanie serwisów informacyjnych w hybrydowej bibliotece uczelnianej* W: *Profesjonalna informacja w Internecie*. Red. M. Kocójowa. Kraków: Wydaw. UJ 2005, s. 219-229.

⁵ Bell D.: *Communication technology: for better or for worse?* In: Salvaggio J.L. (Ed.) *The information society: Economics, social, and structures issues* New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1989, pp. 89-103.

⁶ Saunders L.M.: *The Human Elements in the Virtual Libraries* „Library Trends” 1999, 47(4), pp. 771-787.

⁷ Akeroyd J.: *The Management of Change in Electronic Libraries* In: Ershova T.V., Hohlov Y.E., eds. *Libraries in the Information Society*. München: K.G. Saur, 2002, pp. 82-87.

⁸ Oppenheim C., Smithson D.: *What is the hybrid library?* „Journal of Information Science” 1999, 25(2), pp. 97-112.

w powstałym w 1993 r., Raporcie Prof. Briana Folletta. Rozdział 7 wspomnianego Raportu dotyczył wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w celu rozwiązania problemów bibliotek. Na implementację rozwiązań dotyczących problemów zawartych w w/w rozdziale przyznano fundusz w wysokości 15 mln funtów i stworzono tzw. Electronic Library Programme (eLib).

Program ten, rozpoczęty w 1994 r. a zakończony w 2001 r., składał się z trzech faz, które dotyczyły: publikacji elektronicznych (łącznie z: rozwojem czasopism elektronicznych, pre-printami, krótkimi wypożyczeniami elektronicznymi, publikowaniem na żądanie, digitalizacją, obrazami cyfrowymi, zabezpieczaniem jakości), dostępu do zasobów (łącznie z: dostarczaniem dokumentów, dostępem do zasobów sieciowych), szkoleń i studiów wspierających.

Trzecia, i ostatnia, faza eLib Programme powstała na bazie osiągnięć obu poprzednich faz i ukierunkowana została na spójność informacji i implementację usług. Próbowano w niej dostarczyć odpowiedzi na pytanie – jak oddzielne technologie i usługi mogłyby być stosowane w zintegrowany sposób. Faza 3 objęła przede wszystkim tematykę „bibliotek hybrydowych” i ukierunkowana była na zbudowanie modeli i wzorców, określających sposoby osiągania spójności przez biblioteki. Ponadto, zajmowała się implementacją protokołu Z39.50 do tworzenia wirtualnych katalogów centralnych, problematyką zabezpieczania cyfrowego oraz rozwijaniem w formę usług – efektów działania dwóch poprzednich faz.⁹

Motywacją do realizacji programu biblioteki hybrydowej była potrzeba stawienia czoła – zaistniałej różnorodności.¹⁰

Budżet trzeciej fazy programu wyniósł 5 mln funtów i umożliwił realizację 20 projektów, z których 5 dotyczyło bibliotek hybrydowych: Agora (rozwinął system zarządzania biblioteką hybrydową, w celu dostarczenia zintegrowanego dostępu do usług), BUILDER (zbudował model biblioteki hybrydowej odpowiedniej dla środowiska nauczania i badań), HeadLine (stworzył model biblioteki hybrydowej pracującej w aktualnie istniejącym środowisku akademickim, dostarczającej pojedynczego interfejsu Web do wszystkich materiałów bibliotecznych, niezależnie od ich formy fizycznej), HyLife (kładł nacisk na realizację potrzeb użytkowników i rozwój nowych usług w przyszłości), i MALIBU (wypracował model organizacji i rozwoju usług, korzystnych przede wszystkim z punktu widzenia użytkowników).

---

⁹ Pinfield S.: *The relationship between national and institutional electronic library developments in the UK; an overview* In: Ershova, T.V.; Y.E. Hohlov, eds. *Libraries in the Information Society*. München: K.G. Saur, 2002, pp. 134-148.

¹⁰ Rusbridge C., Royan B.: *Towards the Hybrid Library: Developments In UK higher Education* In: Ershova T.V., Hohlov Y.E., eds. *Libraries in the Information Society*. München: K.G. Saur, 2002, pp. 123-133.

Wszystkie 5 projektów dotyczyło problematyki: legalizacji, tworzenia profili użytkownika, projektowania interfejsu użytkownika, wzajemnych połączeń między bazami danych, zarządzania procesem digitalizacji i rozwoju personelu.¹¹

W efekcie realizacji trzeciej fazy Programu eLib określono też model hybrydowy biblioteki akademickiej, który pozwala jej przetrwać w dynamicznie zmieniającym się środowisku informacyjnym i edukacyjnym.

4. Definicje biblioteki hybrydowej

*Biblioteka posiadająca elementy biblioteki elektronicznej lub cyfrowej, która współistnieje wraz z tradycyjnie funkcjonującą biblioteką to biblioteka hybrydowa.*¹²

Najwcześniej pojęcia biblioteki hybrydowej użył Sutton, charakteryzując ją jako bibliotekę, w której równowaga między informacją w wersji drukowanej i meta-informacją w wersji cyfrowej przesuwa się wyraźnie w kierunku mediów cyfrowych; biblioteka taka gwarantuje też dostęp do rozproszonych zasobów sieciowych.¹³

Inną nazwą zaproponowaną dla biblioteki hybrydowej jest *biblioteka zintegrowana*¹⁴, rozumiana, zgodnie z definicją zaproponowaną przez Chrisa Rusbridgę – dyrektora eLib Programme, jako *łącząca w kontekst działającej biblioteki – szereg technologii pochodzących z różnych źródeł, a także eksploatująca zintegrowane systemy i serwisy, działające zarówno w środowisku elektronicznym, jak i tekstowym. Powinna ona integrować dostęp do wszystkich rodzajów zasobów(...) używając różnorodnych technologii ze świata biblioteki cyfrowej, stosując je do różnorodnych mediów.*^{15, 16}

Natomiast definicja podana w ramach projektu MALIBU mówi, że *biblioteka hybrydowa jest czymś więcej niż tylko interfejsem oferującym zintegrowane odkrywanie zasobów, niezależnie od tego czy są w formie analogowym czy cyfrowym, czy są lokalne, krajowe czy międzynarodowe (...) bibliotekę hybrydową należy postrzegać jako środowisko z usługami fizycznymi i wirtualnymi wspierający-*

¹¹ Chowdhury G.G., Chowdhury S.: *Progress in documentation. Digital library research: major issues and trends* „Journal of Documentation” 1999, 55(4), pp. 409-448.

¹² Por. przyp. 8.

¹³ Sutton S.: *Future service models and the convergence of functions: the reference librarian as technician, author and consultant*. W: *The Roles of Reference Librarians, Today and Tomorrow* New York: Haworth Press, 1996, pp. 125-143

¹⁴ Brophy P.: *Towards a generic model of information and library services in the information age*, „Journal of Documentation” 2000, 56(2), pp. 161-184.

¹⁵ Garrod P.: *Survival strategies in the Learning Age – hybrid staff and hybrid libraries* „Aslib Proceedings” 1999, 51(6), pp.187-194.

¹⁶ Por. przyp 14.

*mi zawodową działalność użytkowników od odkrycia informacji do działań i analizy prowadzonych na dostarczonych zasobach.*¹⁷

Dla podobnego typu biblioteki zaproponowano również nazwę *biblioteki – bramy* (gateway library), zdefiniowanej jako *system informacyjny, który dostarcza pojedynczego, wygodnego, nieskomplikowanego punktu dostępu do starannie wyselekcjonowanej kolekcji złożonej z informacji bibliograficznych, pełnotekstowych i numerycznych. Koncepcja „bramy” uwydatnia tu szczególną rolę bibliotek w selekcjonowaniu materiałów z rozległego wszechświata zasobów.*¹⁸

Zgodnie z definicją podaną w eLib Programme *biblioteka hybrydowa łączy w sobie dwa światy: rzeczywisty – utworzony przez fizycznie istniejącą bibliotekę, z wirtualnym – obejmującym cyfrową przestrzeń informacyjną. Połączenie między nimi zapewnia najczęściej interfejs Webu lub Windowsa.*¹⁹ *Wśród zasobów osiągalnych w cyfrowej przestrzeni informacyjnej wymienia się: dokumenty pierwotne (np. czasopisma elektroniczne, zeskanowane materiały własne biblioteki), dokumenty wtórne (np. zasoby na CD-ROMach), dokumenty pochodne (lokalny OPAC, katalogi lokalnych konsorcjów itp.), zasoby internetowe (np. serwisy informacyjne, witryny wydawców, księgarnie online itp.) oraz dodatkowy potencjał w postaci: szarej literatury, archiwów, zasobów audio-video itp.*²⁰ We współczesnych bibliotekach uczelnianych funkcję „bramy,” wiodącej do cyfrowej przestrzeni informacyjnej, pełnią najczęściej witryny internetowe.

Wydaje się, że formuła biblioteki hybrydowej, wykorzystującej zarówno *przestrzeń wirtualną, jak i fizyczną oraz oferującej użytkownikom dostęp do szeregu drukowanych i elektronicznych źródeł informacji*²¹ najlepiej odpowiada potrzebom współczesnych użytkowników.

5. Charakterystyka i rozwój bibliotek hybrydowych

Głównym celem strategicznym biblioteki hybrydowej jest zapewnienie dostępu do całego zestawu różnorodnych zasobów oraz znalezienie sposobów, w jakie zasoby te mogą zostać zintegrowane w bardziej spójną całość, poprzez dostarczenie odpowiedniej obsługi. W rzeczywistości obsługa jest najważniejsza. Strategia musi być skoncentrowana na użytkowniku, a nie napędzana tech-

¹⁷ Por. przyp. 15, s. 191.

¹⁸ Borgman C.L.: *Digital libraries and the continuum of scholarly communication* „Journal of Documentation” 2000, 56(4), pp. 412-430.

¹⁹ Por. przyp. 8, s. 103.

²⁰ Tamże, s. 103.

²¹ Por. przyp.15, s. 191.

nologią (choć Chris Rusbridge komentuje, że może być „umożliwiona przez technologię”).²²

Stąd główne sfery działań kierowniczych i strategicznych w bibliotece hybrydowej koncentrują się wokół: zarządzania współdziałaniem systemów i usług oraz ich wzajemną łącznością, zarządzania dostępem, zarządzania metadanymi, zarządzania danymi cyfrowymi, zarządzania partnerstwem i wzajemną współpracą oraz kierowania rozwojem umiejętności.

5.1. Spójność usług

Próba zebrania wszystkich usług w jedną, spójną całość jest najważniejszym elementem rozwoju każdej biblioteki hybrydowej. *Osiąga się to poprzez wykorzystanie powszechnie uznanych i zaakceptowanych standardów technicznych dla reprezentacji informacji elektronicznych, formatowania, transmisji i protokołów. Jest to jedyna droga by zapewnić kompatybilność, a przez to również współdziałanie różnego typu sprzętu, danych, praktyk, procedur i systemów, potrzebnych do osiągnięcia uniwersalnego dostępu i wymiany informacji elektronicznych w skali globalnej.*²³

Z punktu widzenia funkcjonalności sieciowych systemów informacyjnych – obecnie coraz większego znaczenia nabiera łączenie się i aktywna współpraca różnorodnych typów systemów, niezależnie od wykorzystywanego sprzętu i oprogramowania. Dotyczy to przede wszystkim możliwości prowadzenia symultanicznych wyszukiwań w wielu zasobach informacyjnych, rozproszonych w globalnym środowisku sieciowym. Ogromne możliwości w tym względzie stwarza protokół wyszukiwania i pobierania informacji – Z39.50 (zaadaptowany przez ISO jako ISO 23950), który umożliwia równoczesne komunikowanie się z więcej niż jednym serwerem Z39.50 i prowadzenie symultanicznych wyszukiwań w wielu zasobach informacyjnych (np. bazach danych, katalogach bibliotecznych). Dzięki temu możliwe jest tworzenie systemów rozproszonych baz danych, łączenie różnych systemów informacyjnych i tworzenie wirtualnych katalogów centralnych. Protokół Z39.50 jest zatem uniwersalnym interfejsem komunikacyjnym.

*Istotne są też standardy dotyczące informacji i dokumentacji, jak: XML, SGML, HTML, VRML, chociaż w praktyce większość wymiany informacyjnej odbywa się przez e-mail, anonimus ftp, oraz platformy przeglądarek WWW z dokumentami sformatowanymi w TeX, LaTeX, Postscript, PDF, ASCII test, Word i WordPerfect.*²⁴

5.2 Kontrola dostępu

W bibliotece konwencjonalnej kontrola dostępu jest bardzo prosta i ogólna, to samo można powiedzieć o bibliotece wirtualnej. W przypadku biblioteki hybry-

²² Pinfield S.: *BUILDER: an institutional hybrid library strategy* „The New Review of Academic Librarianship” 1998, Vol. 4, pp. 31-37.

²³ Por. przyp. 8, s. 312.

²⁴ Tamże, s. 312.

dowej obie formy są istotne i muszą być uwzględnione łącznie. Przy kontrolowaniu dostępu trzeba zarządzać danymi o użytkownikach, które są używane do ich identyfikacji i uwierzytelniania, czyli sprawdzania uprawnień, w stosunku do poszczególnych zasobów.

W bibliotece hybrydowej użytkownik z przestrzeni sieciowej zgłasza się poprzez interfejs użytkownika, którym jest najczęściej strona domowa biblioteki. Wówczas interfejs źródłowy dokonuje sprawdzenia wszystkich danych nt. użytkownika i zasobów, o które pyta zainteresowany i umożliwia lub blokuje dostęp do nich.

We wszystkich nowoczesnych interfejsach idea komunikacji stron WWW z wszelkimi zasobami informacyjnymi biblioteki jest podobna i opiera się na trójwarstwowej architekturze klient-serwer. Wykorzystuje ona serwer WWW, jako serwer aplikacyjny (warstwa druga), usprawniający obsługę klienta (warstwa pierwsza), zgłaszającego poprzez przeglądarkę internetową na komputerze użytkownika zadanie do serwera bazy danych (warstwa trzecia).

5.3 Zarządzanie metadanymi

Biblioteki od zawsze mają do czynienia z metadanymi. *Metadane to, w szerszym tego słowa znaczeniu, dane o danych, informacje, które opisują inne źródła informacyjne i umożliwiają dostęp do nich.*²⁵ W bibliotece hybrydowej, w porównaniu z tradycyjną, występuje zdecydowanie więcej różnych form metadanych, którymi trzeba zarządzać, gdyż obejmuje ona wielką różnorodność źródeł informacji.

W zintegrowanej bibliotece hybrydowej metadane dla różnych źródeł powinny być zebrane razem w taki sposób, aby użytkownik mógł zostać „doprowadzony” do potrzebnych mu materiałów, bez względu na ich format. Istotną rolę może tu odegrać OPAC, który staje się nie tylko listą pozycji przechowywanych w fizycznej bibliotece, ale też „bramą” do źródeł elektronicznych (lokalnych i zdalnych).

Ważnym problemem staje się też zwiększenie wzajemnej łączności z innymi bazami metadanych, jak np. tematyczne zestawienia linków na stronach Web, czyli „bramy” do dziedzinowych zasobów w globalnym systemie Web. Chodzi tu o działanie zgodne z ideą tworzenia właściwego „krajobrazu informacyjnego” dla zgłaszającego się użytkownika biblioteki, czyli widoku, jaki posiada on na dostępne dla siebie zasoby informacyjne. Ten widok, poprzez użycie odpowiednich narzędzi programowych, może być w pewien sposób indywidualizowany, co oznacza, że dla każdego użytkownika przygotowany zostaje właściwy krajobraz informacyjny, czyli widok, dostępnych dla niego informacji – jest inny, zgodny z uprawnieniami, które posiada.

²⁵ Por. przyp. 22, s. 34.

5.4 Zarządzanie materiałami cyfrowymi

W bibliotece hybrydowej coraz większa część materiałów przybiera postać elektroniczną (cyfrową) i obowiązują w stosunku do nich zupełnie nowe wzorce dostarczania i gromadzenia. Pojawiają się bardzo istotne problemy dotyczące utrzymania, rozwoju i zarządzania kolekcjami cyfrowymi. *Dane stają się osiągalne dzięki licencji i nie są wypożyczane. Mogą stać się dostępne dla określonych grup użytkowników pod pewnymi warunkami i przez pewien określony okres.*²⁶

W bibliotece hybrydowej wzrasta ilość pełnotekstowych materiałów w wersji cyfrowej, z których część jest już objęta zarządzaniem, ale niektóre znajdują się dopiero w fazie tworzenia. Coraz więcej bibliotek tworzy repozytoria cyfrowe, jednak do takich projektów należy się niezwykle starannie przygotować, biorąc pod uwagę wiele istotnych czynników. *Proces digitalizacji jest bowiem złożony i obejmuje selekcję, przygotowanie, skanowanie, obróbkę skanów, tworzenie metadanych, zapisywanie i migrację.*²⁷ *Dane cyfrowe narażone też są na utratę wskutek: fizycznego uszkodzenia lub zniszczenia nośnika; zmiany technologicznej, powodującej wycofanie z użycia przestarzałego sprzętu; dynamicznego charakteru treści cyfrowych (np. szybko zmieniające się strony Web); nieutrzymywania dostatecznie długo identyfikatorów (np. strony Web mogą przesunąć się w inne miejsce); zagrożenia i niebezpieczeństwa (ogień, woda itp.).*²⁸ Innym bardzo istotnym elementem przy tego typu przedsięwzięciach, który musi być uwzględniany i przestrzegany, są prawa własności intelektualnej.

*Środowisko cyfrowe wymaga też nowego podejścia do kolekcjonowania zbiorów dla przyszłych pokoleń. Zasadniczą sprawą tworzenia spadku (legatu) informacyjnego dla przyszłych pokoleń jest określenie odpowiedzialności za archiwizowanie cyfrowe.*²⁹

5.5 Współpraca partnerska

Partnerstwo w bibliotece hybrydowej należy rozważyć w dwóch płaszczyznach: wewnętrznej i zewnętrznej. Podczas prac wewnątrz biblioteki np. przy podejmowaniu się digitalizacji – ważna jest współpraca i pełna konwergencja działań między personelem bibliotecznym a personelem technicznym, czy informatycznym, odpowiedzialnym za proces digitalizacji, zarządzania metadanymi i za-

²⁶ Dempsey L.: *The network and the library: working in the new shared space: infrastructure and institutions* „The Electronic Library” 1999, 17(4), pp. 207-211.

²⁷ Hampson A.: *Managing a digitalization project* „Managing Information” 1998, 5(10), pp. 25-32.

²⁸ Brophy P.: *The library in the twenty-first century. New services for the information age* London: Library Association Publishing, 2002.

²⁹ Philips, Williams S.R.: *Collection Development Embraces the Digital Age* „Library Resources & Technical Services” 2004, 48(4), pp. 271-299.

rządzenia repozytorium cyfrowym. Zarówno w tym, jak i w innych przedsięwzięciach wewnątrzbibliotecznych, istotne jest przygotowanie odpowiedniej, spójnej strategii działań.

Podobnie dzieje się przy podejmowaniu współpracy z partnerami zewnętrznymi. Szczególnie ważne jest zarządzanie współpracą pomiędzy biblioteką hybrydową a dostawcami danych, dostawcami systemów i wydawcami.

*Hybrydowe biblioteki akademickie prowadzą też udaną współpracę sieciową i konsorcyjną, głównie w celu zapewnienia swoim użytkownikom stałego dostępu do aktualnych, uznanych za wartościowe i kompletnych źródeł informacji, najczęściej baz danych i czasopism elektronicznych.*³⁰

Współpraca partnerska dotyczy nie tylko dostępu do informacji na zdalnych serwerach oraz dzielenia się zasobami, ale także wypożyczeń bibliotecznych i elektronicznego dostarczania dokumentów.

5.6 Rozwój umiejętności

*W bibliotece hybrydowej bibliotekarze powinni na nowo określić zawód, nie w kategoriach utrzymywanych zbiorów, ale w kategoriach umiejętności, możliwości i wartości, jakie wnoszą do swoich społeczności.*³¹

*Istnieje mnóstwo umiejętności, które powinien posiadać pracownik biblioteki hybrydowej, i które ogólnie podzielić można na trzy zasadnicze grupy: umiejętności kierowania i zarządzania, umiejętności techniczne oraz umiejętności dziedzinowe.*³² Związane jest to z koniecznością działania bibliotekarza w złożonym, dynamicznie zmieniającym się środowisku, w którym trzeba umieć posługiwać się najnowszymi narzędziami technologicznymi, zarządzać projektami i zasobami oraz elastycznie reagować na wszelkie potrzeby użytkowników. W rozwijaniu umiejętności zarządzania, kreowania i dostarczania zasobów w środowisku cyfrowym – coraz ważniejsze będzie się stawać szkolenie i edukacja.

*Obecnie, bibliotekarz musi wejść dodatkowo w całkowicie nowy cykl informacyjny, począwszy od tworzenia, restrukturyzowania i prezentacji informacji, po jej rozpowszechnianie i użytkowanie. Przyszłość bibliotekarza opiera się zatem na robieniu tego, czego nie może wykonać komputer.*³³

Uznaje się, że współczesny bibliotekarz hybrydowy powinien posiadać zdolności analityczne, umiejętność zarządzania rozproszonymi zasobami, zdolność obsługi społeczności rozproszonych użytkowników, elastyczność, kreatywność,

³⁰ Chan L.: *Electronic journals and academic libraries* „Library HiTech” 1999, 17(10), p. 11.

³¹ Por. przyp. 26.

³² Deegan M., Tanner S.: *Digital futures. Strategies for information age* New York: Neal-Schuman Publishers Inc., 2002.

³³ Bhattacharya P.: *Advances in digital library initiatives: a developing country perspective*. „The International Information & Library Review” 2004, 36, pp. 165-175.

umiejętność samokształcenia i wprowadzania innowacji.^{34,35} Musi on czuwać nad ciągłym rozwojem zasobów, ich aktualnością i kompletnością, prowadzić działalność promocyjną i marketingową, a wobec użytkowników – pełnić funkcje doradcze i konsultacyjne oraz przeprowadzać ich permanentne szkolenia. Użytkownik biblioteki hybrydowej musi bowiem również posiadać umiejętności hybrydowe, aby mógł samodzielnie korzystać z oferowanych mu zasobów i usług.

6. Kultura organizacyjna biblioteki hybrydowej

Biblioteki są dużymi, skomplikowanymi organizacjami, bazującymi na jednostkach funkcjonalnych, które oddziałują wzajemnie, by dostarczyć możliwie najbardziej ujednoczone usługi dla użytkownika końcowego. Mało prawdopodobne wydawać by się mogło, że struktury istniejące przez lata – można będzie łatwo zmienić. Ale zmiana nie była bibliotekom nigdy tak pilnie potrzebna jak we współczesnym, szybko zmieniającym się świecie cyfrowych zasobów i usług.

*Biblioteka hybrydowa w równej mierze zmienia się strategicznie i kulturowo, co technologicznie.*³⁶

Aby przeżyć w stale zmieniającym się środowisku informacyjnym biblioteki muszą znaleźć sposób, by stawać się „organizacjami elastycznymi”. Szttywne zasady, obwarowania biurokratyczne i trwała hierarchia nie pomoże im przetrwać zalewu nowych technologii, skromnych budżetów, konkurencji i zmiennych oczekiwań użytkowników.

*Biblioteki potrzebują odejścia od „organizacji znających” tylko jedną najlepszą drogę działania wg określonych zasad i reguł, przemieszczenia się poza „organizację rozumiejącą”, gdzie kultura organizacji i wartości dominują, przy podejmowaniu decyzji tak, że mało prawdopodobne jest wystąpienie zmiany. Muszą stać się „organizacjami myślącymi”, organizacjami będącymi w stanie ustalać i rozwiązywać problemy bez pytania, dlaczego pęka system. Muszą stać się organizacjami, które kreują klimat uczenia się, eksperymentowania i podejmowania ryzyka, czyli organizacjami uczącymi się.*³⁷

Koncepcja „uczącej się organizacji” dostarcza dyrekcji i personelowi biblioteki narzędzi do takiego jej rozwoju, który może przynieść sukces w tych trudnych czasach.

³⁴ Arnold S.E.: *The future role of the information professional* „The Electronic Library” 1999, 17(6), pp. 373-375.

³⁵ Giesecke J., McNeil B.: *Core competencies and the learning organization* „Library Administration & Management” 1999, 13(3), pp. 158-166.

³⁶ Por. przyp. 22, s. 37.

³⁷ Giesecke J., McNeil B.: *Transitioning to the Learning Organization* „Library Trends” 2004, 53(1), pp. 54.

Kultura zarządzania biblioteką, która przez lata skupiała się na funkcjach i procesach, zamiast na celach i rezultatach – zmienia się. Istnieje potrzeba wyjścia poza ustalone granice myślenia w kategoriach podstawowych jednostek i elementów hierarchii, spojrzenia na całość biblioteki i skupienia się na głównych celach oraz osiąganiu ich, poprzez innowacyjne wykorzystanie ogromnych pokładów potencjału twórczego, zdolności i umiejętności tkwiących w personelu biblioteki.

Z kolei personel „uczącej się organizacji” zobligowany jest do ustawicznego samokształcenia się i podwyższania swoich umiejętności przez cały okres aktywności zawodowej, gwarantując tym samym właściwe przygotowanie i gotowość do podejmowania wyzwań związanych z wytyczaniem nowych kierunków rozwoju biblioteki, z zapotrzebowaniem na nowe usługi, które skutecznie wspierałyby społeczność akademicką i pozaakademicką w procesie przeobrażeń, związanych z budową społeczeństwa informacyjnego.

7. Uwagi końcowe

W obecnej chwili model hybrydowy biblioteki akademickiej wydaje się najlepiej odpowiadać potrzebom i oczekiwaniom współczesnego użytkownika, żyjącego w dynamicznie zmieniającym się środowisku: informacyjnym, edukacyjnym i społecznym.

Biblioteka hybrydowa bowiem daleko wykracza poza możliwości stworzone wyłącznie przez bibliotekę tradycyjną lub tylko – elektroniczną (cyfrową). Kreuje ona mianowicie dla użytkownika środowisko usług, stanowiące pełne uniwersum: świat rzeczywisty oferowany przez fizycznie istniejącą instytucję (przestrzeń społeczna, bezpośredni kontakt z książką, miejsce-ośrodek edukacji, informacji i kultury) oraz świat wirtualny, pozwalający, za jednym „kliknięciem myszką”, sięgać do zasobów i usług udostępnianych na serwerach w najbardziej odległych zakątkach globalnej przestrzeni sieciowej.

*W środowisku hybrydowym z dużą ilością heterogenicznych usług i konkurującymi dostawcami, jeśli chce się dostarczać usługi dobrej jakości – bardzo istotne jest wyraźne skupienie się na użytkownikach.*³⁸

Dlatego należy oczekiwać, że w przyszłości akademickie biblioteki hybrydowe w dalszym ciągu będą wspierać użytkownika w jego środowisku. Oprócz usług tradycyjnych – poszerzać się będzie oferta usług, świadczonych sieciowo, także w czasie rzeczywistym i *postępować będzie ich dalsza indywidualizacja, która pozwoli użytkownikowi łączyć cechy usług tradycyjnych z komfortem zdalnego dostępu i anonimowością wyszukiwarki.*³⁹

³⁸ Por. przyp. 28, s. 165.

³⁹ Desai C.M.: *Instant messaging reference: how does it compare?* „The Electronic Library” 2003, 21(1), pp. 21-30.

W bibliotece tworzone będą coraz bardziej wyrafinowane narzędzia programowe i interfejsy użytkowe, które ułatwią korzystanie z zasobów informacyjnych i wspierać będą użytkownika w jego środowisku edukacyjnym, m.in. w procesie kształcenia na odległość itp.

Skupienie swej uwagi na użytkowniku oraz aktywne bazowanie w swej działalności na zasadach „uczącej się organizacji” stanowi podstawę przetrwania i pomyślnego, przyszłego rozwoju zarówno personelu, jak i całej instytucji, nawet w okresie dynamicznych przemian.

Bibliografia

- [1] Akeroyd J.: *The Management of Change in Electronic Libraries* In: Ershova T.V., Hohlov Y.E., eds. *Libraries in the Information Society*. München: K.G. Saur, 2002, pp. 82-87.
- [2] Arnold S.E.: *The future role of the information professional* „The Electronic Library” 1999, 17(6), pp. 373-375.
- [3] Babik W., Rykaczewska-Wiorogórska B.: *Telematyka – koncepcja i wykorzystanie w społeczeństwie informacyjnym* „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1998, 17(1), s. 64 -73.
- [4] Bell D.: *Communication technology: for better or for worse?* In: Salvaggio J.L. (Ed.) *The information society: Economics, social, and structures issues*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1989, pp. 89-103.
- [5] Bhattacharya P.: *Advances in digital library initiatives: a developing country perspective* „The International Information & Library Review” 2004, 36, pp. 165-175.
- [6] Borgman C.L.: *Digital libraries and the continuum of scholarly communication* „Journal of Documentation” 2000, 56(4), pp. 412-430.
- [7] Brophy P.: *The library in the twenty-first century. New services for the information age* London: Library Association Publishing, 2002.
- [8] Brophy P.: *Towards a generic model of information and library services in the information age* „Journal of Documentation” 2000, 56(2), pp. 161-184.
- [9] Chan L.: *Electronic journals and academic libraries* „Library HiTech” 1999, 17(10), pp. 10-16.
- [10] Chen H.: *Towards Building a Global Digital Library* „Journal of the American Society for Information Science” 2000, 51(4), pp. 311-312.
- [11] Chowdhury G.G., Chowdhury S.: *Progress in documentation. Digital library research: major issues and trends* „Journal of Documentation” 1999, 55(4), pp 409-448.
- [12] Deegan M., Tanner S.: *Digital futures. Strategies for information age* New York: Neal-Schuman Publishers Inc., 2002.
- [13] Dempsey L.: *The network and the library: working in the new shared space: infrastructure and institutions* „The Electronic Library” 1999, 17(4), pp. 207-211.
- [14] Desai C.M.: *Instant messaging reference: how does it compare?* „The Electronic Library” 2003, 21(1), pp. 21-30.
- [15] Dobrowolski Z.: *Internet i biblioteka* Warszawa: Wydaw. SBP, 1998
- [16] Giesecke J., McNeil B.: *Transitioning to the Learning Organization* „Library Trends” 2004, 53(1), pp.54 -67.
- [17] Garrod P.: *Survival strategies in the Learning Age – hybrid staff and hybrid libraries* „Aslib Proceedings” 1999, 51(6), pp.187-194.

-
- [18] McGee R.S., McClintock P.: *Library technology trends in the United States* „The New Review of Academic Librarianship” 1998, Vol. 4, pp. 109-122
- [19] Oppenheim C., Smithson D.: *What is the hybrid library?* „Journal of Information Science” 1999, 25(2), p. 97-112.
- [20] Pinfield S.: *BUILDER: an institutional hybrid library strategy* „The New Review of Academic Librarianship” 1998, Vol. 4, pp. 31-37.
- [21] Pinfield S.: *The relationship between national and institutional electronic library developments in the UK; an overview* In: Ershova, T.V.; Y.E. Hohlov, eds. *Libraries in the Information Society*. München: K.G. Saur, 2002, p. 141.
- [22] Piotrowicz G.: *Kreowanie serwisów informacyjnych w hybrydowej bibliotece uczelnianej* W: *Profesjonalna informacja w Internecie*. Red. M. Kocójowa. Kraków: Wydaw. UJ, 2005, s. 219-229.
- [23] Rusbridge C., Royan B.: *Towards the Hybrid Library: Developments In UK higher Education* In: Ershova T.V., Hohlov Y.E., eds. *Libraries in the Information Society*. München: K.G. Saur, 2002, pp.123-133.
- [24] Saunders L.M.: *The Human Elements in the Virtual Libraries* „Library Trends” 1999, 47(4), pp. 771-787.
- [25] Sutton S.: *Future service models and the convergence of functions: the reference librarian as technician, author and consultant* W: *The Roles of Reference Librarians, Today and Tomorrow*, New York: Haworth Press, 1996, pp. 125-143.

Teresa Wildhardt

Biblioteka Główna
Akademii Pedagogicznej w Krakowie
sbwildha@cyf-kr.edu.pl

Anna Sokołowska-Gogut

Biblioteka Główna
Akademii Ekonomicznej w Krakowie
gogut@bibl.ae.krakow.pl

Biblioteka – centrum zasobów edukacyjnych

Library – educational resource centre

Abstrakt

W referacie podjęto próbę zinterpretowania pojęcia **centrum zasobów edukacyjnych**. Autorki starają się odpowiedzieć na pytanie, czy centra zasobów edukacyjnych funkcjonują już w Polsce i czy terminy **biblioteka** i **centrum zasobów edukacyjnych** są używane ekwiwalentnie. Przeprowadzona analiza pozwoliła na stwierdzenie, że określenie centrum zasobów edukacyjnych jest raczej stosowane w odniesieniu do instytucji ukierunkowanych na specjalistyczną działalność. Przykłady tych instytucji podano.

An attempt to define the term **educational resource centre** has been undertaken in the paper. The authors also try to give answers to the question: – Do **educational resource centres** function already in the Polish higher education institutions? – Are the terms: **library** and **educational resource centre** used as equivalents?

The study of the case leads to the conclusion that, in fact, the term **educational resource centre** is rather applied to institutions oriented to expert activity. The proper examples have also been given.

Wprowadzenie

Biblioteki szkół wyższych są ważnym ogniwem procesu dydaktycznego i podstawowym warsztatem dla badań prowadzonych w uczelni. Wprowadzanie nowych metod nauczania i przesunięcie punktu ciężkości z nauczania na uczenie się zwiększa jeszcze rolę biblioteki w tym procesie. Biblioteka powinna zajmować odpowiednie miejsce w strukturze uczelni, aby mogła w pełni uczestniczyć we właściwym realizowaniu misji macierzystej instytucji.

Ostatnia dekada XX wieku w Polsce to okres ogromnego wzrostu zadań stawianych bibliotekom, spowodowany m.in.:

- skokowym wzrostem liczby studentów stacjonarnych i zaocznych,
- komputeryzacją procesów bibliotecznych,
- koniecznością rozwijania specjalistycznych służb informacyjnych,
- potrzebą ukierunkowania działalności na użytkownika,
- tworzeniem wolnego dostępu do zbiorów,
- rozwojem e-learningu,
- znacznie większym udziałem uczelni wyższych w kształceniu ustawicznym niż to miało miejsce jeszcze kilka lat temu,
- globalizacją społeczno-gospodarczą.

Współczesne biblioteki poddane są procesowi ogromnych zmian wywołanych przez nowe media. Wymusiły one nowe sposoby pozyskiwania informacji, jej przetwarzania i udostępniania.

Od tradycyjnej biblioteki do specjalistycznego centrum zasobów edukacyjnych

Dawna biblioteka typu *księżnica* zmieniła swój charakter. Pojawił się nowy typ biblioteki nazywanej niekiedy *biblioteką hybrydową*. Biblioteka, obok tradycyjnych materiałów drukowanych, oferuje szeroką gamę zbiorów multimedialnych i świadczy usługi z wykorzystaniem najnowszych elektronicznych technologii informacyjnych.

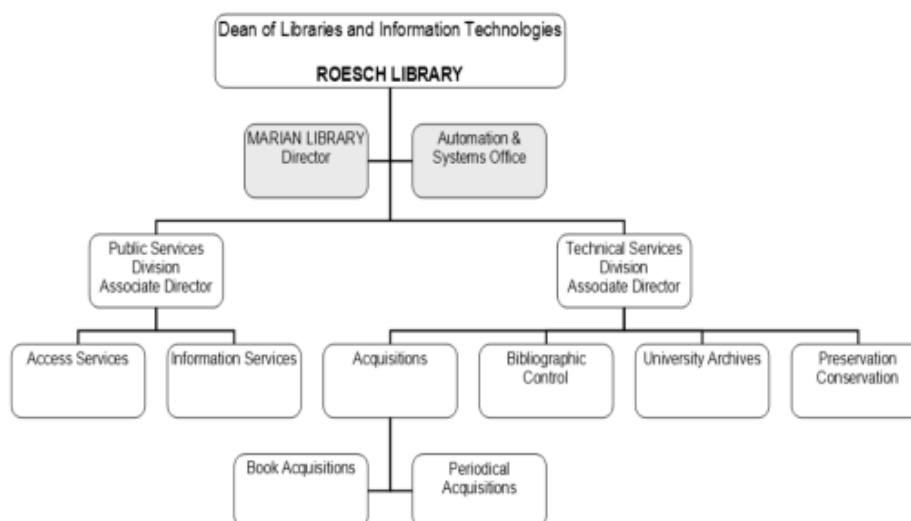
Taki model biblioteki naukowej zalecany jest przez Radę Naukową Niemiec. Jest on wprowadzany np. w Pädagogische Hochschule we Freiburgu. Dla klienta nie jest istotne, gdzie znajduje się poszukiwana przez niego informacja – ważnym jest jej dostarczenie.¹

W skali europejskiej – szczególnie na gruncie bibliotek brytyjskich – wyróżnić można dwa modele organizacyjne bibliotek akademickich. Pierwszy z nich to taki, w którym biblioteka główna prowadzi współpracę z uczelnianym centrum komputerowym, stanowiącym oddzielną jednostkę organizacyjną. W drugim modelu – centrum komputerowe zostało połączone organizacyjnie z biblioteką. Rozwiązania te zastosowano np. w bibliotekach University of Plymouth, City University of London i University of Leicester.

Podobne rozwiązania można znaleźć w bibliotekach USA.² Prezentowany poniżej schemat ilustruje to rozwiązanie.

¹ Glanzner P.: *Od biblioteki tradycyjnej do biblioteki hybrydowej* „Konspekt” nr 1, (2004), s. 47-50.

² Webb K.M., Moore K.: *Measuring the effect of change in a library world environment following a client-focused reengineering effort* W: *Advances in library administration and organization*. Greenwich – London: JAI Press Inc., 1997, s. 244.

Rys. 1 Schemat organizacyjny biblioteki i ośrodka komputerowego

Ta konwergencja usług, świadczonych w oparciu o tradycyjne materiały oraz z wykorzystaniem nowych technologii informacyjnych, spowodowała, że obecnie słowo *biblioteka* jest często używane zamiennie z pojęciem *centrum zasobów edukacyjnych*.

Nowo tworzone centra planowane są z myślą o zapewnieniu usług kompleksowych i dysponują odpowiednią, elastyczną przestrzenią dla dużej liczby zróżnicowanych stanowisk i mediów wykorzystywanych w procesie dydaktycznym oraz wydzielonymi obszarami do pracy grupowej.

Tak więc obok drukowanych dokumentów, źródeł elektronicznych i sprzętu komputerowego, dysponują one różnorodnym wyposażeniem pozwalającym na intensywne wspomaganie procesu kształcenia.

Specjalistyczne centra

W Polsce termin *centrum* używany jest raczej w odniesieniu do specjalistycznych instytucji, ukierunkowanych na określoną działalność. Przykładem mogą być niżej wymienione centra.

- *Interdyscyplinarne Centrum Modelownia Matematycznego i Komputerowego Uniwersytetu Warszawskiego* prowadzące Bibliotekę Wirtualną Nauki, która zgodnie z założeniami organizatorów powinna rozwijać się ...poprzez two-

rzenie i rozbudowę kolekcji pełnotekstowych zorientowanych bądź na dostawę konkretnego serwisu, jak ScienceDirect, bądź dziedzinowo (matematyczno-fizyczna, humanistyczno-społeczna, dydaktyczna, podręczna itp.).³ Materiał cyfrowy będzie udostępniany przez wydawców bądź wytwarzany drogą digitalizacji.

Prognozuje się, że biblioteki tego typu mogą stawać się uniwersalnymi portalami, wielkimi zbiornikami informacji, pozwalającymi na realizację zróżnicowanych potrzeb użytkowników w jednym źródle informacji.

- **Europejskie Centrum Edukacji Multimedialnej i Informatycznej** w Krakowie powołane do życia w styczniu 2005. Centrum jest publiczną placówką o ogólnokrajowym zasięgu, działającą przy Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Do zadań Centrum sformułowanych w jego Statucie należą m. in. zawarte w paragrafie 9:

... pkt. 2 gromadzenie i udostępnianie nauczycielom informacji związanych z możliwościami doskonalenia kompetencji informacyjno-komunikacyjnych i medialnych,

... pkt. 5 prowadzenie i koordynowanie działań mających na celu wykorzystanie systemów nauczania zdalnego w procesie kształcenia i doskonalenia nauczycieli,

... pkt. 10 prowadzenie działalności informacyjnej z dziedziny edukacji multimedialnej, e-learning i technologii informacyjno-komunikacyjnych.⁴

W Akademii Ekonomicznej w Krakowie działa **System Wspomagania Edukacji**, w nazwie którego wprawdzie nie występuje centrum, ale zakres jego działania jest podobny do opisanego powyżej centrum przy Akademii Pedagogicznej, a ponadto odsyła on do zasobów Biblioteki Głównej.

Jego twórcy, pracownicy naukowcy Uczelni, współpracują z Biblioteką i na cyklicznych spotkaniach ustalając dalszy rozwój systemu – obejmującego obecnie zaledwie niewielką część przedmiotów wykładanych w Uczelni – określają w nim zadania dla Biblioteki. Zapoznają się nie tylko z możliwościami w zakresie technologii informacyjnych, najnowszą ofertą samych zbiorów (do których potem odsyłają studentów), ale także dają pewne sugestie zarówno rozwoju technologicznego Biblioteki, jak i nowych nabytków i możliwości zdalnego ich udostępniania.

W opisanych wyżej przykładowych instytucjach gromadzenie, przetwarzanie i udostępnianie informacji – procesy typowe dla bibliotek – stanowią tylko część działalności prowadzonej przez te instytucje.

---

³ Hollender H.: *Biblioteki cyfrowe w Polsce i BWN: w poszukiwaniu drogi racjonalnego rozwoju* W: *Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej*, Łódź, czerwiec 2004. Mat. konf. Łódź: Wydaw. Polit. Łódzkiej, 2004, s. 99.

⁴ Statut Europejskiego Centrum Edukacji Multimedialnej i Informatycznej w Krakowie, 2005.

Biblioteka czy centrum zasobów edukacyjnych w polskiej praktyce?

Wstępny przegląd szkół wyższych pozwala na stwierdzenie, że termin *centrum zasobów edukacyjnych* nie jest stosowany na gruncie polskim w znaczeniu zamiennym z pojęciem *biblioteka*.

Bogdan T. Maruszewski⁵ używa terminu *centrum*, wyjaśniając go następująco: *Trzeba bowiem połączyć bibliotekę tradycyjną z elektronicznym dostępem do zbiorów, informatycznym zarządzaniem, multimedialnym, sugestywnym oddziaływaniem na czytelnika, zabezpieczaniem zbiorów, dostępnością do wszelkich zasobów światowych drukowanych i wirtualnych, możliwością indywidualnego ściągania, czytania i drukowania dzieł...*

Analiza struktury organizacyjnej poszczególnych bibliotek szkół wyższych wskazuje natomiast na istnienie pewnej odmiany *biblioteki hybrydowej*, w której organizmie wydzielono komórki organizacyjne zajmujące się kwestiami komputeryzacji procesów bibliotecznych i elektronicznym przetwarzaniem informacji.

Spotykamy też nietypowe rozwiązania organizacyjne o strukturze piętrowej np. na miejscu w bibliotece zespół ds. komputeryzacji, który współpracuje z uczelnianym centrum komputerowym, a niekiedy równocześnie z organem nadrzędnym koordynującym działalność kilku bibliotek. Przykładem może tu być Krakowski Zespół Biblioteczny

Wyzwania dla bibliotek

Biblioteki polskich szkół wyższych starają się nadążać za światowymi tendencjami edukacyjnymi a niejednokrotnie, obserwując kierunki zmian, same próbują się do nich przygotować. Dysponują coraz lepiej wykształconą kadrą, która jednak musi w sposób ciągły uzupełniać wiedzę i umiejętności szczególnie w zakresie:

- technologii informacyjnych,
- tworzenia nowych narzędzi typu np. *call center*,
- znajomości kilku języków obcych,
- umiejętności dydaktycznych,
- umiejętności pracy z różnymi kategoriami klientów.

Biblioteki – nie tylko akademickie – będą w coraz większym stopniu partycypować w procesie uczenia się. Jadwiga Kurkowska⁶ zwraca uwagę na fakt, że:

⁵ Maruszewski B.T.: *Biblioteki w systemie uczelni akademickiej W: Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych*. Poznań: Bibl. Uniw., 2002, s. 23.

⁶ Kurkowska E.J.: *Kształcenie ustawiczne – konsekwencje dla bibliotek W: Biblioteki wobec nowych zadań*. Toruń: UMK, 2004.

Nowi użytkownicy biblioteki... aby mogli być pełnymi uczestnikami kształcenia ustawicznego, ktoś musi im wyjaśnić, z jakimi typami informacji mogą mieć do czynienia, jakie źródła informacji są dostępne i jak z nich korzystać, jak zdobywać potrzebną informację.

Istotnym problemem wymagającym rozwiązania jest też instytucjonalne ustalenie *kto tak naprawdę jest zobligowany do dostarczenia usług informacyjnych osobom kształcącym się na odległość? Czy jest to obowiązek instytucji prowadzącej szkolenia, kursy i studia, ... czy rolę dostawcy informacji ... powinna spełniać ich lokalna biblioteka, do której zawsze mają dostęp?*⁷ Wiąże się to oczywiście z koniecznością partycypowania bibliotek w kosztach ponoszonych przez kształcących się.

Zakończenie

Konkludując można stwierdzić, że polskie biblioteki akademickie podlegają permanentnym zmianom i są w trakcie zmian od bibliotek tradycyjnych do bibliotek cyfrowych, posiadają zróżnicowaną strukturę organizacyjną, a ich celem nadrzędnym jest dostosowanie swojej działalności do potrzeb formującego się globalnego społeczeństwa informacyjnego (społeczeństwa wiedzy) i elektronicznych warunków w zmieniającej się rzeczywistości.

Bibliografia

- [1] Allen N.H., Williams J.F.: *The future of technical services: an administrative perspective* W: *Advances in librarianship*. New York: Academic Press, 1995.
- [2] Davies D.: *From the further education margins to the higher education centre? Innovation in continuing education* „Education & Training”. no 1, (1997), s. 4-14
- [3] Glanzner P.: *Od biblioteki tradycyjnej do biblioteki hybrydowej* „Konspekt” nr 1, (2004), s. 47-50
- [4] Hollender H.: *Biblioteki cyfrowe w Polsce i BWN: w poszukiwaniu drogi racjonalnego rozwoju* W: *Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej*. Łódź, 23-25.06.2004. Mater. konf. Łódź: Wydaw. Polit. Łódzkiej, 2004. s. 99
- [5] Kurkowska E.J.: *Kształcenie ustawiczne – konsekwencje dla bibliotek* W: *Biblioteki wobec nowych zadań*. Toruń: UMK, 2004. s. 25-46
- [6] Lucas-Smith A.: *e-Learning – Who? What? Where?* W: *10th International Seminar: Scientific and Technical Information in Central and Eastern Europe. Zakopane, May 2001. Proceedings*. Warsaw: Information Processing Centre, 2002. s. 21-26
- [7] Maruszewski B.T.: *Biblioteka w systemie uczelni akademickie* W: *Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych. Mater. konf. Poznań, 13-15.11.2002*. Poznań: Bibl. Uniw., 2002. s. 22-25

---

⁷ Kurkowska J., dz.cyt., s. 44.

-
- [8] University of Leicester. Postgraduate Prospectus, 2003/2004
  - [9] University of Plymouth. Postgraduate Prospectus, 2003/2004
  - [10] Webb K.M., Moore K.: *Measuring effects of change in a library work environment following a client-focused reengineering effort* W: *Advances in library administration and organization*. Greenwich – London: JAI Press Inc., 1997. s. 227-247

Bożena Jaskowska

Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego
bjasko@univ.rzeszow.pl

Koncepcja „biblioteki uczącej się” odpowiedzią na dylemat: stare czy nowe

The idea of learning library as the response to the dilemma: tradition or modernity

Abstrakt

W referacie przedstawiono założenia teorii organizacji uczącej się i podjęto próbę ukazania cech biblioteki wdrażającej procesy uczenia i doskonalenia organizacji. Wskazano na czynniki sprzyjające procesom uczenia się biblioteki jako organizacji. Dzięki procesom uczenia się na płaszczyźnie indywidualnej, grupowej i organizacyjnej, a także dzięki przeobrażaniu się bibliotekarzy w pracowników wiedzy – biblioteka akademicka może znacznie poprawiać jakość swych usług i sprawniej zaspokajać potrzeby informacyjne użytkowników. Pracownicy biblioteki dzięki stałym procesom uczenia się, doskonalenia, a także dzięki wykorzystywaniu posiadanej wiedzy i doświadczenia umieją krytycznie odnosić się zarówno do modnych trendów pojawiających się w praktyce, jak i do starych i sprawdzonych sposobów rozwiązywania problemów oraz potrafią profesjonalnie godzić tradycję z nowoczesnością.

The paper presents the theory of learning organization including the description of an academic library implementing learning processes and organizational improvements. A few factors supporting learning processes in academic libraries are also pointed out in the study. Individual, group and organizational learning processes play a dominant role in transforming librarians into knowledge workers, which stimulate the academic library to considerable improvements in the quality of service. Furthermore, these factors help in satisfying various information demands. Permanent learning and development process as well as knowledge and experience allow librarians and information specialists to link modern trends with traditional methods of solving problems.

Wszystko się zmienia z wyjątkiem samego prawa zmiany zauważył grecki filozof Heraklit z Efezu żyjący w piątym stuleciu przed naszą erą. I choć minęło już wiele lat, stwierdzenie to nadal jest aktualne. A w XXI wieku, w obliczu procesów globalizacji pojawiających się we wszystkich sferach życia gospodarczego, politycznego i kulturalnego, nabiera specyficznego znaczenia. Kluczem do osiągnię-

cia sukcesu przez współczesne organizacje jest umiejętność reagowania na zmiany oraz wypracowywania optymalnych sposobów przekształcania i dostosowywania się do wymagań klienta, rynku oraz sprostania wysokim warunkom dyktowanym przez konkurencję. Taką elastyczność można osiągnąć m. in. poprzez wdrażanie procesów uczenia i doskonalenia się organizacji. Coraz częściej te zasady obowiązujące w świecie ekonomii i gospodarki zaczynają odnosić się do organizacji non-profit, w tym również do bibliotek akademickich.

Wprowadzie placówki biblioteczne i informacyjne nie działają w tak bardzo zmiennym i turbulentnym otoczeniu jak instytucje nastawione na zysk, nie należy jednak negować tego faktu oraz lekceważyć dynamiki i zmienności środowiska, w którym przyszło im działać. Biblioteki akademickie muszą obserwować otoczenie, swych potencjalnych i faktycznych użytkowników, badać ich potrzeby i przede wszystkim wykorzystywać efekty tych obserwacji w codziennej pracy. Muszą również umiejętnie przekształcać się i dostosowywać do tych zmiennych warunków działania, sprawdzać nowe sposoby realizowania swych usług, poszukiwać innowacji lub – jeśli okaże się, że faktycznie w danej sytuacji są one efektywne – wracać do starych i tradycyjnych sposobów organizowania działalności informacyjno-bibliotecznej.

Specyfika zawodu bibliotekarskiego w XXI w. polega na potrzebie ciągłego rozwijania się, dokształcania, zdobywania nowych umiejętności i wiedzy. Kto nie idzie się do przodu – tak naprawdę nie tylko tkwi się w miejscu, ale się cofa. A na to biblioteki akademickie, chcąc nadal pozostawać w centrum społeczeństwa wiedzy, nie mogą sobie pozwolić. Jednym słowem – placówki biblioteczne i informacyjne muszą stale się uczyć i doskonalić, tak aby świadczone przez nich usługi były faktycznie najwyższej jakości a potrzeby informacyjne użytkowników zaspokajane w profesjonalny i szybki sposób.

1. Biblioteka akademicka jako ucząca się organizacja

W teorii i praktyce zarządzania koncepcje organizacyjnego uczenia się i organizacji uczącej się stały się popularne od połowy lat 90-tych XX wieku. Powstało wiele definicji organizacji uczącej się. Według twórcy koncepcji P.M. Senge’a organizacja ucząca się to organizacja, która ciągle rozszerza swoje możliwości kreowania własnej przyszłości, a techniki adaptacyjne łączy z uczeniem się znajdowania nowych rozwiązań, tj. uczeniem rozszerzającym ich możliwości twórcze.¹ C.W. Wick i L.S. Lean organizację uczącą się definiują jako organizację, która stale się udoskonala poprzez tworzenie i zwiększanie możliwości niezbęd-

---

¹ Senge P.M.: *Piąta dyscyplina* Kraków: Oficyna Ekonomiczna, 2002, s. 26.

nych do osiągnięcia w przyszłości sukcesów.² P.M. Senge wyróżnił pięć dyscyplin, które świadomie powinny być rozwijane przez członków organizacji uczącej się:

- modele myślowe – umiejętność krytycznego podejścia do zakorzenionych przekonań, wartości, stereotypów czy schematów myślenia i działania oraz uświadamiania ich sobie, analizowania, zmieniania bądź ich odrzucania,
- myślenie systemowe – postrzeganie wszystkich pojedynczych zjawisk w kategorii całości procesów lub struktur, dostrzeganie współzależności i sprzężeń zwrotnych (kiedy zjawisko wpływa na własną przyszłość),
- budowanie wspólnej wizji przyszłości – stworzenie jasnego i konkretnego celu organizacji, prawdziwej i faktycznej wizji, która jest znana wszystkim członkom organizacji i która sprzyja procesom uczenia się,
- mistrzostwo osobiste – proces stałego doskonalenia się zarówno w formalnych umiejętnościach zawodowych, jak i w zdolnościach moralnych, psychicznych, dzięki którym można wytyczać cele i wizję swojego życia,
- zespołowe uczenie się – to zespoły, a nie jednostki, są podstawowymi komórkami uczącymi się, zespół jest większym nośnikiem potencjału intelektualnego niż łączny potencjał jego pojedynczych członków.³

Uczenie się organizacji jest to więc stały, permanentny proces polegający na adaptacji do zmian, uczeniu się w trakcie działania, praktycznym wdrożeniu wiedzy oraz powszechnym dzieleniu się wiedzą, która powraca w przetworzonej postaci i powoduje tworzenie nowych jej zasobów. Metody i techniki wykorzystywania i rozwijania wiedzy nabytej w procesach uczenia się są dostarczane przez teorię i praktyczne osiągnięcia nurtu zarządzania wiedzą. To właśnie wiedza nabyta przede wszystkim podczas procesów organizacyjnego uczenia się i doskonalenia placówki podlega procedurom zarządzania wiedzą.

Koncepcję organizacji uczącej się bez trudu możemy odnieść do biblioteki akademickiej. Na podstawie charakterystyki autorstwa R. Kandola i J. Fullerton⁴ możemy wskazać na następujące cechy biblioteki uczącej się:

- Wspólna wizja i misja umożliwiająca bibliotece określanie, reagowanie i odnoszenie korzyści z nadarzających się okazji. Potrzeba stałego uczenia się i doskonalenia powinna być zawarta w wizji (czyli tym, co pracownicy noszą w swojej świadomości jako marzenia, plany, ambicje i aspiracje zawodowe) oraz misji (czyli przesłaniu organizacji adresowanym zarówno do jej klientów zewnętrznych, jak i wewnętrznych) akademickiej biblioteki uczącej się.

---

² Wick C.W., Lean L.S.: *Creating learning organization: from ideas to action*, „Human Resource Management” lato 1995 s. 299-311 [za:] Armstrong M.: *Zarządzanie zasobami ludzkimi* Kraków: Oficyna Ekonomiczna, 2000, s. 438.

³ Senge P.M.: *Piąta...*, s. 19-24.

⁴ Kandola R., Fullerton J.: *Managing the mosaic: diversity in action, institute of personnel and development* London 1994 [za:] Armstrong M.: *Zarządzanie zasobami...*, s. 439-440.

- Zachęcająca struktura ułatwiająca uczenie się. Tradycyjny, funkcjonalny sposób organizowania pracy biblioteczno-informacyjnej nie sprzyja aktywnym procesom uczenia się, niezmiennie obowiązki i zakresy powinności oraz brak wyzwań zwalniają pracowników od potrzeby samorozwoju i poszerzania swej wiedzy, a teoretycznie kolektywnie zorganizowane sposoby pracy w oddziałach, faktycznie rzadko stosują zespołowe rozwiązywanie problemów w praktyce. Indywidualnemu i grupowemu uczeniu się biblioteki wydaje się sprzyjać macierzowa struktura organizacyjna lub pewne jej elementy wprowadzone do tradycyjnie zorganizowanych metod pracy (robocze lub stałe grupy doradcze lub decyzyjne, koła jakości, bibliotekarze dziedzinowi przyporządkowani jednocześnie do kilku agend, praca konsultantów, mediatorów, nawigatorów wiedzy i animatorów ofert).⁵ W koncepcji organizacji uczącej się duży nacisk kładzie się na współdziałanie i współpracę pracowników zarówno w procesach doskonalenia się, jak i na innych płaszczyznach, np. rozwiązywania problemów, przepływu informacji, tworzenia nowej wiedzy i dzielenia się nią z innymi. Otwarte dialogi, dyskusje, negocjacje powinny stać się technikami wspólnego podejmowania decyzji. M. M. Górski wskazuje na wiele korzyści płynących z pracy zespołowej w bibliotece, m. in. na: zwiększenie innowacyjności, ułatwienie wspólnego wyszukiwania talentów, kreatywność, zmianę sformalizowanej struktury organizacyjnej na bardziej kooperatywną, zastąpienie biurokracji i eliminację hierarchii, zmniejszenie monotonii pracy i poczucia izolacji, zwiększenie poczucia przydatności i pewności siebie oraz zwiększenie możliwości wypowiedzania się, samorozwoju, awansowania, partycypacji w efektach.⁶
- Kierownictwo delegujące uprawnienia lub włączające pracowników w procesy decyzyjne. Z jednej strony dyrekcja biblioteki powinna godzić się na ograniczenie zakresu odgórnego kierowania i zasięgu kontroli, z drugiej strony, pracownicy biblioteki powinni chcieć część z tych uprawnień przejąć i samodzielnie, z własnej inicjatywy podejmować działania. Podkreśla się potrzebę zespołowego rozwiązywania problemów, wraz z zastrzeżeniem aktywnego (a nie biernego i milczącego) uczestnictwa wszystkich członków w tym twórczym zespole.
- Umiejętne motywowanie pracowników w celu wyzwolenia w nich akceptacji procesów uczenia. W przypadku bibliotek nie mamy do czynienia z dobrze rozwiniętym systemem motywacyjnym w postaci podwyżki, nagrody czy awan-

---

⁵ Zob. Wojciechowski J.: *Biblioteka akademicka: możliwe zmiany organizacji* W: *Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych: materiały w ogólnopolskiej konferencji naukowej Poznań, 13-15.11.2002 r.* Poznań: Biblioteka Uniwersytecka, 2002, s. 27-46.

⁶ Górski M.M.: *Praca zespołowa elementem nowoczesnego zarządzania w bibliotece* W: *Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej.* Pod red. M. Kocójowej. Kraków: Wydaw. UJ, 2004, s. 203.

su. Uczącym się bibliotekarzom pozostaje jedynie motywacja wewnętrzna, samozadowolenie i satysfakcja z osiągniętych celów, zdobywanej wiedzy i umiejętności, które służą podwyższaniu jakości usług i zadowoleniu użytkowników. Ważne jest bowiem, żeby pracownicy świadomi byli faktu, iż procesy uczenia się sprzyjają nie tylko ich indywidualnej samorealizacji, ale również – składając się na całościowy proces uczenia się organizacji i innych współpracowników – wpływają na efektywność i jakość usług informacyjno-bibliotecznych.

- Wspierająca kultura organizacyjna popierająca wyzwania, kwestionowanie założeń i ustalonych sposobów działania i upowszechniająca duch zaangażowania w procesy uczenia się. Klasyk teorii organizacji uczącej się P. M. Senge uważa, że kluczowym określeniem organizacji uczącej się jest słowo – *metanoia* (grec. *meta* – zn. ponad, poza; *noia* – od *nous* – zn. umysł). *Metanoia* oznacza zmianę sposobu myślenia. *Prawdziwe uczenie* – pisze autor – *sięga do sedna tego, co to znaczy być człowiekiem, dzięki uczeniu się przeobrażamy samych siebie*.⁷ Procesy organizacyjnego uczenia się oznaczają więc zmianę dotychczasowych wzorów myślenia i tym samym zmianę schematów działania – tj. zmianę kultury organizacyjnej. Bez kultury sprzyjającej procesom uczenia się wszelkie próby doskonalenia indywidualnego i grupowego zakończą się niepowodzeniem.
- Kształcenie, tworzenie procesów i założeń, które zachęcają wszystkich pracowników biblioteki do uczenia się. E. Głowacka podkreśla, że procesy uczenia się biblioteki powinny odbywać się na trzech poziomach: indywidualnym, zespołowym i całej organizacji.⁸ A mogą one przebiegać kilkutorowo⁹:
  - uczenie się przez **studiowanie**: bibliotekarze zdobywają nowe zasoby wiedzy, poznają osiągnięcia techniki i kierunki badań, biorą udział w szkoleniach, kursach zawodowych i pozazawodowych (mistrzostwo osobiste), regularnie śledzą postęp związany z rozwojem technologii, aktywnie uczą się języków obcych, zdobywają stopnie naukowe i tytuły zawodowe, na bieżąco czytają specjalistyczną literaturę,
  - uczenie się **z innymi**: preferowane formy rozwiązywania problemów to otwarte dialogi, wspólne dyskusje, negocjacje, uczestnictwo w twórczych zespołach, delegowanie uprawnień, dzielenie się wiedzą z innymi i korzystanie z wiedzy, którą udostępniają inni, udział w listach i grupach dyskusyjnych oraz konferencjach,

⁷ Senge P.M.: *Piąta dyscyplina*, s. 26.

⁸ Głowacka E.: *Koncepcja biblioteki jako uczącej się organizacji*, „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1999, nr 2, s. 83.

⁹ Por. Penc J.: *Model uczącej się organizacji W: Nowe oblicze organizacji*, „Przegląd Organizacji” 2004, nr 3, s. 11.

- uczenie się **od innych** (innych bibliotek, placówek informacji, komercyjnych dostawców usług informacyjnych): monitoring otoczenia, benchmarking (czyli analizowanie najlepszych organizacji oraz tego, w jakim zakresie stosowane przez nie zasady mogą być, z odpowiednimi zmianami, przeniesione na własny grunt), uczestnictwo (bierne i czynne) w konferencjach, listach i grupach dyskusyjnych – wymiana doświadczeń, systematyczna lektura prasy zawodowej, specjalistycznych portali internetowych i wydawnictw,
- uczenie się **na podstawie doświadczeń** (i ewentualnie eksperymentów); należy dokładnie analizować i sukcesy i porażki wg tzw. zasady Santayany,¹⁰ która brzmi *Ci, którzy nie pamiętają o przeszłości, są skazani na jej powtarzanie*,
- uczenie się **od otoczenia**: śledzenie środków masowego przekazu, Internetu, korzystanie z usług profesjonalnych firm szkoleniowych i szkół.

Podczas procesów uczenia się bibliotekarze powinni zdobyć wiedzę będącą uzupełnieniem i poszerzeniem całości wiedzy organizacyjnej występującej w bibliotece. Dzięki organizacyjnemu uczeniu się powiększane są zasoby:

- wiedzy typu *know-what*, czyli wiedzy o faktach i zjawiskach mających wpływ na działanie biblioteki (wiedzy o użytkownikach i ich potrzebach, o istniejących źródłach informacji, o otoczeniu bliższym i dalszym placówki i o dokonujących się w nim zmianach),
- wiedzy typu *know-why*, czyli wiedzy wyjaśniającej zachodzące zjawiska (znajomość przyczyny a nie skutków danego zjawiska sprzyja unikaniu błędów i powstawaniu ich w przyszłości oraz unikaniu marnotrawstwa i ponoszenia niepotrzebnych wysiłków),
- wiedzy typu *know-how*, czyli wiedzy dotyczącej umiejętności i zdolności (posługiwania się technologiami w organizowaniu dostępu do informacji i jej wyszukiwaniu, znajomości języków obcych, zagadnień psychologii, sprawnej komunikacji, zasad współpracy itp.),
- wiedzy typu *know-who*, czyli wiedzy o ludziach i innych służbach informacyjnych, posiadających poszukiwaną informację lub wiedzę.¹¹

Aby zasoby wiedzy zdobytej podczas procesów uczenia się były optymalnie wykorzystane i aby maksymalnie służyły wszystkim pracownikom i całej organizacji niezbędne jest wdrożenie do biblioteki procedur zarządzania wiedzą. Zarządzanie wiedzą w bibliotece akademickiej polega na umiejętnym organizowaniu procesów wykorzystujących cztery wyżej wymienione kategorie wiedzy w celu optymalnego ich wykorzystania, dzielenia się wiedzą z innymi pracownikami oraz tworzenia nowych zasobów wiedzy służących realizacji celów i misji

¹⁰ Armstrong M.: *Zarządzanie zasobami...*, s. 439.

¹¹ Por. *Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się* Radom: OECD, 2000, s. 13-14.

biblioteki akademickiej, a więc np. efektywnemu zaspokajaniu potrzeb użytkowników i kształtowaniu ich kultury informacyjnej, wspieraniu rozwoju nauki w macierzystej uczelni lub w regionie oraz współtworzeniu społeczeństwa informacyjnego. Problematyka zarządzania wiedzą to temat niezwykle istotny i ważny, zbyt szeroki jednak na omówienie go w tym miejscu i zasługujący na oddzielne opracowanie.

2. Bariery na drodze wdrażania procesów organizacyjnego uczenia się w bibliotece akademickiej

Jak w przypadku każdej zmiany wprowadzanej do organizacji, można napotkać na przeszkody uniemożliwiające pełne zaangażowanie się pracowników w przedsięwzięcia uczenia się. E. Głowacka wskazuje na następujące bariery utrudniające procesy uczenia się organizacji: silna zhierarchizowana struktura organizacyjna i struktura zarządzania, potrzeba poświęcenia dużej ilości czasu i wysiłku ze strony zarządzających placówką, trudności we wdrożeniu technik zespołowego rozwiązywania problemów, tendencja do oddzielania podstawowej działalności biblioteki od procesów uczenia się (a zjawiska te trzeba traktować łącznie) oraz słaba penetracja zmian, jakie zachodzą w otoczeniu.¹² Większość z wymienionych przez autorkę czynników dotyczy czynnika ludzkiego w organizacji i jest warunkowana panującą w instytucji kulturą organizacyjną. Do lidera, w przypadku biblioteki akademickiej, do dyrekcji i kadry kierowniczej należy umiejętne pokonanie tych barier i wyrobienie pozytywnego nastawienia, zaangażowania, a nawet entuzjazmu wśród pracowników biblioteki. Źródłem obaw przed wdrożeniem procesów organizacyjnego uczenia się może być:

- niezrozumienie potrzeby uczenia się ani jego sensu wskutek braku rzetelnej i autorytatywnej informacji oraz wyraźnie określonej wspólnej organizacyjnej wizji,
- brak pozytywnych doświadczeń w dążeniu do sukcesu poprzez uczenie się, obawa przed popełnieniem błędu,
- brak wiary pracowników w możliwości własnego umysłu (*za stary już jestem na uczenie*),
- obawa, że procesy uczenia się spowodują wzrost trudności pracy,
- skłonność do trwania przy starych, wypróbowanych wzorcach, brak przekonania do nowych rozwiązań, konserwatyzm,
- małe zaufanie do kierownictwa, obawa, że korzyści uzyskane ze zdobywania wiedzy i umiejętności nie zrównoważą strat poniesionych w związku z wdrażaniem tych procesów,

---

¹² Głowacka E.: *Koncepcja biblioteki...*, s. 85.

- walka o „zachowanie twarzy”, niechęć do przyznania się do własnej niewiedzy i niedoskonałości,
- przekonanie, że proponowane zmiany nie uwzględniają utrwalonych w organizacji nieformalnych wzorów i norm postępowania.¹³

Dobry przywódca potrafi umiejętnie zmienić nastawienie pracowników do przeobrażeń i wyzwolić w nich kreatywność oraz akceptację potrzeby uczenia się. Sposobem na pokonanie wymienionych przeszkód jest stworzenie i utrzymywanie odpowiedniej kultury organizacyjnej sprzyjającej procesom uczenia się. Kultura organizacyjna to zespół nieformalnie utrwalonych, podzielanych, oddziałujących na siebie i wspólnych dla członków organizacji wzorów myślenia, postrzegania i działania, które znajdują odzwierciedlenie w sferze symboli.¹⁴ Nieuwzględnienie w projektowaniu procesów uczenia się biblioteki panującej w organizacji kultury może zakończyć się niepowodzeniem wdrażanych procesów. Zdolny przywódca potrafi zlikwidować lub przynajmniej zminimalizować bariery mające swe źródło w orientacjach kulturowych i stworzyć kulturę sprzyjającą, i wspierającą procesy uczenia się biblioteki akademickiej.¹⁵

Czynniki kulturowe nie są, oczywiście, jedynymi stymulatorami procesów uczenia się organizacji. Obok nich wskazuje się m.in. na czynniki technologiczno-techniczne (normy np. ISO, standardy, systemy np. TQM,¹⁶ procedury, komputeryzacja) i czynniki organizacyjne (nowe – bardziej płaskie – struktury, zespoły robocze, grupy projektowe, samoorganizacja, wirtualizacja).¹⁷ Wszystkie wymienione czynniki oddziałują na siebie wzajemnie i mogą znacznie utrudniać wdrożenie procesów uczenia się i doskonalenia biblioteki. Bez wspólnego zaangażowania dyrekcji i pracowników biblioteki w ich pokonywanie, użytkownicy być może nie poznają korzyści, które placówka zyskuje dzięki procesom doskonalenia się i uczenia.

---

¹³ Por. Penc J.: *Kreowanie zachowań w organizacji: konflikty i stresy pracownicze, zmiany i rozwój organizacji* Warszawa: Placet, 2001 s. 212.

¹⁴ Por. Sikorski Cz.: *Kultura organizacyjna* Warszawa: C.H. Beck, 2002 s. 4.

¹⁵ Więcej nt. kultury wspierającej uczenie się biblioteki zob. Jaskowska B.: *Kultura wspierająca procesy uczenia się biblioteki akademickiej* „Przegląd Biblioteczny” 2005 [w druku].

¹⁶ Skutecznym sposobem na tworzenie kultury organizacji uczącej się jest według E. Głowackiej wdrożenie kompleksowego zarządzania jakością TQM, co autorka szczególnie podkreśla w publikacjach: *Zarządzanie jakością – Kultura „Uczącej Się Organizacji”, - Zarządzanie wiedzą: próba splatania wątków W: Od strategii organizacji do polityki jakości: etapy wdrażania ISO 9001: materiały z ogólnopolskiej konferencji: Toruń, 17-18 czerwca 2004* [CD-ROM]. Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu, 2004 ; *Koncepcja biblioteki jako organizacji uczącej się „Zagadnienia Informatyki Naukowej”* 1999, nr 2, s. 80-87.

¹⁷ Penc J.: *Nowe oblicze...*, s. 11.

3. Atuty uczącej się biblioteki

Mimo iż koncepcja organizacji uczącej się jest złożona i kompleksowa, a wdrożenie jej do codziennej praktyki bibliotecznej i informacyjnej wiąże się z dużymi nakładami czasu, z inwestowaniem w ludzi, zaangażowaniem w procesy kształtowania kultury organizacyjnej i stosowaniem profesjonalnych metod zarządzania, warto podjąć próbę wdrożenia procesów uczenia się i doskonalenia organizacji. Dzięki uczeniu się biblioteka akademicka zdobywa bowiem różne pozytywne cechy m.in.:

- zdolność unikania błędów i zapobiegania ich powstawaniu,
- zdolność nieczekania na wielkie skoki, lecz wprowadzania szybkich korekt przez podejmowanie drobnych kroków i wypróbowywanie nowych możliwości,
- zdolność unikania marnotrawstwa i niepotrzebnych wysiłków,
- zdolność pozytywnego patrzenia na przemiany i usprawnienia; zamiast reagować po czasie na jakieś zjawiska, biblioteka stale je monitoruje i analizuje,
- zdolność szybkiego korygowania struktur i reagowania na potrzeby użytkowników, zmniejszanie biurokracji,
- podnoszenie efektywności i jakości usług biblioteczno-informacyjnych poprzez elastyczne dostosowywanie się zmiennych warunków,¹⁸
- zdolność umiejętnego wykorzystywania zdobytej wiedzy i przekazywania jej innym, np. użytkownikom; ucząca się biblioteka staje się więc również biblioteką uczącą, w której dużą wagę przykładą się do szkolenia użytkowników i kształtowania ich wysokiej kultury informacyjnej,
- nawiązywanie bądź zacieśnianie współpracy z innymi bibliotekami i placówkami informacji (poprzez benchmarking),
- rozwijanie i podnoszenie ogólnego poziomu wiedzy pracowników i ich merytorycznego wykształcenia,
- wkład pracowników biblioteki w rozwój dyscypliny bibliotekoznawstwa i informacji naukowej poprzez publikowanie teoretycznych i praktycznych spostrzeżeń związanych z procesami uczenia się,
- wzrost prestiżu biblioteki wśród innych bibliotek i instytucji naukowych,
- umiejętność krytycznego podejścia do nowych trendów pojawiających się w praktyce działalności informacyjno-bibliotecznej i znalezienia odpowiednich proporcji pomiędzy tradycją a nowoczesnością w bibliotece XXI w. Pracownik biblioteki, który stale się uczy i doskonali zarówno poprzez poznawanie nowych rzeczy, jak i analizowanie dotychczasowych doświadczeń, osiągnięć i błędów potrafi znaleźć kompromis pomiędzy innowacjami a tradycyjnymi, wciąż funkcjonalnymi sposobami organizowania działalności informacyjno-bibliotecznej.

¹⁸ Por. Penc J.: *Nowe oblicze organizacji* „Przegląd Organizacji” 2004, nr 3, s. 11-12.

Nie zapominajmy jednak, że podstawowymi funkcjami biblioteki akademickiej jest wspieranie nauki i samoedukacji, zapewnienie dostępu do informacji, transmisja wiedzy, pośrednictwo pomiędzy czytelnikami i użytkownikami informacji a zasobami piśmienniczymi i informacyjnymi – i to nikt inny jak właśnie użytkownicy najlepiej będą mogli odczuć pozytywne efekty uczenia się biblioteki akademickiej.

W wieku wiedzy i informacji przeobrażenia w sposobie organizowania działalności biblioteczno-informacyjnej są niezbędne, jeśli biblioteki i placówki informacji nadal aktywnie chcą służyć przedstawicielom społeczeństwa wiedzy. Biblioteka akademicka, która do tej pory służyła procesom uczenia się i doskonalenia – teraz sama musi stać się organizacją uczącą się, a bibliotekarze, do tej pory udostępniający wiedzę – przeobrazić się powinni w profesjonalnych pracowników wiedzy. Zmiany te dokonać się mogą dzięki wdrożeniu do placówek bibliotecznych i informacyjnych permanentnych procesów uczenia się i doskonalenia oraz zarządzania wiedzą.

A jak jest w naszym miejscu pracy? Czy jesteśmy chętni do stałego procesu uczenia się, do przyznawania się do błędów, poznawania rzeczy nowych i wzbudzających niepewność, obawę a nawet strach? Czy panująca w naszych bibliotekach kultura organizacyjna sprzyja procesom uczenia się i doskonalenia organizacyjnego? Czy jesteśmy kreatywni i samodzielni, czy potrafimy i czy chcemy partycypować w podejmowaniu ważnych decyzji oraz aktywnie działać w twórczych zespołach? Czy chętnie dzielimy się posiadaną wiedzą i usprawniamy jej przepływ wewnątrz organizacji? Niewątpliwie na wiele z tych pytań można udzielić odpowiedzi twierdzącej. Ale czy na wszystkie? I choć wiemy, że priorytetem zawsze i wszędzie powinien być użytkownik, a jego zindywidualizowane potrzeby, opinie i zachowania powinny wyznaczać kierunki rozwoju biblioteki akademickiej XXI wieku, to może warto krytycznie spojrzeć na stan posiadanej przez nas wiedzy, bo przecież to ona wpływa na realizację tej idei.

Już zresztą sam fakt, że tutaj (tzn. na konferencji naukowej) jesteśmy i dzielimy się własnymi doświadczeniami, osiągnięciami i porażkami jest dowodem na to, że uczymy i chcemy się uczyć, a to już poważny krok przybliżający nas i nasze biblioteki do koncepcji biblioteki jako organizacji uczącej się.

Bibliografia

- [1] Armstrong M.: *Zarządzanie zasobami ludzkimi* Kraków: Oficyna Ekonomiczna, 2000
- [2] Głowacka E.: *Koncepcja biblioteki jako uczącej się organizacji* „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1999, nr 2, s. 80-87
- [3] Głowacka E.: *Zarządzanie jakością – Kultura „Uczącej Się Organizacji” – Zarządzanie wiedzą: próba splatania wątków* W: *Od strategii organizacji do polityki jakości: etapy wdrażania ISO*

- 9001: materiały z ogólnopolskiej konferencji: Toruń, 17-18 czerwca 2004 [CD-ROM]. Toruń: Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu, 2004
- [4] Górski M.M.: *Praca zespołowa elementem nowoczesnego zarządzania w bibliotece W: Przestrzeń informacji i komunikacji społecznej*. Red. M. Kocójowa. Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2004, s. 201-206
- [5] Grudzewski W.M., Merski J. (red.): *Zarządzanie wiedzą istotą współczesnych organizacji inteligentnych* Warszawa: Wyższa Szkoła Ekonomiczna, 2004
- [6] Jaskowska B.: *Kultura organizacyjna wspierająca procesy uczenia się biblioteki akademickiej* „Przegląd Biblioteczny” 2005, nr 2 [w druku]
- [7] Panasiewicz L.: *Organizacyjne uczenie się a zarządzanie wiedzą* „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw” 2002, nr 9, s. 9-17
- [8] Senge P.M.: *Piąta dyscyplina: teoria i praktyka organizacji uczących się* Kraków: Oficyna Ekonomiczna, 2002
- [9] Sułkowski Ł.: *Procesy kulturowe w organizacjach: Koncepcja, badania i typologia kultur organizacyjnych* Toruń-Lódź: TNOiK, 2002
- [10] Szaban J.: *Inteligentne firmy i pracownicy wiedzy* „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw” 2003, nr 7, s. 79-86
- [11] Wojciechowski J.: *Biblioteka akademicka: możliwe zmiany organizacji W: Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych: materiały w ogólnopolskiej konferencji naukowej Poznań, 13-15.11.2002 r.* Poznań: Biblioteka Uniwersytecka, 2002, s. 27-46
- [12] Worrell D.: *The learning organization: management theory for the information age or new age fad?* „Journal of Academic Librarianship” 1995, Vol. 21, Issue 5, p. 351-362
- [13] *Zarządzanie wiedzą w społeczeństwie uczącym się*. Radom: OECD, 2000.
- [14] Zybert E.B.: *Kultura organizacyjna w bibliotekach: nowe i stare idee w zarządzaniu biblioteką*, Warszawa: SBP, 2004

Lidia Derfert-Wolf

Biblioteka Główna Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy
lidka@atr.bydgoszcz.pl

**Rezultaty i plany prac Zespołu
ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych.
Analiza danych z ankiet 2002-2003**

**The results and plans of activity conducted
by the Standarization Group
for Polish Research Libraries**

Abstrakt

W referacie przedstawiono koncepcję projektu „Analiza funkcjonowania polskich bibliotek naukowych w Polsce” realizowanego od 2002 r. przez Zespół ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych (ZSBN), ze szczególnym uwzględnieniem aplikacji internetowej do gromadzenia z bibliotek danych ilościowych i jakościowych. Omówiono modyfikacje formularza ankiety na 2004 r. oraz inne prace prowadzone w ostatnim roku. Zaprezentowano wyniki badań porównawczych bibliotek naukowych w latach 2002-2003.

The paper presents the idea of the project called „The analysis of running the Polish research libraries”, conducted by the Standarization Group for Polish Research Libraries (ZSBN) since 2002, with particular taking the computer software into consideration, as designed for quantitative and qualitative data collection and analysis. Modification of the questionnaire for the year 2004 and the activities conducted last year are also described. The final part discusses the results of the comparative studies on research libraries in the years 2002–2003.

Wprowadzenie

Standardy (normy, wzorce, zalecenia) funkcjonowania bibliotek zajmują coraz więcej miejsca w dyskusjach i publikacjach. Choć często jest tak, jak napisał J. Wołosz, że [...] *o standardach, zwłaszcza ilościowych, chcą rozmawiać bibliotekarze, a tematu tego unikają władze, które decydują o faktycznym stanie bibliotek.* [15].

W niektórych środowiskach (np. bibliotek szkolnych¹ i pedagogicznych) obserwujemy już zmiany. Niemalą rolę w opracowywaniu standardów odgrywają instytucje nadrzędne.² Brak natomiast ujednoczonej metodologii ich tworzenia, standardów i jednorodnej postaci. Biblioteki szkolne i pedagogiczne tworzą je jako ogólne stwierdzenia typu *Biblioteka udostępnia swoje zbiory w sposób satysfakcjonujący użytkowników*.³ Inni proponują bardziej precyzyjne określenia, np. *Udostępnianie <licząc od zamówienia do odbioru> dokumentów z określonej kolekcji na zewnątrz <księgozbiór dydaktyczny> czytelnikom należącym do określonej grupy <studenci macierzystej uczelni> powinno trwać nie dłużej niż określony czas <30 min.>*[7, 8]. Autorka zdecydowanie opowiada się za tą drugą koncepcją.

Standardy i odpowiednio skonstruowane wskaźniki do pomiaru ich osiągnięcia mogą służyć:

- ocenie usług bibliotecznych;
- optymalizacji działań bibliotecznych;
- tworzeniu mechanizmów i narzędzi kontroli;
- planowaniu nowych usług albo organizowaniu nowych placówek bibliotecznych;
- zarządzaniu biblioteką (zarządzanie księgozbiorem, personelem, itp.) i podejmowaniu decyzji;
- zapewnieniu jednolitości w ocenie bibliotek przez jednostki nadrzędne i inne;
- określaniu poziomu finansowania;
- planowaniu usprawnień i prognozowaniu przyszłego rozwoju.
- porównywaniu z innymi bibliotekami (np. benchmarking) [6, 7, 8, 11, 14, 15].

Wypracowaniem wzorców dla bibliotek naukowych zajmuje się Zespół ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych (zwany dalej ZSBN),⁴ który powstał w 2001 r. i pracował początkowo jako grupa nieformalna. Prace ZSBN zostały wpisane do zadań Konferencji Dyrektorów Bibliotek Szkół Wyższych w punkcie „standaryzacja działalności bibliotek, badania porównawcze”. W 2004 r. podpisano Porozumienia w sprawie realizacji projektu „Analiza funkcjonowania polskich bibliotek

¹ Standardy jakości pracy biblioteki szkolnej. W: Scholaris. Internetowe Centrum Zasobów Edukacyjnych. <http://scholaris.pl/Portal?secId=V1US04X1E1JD8P8G1PE23QCI&mlt_docview=7D50LH8JOM5I132LKO5G7108>

² Zob. „Wojewódzkie standardy oceny jakości pracy bibliotek pedagogicznych” Kuratorium Oświaty w Lublinie <http://www.kuratorium.lublin.pl/DEF/nadzor_2004/standardy_bibliot.htm>

³ http://www.kuratorium.lublin.pl/DEF/nadzor_2004/standardy_bibliot.htm

⁴ Skład Zespołu ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych: Lidia Derfert-Wolf (ATR w Bydgoszczy), Ewa Dobrzyńska-Lankosz (AGH w Krakowie), Wanda Dziadkiewicz (Uniwersytet Śląski w Katowicach – w Zespole do 2003 r.), Mirosław Górny (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), Elżbieta Górską (Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy), Marek Górski (Politechnika Krakowska), Artur Jazdon (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), Małgorzata Kłossowska (GBPIS w Warszawie), Dariusz Pawelec (Uniwersytet Śląski w Katowicach), Anna Sokołowska-Gogut (Akademia Ekonomiczna w Krakowie), Teresa Wildhardt (Akademia Pedagogiczna w Krakowie).

naukowych” pomiędzy uczelniami, w których zatrudnieni są członkowie Zespołu. Koordynatorem prac jest Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, a projekt jest częściowo finansowany z funduszy Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu. We wspomnianym Porozumieniu określono cele projektu oraz zasady dostępu do danych i uprawnienia dyrektorów bibliotek. Cele ogólne to:

- opracowanie metody oceny funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce;
- pozyskiwanie danych do bazy komputerowej w celu opracowania wskaźników i standardów dla bibliotek naukowych w Polsce;
- prowadzenie badań porównawczych wyników analizy z wskaźnikami i standardami funkcjonowania zagranicznych bibliotek naukowych;
- opracowywanie i publikowanie rocznych raportów.

Tekst Porozumienia zawiera również zapisy ważne dla wszystkich bibliotek wypełniających ankietę, m.in.: obowiązkiem koordynatora projektu jest *publikowanie danych zbiorczych [...], zapewnienie bibliotekom, które wprowadzają dane, bezpośredniego dostępu do własnych danych oraz do wyników „Analizy” oraz Wszelkie dane szczegółowe zawarte w bazie danych „Analiza” są poufne i nie mogą być w żadnej formie rozpowszechniane bez zgody ZSBN oraz instytucji, których dotyczą.*

Ponieważ większość wskaźników efektywności jest pochodną danych statystycznych, narzędziami niezbędnymi do realizacji powyższych celów jest kwestionariusz ankiet dotyczący funkcjonowania biblioteki oraz program do gromadzenia i analizy danych z wypełnionych ankiet. Omówione poniżej w dużym skrócie narzędzia i inne prace są rezultatem i dorobkiem całego ZSBN i były już szczegółowo opisywane [1, 2, 3, 4, 10]. W niniejszym referacie ich prezentacja jest jedynie podsumowaniem i jednocześnie wstępem do przedstawionych w kolejnej części rezultatów badań.

1. Program komputerowy do gromadzenia i analizy danych z ankiet

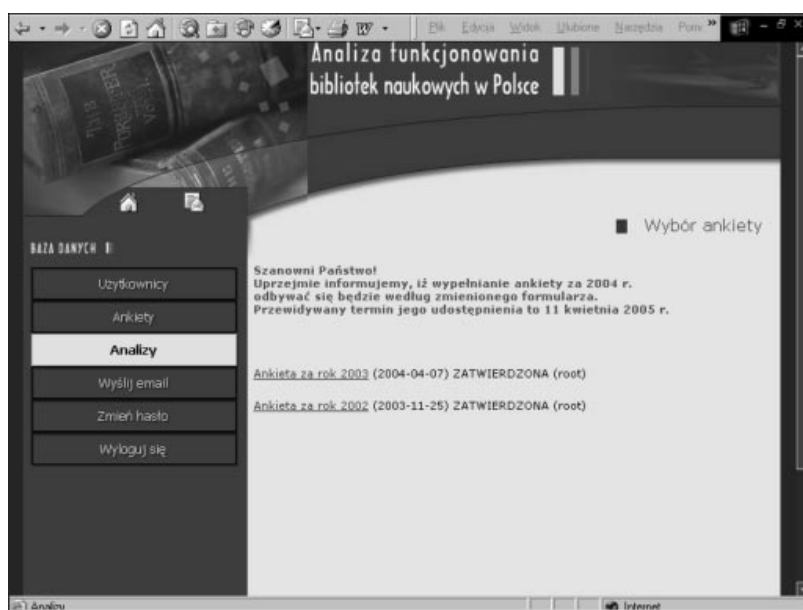
Opracowując specyfikację programu komputerowego do gromadzenia i analizowania danych z ankiet zakładano, że program ma umożliwiać:

- wypełnianie, modyfikację i wysyłanie danych on-line przez biblioteki, na podstawie kwestionariusza ankiet;
- automatyczne obliczanie wybranych wskaźników efektywności na podstawie danych z ankiet;
- automatyczną weryfikację poprawności wypełnienia pól w ankiecie;
- badania porównawcze prowadzone przez ZSBN – zestawienie danych zbiorczych z danego roku lub na przestrzeni kilku lat, opracowanie wieloaspektowej analizy wybranych danych i wskaźników efektywności;

- analizowanie danych oraz wskaźników efektywności indywidualnie przez biblioteki, w danym roku lub w przedziałach wieloletnich (analiza porównawcza).

Koncepcję i podstawową wersję programu opracowano w 2002 r. w Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy. Od 2003 r. baza jest utrzymywana i modyfikowana przez Bibliotekę Uniwersytecką w Poznaniu. Aplikacja internetowa składa się z:

1. witryny WWW⁵ zawierającej informacje o projekcie, instrukcje, kwestionariusz ankiety (dla bibliotek akademickich oraz publicznych i branżowych), wyniki badań i przydatne linki;
2. modułu dla bibliotek (rys. 1) do pobierania, wypełniania i przesyłania on-line ankiety przez dyrektora lub uprawnionych pracowników oraz wieloaspektowego analizowania danych własnej biblioteki wg różnych kryteriów, w poszczególnych latach lub okresach wieloletnich;
3. modułu dla administratora do rejestrowania bibliotek, kontaktów z wypełniającymi ankietę oraz uprawnionych modyfikacji danych;
4. bazy komputerowej do przechowywania i przetwarzania danych z ankiet;
5. modułu dla ZSBN przeznaczonego do analizy statystycznej danych z bazy.

Rys. 1 Witryna projektu „Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce” – moduł dla bibliotek

⁵ <http://ssk2.bu.amu.edu.pl/standaryzacja/index.htm>

Większość wymienionych wyżej założeń została spełniona. Trwają prace nad udoskonaleniami oraz dalszym rozwojem. Na bieżąco modyfikowane są opcje związane ze sprawdzaniem poprawności wypełniania ankiet. Szczególną uwagę przykłada się do rozszerzania możliwości analizy danych, zarówno dla ZSBN, jak i dyrektorów bibliotek, dla których omawiany program może być doskonałym narzędziem zarządzania. Obecnie każda z zarejestrowanych bibliotek ma możliwość nie tylko wypełniania ankiety, ale również przeglądania swoich danych wg lat, kategorii pytań czy wskaźników. Wszystko to jest dostępne w opcji „Analizy” (rys. 1). Planuje się umożliwienie automatycznego porównania każdej wartości danych czy wskaźników ze średnią w danej grupie bibliotek.

W dalszej kolejności będą rozwijane możliwości automatycznego, wieloaspektowego prezentowania zbiorczych analiz wyników badań wg kryteriów dowolnie wybranych przez każdego użytkownika sieci, np. typów bibliotek, lat, wskaźników.

2. Kwestionariusz ankiety

Koncepcja analizy funkcjonowania bibliotek opiera się na zbieraniu i analizie danych z ankiet wypełnianych dobrowolnie przez biblioteki. Z uwagi na to, że projekt dotyczy badania bibliotek naukowych, udostępniono dwa formularze ankiety: dla bibliotek akademickich i pozostałych. Zasadnicze różnice polegają na wyeliminowaniu z tego drugiego formularza wszystkich specyficznych danych dotyczących uczelni. Metodologia opracowywania kwestionariusza ankiety została już szczegółowo opisana we wcześniejszych publikacjach [1, 2, 3, 4]. Warto jedynie przypomnieć, że prace opierały się na doświadczeniach bibliotek realizujących projekt Tempus JEP⁶ oraz wynikach badań i wnioskach z konferencji „Badania porównawcze polskich bibliotek naukowych” zorganizowanej w 2001 r. przez Bibliotekę Główną Akademii Ekonomicznej w Krakowie.

W trakcie wypełniania ankiet za lata 2002 i 2003 zgłaszano pewne problemy, które uwzględniono w formularzu za 2004 r. Ponadto opublikowano polskie tłumaczenia norm [9, 12] i zaleceń [13], które stały się „przewodnikami” do wprowadzenia kolejnych zmian, a zwłaszcza do precyzyjnego formułowania pytań. Obecnie ankieta zawiera 50 pytań i 16 wskaźników. Do najistotniejszych zmian i uzupełnień w kwestionariuszu należy zaliczyć:

---

⁶ Projekt Tempus JEP 13242-98: Development of Library Management as a Part of the University Total Quality Management, realizowany w latach 1998-2001 przez biblioteki: Politechniki Krakowskiej (koordynator projektu), Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy, Uniwersytetu Szczecińskiego, Politechniki Świetokrzyskiej w Kielcach, Delft University of Technology, University College London, Universidad de Cadiz, National Technical University of Athens

- rozwinięcie pytań dotyczących zbiorów – wyszczególnienie wszystkich rodzajów zbiorów specjalnych (stan zbiorów, nabytki i ubytki), dodanie baz danych (nabytki i ubytki), zgodnie z normą PN-EN ISO 2789 [12];
- rezygnację z pytania *Liczba pracowników legitymujących się znajomością języków obcych*;
- dodanie pytania *Liczba pracowników ze stopniem doktora*;
- rozwinięcie pytania o liczbę komputerów;
- uporządkowanie zagadnień związanych z usługami informacyjnymi – pytanie o liczbę kwerend realizowanych przez pracowników biblioteki zastąpiono bardziej ogólnym pytaniem *Liczba odpowiedzi na zapytania informacyjne* z rozbiciem na: wyszukiwania bibliograficzne (kwerendy), wyszukiwania określonych dokumentów, porady dotyczące źródeł informacji i korzystania z nich oraz informacje faktograficzne;
- uszczegółowienie i doprecyzowanie usług elektronicznych w pytaniu *Wykorzystanie źródeł elektronicznych*, a w nim pytanie o liczbę sesji w bazach danych, liczbę ściągniętych dokumentów z czasopism elektronicznych i pełnotekstowych baz danych, liczbę sesji internetowych oraz liczbę logowań na biblioteczną witrynę WWW. Taki sposób liczenia sugeruje norma PN-EN ISO 2789 [12] i inne wzorce zagraniczne, w których uznano, że różne są wyznaczniki wykorzystania źródeł elektronicznych – dla bibliograficznych baz danych to liczba sesji, a baz pełnotekstowych (w tym czasopism elektronicznych – liczba pobranych pełnych tekstów dokumentów. Sformułowanie tego pytania poprzedziła szczegółowa analiza rodzajów danych statystycznych dostarczanych przez dostawców najbardziej popularnych w polskich bibliotekach źródeł elektronicznych. Mamy nadzieję, że takie ujęcie statystyk wykorzystania źródeł elektronicznych pozwoli na uniknięcie wielu problemów z odpowiedzią na to pytanie w ankiecie, zdając sobie jednocześnie sprawę, że nie jest to metoda zadowalająca wszystkich wypełniających. Nowością jest również wykluczenie z liczby logowań na biblioteczną witrynę WWW „wejść” pracowników biblioteki i administratora witryny;
- inne modyfikacje związane z bardziej precyzyjnym sformułowaniem pytań i odpowiednich komentarzy;
- nowe wskaźniki, które omówiono w kolejnym rozdziale.

Ze względu na to, że nie wszystkie biblioteki mogą być przygotowane na niektóre zmiany z powodu braku odpowiednich danych statystycznych, dopuszcza się wypełnianie określonych pól znakiem #, który dla programu komputerowego będzie oznaczał *brak danych*, w przeciwieństwie do wprowadzanego przez niektórych do tego celu *zera*. Ta zasada będzie jednak obowiązywała wyłącznie dla ankiet z danymi za 2004 r.

3. Wskaźniki efektywności

Jakość i efektywność funkcjonowania bibliotek wyznaczają odpowiednie wskaźniki – ilościowe i jakościowe. Źródłem ich wyznaczania i obliczania są więc nie tylko statystyki, ale również ocena jakości usług wyrażona przez użytkowników. Na rys. 2 przedstawiono zależności pomiędzy standardami, wskaźnikami i statystyką oraz badaniami użytkowników. Proces wypracowywania standardów powinien rozpocząć się do kilkuletniego badania wskaźników na podstawie statystyki i badań użytkowników, które posłużą później do stwierdzenia, w jakim stopniu biblioteka spełnia standardy.

Rys. 2 Proces wypracowywania i oceny wypełniania standardów funkcjonowania bibliotek.
Źródło: oprac. własne.

Wskaźniki funkcjonowania (efektywności) bibliotek są w większości pochodnymi danych statystycznych podawanych w ankietach, otrzymywanymi poprzez dzielenie zazwyczaj dwóch danych, np. liczba vol. / liczbę użytkowników daje wskaźnik „liczba vol. przypadających na 1 użytkownika”. Zaprojektowany program komputerowy automatycznie te wskaźniki wylicza. Wartości dla każdej biblioteki są dostępne (wyłączne dla tej biblioteki i ZSBN) po zatwierdzeniu ankiety za dany rok. Niektóre wskaźniki, których nie sposób obliczyć automatycznie, muszą być podawane przez biblioteki, np. wydatki biblioteki na jednego użytkownika.

W ankietach za lata 2002-03 było 13 wskaźników podawanych przez biblioteki i 29 obliczanych automatycznie. Nie uwzględniały one wszystkich danych z ankiety, np. stanu zatrudnienia. W nowym kwestionariuszu jest ich łącznie 78. Biblioteki będą dodatkowo podawać wskaźnik *Wydatki na sprzęt komputerowy i oprogramowanie na 1 użytkownika*. Natomiast do wyznaczenia wzorów dla 62 wskaźników „automatycznych” wzięto pod uwagę wszystkie dane z ankiety. Analizie poddano np.:

- procentowy udział różnych grup pracowników (wg wykształcenia, wieku, zakresów czynności) wobec wszystkich zatrudnionych;
- przyrost zbiorów w odniesieniu do książek;
- liczbę pracowników/użytkowników przypadających na 1 stanowisko komputerowe
- liczbę publikacji/udziałów w konferencjach przypadających na 1 pracownika biblioteki.

Niektóre wskaźniki sformułowano bardziej precyzyjnie i zgodnie z normami międzynarodowymi, np. „stopień wykorzystania zbiorów” zmieniono na „aktywność zbiorów”, przekształcając wzór obliczania w ten sposób, że wartość wskaźnika będzie wskazywała, ile razy w ciągu roku wykorzystywane były dokumenty. Tematyka sposobów obliczania wskaźników oraz interpretacji wyników wymaga z pewnością odrębnej publikacji. W tym miejscu warto jedynie podkreślić, że większość wzorów zaczerpnięto z międzynarodowych norm i zaleceń. Przykładem mogą być wszystkie wskaźniki badające tzw. obciążenie pracowników, gdzie poszczególne czynności czy usługi (np. wypożyczanie) przelicza się w stosunku do ogólnej liczby pracowników działalności podstawowej, a nie liczby pracowników danego działu. Wskaźniki badające wydatki czy wykorzystanie usług w odniesieniu do użytkowników, dla bibliotek akademickich obliczane są wg danych „liczba potencjalnych użytkowników z własnej uczelni”, a dla pozostałych bibliotek – „liczba zarejestrowanych czytelników”.

Stosunkowo duża liczba wskaźników wyznaczonych dla celów badań porównawczych wynika z następujących powodów:

- potrzeba wszechstronnej analizy funkcjonowania bibliotek;
- objęcie badaniami wszystkich aspektów uwzględnionych w ankiecie;
- opracowanie w kolejnych latach standardów oceny bibliotek na podstawie wskaźników analizowanych obecnie.

Część wskaźników dla bibliotek akademickich jest na razie obliczana potrójnie – w odniesieniu do potencjalnych użytkowników, studentów i słuchaczy studiów dziennych, ze względu na brak definicji „studenta obliczeniowego”. Ponadto w projekcie uwzględniono nie tylko typowe wskaźniki funkcjonalności, ale również takie, które analizują stan zatrudnienia, aktywność zawodową pracowników itp. Są to dane niemające wprawdzie bezpośredniego wpływu na jakość obsługi użytkowników, ale mogą być przydatne przy innych badaniach oraz w zarządzaniu biblioteką. Jedną z idei projektu jest bowiem dostarczenie jednolitych metod podawania danych statystycznych oraz obliczania i publikowania wartości średnich, które mogą być przydatne do różnych celów, zarówno bibliotekarzom, jak i innym instytucjom. Należy również dodać, że zdecydowana większość wskaźników nie obciąża w żaden sposób wypełniających ankietę – są one obliczane automatycznie przy pomocy programu komputerowego.

4. Analiza danych z lat 2002 i 2003

Analiza porównawcza funkcjonowania bibliotek naukowych w roku 2002 została przedstawiona na stronie internetowej projektu oraz w publikacjach [1, 4]. Ankiety z danymi za 2003 r. wypełniało łącznie 31 bibliotek (w 2002 r. – 17) spośród 57 zarejestrowanych. Analizę wypełniających ankiety wg typu biblioteki przedstawiono w tab. 1.

Tabela 1. Ankiety wypełniane w 2004 r. (dane wg stanu z 31.12.2003 r.) wg typów bibliotek

Typ biblioteki	Ankiety zatwierdzone	Ankiety rozpoczęte
Akademickie państwowe, w tym:	23	
uniwersytecka	7	
politechnika	10	
rolnicza	2	
pedagogiczna	1	
ekonomiczna	1	
medyczna	1	
muzyczna	1	
Akademicka niepaństwowa	2	2
Branżowa	2	
Publiczna	2	

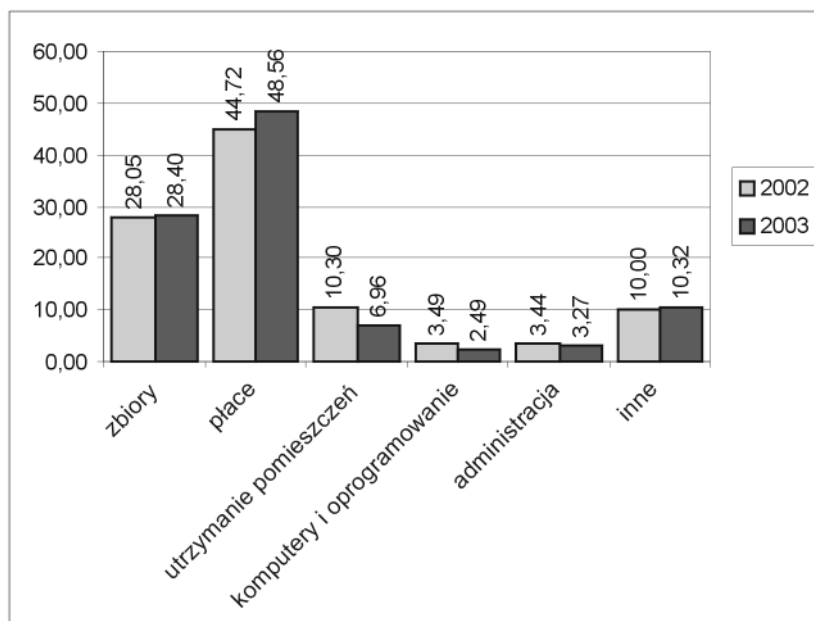
Jak wynika z tab. 1, najliczniejsze grupy bibliotek to uniwersyteckie oraz politechniczne. Porównując rezultaty analiz z lat 2002 i 2003 r. oraz z wcześniejszymi badaniami porównawczymi [4] można przyjąć, że wartości średnie wskaźników dla tych grup są reprezentatywne. Problem publikowania wartości dla pozostałych bibliotek był szeroko dyskutowany w ZSBN. Zdając sobie sprawę, że wyniki mogą być niemiernodajne, w zestawieniu rezultatów badań zdecydowano uwzględnić wszystkie biblioteki poza akademicką muzyczną, której nie sposób przypisać do żadnej grypy ze względu na dane bardzo odbiegające od standardowych, co wynika ze specyfiki tej biblioteki. Taki sposób postępowania podyktowany był przede wszystkim chęcią zaprezentowania zestawienia wyników możliwie największej liczby typów bibliotek, które podjęły trud wypełnienia ankiety i dostarczenia im narzędzia do porównań wyników własnej biblioteki z wartościami średnimi, minimalnymi i maksymalnymi w danej grupie. Wskaźniki funkcjonowania bibliotek analizowano w następujących grupach:

- akademickie państwowe – uniwersytety;
- akademickie państwowe – politechniki i uczelnie o profilu technicznym;
- akademickie państwowe – rolnicze;
- akademickie państwowe – inne;
- akademickie państwowe – wszystkie;
- akademickie niepaństwowe;
- publiczne;
- branżowe.

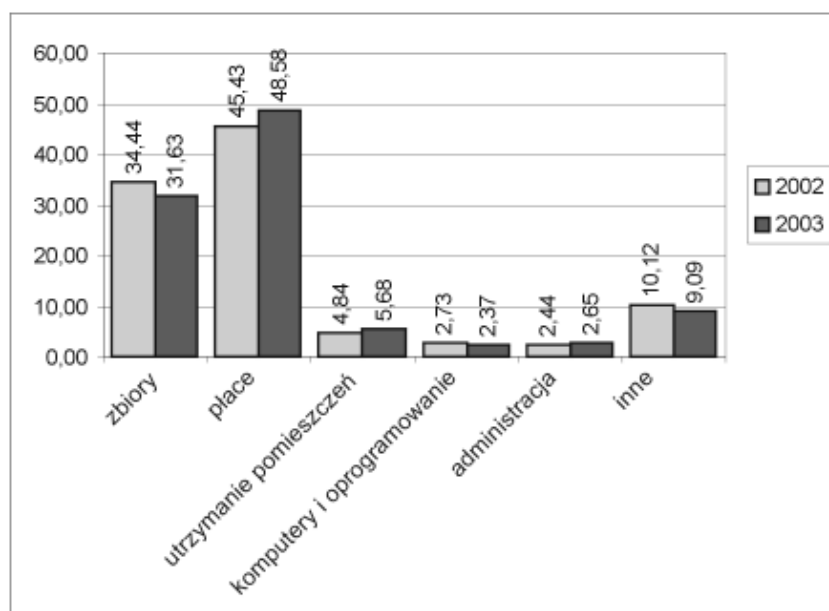
Szczegółowe wyniki zaprezentowano na witrynie internetowej projektu <http://ssk2.bu.amu.edu.pl/standaryzacja/index.htm> w dziale „Wyniki badań”. W niniejszym referacie przedstawiono wartości średnie najistotniejszych wskaźników z 2002 i 2003 r. (tab. 2 i 3) w w/w grupach, z pominięciem „akademickie państwowe – wszystkie”. W tabelach nie podano, niestety, danych z 2002 r. dla kilku grup bibliotek z przyczyny braku ankiet z tego roku. Dane z dwóch lat dla bibliotek uniwersyteckich, technicznych i „innych” akademickich pokazują korzyści jakie daje wypełnianie ankiety. Pewne widoczne różnice w wartościach wskaźników z lat 2002 i 2003 mają swe źródło w niejednakowej liczbie wypełnianych ankiet w poszczególnych latach. Przypadek grupy bibliotek uniwersyteckich, z których w obydwu latach 5 tych samych bibliotek wypełniło ankietę, a pozostałe albo zrezygnowały, albo dołączyły do projektu, uzasadnia w pewnym stopniu wahania średnich wartości wskaźników. Inne różnice wynikają z ogólnych tendencji obserwowanych w bibliotekach, np. spadek wskaźnika „zarejestrowani użytkownicy z uczelni jako procent potencjalnych użytkowników”, wzrost wydatków na płace.

W tab. 2 i 3 podano wyłącznie średnie wartości poszczególnych wskaźników. Na stronie internetowej projektu przedstawiono szczegółową analizę danych z uwzględnieniem średniej arytmetycznej, mediany oraz wartości maksymalnych i minimalnych. Te ostatnie pozwolą porównać dane własnej biblioteki z lepszymi czy gorszymi wynikami innych bibliotek, oczywiście bez ujawniania, której biblioteki te dane dotyczą.

Procentowy udział wydatków w całym budżecie wg kategorii przedstawiono przykładowo dla bibliotek uniwersyteckich (rys. 3) i technicznych (rys. 4). Kategorie wydatków pogrupowano w mniejszej liczbie grup niż w tab. 3. Grupa „inne” zawiera: wyposażenie, fundusz bezosobowy (z pochodnymi), szkolenie personelu, promocję, remonty, amortyzację i inne.

Rys. 3 Procentowy udział podstawowych wydatków na działalność bieżącą w budżetach bibliotek uniwersyteckich w latach 2002 i 2003

Rys. 4 Procentowy udział podstawowych wydatków na działalność bieżącą w budżetach państwowych bibliotek akademickich o profilu technicznym w latach 2002 i 2003

Plany i podsumowanie

Kolejnym zadaniem ZSBN będzie wypracowanie ogólnokrajowego zestawu standardów i określenie wskaźników dla każdego z nich, łącznie z dokładnymi wzorami ich obliczania oraz sposobów interpretacji. Dysponujemy wieloma wzorcami i normami zagranicznymi, które można dostosowywać do naszych potrzeb. Z najciekawszych warto wymienić:

- normę ISO 11620 Information and Documentation. Library performance indicators (34 wskaźniki) [9];
- zestaw 33 wskaźników dla sektora szkół wyższych w Wielkiej Brytanii opracowanych przez Zespół ds. Wskaźników Efektywności dla Bibliotek [5];
- niemiecki projekt BIX dla bibliotek naukowych (17 wskaźników);⁷
- standardy dla bibliotek szkół wyższych w USA opracowane przez ACRL (15 standardów dotyczących danych wejściowych i wyjściowych oraz 87 pytań dotyczących wpływu źródeł i programów bibliotecznych na użytkowników);⁸
- zalecenia IFLA dotyczące mierzenia jakości w bibliotekach akademickich [13];
- narzędzia do benchmarkingu i bazy tzw. najlepszych praktyk w Australii.⁹

W w/w zaleceniach i normach uwzględnia się wszystkie obszary funkcjonowania biblioteki oraz jej otoczenie. Standardy i wskaźniki stanowią narzędzie do oceny biblioteki i bibliotekarzy z punktu widzenia jakościowego i ilościowego. Dużą wagę przywiązuje się do wskaźników jakości mierzonych na podstawie ocen dokonanych przez użytkowników. To daje dopiero całościowy materiał do analizy funkcjonowania biblioteki. Elementu badania satysfakcji użytkowników brakuje na razie w pracach ZSBN. Planuje się stworzenie dodatkowego narzędzia w postaci standardowego kwestionariusza ankiety do badania użytkowników opartego na ocenianiu całej biblioteki przy pomocy 5-punktowej skali (od bardzo niezadowolającej do bardzo zadowolającej) oraz ocenie wykonania poszczególnych usług, polegającej na odpowiedziach na stwierdzenia typu „godziny otwarcia biblioteki są odpowiednie” przy pomocy 5-punktowej skali (od zdecydowanie tak do zdecydowanie nie). W ten sposób rezultaty będzie można przedstawić w postaci wartości liczbowych. Oczywiście, badania będą musiały być prowadzone w bibliotekach na podstawie jednolitej procedury tworzenia próby respondentów [13]. Satysfakcję z usług elektronicznych można badać przy pomocy podobnych kwestionariuszy, ale dostarczanych użytkownikom elektronicznie i wypełnianych online. Dobrym przykładem tego typu badań jest amerykański LibQUAL+.¹⁰

⁷ BIX – der Bibliotheksindex <http://www.bix-bibliotheksindex.de/>

⁸ Standards for Libraries in Higher Education. Approved by the ACRL Board of Directors, June 2004, <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/standardslibraries.htm>

⁹ <http://www.caul.edu.au/best-practice/PerfInd.html>

¹⁰ <http://www.libqual.org/index.cfm>

Przydatność narzędzi przygotowanych w ramach projektu „Analiza funkcjonowania polskich bibliotek naukowych” jest niewątpliwa, zarówno dla dyrektorów bibliotek, jak i dla instytucji nadrzędnych. Wyobraźmy sobie, o ile mniej byłoby wątpliwości powstających po publikacjach rankingów szkół wyższych w różnych tygodnikach, gdyby dane do nich były czerpane z raportów ZSBN. Ale przedtem musiałby być spełniony podstawowy warunek – obowiązek wypełniania ankiety przez wszystkie biblioteki.

Bibliografia

- [1] Derfert-Wolf L.: *Standardy funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce. Stan prac Zespołu ds. Standardów dla Bibliotek Naukowych* W: *Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej*, Łódź, 23-25 czerwca 2004 r. Materiały Konferencyjne. Łódź 2004, s. 21-39
- [2] Derfert-Wolf L., Dobrzyńska-Lankosz E., Dziadkiewicz W., Górny M., Górka E., Górski M., Jazdon A., Sokołowska-Gogut A., Wildhardt T.: *Performance indicators and Standards for Polish Research Libraries* „Library & Information Research” 2003, vol. 27, nr 87, s. 17-28
- [3] Derfert-Wolf L., Górski M.: *Analiza funkcjonowania polskich bibliotek naukowych w Polsce – program do gromadzenia i przetwarzania danych* „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 8/2003 (48) wrzesień [dostęp 2 kwietnia 2005] <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/48/wolf1.php>
- [4] Derfert-Wolf L., Górski M., Marcinek M.: *Management based on reliable comparative data. Library statistics and performance indicators. A common project of Polish research libraries* W: *25 Annual IATUL Conference „Library Management in Changing Environment”* [online]. Maj 30 – June 3, 2004, Kraków [dostęp 2 kwietnia 2005] http://www.iatul.org/conference/proceedings/vol14/fulltexts/Lidia%20Derfert-Wolf_Marek%20M.Gorski_Marzena%20Marcinek.pdf
- [5] *The Effective Academic Library. A Framework for Evaluating the Performance of UK Academic Libraries* Bristol: HEFCE Publications, 1995
- [6] Głowacka E.: *Benchmarking w bibliotekach* „Bibliotekarz” 2/2005, s. 23-28
- [7] Górny M.: *Metody określania standardów dla polskich bibliotek naukowych* „Biuletyn EBIB” [online]. Nr 8/2003 (48) wrzesień [dostęp 2 kwietnia 2005] <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/48/gorny.php>
- [8] Górny M.: *Standaryzacja i unifikacja – kłopot czy korzyści?* W: *Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej*, Łódź, 23-25 czerwca 2004 r. Materiały Konferencyjne. Łódź 2004, s. 13-19
- [9] ISO 11620: 1998, ISO 11620: 1998/AD1:2003 *Information and Documentation. Library performance indicators* [PrPN-ISO 11620 *Informacja i dokumentacja. Wskaźniki funkcjonalności bibliotek*]
- [10] Jazdon A.: *Analiza funkcjonowania bibliotek naukowych w Polsce* „Bibliotekarz” 4/2004, s. 20-21
- [11] Jazdon A., Jazdon K.: *O próbach wyznaczenia standardów dla polskich bibliotek naukowych*. W: *Standardy biblioteczne. Wzorce i doświadczenia Unii Europejskiej*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i Biblioteki Narodowej, Warszawa, 11 grudnia 2003, Warszawa: Wydaw. SBP, 2003, s. 38-54
- [12] PN-EN ISO 2789: 2004 *Informacja i dokumentacja. Międzynarodowa statystyka biblioteczna*
- [13] Poll R., te Boekhorst P.: *Mierzenie jakości: międzynarodowe zalecenia do pomiaru wykonania zadań w bibliotekach akademickich* tł. Bolesław Rek. „Bibliothecalia Wratislaviensia” 2003, nr 7

- [14] Sokołowska-Gogut A.: *Problematyka oceny jakości i wynikające z niej próby standaryzacji i normalizacji działalności biblioteczno-informacyjnej* W: *Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej. Poznań, 13-15.11.2002. Poznań 2002, s. 47-63
- [15] Wołosz J.: *Potrzeby, możliwości i propozycje standardów dla bibliotek publicznych* W: *Standardy biblioteczne. Wzorce i doświadczenia Unii Europejskiej*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i Biblioteki Narodowej. Warszawa, 11 grudnia 2003 r. Warszawa: Wydaw. SBP, 2003, s. 66-77

Tabela 2. Wybrane wskaźniki efektywności bibliotek naukowych w latach 2002 i 2003¹¹

Wybrane wskaźniki efektywności	Typ biblioteki												
	uniwersyteckie			Akademickie państwowe						rolnicze			Ebranżowe
	2002		2003	2002		2003	2002		2003	2003		2003	2003
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10			
Wydatki na 1 użytkownika w PLN	191,22	182,09	157,79	171,35	358,92	269,33	117,57	59,89	300,65	2379,45	416,85		
Wydatki na zakup zbiorów na 1 użytkownika w PLN	45,65	53,81	56,59	56,78	96,19	100,75	34,33	21,7	10,21				
Budżet biblioteki jako procent budżetu uczelni	4,81	4,75	2,57	2,59	4,22	3,81	1,77	2,57	-				
Zarejestrowani użytkownicy z uczelni jako procent potencjalnych użytkowników	73,81	70,56	72,22	65,88	92,13	63,67	54,52	97,77	-				
Liczba vol. książek na 1 użytkownika	21,84	20,03	11,44	12,45	28,5	24,33	14,11	10,38	30,71	158,75			
Liczba vol. nabytków (książki – zakup) na 1 użytkownika	0,2	0,26	0,2	0,18	0,58	0,37	0,2	0,39	0,12	0,92			
Liczba wypożyczeń na 1 zarejestrowanego czytelnika	7,7	8,9	7,9	7,9	7,5	9,1	5,8	14,3	9,2	4,1			
Liczba użytkowników przypadająca na 1 pracownika biblioteki	341	364	451	432	183	232	483	770	27	92			
Liczba wypożyczeń na 1 pracownika biblioteki	2038	2447	2905	2215	1245	1287	1682	10337	4231	95			
Powierzchnia biblioteki na 1 użytkownika	0,34	0,26	0,18	0,18	0,38	0,28	0,14	0,05	0,31	2,08			
Liczba użytkowników na 1 miejsce w czytelniach	116	109	86	95	39	50	164	81	80	61			
Aktywność wykorzystania zbiorów	0,66	0,96	1,11	1,05	2,23	1,35	0,66	2,72	0,90	0,15			
Procent zrealizowanych zamówień na wypożyczenia międzybiblioteczne z zewnątrz	61,38	71,75	70,93	79,27	96,48	86,51	87,85	50	25	95,12			

¹¹ Dane z 2002 r. podano wyłącznie dla grup bibliotek, które wypełniły ankiety.

Tabela 3. Procentowy udział wydatków na działalność bieżącą w budżetach bibliotek

Procentowy udział wydatków na działalność bieżącą w budżetach bibliotek	Typ biblioteki													
	Akademickie państwowe			Akademickie niepaństwowe			Publiczne naukowe			Branzowe				
	uniwersyteckie		techniczne		inne		rolnicze		niepaństwowe		naukowe		2003	
	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003
Zbiory ogółem, w tym:	28,05	28,41	34,44	31,63	21,4	27,6	29,83	29,83	29,42	4,89	18,75	4,89	18,75	
książki polskie i zagraniczne	5,57	7,79	7,77	6,39	7,55	7,77	8,57	8,57	18,5	2,83	4,03	2,83	4,03	
czasopisma polskie	0,68	1,69	1,93	1,98	2,65	3,23	6,89	6,89	4,87	1,18	2,8	1,18	2,8	
czasopisma zagraniczne	17,17	13,61	19,59	17,37	7,8	13,17	8,55	8,55	0,67	0,2	9,95	0,67	9,95	
zbiory specjalne	1,0	0,74	1,5	1,04	0,1	0,4	0,27	0,27	1,34	0,37	0,08	1,34	0,37	
źródła elektroniczne	3,63	4,57	3,66	4,85	3,3	3,03	5,54	5,54	4,05	0,33	1,9	4,05	0,33	
Sprzęt komputerowy	1,46	1,14	2,03	1,32	0,65	0,93	2,51	2,51	0,7	1,77	0,15	0,7	1,77	
Oprogramowanie	2,03	1,35	0,7	1,05	0,8	1,17	1,58	1,58	0,66	0,26	0,5	0,66	0,26	
Wyposażenie	1,29	0,6	2,14	1,30	2	2,13	0,1	0,1	1,24	0,13	2,1	1,24	0,13	
Place	44,72	48,56	45,43	48,58	47,9	50,53	53,88	53,88	54,39	69,28	51,7	54,39	69,28	
Fundusz płac bezosobowy	1,4	0,79	1,04	1,23	1,85	2,53	1,1	1,1	2,05	0,88	1,5	2,05	0,88	
Usługi, administracja	3,44	3,27	2,44	2,65	3,75	2,77	3,89	3,89	2,58	5,99	11,1	2,58	5,99	
Szkolenie personelu	0,28	0,42	0,41	0,52	0,1	0,37	0,33	0,33	1,15	0,39	0,5	1,15	0,39	
Utrzymanie pomieszczeń	10,3	6,96	4,84	5,68	3,1	3,13	0,55	0,55	2,37	8,06	10,85	2,37	8,06	
Promocja	0,15	0,14	0,05	0,18	0,3	0,23	0	0	0,11	1,19	0	0,11	1,19	
Remonty	1,79	1,18	0,54	0,66	0,9	3,37	0,3	0,3	3,2	1,06	1,7	3,2	1,06	
Amortyzacja	2,53	3,51	3,41	3,67	5,15	2,9	3,49	3,49	0	4,1	0,4	0	4,1	
Inne	2,56	3,68	2,53	1,53	12,1	2,33	2,47	2,47	2,15	2,02	0,75	2,15	2,02	

Stefan Kubów

Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji TWP
Wrocław
stefan.kubow@dswe.wroc.pl

Kompetencje menedżerów bibliotek w opinii pracowników

The authority of library managers in librarians' opinion

Abstrakt

W referacie zawarto teoretyczne rozważania na temat kompetencji menedżerskich oraz próbę ich przeniesienia na menedżerów najwyższego i średniego szczebla bibliotek. W zasadniczej części tekstu przedstawiono wyniki badań własnych na temat preferowanych niektórych kompetencji osobowościowych i zarządczych przez szeregowych pracowników bibliotek i porównano je z preferencjami w tym zakresie ze strony studentów bibliotekoznawstwa, czyli przyszłych bibliotekarzy.

The paper contains theoretical consideration on the authority of library managers and the attempt to put them onto a higher and middle grade. The main part of the text presents the results of the author's research on some preferable authority (personal and professional) of library managers in librarians' opinion compared to the opinion of future librarians (and the students of librarianship).

Menedżer to osoba zatrudniona na stanowisku kierowniczym, posiadająca wielostronną wiedzę i umiejętności niezbędne do kierowania ludźmi i zarządzania organizacjami w warunkach niepewności i stałej zmienności otoczenia, w którym organizacje te działają.¹ Jest to więc profesjonalista w swojej specjalności, który dzięki kompetentnemu zarządzaniu pozostawia to, co zastał, w ulepszonym stanie swoim następcom. Dodać należy, że określeniem tym obejmuje się zarówno osoby zarządzające całymi organizacjami, jak i ich poszczególnymi zespołami. Można mówić więc o menedżerach najwyższego i średniego szczebla.

---

¹ Penc J.: *Leksykon biznesu* Warszawa: „Placet”, 1997, s. 245.

Przez profesjonalizm rozumieć należy wg C. Sikorskiego:

- a) niezależność (menedżer wykonuje złożone zadania według własnych założeń),
- b) odpowiedzialność za działanie i osiągnięte wyniki,
- c) pragmatyzm, polegający na oddzieleniu sfery zawodowej od innych sfer działalności,
- d) identyfikację z zawodem, oznaczającą, że dla profesjonalisty grupą działania są przede wszystkim przedstawiciele danego zawodu, a więc w bibliotece czuje się bibliotekarzem,
- e) racjonalizm, rozumiany jako postulat kierowania się wiedzą i obiektywizmem oraz
- f) potrzebę osiągnięć, wyrażającą się w poszukiwaniu możliwości osobistego rozwoju i osiągnięć zawodowych, stałe doskonalenie się w celu pomyślnego realizowania zadań organizacji.²

Z kolei P. Drucker uważa, że najbardziej istotna jest skuteczność menedżera.

Dlatego też jego profesjonalizm powinien wyrażać się:

- a) umiejętnością zarządzania własnym czasem,
- b) skupieniem na efektach pracy organizacji,
- c) wykorzystaniem zalet (a nie słabości) swoich i podległych mu pracowników,
- d) skupieniem się na najważniejszych dziedzinach, w których osiągnięcia mogą przynieść wybitne rezultaty
- e) podejmowaniem przemyślanych, obiecujących oczekiwane efekty decyzji w ramach przyjętych priorytetów i
- f) tworzeniem wizji i włączaniem pracowników do ich konsekwentnego urzeczywistniania.³

Obok tych cech znamionujących profesjonalizm, menedżerowie muszą charakteryzować się określonymi kompetencjami

Wg J. Goćkowskiego: *kompetencja jest dla nas równoznaczna z rozeznaniem i uznaniem znawstwem kogoś, kto zasługuje na miano znawcy ze względu na to, co wie i umie. Znanstwo jest zawsze: a) koniunkcją wiedzy i umiejętności [...], b) świadectwem podziału zadań wykonywanych przez ludzi oraz zróżnicowania ich skłonności, zainteresowań, uzdolnień [...], c) znajomością i biegłością, którą intersubiektywnie przyznaje się osobnikowi ubiegającemu się o to [...], d) stopniowane oraz ograniczone w czasie i przestrzeni.*⁴ Nie można bowiem przyznać komukolwiek kompetencji na zawsze i we wszystkim. Postęp cywilizacyjny sprawia bowiem, że wiedza i umiejętności nierozwijane ulegają deprecjacji.

---

² Sikorski C.: *Profesjonalizm: filozofia zarządzania nowoczesnym przedsiębiorstwem* Warszawa: PWN, 1995, s. 58-67.

³ Za: Penc J.: *Sztuka skutecznego zarządzania* Kraków: Oficyna Ekonomiczna, 2005, s. 325.

⁴ Goćkowski J.: *Pięć rodzajów kompetencji „Principia”* 2004, T. 39, s. 151-152.

Autor odróżnia kompetencje formalne, które w zależności od charakteru określa jako mandat reprezentanta, delegację rewizora, nominację funkcjonariusza państwowego oraz imperium decydenta i rozumie jako uprawnienia do działania od kompetencji merytorycznych.

Wśród tych drugich wyróżnił: a) kompetencje specjalisty, b) kompetencje przywódcy, c) kompetencje mędrca, d) kompetencje nauczyciela życia i e) kompetencje pomnożyciela zawartości sakiewki. Wydaje się, że przynajmniej kompetencje przywódcze wymagają tu objaśnienia. Otóż liczą się tu następujące cechy intelektu i charakteru: idea kapitaństwa, czyli trwałe i twarde przekonanie o swoim powołaniu do kierowania/rządzenia innymi, umiejętność wytyczenia celów, zdecydowanie się na „długi marsz” ku osiągnięciu celów, podporządkowanie wszelakich akcji i manewrów planowi strategicznemu. Wymaga to znajomości możliwości i rozeznania oczekiwań, wytyczania celów strategicznych i taktycznych, oraz doboru i łączenia ludzi do współdziałania, oraz dowodzenia nimi w każdych okolicznościach.⁵

Jak nietrudno się domyślić, kompetencje te nie wypełniają w całości kompetencji menedżerów. Dlatego konieczne jest odwołanie się do bardziej szczegółowych rozważań na ten temat.

W literaturze z zakresu zarządzania przez lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte przez kompetencje rozumiano głównie pewien zakres umiejętności wpływania na pracowników, w celu osiągnięcia przez nich wyznaczonych celów.⁶ Dopiero w ostatniej dekadzie uznano, że jest to zespół wiedzy, umiejętności, doświadczenia, cech osobowościowych i postaw.⁷

Jeszcze dalej w tym zakresie poszedł wrocławski badacz T. Listwan. Wg niego na potencjał kompetencji menedżera składają się: cechy osobowości, wiedza (ogólna i zawodowa), umiejętności społeczne i dyspozycje zdrowotne. Przez cechy osobowości rozumie on m.in. system wartości, uzdolnienia, proaktywność oraz własną motywację, przez umiejętności społeczne zaś: wywieranie wpływu i zjednywanie sobie ludzi, autoprezentację, tworzenie i przedstawianie wizji, komunikowanie się, inspirowanie i motywowanie, budowanie zespołów i umiejętność pracy zespołowej, kierowanie konfliktami oraz radzenie sobie ze stresem. Dyspozycje zdrowotne zaś, to zdrowie fizyczne, psychiczne (równowaga psychiczna, mierzona stopniem integracji osobowości, w tym zwłaszcza zdolnością do ciągłego rozwoju) oraz zdrowie społeczne, czyli charakter relacji między jednostką a otoczeniem, czego wyrazem jest stopień harmonii i społecznego współbrzmienia.⁸

⁵ Tamże, s. 159-160.

⁶ Rakowska A.: *Kompetencje współczesnego menedżera*. W: *Zarządzanie kompetencjami w organizacji*. Warszawa 2005, s. 89-91.

⁷ Tamże, s. 94.

⁸ Za: Kanarski L.: *Przywództwo we współczesnych organizacjach*. Warszawa: „Elipsa”, 2005, s. 119-124.

Najobszerniejszy katalog kompetencji sformułowała Grażyna Bartkowiak. Podzieliła je na cechy własne (łącznie 41, w tym m.in. współdziałanie, opanowanie, inteligencję emocjonalną, wytrwałość, zrównoważenie, wzbudzanie zaufania, odwagę, niezależność, entuzjazm, wyobraźnię, skłonność do podejmowania ryzyka, przedsiębiorczość, ambicję, skłonność do delegowania zadań i uprawnień, stanowczość oraz wysokie kwalifikacje zawodowe), umiejętności interpersonalne (18, w tym m. in. jasne wysławianie się w mowie i piśmie, komunikowanie się, pozytywne motywowanie do pracy, unikanie spoufaleń, umiejętność rozwiązywania konfliktów, umiejętność nawiązywania kontaktów, umiejętność prowadzenia negocjacji, umiejętność doboru i wspierania pracowników), umiejętności koncepcyjne (4, tj. umiejętność abstrakcyjnego myślenia, umiejętność rozpoznawania złożoności sytuacji i rozumienia ich istoty, umiejętność łączenia zagadnień bieżących z perspektywicznymi i planowanie strategiczne) oraz umiejętności diagnostyczne i analityczne (3, tj. umiejętności analityczne, umiejętność badania systemów i opracowania pojawiających się problemów, a także umiejętność analizowania i diagnozowania problemów w organizacji).⁹

Możliwość kategoryzacji kompetencji menedżerów zdecydowała o przyjętej metodzie badań postrzegania ich przez pracowników bibliotek, czyli osób realnie zarządzanych i mających sposobność oceniania ich w rolach zarządczych. Z kolei charakter pracy autora pozwolił na porównanie tych spostrzeżeń z wyobrażeniami ze strony słuchaczy stacjonarnych studiów z zakresu informacji naukowej i bibliotekoznawstwa, którzy wprawdzie nie mają osobistych doświadczeń bycia zarządzanymi, ale mają w tych kwestiach teoretyczną wiedzę z zakresu zarządzania biblioteką.

Z kolei znajomość realiów pracy bibliotek podyktowała dokonanie podziału na kompetencje zarządcze menedżerów najwyższego szczebla zarządzania oraz szczebla średniego. Za kompetencje te uznano: wykształcenie (menedżerskie i/lub bibliotekarskie), myślenie i planowanie strategiczne, rekrutację pracowników, planowanie kariery pracowników, motywowanie pracowników, ocenianie pracowników, podejmowanie decyzji oraz zarządzanie zmianami. Kompetencje osobiste (otwartość na ludzi i idee, komunikacja interpersonalna, aktywność życiowa, rozwój osobowości oraz ufność w ludzi i budzenie zaufania do siebie) uznano bowiem za wskazane w tym samym stopniu na najwyższym, jak i na średnim szczeblu zarządzania. Za szczebel najwyższy uznano tych menedżerów, którzy w swej codziennej działalności nie mają bezpośredniego kontaktu z szeregowymi pracownikami, lecz zarządzają nimi głównie przez

⁹ Bartkowiak G.: *Skuteczny kierownik – model i jego empiryczna weryfikacja* Poznań: Akademia Ekonomiczna, 2002, s. 20-22.

współpracę ze średnim szczeblem zarządzania. Za menedżerów tego szczebla z kolei uznano wszystkich menedżerów, którzy na co dzień bezpośrednio współpracują z szeregowymi pracownikami bibliotek. Z tego względu zaliczono tu też menedżerów formalnie stanowiących najwyższy szczebel w mniejszych bibliotekach, w których nie tworzy się pośrednich ogniw zarządzania.

Podział taki wydał się uzasadniony z tego względu, że inne kompetencje są bardziej niezbędne do zarządzania biblioteką jako całością, inne zaś na szczeblu średnim, na którym odbywa się praca wymagająca znajomości rzemiosła zawodowego i wtajemniczenie w nie szeregowych pracowników. Przeprowadzone badania zdają się potwierdzać słuszność przyjętej metody.

Badania przeprowadzono metodą audytoryjnych badań kwestionariuszowych. Wybrano do nich 60 słuchaczy zaocznych i podyplomowych studiów bibliotekoznawczych, deklarujących się jako pracujący w bibliotekach naukowych i publicznych. Grupę kontrolną zaś stanowiło 64 studentów uzupełniających studiów stacjonarnych, czyli posiadających już stopień licencjata.

Badania przeprowadzono w ten sposób, że z wyjątkiem odpowiedzi na pytanie o wymagane kwalifikacje formalne, gdzie można było wybrać obie ewentualności (kwalifikacje bibliotekarskie i menedżerskie), można było wybrać tylko najbardziej preferowane kompetencje przez opowiedzenie się za mniejszą ich liczbą niż ogólna liczba kompetencji podanych do wyboru. Na pytania o kompetencje osobiste można było więc wybrać maksimum cztery kompetencje z sześciu, a na pytania o kompetencje menedżerskie – po sześć z dziewięciu. W ten sposób ukształtowały się hierarchie niezbędnych kompetencji osobistych i menedżerskich w bibliotekach w opinii osób zarządzanych oraz osób sposobiących się do tej roli. I przynajmniej w pewnej części mających świadomość, że sami predysponowani są do pełnienia tych ról w przyszłości.

Tabela 1. Kompetencje osobiste menedżerów w opinii pracowników bibliotek.
Opracowanie własne

Kompetencje osobiste menedżerów bibliotek	Procent wskazań
Otwartość na ludzi i idee	100
Kompetencje komunikacyjne	100
Rozwój osobowości, kształcenie się	81,5
Aktywność życiowa	11,4
Ufność w ludzi i budzenie zaufania	10

Tabela 2. Kompetencje osobiste menedżerów w opinii studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Opracowanie własne

Kompetencje osobiste menedżerów bibliotek	Procent wskazań
Kompetencje komunikacyjne	93,7
Rozwój osobowości, kształcenie się	92,2
Otwartość na ludzi i idee	81,2
Aktywność życiowa	64,1
Ufność w ludzi i budzenie zaufania	8

Tabela 3. Kompetencje menedżerów najwyższego szczebla w ocenie bibliotekarzy. Opracowanie własne

Kompetencje zarządcze menedżerów najwyższego szczebla	Procent wskazań
Umiejętność podejmowania decyzji	98,3
Myślenie i planowanie strategiczne	96,7
Wykształcenie menedżerskie	95,0
Wykształcenie bibliotekarskie	91,7
Zarządzanie zmianami	81,7
Motywowanie	65,0
Ocenianie pracowników	16,7
Planowanie kariery i rozwój pracowników	15,0
Rekrutacja pracowników	5,0

Tabela 4. Kompetencje menedżerskie najwyższej kadry menedżerskiej bibliotek w opinii studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Opracowanie własne

Kompetencje menedżerów najwyższego szczebla	Procent wskazań
Umiejętność podejmowania decyzji	98,4
Myślenie i planowanie strategiczne	87,5
Wykształcenie menedżerskie	87,5
Zarządzanie zmianami	82,8
Wykształcenie bibliotekarskie	73,4
Motywowanie pracowników	71,9
Rekrutacja pracowników	45,3
Ocenianie pracowników	12,5
Planowanie kariery i rozwój pracowników	12,5

Tabela 5. Kompetencje zarządcze menedżerów średniego szczebla w opinii bibliotekarzy. Opracowanie własne

Kompetencje zarządcze menedżerów średniego szczebla	Procent wskazań
Wykształcenie bibliotekarskie	93,3
Zarządzanie zmianami	93,3
Umiejętność motywowania pracowników	91,6
Umiejętność podejmowanie decyzji	90,0
Umiejętność oceniania pracowników	65,0
Umiejętność doboru pracowników	55,0
Wykształcenie menedżerskie	48,3
Myślenie i planowanie strategiczne	25,0
Planowanie kariery i rozwój pracowników	10,0

Tabela 6. Kompetencje zarządcze menedżerów średniego szczebla w opinii studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Opracowanie własne.

Kompetencje zarządcze menedżerów średniego szczebla	Procent wskazań
Umiejętność oceniania pracowników	95,3
Umiejętność motywowania pracowników	95,3
Zarządzanie zmianami	82,8
Wykształcenie bibliotekoznawcze	76,6
Umiejętność podejmowania decyzji	65,6
Myślenie i planowanie strategiczne	53,1
Umiejętność rekrutacji i doboru pracowników	50,0
Wykształcenie menedżerskie	37,5
Planowanie kariery i rozwój pracowników	10,9

Zestawienia powyższe upoważniają do szeregu wniosków. Najważniejszy to chyba ten, że zarówno pracownicy bibliotek, jak i przyszli bibliotekarze przywiązują dużą wagę do kwalifikacji formalnych menedżerów bibliotek, przy jednoczesnym założeniu, że na najwyższym szczeblu zarządzania bardziej przydatne jest wykształcenie menedżerskie, na średnim zaś – bibliotekarskie. Wysoko w cenie są takie kompetencje jak umiejętność podejmowania decyzji, motywowania pracowników (szczególnie na średnim szczeblu zarządzania) oraz myślenie i planowanie strategiczne. Umiarkowanie w cenie są zaś takie kompetencje jak dobór i ocenianie pracowników. Obie grupy badanych oczekują od menedże-

rów stałego rozwijania się, otwartości na ludzi i idee, kompetencji komunikacyjnych, a jednocześnie zdumiewająco zgodni są co do braku konieczności oddziaływania menedżerów na ich własny rozwój zawodowy. Wbrew pozorom ten ostatni wskaźnik nakazuje menedżerom przywiązywanie dużej wagi do posiadania i stosowania tej kompetencji w codziennej praktyce, gdyż w sytuacji deklarowanego braku potrzeby rozwijania się, trzeba ambicje w tym zakresie usilnie pobudzać.

Aleksandra Kaszper, Małgorzata Waga

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego
akaszper@bg.us.edu.pl
mwaga@bg.us.edu.pl

**Wykorzystanie elektronicznych źródeł informacji
a ich finansowanie w uczelni na bazie doświadczeń
Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego**

**Electronic sources of information – the usage
and financing – at the Library
of the Silesian University**

Abstrakt

Artykuł jest próbą analizy wykorzystania elektronicznych źródeł informacji w Uniwersytecie Śląskim od 1996 roku na podstawie statystyki użytkowania. Przedstawiono tendencje wzrostu i spadku zainteresowania użytkowników oraz zasady tworzenia zasobu baz danych i czasopism elektronicznych w świetle sytuacji budżetowej uczelni.

The article tries to analyse the usage of electronic sources of information at the Silesian University since 1996, on the basis of the user statistics. The increasing and decreasing tendencies as for our users' interest, the principles of creating databases and electronic journal acquisition as well as the problems of their financing have also been discussed.

Problem tworzenia zasobu źródeł elektronicznych w bibliotekach akademickich i związane z tym koszty pojawiają się coraz częściej na łamach prasy fachowej polskiej i zagranicznej. Wszędzie podkreślana jest konieczność szukania oszczędności, ponieważ prenumerata wielu baz lub udział w konsorcjach zaczynają przerastać możliwości budżetowe wielu bibliotek akademickich.

Prawie dziesięć lat pracy z nowymi nośnikami informacji, jakimi są źródła elektroniczne, skłoniło nas do przeanalizowania wszystkich naszych doświadczeń w tym zakresie, a szczególnie zasad tworzenia zasobu źródeł, stopnia wykorzystania, rozpowszechniania i finansowania.

Wprowadzając w roku 1996 system sieciowego rozpowszechniania baz danych w Uniwersytecie Śląskim mieliśmy już pewne doświadczenia w udostępnianiu kilku baz jednostanowiskowych oraz testowanych baz online. Zawiązanie konsorcjum TEMPUSa pozwoliło nam za zakup systemu sieciowego rozpowszechniania baz danych InfoWare oraz uzupełnienie zbioru o 14 nowych baz danych na CD-ROM. W latach następnych uzupełnialiśmy stale nasz zasób, starając się wybierać bazy najbardziej odpowiadające kierunkom badań naukowych naszej uczelni i w krótkim czasie na naszej liście było ok. 40 baz danych z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych, społecznych i humanistycznych, zarówno polskich, jak i zagranicznych.

Przy wyborze baz danych kierowaliśmy się zawsze podstawowymi kryteriami, które brałiliśmy także pod uwagę analizując później stopień wykorzystania bazy. Do kryteriów tych należą:

- Zawartość bazy: tematyka, rodzaj indeksowanych dokumentów, ich zakres chronologiczny, w jakim stopniu zaspokajają potrzeby informacyjne pracowników naukowych i studentów danego kierunku, a także czy posiada abstrakty lub dostęp do pełnego tekstu;
- Tzw. interfejs: przyjazny, przejrzysty i czytelny interfejs, który jest często warunkiem efektywności wykorzystania bazy, aparat pomocniczy (słowniki, indeksy, tezaury), funkcjonalność;
- Aspekty techniczne: np. integracja bazy z systemem sieciowym, możliwość tworzenia linków;
- Warunki licencji: w jakim zakresie baza może być rozpowszechniana, ilość równoczesnych użytkowników, sprawy archiwizacji bazy za okres prenumeraty, dostęp spoza domeny dla uprawnionych użytkowników;
- Możliwość generowania statystyki wykorzystania bazy dla celów analizy użytkownika, co wiąże się z następnym tu wymienionym kryterium – kosztami;
- Cena bazy: w tym przypadku istotne zawsze były środki budżetowe, z których baza miała być zakupiona, porównanie cen różnych dostawców, porównanie cen różnych baz o tej samej lub zbliżonej zawartości, negocjacje z potencjalnymi agentami lub wydawcami bazy, możliwość dofinansowania, VAT i in.;
- Ostatnim, ale nie mniej ważnym czynnikiem wpływającym na odbiór i ocenę bazy jest jej właściwa promocja w środowisku naukowym. Prezentacja źródeł elektronicznych, drukowane materiały informacyjne, strona domowa biblioteki, szkolenia dla różnych grup użytkowników pozwalają przełamać opory lub brak doświadczenia i wpłynąć w istotny sposób na statystykę użytkowania bazy.

Wszystkie te czynniki miały w pewnym stopniu wpływ na nasze decyzje o prenumeracie, zakupie, kontynuacji lub rezygnacji z posiadanej bazy. Nie zawsze jednak nasze decyzje związane z prenumeratą danego źródła były oparte wyłącznie na statystyce lub słabej ocenie merytorycznej.

Tabela 1

Statystyka wykorzystania baz danych rozpowszechnianych w systemie InfoWare													
Nazwa bazy	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005/I	Razem		
Analytical Abstracts						334	821	456	462		2073	rez05	
Arts&Hum.Cit.Index				162	102	280	117	59	125	38	883		
CELEX/Eurocat	98	641	282	242	265	398	152	111	84	11	2284		
Computer Select					40	59					99	rez02	
Geobase			72	131	264	389	435	358	302	179	2130		
GeoRef	155	641	546	415	597	595	638	592	505	207	4891	online05	
Historical Abstracts		258	225	102	123	119	151	77	72	11	1138	online04	
Humanities Index					139	138	189	77			543	rez04	
IBZ	46	295	340	76	115	143	132	64	24	4	1215	online04	
ISTProceedings			226	60	206	146	54	52	63	17	644	rez03	
ISSHProceedings			198	41	89	89	132	19	72	7	647	rez03	
LISA	80	396	532	141	260	396	727	277	251	15	3075	online04	
MLA Bibliography		337	372	349	545	469	522	271	381	63	3309	online05	
PAIS	26	136	184	90	158	180	112	39	127	26	1078		
Philosopher's Index					20	22	79	27			148	rez04	
PsycLit		257	97	167	355						876	rez01	
PSYINDEX						149	56	18			223	rez04	
Science Citation Ind.	1988	7241	5200	3062	8033	5158	3349	1702	1774	400	35919	online01	
Social Sc.Cit.Index	412	1840	522	459	760	775	709	326	591	77	6471		
Razem:	2805	12042	10796	9497	12071	9839	8375	4525	4833	1054			
Inne bazy InfoWare	252	1915	2141	4631	4853	10949	9567	7250	7638	1692			
Razem:	3057	13957	12937	14128	16924	20788	17942	11775	12471	2746			

Tabela 2

Statystyka wykorzystania baz online i serwisów czasopism elektronicznych											
Nazwa	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005/I	Suma	Uwagi		
BIOSIS						64	64	64	rez.05		
Chemical Abstr.		547	718	774	790		953	3782	rez.05		
GeoRef								308			
GeoRef in Proc.								186			
Historical Abstr.						205	205	205			
IBZ							514	514			
Inspec	1754	1918	1525	2751	1285	1812		11045			
LISA					220	1583	1349	3152			
PCI		101	22	197				320	rez.03		
Bellstein/Gmelin					1484	2012		3496			
PsycINFO					173	1534	138	1845			
SCI Ex			1118	4305	4655	7144	2030	19252			
EBSCOhost		534	418	2580	5178	13444	2907	25061			
Kluwer					2184	1740		3924			
ScienceDirect				53348	39782	65723	12753	171606	PDF		

Co roku analizujemy statystykę wykorzystania naszych zasobów elektronicznych i takie zbiorcze statystyki obrazują dwie załączone tabele – tabela 1 i 2.

W tabeli 1 zilustrowane zostało wykorzystanie 19 najbardziej reprezentatywnych naszych baz danych prenumerowanych przez uczelnię w różnych latach od roku 1996 (tylko ilość logowań), a także informacje o rezygnacji lub zmianie nośnika.

Podane tutaj bazy były zakupione w wersji CD-ROM i rozpowszechniane w systemie InfoWare. W rubryce Inne bazy znajdują się dane statystyczne dotyczące wykorzystania rozpowszechnianych także w tym systemie innych źródeł elektronicznych (bazy polskie, słowniki, informatory, inne bazy zagraniczne), ale nie będą one tutaj omawiane.

Statystyka wykorzystania baz online i czasopism elektronicznych została przedstawiona w tabeli 2.

Wśród przykładowych 19 baz danych z tabeli 1 następowały największe zmiany w ciągu ostatnich lat.

Naszymi podstawowymi bazami, których zakup umożliwiło konsorcjum TEM-PUSa są bazy cytowań. Najpierw zakupiliśmy Science Citation Index (od 1991) i Social Sciences Citation Index (od 1992), później Arts&Humanities Citation Index (od 1975).

Statystyka roku 1996 nie wygląda zbyt imponująco, należy jednak zdawać sobie sprawę, że były to początki rozpowszechniania baz danych, szkoleń, promocji i, co najważniejsze, uczelnia dopiero się informatyzowała, i nie wszędzie były dostępne stanowiska komputerowe. Jednak od samego początku wykorzystanie baz cytowań (a głównie Science Citation Index) było najwyższe i tendencja ta utrzymuje się do dziś.

W latach następnych na wysoką statystykę wykorzystania baz cytowań miało wpływ powstanie pracowni bibliometrycznej i wszystkie działania związane z opracowywaniem analiz cytowań dla naszej uczelni i na zlecenie innych jednostek naukowych. Od roku 2003 pracownia nie istnieje, jednak w dalszym ciągu Oddział Informacji Naukowej opracowuje zestawienia cytowań dla pracowników naukowych. Spadek wykorzystania bazy Science Citation Index widoczny w statystyce systemu InfoWare związany jest z przejściem od roku 2001 na dostęp online do bazy Science Citation Index Expanded.

Domagało się tego nasze środowisko akademickie, chcące mieć dostęp do rozszerzonego zasobu czasopism z tzw. listy filadelfijskiej. Statystyka wykorzystania Science Citation Index Expanded wykazuje stały wzrost (patrz tabela 2), a także nie spada zainteresowanie dziesięcioma rocznikami Science Citation Index na CD-ROM, które w dalszym ciągu są wykorzystywane do poszukiwań bibliograficznych i badania cytowań literatury naukowej.

Wykorzystanie bazy Social Sciences Citation Index jest o wiele mniejsze, jednak jest stabilne i nie wykazuje tendencji spadkowej.

Najgorzej z baz cytowań przedstawia się statystyka bazy Arts&Humanities Citation Index, która powinna być cennym źródłem dla kierunków humanistycznych, jednak nie jest wykorzystywana, według nas, w wystarczającym stopniu. Powodem mogą być ciągle jeszcze istniejące opory humanistów w stosunku do źródeł elektronicznych, brak permanentnych szkoleń, a także trochę gorsze, w stosunku do innych baz, możliwości wyszukiwawcze, jakie ta baza zapewnia. Mam tu na myśli brak słów kluczowych i abstraktów.

Pomimo tych niekorzystnych wskaźników uważamy, że jest to baza niezbędna w zasobach uczelni typu akademickiego i dlatego nie zdecydowaliśmy się dotychczas na rezygnację. Oznacza to, że nie zawsze statystyka jest dla nas decydująca przy podejmowaniu decyzji o skreśleniu danego źródła.

Z listy naszych kluczowych baz danych, które były użytkowane w ostatnich latach, zostało skreślonych 8 baz na CD-ROM i 3 bazy online. Rezygnacje nastąpiły z różnych przyczyn.

Wyłącznie słaba statystyka była przyczyną rezygnacji z 6 baz danych. Był to Computer Select zaprenumerowany z myślą o Wydziale Informatyki i Nauki Materiałach, Humanities Index i Philosophers Index zaprenumerowane z myślą o potrzebach Wydziału Nauk Społecznych i Wydziału Filologicznego. Nie były to bazy najdroższe, jednak nie udało nam się ich utrzymać, pomimo że bazy te były dosyć łatwe i przyjazne w korzystaniu, a Computer Select był bazą w części pełnotekstową. Dwie bazy materiałów konferencyjnych wydawane przez Institute for Scientific Information – Index to Scientific and Technical Proceedings oraz Index to Social Sciences and Humanities Proceedings także, ku naszemu zaskoczeniu, nie cieszyły się powodzeniem. Artykuły z konferencji naukowych są w naszych bibliotekach bardzo często poszukiwane, dlatego bazy te wydawały nam się cennym źródłem dla środowiska naukowego. Zrezygnowaliśmy z nich w roku 2003, ale w statystykach następnych lat są jeszcze widoczne, ponieważ licencja gwarantuje nam prawo użytkowania dysków archiwalnych.

Jedynie statystyka zadecydowała także o rezygnacji z bazy online Periodical Contents Index. Światowa baza zawartości czasopism humanistycznych i z nauk społecznych, obejmująca ponad 200 lat, wydawała nam się bardzo atrakcyjną ofertą dla Wydziału Filologicznego i Wydziału Nauk Społecznych. Niestety, jak widać w statystyce tabeli 2, zainteresowanie nią było minimalne, jak na tak dużą ilość potencjalnych użytkowników.

Baza ta jest bardzo droga i rezygnacja z niej pozwoliła nam na dofinansowanie innych kontynuowanych baz danych.

Ciekawostką jest fakt, że ta sama baza jest w bardzo dużym stopniu wykorzystywana w czeskich uczelniach, gdzie utworzono narodowe konsorcjum tej bazy.

Czasami powodem rezygnacji z bazy czy zmiany nośnika nie jest słaba statystyka wykorzystania, ale zmiana warunków licencyjnych. Tak było w przypadku

bazy PsycINFO (dawniej PsycLit). Wydawca – American Psychological Association – zmienił w roku 2001 zasady wyceny bazy, wprowadzając tzw. FTE (Full Time Equivalent), uzależniający cenę od ilości potencjalnych użytkowników. Ten sposób naliczania ceny jest bardzo niekorzystny dla dużych uczelni, do jakich należy Uniwersytet Śląski. Mając ponad 40 000 studentów i ok. 2000 pracowników naukowych jesteśmy zawsze w najwyższym przedziale cennika, niezależnie od ilości faktycznych użytkowników mniej lub bardziej specjalistycznych baz.

Zaproponowana nam cena bazy była nie do przyjęcia i mimo że była podstawową bazą zabezpieczającą badania naukowe Instytutu Psychologii, musieliśmy z niej zrezygnować. Jako rekompensatę zaproponowaliśmy naszym psychologom o wiele tańszą bazę psychologiczną PSYNDEX. Szybko okazało się, że baza ta nie spełnia oczekiwań naszych użytkowników, ponieważ ograniczona tylko do niemieckojęzycznego obszaru językowego nie mogła rywalizować z międzynarodową bazą PsycINFO i musieliśmy z niej zrezygnować. Mając świadomość, że Instytutowi Psychologii potrzebna jest największa światowa baza psychologiczna ponawialiśmy próby negocjowania cen bazy PsycINFO z różnymi agentami z rozmaitym skutkiem. Dopiero w roku 2004 udało nam się uzyskać dobre warunki zakupu bazy PsycINFO i kontynuujemy prenumeratę w roku bieżącym. Niestety, wynegocjowana licencja obejmuje tylko katedry Instytutu Psychologii i bibliotekę wydziałową, co oznacza, że nie możemy udostępniać tej bazy w Bibliotece Uniwersytetu Śląskiego i przeprowadzać szkoleń w naszej pracowni.

Dalsze rezygnacje z baz danych były związane wyłącznie z sytuacją budżetową Uczelni. Wydział Biologii i Ochrony Środowiska zrezygnował po roku użytkowania z bazy BIOSIS – Biological Abstracts, której wykorzystanie i tak było słabe.

Rezygnacja z dobrze funkcjonujących baz chemicznych – Chemical Abstracts i Analytical Abstract, nie była wynikiem spadku statystyki ale po prostu zostały skreślone przez Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii z powodu deficytu budżetowego.

Natomiast trochę słabiej wypadające w porównaniu z innymi bazy nauk społecznych – Historical Abstracts i PAIS International zostały utrzymane decyzją władz Wydziału Nauk Społecznych jako przydatne dla nauk historycznych i politycznych.

W kilku przypadkach zmiana nośnika bazy zadecydowała o wzroście zainteresowania. Bazy Historical Abstract i Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur miały bardzo nieprzyjazny interfejs a oprogramowanie DOS sprawiało kłopoty w systemie InfoWare. Po zmianie na wersję online wykorzystanie obu tych baz zaczęło zdecydowanie wzrastać i zaważyło na utrzymaniu ich w prenumeracie.

Kilka baz dotychczas prenumerowanych na CD-ROM zostało zmienionych na wersję online z powodu zmiany nośnika przez wydawcę lub agenta. Dotyczy to

baz LISA, MLA Bibliography i GeoRef. Bazy te były bardzo dobrze wykorzystywane, lecz zmiana dostępu na online jeszcze zwiększyła ich popularność. Najwyraźniej widać to na przykładzie bazy LISA, w wersji online od 2003 roku. Wersja na CD-ROM funkcjonuje jeszcze w systemie InfoWare ale już prawie nie jest wykorzystywana.

Baza GeoRef jest u nas w wersji online od stycznia 2005 i statystyka za I kwartał 2005 rejestruje już połowę logowań roku ubiegłego, pomimo, że w dalszym ciągu jest też wykorzystywana w systemie sieciowym InfoWare.

Podobnie baza MLA Bibliography przestała się ukazywać w wersji CD-ROM i jest obecnie rozpowszechniana online, niestety, nie mamy bieżącej statystyki, ale należy przypuszczać, że jej wykorzystanie także wzrośnie.

Statystyka użytkowania baz danych na CD-ROM rozpowszechnianych w systemie InfoWare, która do pewnego momentu rosła, zaczęła wykazywać tendencję spadkową od roku 2002. Częściowo wiąże się to z przechodzeniem na online i rezygnacjami z niektórych baz. Wydaje się jednak, że bardziej jest to związane z przystąpieniem Uniwersytetu Śląskiego do konsorcjów baz i czasopism pełnotekstowych: EBSCOhost (EIFL Direct), ScienceDirect (Elsevier) i Kluwer. Wygoda pobierania pełnego tekstu stała się podstawowym wskaźnikiem atrakcyjności bazy. Obecnie, gdy proponujemy bazy do testowania, pierwsze pytanie naszych użytkowników dotyczy dostępu pełnotekstowego. Dało się to najwyraźniej zaobserwować na przykładzie serwisu EBSCOhost obsługującego kilka baz bibliograficznych i pełnotekstowych, m.in. Academic Search Premiere. Wykorzystanie tego serwisu wykazuje największy wzrost w ciągu 5 lat użytkowania ze wszystkich posiadanych przez nas baz danych. W roku 2000 – były 534 logowania, w roku 2004 – już 13444. niespotykany wzrost wykorzystania tego zasobu zbiegł się w czasie z utworzeniem przez nas w roku 2003 zbiorczej listy czasopism elektronicznych Uniwersytetu Śląskiego, na której znajdują się m.in. wszystkie tytuły z pełnotekstowych baz EBSCOhost. Podejrzewamy, że to wybór tytułu czasopisma z listy a nie tylko przeszukiwanie bibliograficzne decyduje o wysokiej statystyce.

O popularności serwisów pełnotekstowych i ich przewadze nad bazami bibliograficznymi świadczy także bardzo duże wykorzystanie bazy czasopism wydawnictwa Elsevier – ScienceDirect. Tabela 2 odzwierciedla ilość pobranych plików PDF z tej bazy w kolejnych latach. Jest to jednak najdroższy serwis naszych czasopism elektronicznych i sprawa finansowania ScienceDirect wraca co jakiś czas na radach wydziałów lub komisjach rektorskich. Baza zawiera obecnie ok. 1900 tytułów czasopism, jednak nasza uczelnia wykorzystuje tylko swoje tytuły specjalistyczne, głównie czasopisma z zakresu chemii, fizyki, biologii, nauk o Ziemi, nauki o materiałach, informatyki, w mniejszym stopniu z psychologii i nauk społecznych. Duży zasób czasopism medycznych i inżynierskich nie jest wcale wykorzystywany.

Ostatnio biblioteki akademickie w krajach Europy Zachodniej i w USA zaczynają buntować się przeciwko polityce Elseviera wymagającego opłacania kosztów całego pakietu czasopism i niezezwalającego na swobodny wybór tytułów, które danej uczelni są naprawdę potrzebne. Zwracali nam na to uwagę także niektórzy nasi pracownicy naukowcy przy okazji testowania różnych proponowanych nam serwisów czasopism elektronicznych. Pytali nas o możliwość wyboru tytułów czasopism rzeczywiście niezbędnych, jednak na razie żaden duży wydawca serwisu czasopism elektronicznych nie dopuszcza takiej możliwości.

Rubryki roczne tabeli 2 dotyczącej statystyki baz online i czasopism elektronicznych nie są podliczone, ponieważ nie dałoby to prawidłowych wyników. Systemy generowania statystyki różnych baz online i różnych platform są bardzo zróżnicowane i nie zawsze jest możliwe ich porównywanie. Czasem jest podliczana ilość logowań, ilość przeszukań, czasem tylko PDF (jak w przypadku ScienceDirect).

Planujemy zakup systemu Onelog umożliwiającego dostęp do naszych licencyjnych zasobów elektronicznych spoza uczelni. Zwiększy to na pewno efektywność wykorzystywania naszych źródeł, które będą dostępne całą dobę. Atutem tego systemu jest także możliwość generowania jednolitej dla wszystkich baz i serwisów statystyki, co umożliwi prawidłowe porównywanie wyników.

Na zakończenie jeszcze parę słów o promocji baz. Planowaliśmy, że podstawowym czynnikiem wspomagającym rozpowszechnianie baz danych i ich wykorzystanie będzie opracowany przez nas program szkoleń użytkowników. Założyliśmy, że będą prowadzone szkolenia dla studentów, pracowników naukowych i pracowników służby bibliotecznej. Nie udało się tego zrealizować w pełnym zakresie, z różnych przyczyn. Regularnie prowadzone są szkolenia dla bibliotekarzy oraz zajęcia z informacji naukowej dla studentów chemii. Inne kierunki zlecają nam przeprowadzenie zajęć wprowadzających do korzystania ze źródeł elektronicznych, ale nie jest to praktyka stała.

W ciągu tych 10 lat udało nam się jednak przyzwyczaić do nowych zasobów wielu naszych użytkowników i wzrasta zainteresowanie środowiska akademickiego źródłami elektronicznymi. Wzbogaciło się też znacząco zaplecze techniczne uczelni. Obecnie cała sieć biblioteczna oraz wszystkie instytuty i katedry dysponują stanowiskami komputerowymi.

Na to wszystko nakłada się jednak drastyczny spadek funduszy, który może uniemożliwić dalszy rozwój naszych zasobów i zabezpieczenie wszystkim kierunkom badawczym naszej uczelni najnowszych, specjalistycznych źródeł informacji. W tym miejscu dochodzimy do problemu zasad finansowania dostępu do elektronicznych źródeł informacji w naszej Uczelni.

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego nigdy nie posiadała własnego sztywnego budżetu lecz tak zwany budżet wydzielony z puli uczelni z przeznaczeniem na realizację zadań biblioteki oraz ogólnie jej utrzymanie.

Wśród głównych zadań znajduje się prenumerata czasopism i baz danych. Na przestrzeni ostatnich kilku lat stanowisko uczelni co do swobodnego finansowania zakupów w tej grupie nabytków zmienia się. Niestety, staje się ono coraz bardziej restrykcyjne. Sytuacja taka jest wynikiem pojawienia się nowych czynników wewnętrznych, które z czasem zaistniały w Uczelni, ale i zewnętrznych, panujących w gospodarce rynkowej. Jednocześnie chcę zaznaczyć, że od wielu lat utrzymywana jest zasada niedublowania tytułów prenumerowanych źródeł.

Nawiązując do pierwszej części referatu dotyczącej analizy wykorzystania źródeł elektronicznych prześledźmy finansowanie za okres od 1999 roku do chwili obecnej. Rok 1999 był ostatnim, kiedy to Biblioteka otrzymała decyzją Rektora zabezpieczenie finansowe na prenumeratę czasopism i baz danych z ogólnouczelnianej puli uniwersytetu. Przyznana kwota w pełni pokrywała wydatki na ten cel.

Jednocześnie w 1999 roku Rektor zwrócił się do Wydziałów z informacją o zmianie zasad finansowania prenumeraty od 2000 roku. W związku, z tym zalecił dziekanom przy wnioskowaniu o dotację na działalność statutową określenie kwoty na prenumeratę czasopism zagranicznych. Wydział weszły w etap planowania wydatków z większą niż dotąd uwagą. Biblioteka przestała być jedyną jednostką zmagającą się z zabezpieczeniem ciągłości prenumeraty. Nowe warunki dotowania zakupu czasopism wpłynęły na wypracowanie mechanizmów potwierdzania i rozliczania zabezpieczonych środków finansowych. Od tej chwili ustalono procedurę, wg której każdego roku Biblioteka zwraca się do Prorektora ds. Nauki z pisemną prośbą o określenie wysokości zabezpieczenia z rozbiciem na źródła finansowania z przeznaczeniem na prenumeratę w kolejnym roku. Oczywiście, Biblioteka każdorazowo wylicza szacunkowy koszt prenumeraty. W latach 2000 do 2002 utrzymano zasadę pokrywania kosztów w części z badań statutowych wydziałów, natomiast zasadnicze zabezpieczenie stanowiły środki ogólnouczelniane. Jednocześnie prenumeratę dla całej uczelni Biblioteka wykazywała w swoich zadaniach, co oznaczało, że koszty w/w wpisywała w swój plan rzeczowo-finansowy.

W roku 2003 w uczelni zadecydowano o partycypowaniu Wydziałów w kosztach prenumeraty na wyższym poziomie niż dotychczasowy. Ogólne koszty rozbito na koszty baz danych oraz prenumeratę czasopism drukowanych. Koszty baz danych pokryto z środków ogólnouczelnianych. Wydziały pokryły koszty drukowanych czasopism w wysokości 44,1%, zgodnie z przyjętym algorytmem.

W roku 2004 utrzymano zasadę naliczenia kosztów wydziałów algorytmem i procentowy udział każdego z nich wyniósł 56,7%. Bazy danych sfinansowano z środków ogólnouczelnianych. Równocześnie trwały dyskusje nad nowym rozwiązaniem co do pokrycia kosztów zakupów w roku 2005. Decyzją Rektora wydziały zostały zobligowane do pokrycia kosztów zamówionych tytułów własnej prenumeraty czasopism drukowanych i niektórych dostępów do elektronicznych źródeł in-

formacji w 100%. Wprowadzona zasada obowiązuje nadal, w okolicznościach nadzwyczajnych wydziały zwracają się do Rektora z prośbą o dofinansowanie.

Biblioteka od dwóch lat w planie rzeczowo-finansowym uwzględnia własne koszty. Natomiast koszty prenumeraty czasopism i dziedzinowych baz danych wydziałów oraz koszty interdyscyplinarnych baz danych są zgłaszane do planu uczelni odrębnym pismem jako koszty generowane poza Biblioteką Główną.

Procedury szacowania oraz rozliczania kosztów prenumeraty w skali uczelni są bardzo skomplikowane i czasochłonne. Wymagają bardzo dobrej znajomości przedmiotu zamówienia oraz rynku wydawniczego, dlatego Biblioteka dokonuje ich realizacji.

Z prenumeratą wiążą się także czynności z zakresu wymogów ustawy o zamówieniach publicznych. Biblioteka przygotowuje i przeprowadza procedury przetargowe oraz dokonuje odpraw celnych zakupionych czasopism dla całej uczelni.

Podsumowując temat finansowania prenumeraty czasopism i dostępu do źródeł elektronicznych trzeba podkreślić, że ich koszt gwałtownie rośnie. Powodem są wzrost cen oraz opodatkowanie 7% czasopism drukowanych i 22% dostępu do elektronicznych źródeł informacji. Poziom dofinansowania ze źródeł pozauczelnianych nie wzrasta, dlatego każdego roku wraca dylemat jakie tytuły czasopism i baz danych pozostawić w zamówieniu prenumeraty. Aktualne rozwiązania konsorcyjnych dostępu do elektronicznych źródeł tylko częściowo zabezpieczają potrzeby naszych środowisk naukowych. Rozwiązanie systemowe finansowania prenumeraty w skali kraju wydaje się na dziś problemem najważniejszym. Jednak przygotowanie sprawnego i racjonalnego finansowania prenumeraty czasopism i baz danych dla Polski wymaga jasnych deklaracji Ministerstwa Nauki co do sposobu i wysokości dofinansowania tego przedsięwzięcia oraz określenia ośrodków odpowiedzialnych za jego organizacyjną stronę.

Bibliografia

- [1] Carnevale D.: *Libraries with tight budgets renew complaints about Elsevier's online pricing* „Chronicle of Higher Education” 2003, iss.17, p. 33–34
- [2] Dobrzyńska-Lankosz E.: *Finansować racjonalnie* „Sprawy Nauki” 2002, nr 3/4, s. 18–19
- [3] Dryzek H.: *Finansować racjonalnie* „Sprawy Nauki” 2001, nr 11, s. 12–13
- [4] Górny M.: *Ocena efektywności udostępniania informacji w bibliotekach naukowych* Poznań: Wydaw. UAM, 1999, s. 199
- [5] Jazdon A.: *Finanse bibliotek uniwersyteckich w Polsce. Problemy i propozycje* „Przegląd Biblioteczny” 2000, z. 1/2, s. 59–75
- [6] Jazdon A.: *Problemy finansowania bibliotek uniwersyteckich* W: *Problemy funkcjonowania bibliotek uniwersyteckich na przełomie wieków* Olsztyn – Lidzbark Warmiński, 28–29 maja 2001 roku. (Online) EBIB. Materiały konferencyjne. <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/bguwm/jazdon.html>

- [7] Jazdon A.: *Finansowanie bibliotek uczelnianych* „Forum Akademickie” 2000, nr 10 (Online) <http://forumakad.pl/archiwum/200/10/artykuły/13.html>
- [8] Miller-Francisco E.: *Managing electronic resources in a time of shrinking budgets* „Library Collections, Acquisitions & Technical Services” 2003, iss.27, p. 507–512
- [9] *Narodni licence Proquest & PCI v grafach a cislech* Online (dostęp 6 kwietnia 2005) <http://www.proquest.cz/statistiky/>
- [10] Osiewalski J., Osiewalska A.: *Ocena efektywności kosztowej bibliotek akademickich na podstawie danych przekrojowo-czasowych* „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, 2003, Nr 628, s. 5–21
- [11] Walker Peterson J.: *Stretch your budget! How to select web-based subscription resources* „Computers in Libraries” 2003, iss. 2, p. 21–24

Jan Zaleski

Biblioteka Główna
Politechniki Warszawskiej
jzal@bg.pw.edu.pl

Systemy zabezpieczenia zbiorów i pomieszczeń w Bibliotece Głównej Politechniki Warszawskiej

Security systems protecting the rooms and collections in the Main Library of Warsaw University of Technology

Abstrakt

W referacie zostały przedstawione, w oparciu o doświadczenia budowy nowego gmachu Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej, problemy realizacji kompleksowego projektu systemów zabezpieczeń pomieszczeń i zbiorów. Omówiono założenia projektanta i uwagi wynikające z pięcioletniego okresu eksploatacji zintegrowanego systemu składającego się z pięciu elementów:

1. Systemu kontroli dostępu do pomieszczeń i stref chronionych.
2. Systemu zabezpieczenia pomieszczeń przed włamaniem.
3. Systemu sygnalizacji pożaru.
4. Systemu monitoringu – dozór telewizyjny czytelników i magazynów z wolnym dostępem do zbiorów.
5. Systemu ochrony książek przed kradzieżą.

Na zakończenie został przedstawiony problem przechowywania i magazynowania zbiorów w aspekcie ich ochrony przed destrukcją i dewastacją. W referacie uwypuklono nowe zadania, z jakimi zetknęli się bibliotekarze w momencie przejścia nowego budynku, wyposażonego w nieznaną do tej pory technologię zabezpieczeń pomieszczeń i zbiorów.

The paper presents a few problems encountered in developing the integrated security system protecting the rooms and collections, on the basis of experiences in constructing a new building for the Main Library of Warsaw University of Technology. The initial requirements and specifications of the system as well as the results of 5-year's monitoring of its operation is also described. The system comprises the following security devices:

1. Control of the access to protected rooms and zones.
2. Break-in protection of the library rooms.
3. Fire signalling.
4. CCTV monitoring of reading rooms and stores with unrestricted access to collections.
5. Protection from theft.

The final part of the paper describes the issues relating to storage of collection in the context of their potential damage and vandalism. The tasks which the librarians had to face on moving into the new building equipped with security technologies, previously unknown in their practice, are highlighted in the paper.

Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej została oddana do użytku 30 września 1999 r. Składa się z nowo wybudowanej tzw. „Nadbudowy” (ok. 3000 m²) i adaptowanej dla potrzeb biblioteki części starego Gmachu Głównego (ok. 1500 m²). Pomieszczenia są rozmieszczone na sześciu kondygnacjach, z których każda pełni określone funkcje. Połączenie działalności prowadzonej na poszczególnych kondygnacjach czyni z biblioteki sprawnie i nowoczesnie funkcjonującą instytucję. Ich funkcjonalność wspierają systemy zabezpieczenia zbiorów i pomieszczeń.

Naszym zadaniem jest ochrona i zabezpieczenie zarówno pomieszczeń obejmujących strefę udostępniania, przechowywania zbiorów, jak i pracownie biblioteczne, choć zakres funkcjonowania poszczególnych systemów jest różny. W nowo wybudowanych i zmodernizowanych pomieszczeniach biblioteki¹ zostały zrealizowane założenia mające na celu kompleksową ochronę zbiorów i pomieszczeń bibliotecznych poprzez zastosowanie zintegrowanego systemu składającego się z pięciu elementów:

1. **Systemu kontroli dostępu do pomieszczeń i stref chronionych.**
2. **Systemu zabezpieczenia pomieszczeń przed włamaniem.**
3. **Systemu sygnalizacji pożaru.**
4. **Systemu monitoringu – dozór telewizyjny czyteln i magazynów z wolnym dostępem do zbiorów.**
5. **Systemu ochrony książek przed kradzieżą.**

1. System kontroli dostępu do pomieszczeń i stref chronionych

Biblioteka w zakresie kontroli dostępu do pomieszczeń została podzielona na 10 stref bezpieczeństwa, do których mają dostęp poprzez elektroniczny system zabrania i rozbrajania, pracownicy wydzielonych obszarów systemu. System ten zapewnia obsługiwanie każdego obszaru bez wzajemnej kolizji. Każdy z pracowników biblioteki posiada czterocyfrowy kod dostępu do systemu antywłamaniowego, którego używa z chwilą otwarcia lub zamknięcia lokalnej strefy wydzielonego obszaru chronionego. Nad całością czuwa administrator systemu (pracownik biblioteki), odpowiedzialny za przyznawanie stref dostępu, kodów oraz przeglądanie kodów alarmów.

Pracownicy Biblioteki przychodzą do pracy od godz. 7.15. Pomieszczenia biblioteki są sprzątane w godzinach 6.00-7.30. Problem rozkodowania, a następnie zakodowania sprzątanego pomieszczenia został rozwiązany poprzez nadanie każdej ekipie sprzątającej, kodów do tych pomieszczeń (w systemie zabezpieczenia po-

---

¹ Pod tymi terminami należy rozumieć – „Nadbudowę” tj. na piętrowym łączniku Gmachu Głównego zostały nadbudowane trzy poziomy biblioteki. Piętro pierwsze i parter zostały adaptowane dla potrzeb biblioteki, Parter i piwnice dotychczas użytkowanych pomieszczeń zostały poddane generalnemu remontowi i modernizacji.

mieszkań – stref), w których wykonują swoją pracę. Przyjęto zasadę, że strefa musi być zakodowana zawsze, gdy nie ma w niej uprawnionych pracowników, zatem ekipa sprzątająca, po zakończeniu pracy, zamyka pomieszczenia jednocześnie kodując je. Pracownik biblioteki, który pierwszy przychodzi do pomieszczenia, dekoduje je. Potwierdzenia wejścia, wyjścia drukują się na drukarce w pomieszczeniu administratora systemu. Wydruk zawiera nazwę strefy, godzinę, numer użytkownika, inicjał imienia i cztery litery nazwiska, numer klawiatury, z której pomieszczenie zostało zazbrojone oraz poziom dostępu.²

Straż Akademska i pracownicy portierni otrzymali w zamkniętych kopertach kody likwidujące alarm w godzinach nieobecności pracowników w bibliotece. Kod likwidujący alarm może być użyty tylko w wypadku ustalenia przyczyny wzbudzenia alarmu. Każde takie zdarzenie jest zapisywane w zeszycie alarmów znajdującym się w Straży Akademickiej i w Bibliotece Głównej. Rejestruje się również fałszywe alarmy (np. spowodowane ruchem zasłon okiennych), odpowiednio opisując je. Kody likwidujące alarm akustyczny mogą być użyte tylko jeden raz. Po wykorzystaniu kodu administrator systemu przekazuje w zamkniętej kopercie wymienionym służbom porządkowym nowe kody. Wydruki zdarzeń z okresu dwutygodniowego są przechowywane u administratora systemu przez rok w odcinkach dwutygodniowych. Wszelkie nieprawidłowości i zdarzenia są na bieżąco konsultowane z przedstawicielem serwisu systemu.

System ten oraz system zabezpieczenia pomieszczeń przed włamaniem obsługiwane są przez tę samą centralkę.

2. System zabezpieczenia pomieszczeń przed włamaniem

Szczególnie zagrożone włamaniem są wszystkie drzwi, a także okna w magazynach oraz pomieszczeniach biurowych na parterze (poziom ulicy). Systemem zabezpieczenia objęte są też pomieszczenia przeznaczone dla pracowników oraz wypożyczalnie i czytelnie w nadbudowie Gmachu Głównego, wyposażone w dużym stopniu w wartościowy sprzęt komputerowy. Czytelnię Ogólną przykrywa przeszklony dach, przez który łatwo się włamać. Znaczna część ciągów komunikacyjnych jest ogólnie dostępną przestrzenią, zamykaną jedynie na noc. Istniejące warunki lokalowe wymagały zatem zabezpieczenia pomieszczeń metodami elektronicznymi.

W czasie realizacji projektu zabezpieczenia pomieszczeń bibliotecznych zostały uwzględnione niżej wymienione zagrożenia, zmieniające się w zależności od pory dnia oraz dnia tygodnia:

---

² Niektóre osoby ze względu na swoje funkcje, mają dostęp do kilku pomieszczeń znajdujących się w różnych strefach dostępu. Poziom dostępu określa do jakich i ilu pomieszczeń mają dostęp.

Pora nocna oraz dni świąteczne:

1. włamania do magazynów bibliotecznych przez okna
2. włamania do magazynów przez świetliki przeszklonego stropu
3. włamania do magazynów przez drzwi od strony korytarzy
4. włamania do czytelni poprzez przeszkloną część dachu

W ciągu dnia występują następujące zagrożenia:

1. kradzież książek, czasopism lub elementów wyposażenia biblioteki przez użytkowników, podczas korzystania ze zbiorów
2. niszczenie zbiorów i dewastacja wyposażenia biblioteki

Mając świadomość rodzaju zagrożeń, z jakimi możemy się spotkać w trakcie użytkowania pomieszczeń, łatwiej nam było wybrać odpowiednie do typu zagrożeń urządzenie zabezpieczające. System zabezpieczenia przed włamaniem Galaxy swym zasięgiem objął całą powierzchnię nadbudowy Gmachu Głównego oraz centralną część budynku zmodernizowaną i przystosowaną dla potrzeb magazynów bibliotecznych. Wyposażony jest w czujki sygnalizujące zagrożenia w porze nocnej, szerokokątne czujki PCP oraz kurtynowe, czujki stłuczeniowe, reagujące na dźwięk bitych szyb oraz czujki kontraktonowe, zainstalowane w drzwiach (reagujące alarmem na rozwarcie). Ogółem zainstalowano 118 czujek. Wykaz czujników systemu Sygnalizacji Włamania i Napadu w Bibliotece Głównej jest jednocześnie dokładną „mapą topograficzną” rozmieszczenia i oznakowania poszczególnych czujek w obiekcie chronionym. Alarm wzbudzony przez którąkolwiek czujkę pozwala w ciągu dnia i nocy na zlokalizowanie miejsca zdarzenia Straży Akademickiej PW lub naszym pracownikom odpowiedzialnym za obsługę systemu.

Przy projektowaniu systemu należało zwrócić szczególną uwagę na magazyny biblioteczne, usytuowane w piwnicy i na parterze. Wyposażone w nowoczesne regały kompaktowe – przesuwane w różnych kierunkach, stwarzały problem dla właściwego rozmieszczenia czujek alarmowych, które nie mogły być zasłonięte regałami.

Wadą systemu jest zbyt cichy sygnał akustyczny alarmu. W czasie wieloletniego użytkowania tego systemu okazało się, że pracownicy biblioteki oraz Straż Akademicka nie reagują w sposób właściwy na sygnał alarmu. Na początku tego roku została opracowana „Instrukcja postępowania w przypadku alarmu antywłamaniowego”, która w kilku punktach mówi, w jaki sposób i kogo należy zawiadomić w przypadku usłyszenia alarmu. Nieustającą troską kierownictwa biblioteki jest dbałość o przestrzeganie w/w instrukcji przez naszych pracowników. Uświadamianie zagrożeń, jakie powoduje włamanie, jak im zapobiegać, jak reagować na alarm, to tematy na szkolenia okresowo prowadzone przez wykwalifikowanych pracowników firmy serwisowej.

3. System sygnalizacji pożaru

Nie ma skutecznego sposobu zabezpieczenia przed powstaniem i skutkami pożaru, ale odpowiednio wcześnie wykryty może zostać ugaszony, zanim wyrządzi jakiegokolwiek straty. Wysoka temperatura oraz gazowe produkty spalania niebezpieczne są zarówno dla ludzi jak i sprzętu elektronicznego. Wykrycie pożaru w jego wczesnej, krytycznej fazie, to najskuteczniejszy sposób zapobiegania późniejszym niepowetowanym stratom. Zjawiska fizyczne, jakie towarzyszą pożarom (dym, temperatura), stwarzają największe zagrożenie, a jednocześnie umożliwiają stosunkowo wczesne wykrycie i uruchomienie urządzeń alarmowych.

Biblioteka jest wyposażona w adresowalny system automatycznego wykrywania pożaru TESAP 2100 (dym, temperatura, płomień). Adresowalny tzn. identyfikujący numer i rodzaj każdego elementu liniowego zainstalowanego w adresowalnej linii dozoru – lokalizuje zagrożenie pożarowe. Informacja przekazana na centralkę uruchamia zewnętrzne sygnalizatory i urządzenia alarmowe, powiadamia służby przeciwpożarowe o zagrożeniu. Centralka TESAP 2100 umieszczona jest w Gmachu Głównym Politechniki w pomieszczeniu przylegającym do szatni. Pracownicy szatni³ zostali przeszkoleni w zakresie działań, jakie powinni podjąć na wypadek wykrycia pożaru przez system przeciwpożarowy. Dokładna instrukcja mówi o zlokalizowaniu przyczyny alarmu, a ponieważ wyświetla się numer czujki, to zlokalizowanie jej w oparciu o „plan rozmieszczenia czujek w pomieszczeniach Biblioteki Głównej” nie powinno nastęrczać kłopotów. Dyżurujący pracownik szatni powinien w możliwie najkrótszym czasie udać się na miejsce powstania alarmu, a po ustaleniu „pożar” lub „alarm fałszywy” podjąć działania zgodne z instrukcją postępowania.

Wadą obecnie funkcjonującego systemu alarmowego jest łączenie pracy szatniarzy z obsługą centralki alarmu pożarowego. Trudno jest obsłudze szatni zareagować w sposób skuteczny na alarm, jeżeli w tym czasie trzeba obsłużyć zniecierpliwioną kolejkę studentów i pracowników. Dyrekcja Biblioteki Głównej dwukrotnie występowała do władz administracyjnych PW o zmianę lokalizacji centralki alarmu, proponując przeniesienie jej do pomieszczenia Straży Akademickiej, gdzie pełnione są dyżury całodobowe przez odpowiednią liczbę strażników. Tymczasem bezskutecznie.

System alarmu przeciwpożarowego jest podłączony do firmy NOMA, zajmującej się monitoringiem pożarowym, która na podstawie umowy zawartej z Państwową Strażą Pożarną (PSP) o monitorowaniu pożarowym obiektów użyteczności publicznej powiadamia ją o miejscu powstania pożaru. W praktyce powiadomienie o pożarze zależy od szybkości reakcji pracownika lokalizującego źródło

³ Zatrudnieni na etatach administracji centralnej Politechniki Warszawskiej.

powstania pożaru. Czas na potwierdzenie alarmu I stopnia⁴ ustaliliśmy na 5 minut. W tym czasie pracownik musi potwierdzić lub odwołać alarm.

W przeciwnym wypadku NOMA powiadamia Straż Pożarną, która przystępuje do akcji gaszenia pożaru w miejscu zdarzenia. W przypadku alarmu II stopnia, powiadomienie NOMY przebiega po łączach „sztywnych” (bez potwierdzenia przez użytkownika obiektu o powstałym pożarze), a PSP reaguje na alarm w możliwie najkrótszym czasie.

Największym zagrożeniem dla użytkowników i pracowników naszej biblioteki jest jednak brak jakiegokolwiek reakcji na alarm, mimo wyjątkowo głośnego sygnału informującego o powstałym zagrożeniu pożarem. Czytelnicy pochyleni nad książkami nie reagują na dźwięk syreny, uważając, że jest to fałszywy alarm, zatem po co opuszczać czytelnię, by za chwilę ponownie do niej wracać. W najbliższym czasie zamierzamy, w porozumieniu z PSP, przeprowadzić ćwiczenia związane z ewakuacją ludzi z pomieszczeń bibliotecznych. Pozwoli to również na sprawdzenie w praktyce wiedzy pracowników o istniejących drogach ewakuacji.

Automatyczny system sygnalizacji pożaru, wyposażenie pomieszczeń w najlepszy sprzęt gaśniczy odpowiednio oznakowany, nie przyniesie pożądanego skutku, jeżeli pracownicy nie będą permanentnie szkoleni w zakresie przyczyn powstawania i wczesnego wykrywania pożaru. W naszej bibliotece w ostatnich pięciu latach dwukrotnie przeprowadziliśmy dla kadry kierowniczej i pracowników szkolenia (potwierdzone uzyskaniem certyfikatu), których celem było:

- opanowanie przez uczestników wiedzy i umiejętności w zakresie organizacji pracy i stanowisk pracy zgodnie z wymogami bezpieczeństwa i higieny pracy,
- inicjowanie planowania działań zmierzających do poprawy warunków bezpieczeństwa i higieny pracy, analizy i oceny zagrożeń występujących w miejscu pracy oraz ryzyka związanego z tymi zagrożeniami,
- kształtowanie bezpiecznych zachowań w procesie pracy.
- zaznajomienie pracowników z nowym tematem zagrożenia – terroryzmem.

4. System monitoringu – dozór telewizyjny czytelni i magazynów z wolnym dostępem do zbiorów

Wypożyczalnię, czytelnię i antresola zostały objęte systemem dozoru telewizyjnego, w skład którego wchodzi kamery monochromatyczne z obiektywami typu „ręczny zoom”, monitory telewizyjne zainstalowane lokalnie na stanowiskach ro-

---

⁴ Alarm I stopnia – uaktywniają się czujki dymowe, uruchamiają alarm akustyczny i niezależnie od tego czy jest fałszywy czy nie, sygnalizują NOMIE o zagrożeniu pożaru. Alarm II stopnia – czujki reagujące na temperaturę, lub wybita szybka w Ręcznym Ostrzegaczu Pożarowym (ROP) powodują powiadomienie PSP, NOMY i użytkownika pomieszczenia bez możliwości zweryfikowania alarmu.

bocznych pracowników oraz zestaw centralny: monitor, multiplekser i magnetowid. Dziesięć kamer przekazuje obraz do multipleksera połączonego z magnetowidem, na którym nagrywany jest obraz w systemie 24-godzinnym. Na jednej taśmie magnetowidowej o pojemności 180 min. rejestrowane są obrazy przekazywane przez kamery w ciągu całego tygodnia.

Jakość tych obrazów pozostawia dużo do życzenia (czarno-białe, odtwarzane w systemie poklatkowym z opóźnieniem kilkusekundowym, niska rozdzielczość), ale mimo tych wad można odczytać z niego zachowania osób i zarejestrować zdarzenia.⁵ Kasety z nagraniami, przeglądane wyrywkowo każdego następnego dnia, przechowywane są przez dwa miesiące. Na monitorze centralnym można podzielić ekran na dowolną liczbę obrazów przekazywanych przez kamery.

System ten obsługiwał pracownik biblioteki do października roku ubiegłego, kiedy to Dyrekcja Biblioteki wspólnie z odpowiednimi służbami Politechniki Warszawskiej podjęła decyzję o przekazaniu urządzeń rejestrujących i monitora centralnego do pomieszczenia, w którym prowadzony jest dozór telewizyjny Gmachu Głównego i terenu centralnego przez Straż Akademicką pełniącą dyżur 24-godzinny.

Kamery telewizyjne umieszczone w widocznych miejscach, włączone monitory w zasięgu wzroku dyżurujących bibliotekarzy, spełniają na obecnym etapie rolę bardziej psychologiczną niż praktyczną. Koniecznością jest stałe udoskonalanie systemu monitoringu poprzez zwiększenie liczby kamer i instalowanie ich w takich miejscach, by swym zasięgiem mogły objąć całą powierzchnię Biblioteki. Potrzebne są kamery o większym polu widzenia, przekazujące obraz kolorowy o lepszej rozdzielczości. Nawet zwiększona liczba kamer może jednak nie rozwiązać problemu bezpieczeństwa zbiorów i ludzi w bibliotece. Warto zatem zwrócić uwagę na inne, rzadko wskazywane czynniki, które mogą mieć wpływ na tę kwestię.

Zapewnienie zbiorom w magazynach bibliotecznych należytej ochrony przed uszkodzeniami mechanicznymi i przed destrukcyjnym działaniem procesu starzenia się materiałów bibliotecznych – to jeden z podstawowych problemów. Odpowiednie zaprojektowanie i wyposażenie magazynów pozwala na bezpieczne przechowywanie w nich zbiorów.

Magazyny Biblioteki Głównej,⁶ zlokalizowane w nowych klimatyzowanych pomieszczeniach są wyposażone w regały przesuwne typu FLEXImobile (o lekkiej konstrukcji i na własnej podłodze, o dwóch wysokościach 2,20 i 2,60 cm) i stacjonarne typu COMBI firmy MCB. Stalowe elementy regałów są malowane proszkowo farbą epoksydową, odporną na ścieranie i zadrapania, nieszkodliwą

---

⁵ W 2002 roku został zarejestrowany fakt kradzieży na Antresoli z lady bibliotecznej, niestety można było obejrzeć tylko sylwetkę mężczyzny, odwróconego tyłem, ubranego w kurtkę, sięgającego po teczkę zostawioną przez czytelniczkę. Teczka została skradziona. Złodzieja nie zidentyfikowano, jedynie fakt kradzieży został potwierdzony.

⁶ Magazyny w piwnicach i na parterze budynku zajmują łączną powierzchnię 1195 m².

dla zdrowia i obojętną dla papieru i innych materiałów tworzących książkę. Budowa regałów pozwala na właściwą cyrkulację powietrza zarówno wewnątrz, jak i w przejściach między regałami.

Bardzo ważną sprawą jest bezpieczeństwo pracowników biblioteki. Magazynierzy, którzy dotychczas obsługiwali wyłącznie stare, często niespełniające wymogów bhp, mało stabilne regały stacjonarne, dzisiaj uruchamiają poprzez napęd korbowy siedmiometrowe rzędy regałów kompaktowych ważące ponad 1 tonę. Dlatego też system instalacji regałów musi być w 100% bezpieczny.

Zainstalowany w naszych regałach system przesuwu wyposażony jest w sprzęgło uniemożliwiające ich przesuwanie po napotkaniu oporu, np. w przypadku dostania się pomiędzy nie człowieka. Pomiedzy regałami znajdują się gumowe odboje uniemożliwiające po całkowitym zamknięciu regałów zmiżdżenie np. dłoni pracownika. Podłoga wypełniająca przestrzeń między szynami zapobiega możliwości potykania się o szyny. Podłogi i szyny wykonane są z materiałów z antypoślizgowym pokryciem powierzchni. Regały kompaktowe podniesione ponad poziom podłogi pomieszczenia (postawione na lekkich, nierdzewnych aluminiowych szynach), w którym są ustawione, z jednoczesnym zachowaniem prześwitu między płytami podłogi regałów a podłogą pomieszczenia, zabezpieczają zbiory ustawione na regałach przed wilgocią lub zalaniem.⁷ Wszystko to sprawia, że zarówno ludzie tu pracujący, jak i zbiory nie są narażeni na dodatkowe zagrożenia.

5. System ochrony książek przed kradzieżą

Problemem większości bibliotek są częste kradzieże książek i czasopism z czytelników i magazynów z wolnym dostępem do półek, jak również niezabezpieczonych i niekontrolowanych magazynów podstawowych. Codziennie spotykamy się z próbami wyniesienia naszych zbiorów przy pomocy metod konwencjonalnych takich jak: wynoszenie książek w torbach, plecakach czy też w podmienionych okładkach, wycinanie z czasopism artykułów i wynoszenie ich ukrytych w ubraniu. Inne metody to działanie zespołowe: wyrzucanie książek przez okno w czytelniku, a współnik na zewnątrz przejmując skradzioną pozycję.

Takie i podobne metody kradzieży zubażają, często w sposób niepowetowany nasze księgozbiory. Jak temu zapobiec, w jaki sposób ograniczyć liczbę kradzieży, chronić przed zniszczeniem i dewastacją zbiory, to problemy, przed którymi stanęła nasza biblioteka.

---

⁷ W Magazynach podstawowych znajdujących się w piwnicy Gmachu Głównego miały miejsce 3 zalania, jedno z nich w znacznym stopniu zniszczyło księgozbiór ustawiony na najniższej półce, woda sięgała do kilkunastu centymetrów, zarówno podłoga jak i napędy regałów nie uległy uszkodzeniu. Tym niemniej od pierwszego zalania (2000 rok), zbiory wraz z półkami podnieśliśmy na wysokość 25 cm od podłogi.

Do wyboru mieliśmy dwa dostępne systemy zabezpieczenia: elektromagnetyczny i radiowy. Zdecydowaliśmy się na ten pierwszy. W wyniku przeprowadzonego przetargu w 1998 roku zostaliśmy użytkownikami elektromagnetycznego systemu firmy Meto (obecnie Checkpoint).

System zabezpieczenia księgozbioru przed kradzieżą zainstalowany w pomieszczeniach czytelni i magazynach z wolnym dostępem do zbiorów składa się z następujących elementów:

1. Antena (bramka) elektromagnetyczna – podwójna lub potrójna⁸.
2. Urządzenie do aktywacji i dezaktywacji pasków magnetycznych.
3. Paski magnetyczne – aktywowalne i dezaktywowalne⁹.
4. Interface do połączenia dezaktywatorów z komputerem.
5. Blokada elektromagnetyczna drzwi.

Podwójna bramka składa się z dwóch anten o rozstawie 90-110 cm, potrójna, to dostawiona trzecia antena o identycznym zakresie szerokości tworzącym drugie przejście. W przejściu pomiędzy antenami znajduje się pole elektromagnetyczne, które w przypadku zgodności odbieranego sygnału z obrazem elektromagnetycznym zapisanym w pamięci systemu wywołuje alarm. To oznacza, że pasek magnetyczny umieszczony wewnątrz książki był w stanie aktywnym¹⁰ – uruchomił alarm zarówno optyczny, jak i akustyczny. Drzwi zostały automatycznie zablokowane magnesem elektromagnetycznym¹¹. Innymi słowy, informuje to, że książka nie została zgłoszona dyżurującemu bibliotekarzowi do wypożyczenia.

Powodem włączenia się alarmu może jednak też być nie dość skuteczna dezaktywacja paska magnetycznego umieszczonego w książce, a także zdarzają się fałszywe alarmy wywołane poprzez niezdezaktywowane¹² paski umieszczone w książkach kupionych w księgarniach przez naszych użytkowników lub poprzez pasek magnetyczny przyklejony do obuwia opuszczającego pomieszczenia biblioteki czytelni, a wcześniej wyskrobany przez innego z książki i rzucony na podłogę. Te zdarzenia, choć niegroźne, zakłócają pracę, a w konsekwencji mogą dekoncentrować bibliotekarza nadzorującego pomieszczenie.

Wywołanie alarmu, oprócz działań polegających na jego likwidacji, powoduje problemy „etyczne” dotyczące sposobu reakcji pracownika, zakresu jego uprawnień i prawa do kontroli użytkownika. Jak w tym momencie powinien zareagować bibliotekarz? Czy prosić czytelnika o okazanie zawartości teczek, plecaka? Jak

⁸ Opcjonalnie można zainstalować na antenie licznik wejścia.

⁹ Paski magnetyczne o różnej długości i szerokości, jednostronnie i dwustronnie podklejane.

¹⁰ Tzn. zgodny ze wzorem zapisanym w pamięci systemu.

¹¹ Żeby otworzyć drzwi, trzeba użyć siły około 300 kg, przeciętny mężczyzna nacierając ramieniem, przy jednoczesnym naciśnięciu klamki powinien otworzyć zablokowane drzwi.

¹² Paskami niedezaktywowanymi oklejone są zbiory nieprzeznaczone do wypożyczenia a znajdujące się w wolnym dostępie – wszystkie zbiory w księgozbiorze podręcznym w Czytelni Ogólnej, czasopisma, prace doktorskie oraz księgozbiór znajdujący się w Oddziale Informacji.

reagować na odmowę? To pytania, na które musimy codziennie sobie odpowiadać. W opracowaniu są procedury postępowania w razie niekontrolowanego wyniesienia zbiorów. Tymczasem, w przypadku odnotowania przez dyżurującego bibliotekarza próby wyniesienia książki, zdecydowanie prosimy czytelnika o okazanie karty biblioteczej, a następnie sprawdzamy stan konta, czy komputerowy system udostępniania, odnotował wypożyczenie książki. Jeśli jest odnotowane wypożyczenie – przepraszamy czytelnika za wykryte nieprawidłowości i ponownie dezaktywujemy pasek magnetyczny. Gorzej, jeśli system wypożyczenia nie zarejestrował.

Jak postąpić ma bibliotekarz w momencie przyłapania czytelnika na próbie niekontrolowanego wyniesienia książki (kradzieży)? Jakie ma zastosować sankcje wobec nieuczciwego czytelnika? Na te pytania daje częściową odpowiedź zgodna z Regulaminem Biblioteki Głównej Politechniki Warszawskiej Decyzja Dyrektora,¹³ która powoduje nałożenie na okres dwóch miesięcy blokady na koncie wypożyczeń użytkownika, a w przypadku powtórnego niestosowania się do przepisów na okres pół roku. Dalsze niepodporządkowanie się przepisom spowoduje zamknięcie konta wypożyczeń i powiadomienie władz wydziału.

Z technicznego punktu widzenia w systemie ochrony książek przed kradzieżą najbardziej uciążliwym elementem są paski magnetyczne, co dało się zauważyć w czasie kilkuletniej praktyki. Naklejane paski na wewnętrznej stronie okładki oraz wewnątrz książki czy czasopisma, były widoczne dla użytkowników, tym samym łatwe do usunięcia. Od roku 2003 zabezpieczamy nasze zbiory paskami magnetycznymi, dwustronnie klejonymi, pakowanymi w rolkach po 35 metrów, szerokości 6 mm. Paski te, o dowolnej długości, wklejane są pomiędzy kartki książki lub czasopisma, przez co stają się trudno dostępne i niewidoczne, a tym samym w mniejszym stopniu narażone są na zniszczenie. Odznaczają się one wysoką czułością na sygnał elektromagnetyczny (reagują kilkadziesiąt centymetrów przed bramką), poddają się w większym stopniu aktywacji i dezaktywacji. Wadą jest dość kłopotliwe umieszczanie ich między kartkami, a bez aplikatora wręcz niemożliwe w grzbiecie książek.

Praktyczna uwaga dla administratorów i projektantów systemu zabezpieczenia książek przed kradzieżą. Przy montażu bramek przed drzwiami wyjściowymi konieczne jest zwrócenie uwagi na odległości pomiędzy drzwiami a bramkami. Odległość ta powinna uniemożliwić wyjście przed uruchomieniem elektromagnesu blokady drzwi.¹⁴ Należy również zwrócić uwagę na stojące w pobliżu urządzenia elektroniczne (monitory, szafy rozdzielcze, komputery itp.), które mogą zakłócać działanie bramek.

---

¹³ Decyzja Dyrektora z dnia 07 01 2002 w sprawie kary za wynoszenie zbiorów z pomieszczeń Biblioteki Głównej bez zgody bibliotekarzy.

¹⁴ W naszej bibliotece odległość między środkiem bramki a drzwiami wynosi 2,5 m.

Zabezpieczenie zbiorów to również zabezpieczenia związane z komputerowym zintegrowanym systemem Aleph, funkcjonującym w bibliotece od roku 2000. Rezerwowanie książek i podglądanie konta czytelniczego dostępne jest dla użytkowników posiadających hasło dostępu. Cały system komputerowy „ukryty” jest za firewallem. Każdy z pracowników ma dostęp do Internetu. Czytelnicy mogą korzystać z terminali bezdyskowych, a w Ośrodku Informacji Naukowej, pod opieką pracowników, mają dostęp do baz danych. Wszystkie stanowiska komputerowe działają w systemie, Win 2000/NT/XP, zainstalowany jest na nich program antywirusowy SOPHOS. Użytkownicy komputerów (poza administratorami) nie mają uprawnień do instalacji oprogramowania.

Podsumowanie

Wszystkie wyżej opisane nowoczesne systemy zabezpieczeń zbiorów i pomieszczeń nie spełnią swego zadania, jeżeli sami pracownicy biblioteki nie zwrócą uwagi na urządzenia kontrolujące i w sposób właściwy nie zareagują na sygnały alarmowe. W sposób właściwy reagować na alarm, to znać dobrze zasady działania systemu i umieć go obsługiwać, to znać procedury postępowania związane z każdego rodzaju alarmem. Poznać i doskonalić procedury postępowania można jedynie na częstych szkoleniach organizowanych dla pracowników biblioteki poprzez firmy serwisujące poszczególne systemy zabezpieczeń. Umiejętności posługiwania się elektronicznymi urządzeniami zabezpieczającymi i wywołaniu właściwej reakcji ze strony pracowników powinny służyć częste rozmowy z administratorami systemów¹⁵ na temat funkcji działania systemu, jak i zagrożeń wynikających z obsługi i użytkowania pomieszczeń bibliotecznych.

Wszystkie zauważone nieprawidłowości występujące w systemach zabezpieczeń powinny być zgłaszane pracownikom poszczególnych serwisów. Biblioteka ma podpisane umowy serwisowe na ich obsługę i konserwację. Raz na dwa miesiące (a w razie potrzeby doraźnie), pracownicy serwisu przeglądają wszystkie urządzenia i mechanizmy systemów, utrzymując je w ciągłej sprawności.

Dzisiaj, z perspektywy kilku lat działalności biblioteki i funkcjonujących w niej systemów różnego rodzaju zabezpieczeń, daje się zauważyć, że w pierwszej fazie projektowania bibliotekarze powinni wspólnie z projektantem i technologiemi uzgadniać kierunki przyszłego zabezpieczenia zbiorów i pomieszczeń. W naszej bibliotece, dzięki dobrej współpracy w fazie realizacji osiągnięto zamierzone rezultaty. Projekt budowlany i technologiczny, który biblioteka otrzymała w 1995

---

¹⁵ W Bibliotece Głównej wiedzę administratorów poszczególnych systemów zabezpieczeń na temat ich obsługi i sposobu działania posiada trzech pracowników etatowych BG Administratorem wewnętrznego sieci komputerowej jest kierownik Oddziału Informatyzacji.

roku do przejrzania, nie uwzględniał systemów zabezpieczenia biblioteki zarówno przed kradzieżą zbiorów, jak i włamaniem do pomieszczeń. Projekt ten uwzględniał jedynie rozmieszczenie czujek sygnalizacji pożaru, ale bez wskazania miejsca instalacji centrali sygnalizacji pożaru.

W czasie realizacji projektu w latach 1996-1999 pełnomocnik Dyrekcji Biblioteki Głównej do spraw nadbudowy uczestniczył w posiedzeniach kierownictwa budowy obiektu i kierowników poszczególnych branż podwykonawców, zgłaszał na bieżąco uwagi i zastrzeżenia do wykonawcy i inwestora,¹⁶ przykładowo wskazał konkretne miejsce rozmieszczenia czujek przeciwpożarowych oraz antywłamaniowych.

Zagrożenie pożarem, prawdopodobieństwo dewastacji zbiorów czy włamania występują na terenie całej biblioteki. W znacznym stopniu do obniżenia ryzyka i zapobiegania tym zagrożeniom przyczynić się mogą sami pracownicy biblioteki, którzy rozpoznawalni przez użytkowników (widoczne identyfikatory), przejdą ciągami komunikacyjnymi biblioteki, odwiedzą czytelnie i wypożyczalnie z wolnym dostępem do zbiorów, zwracając uwagę na wszelkie nieprawidłowości. Sama obecność pracowników biblioteki oraz pracowników Straży Akademickiej, która niezależnie od opieki pracowników biblioteki sprawuje nadzór nad całym obiektem, może zapobiec zagrożeniom.

---

¹⁶ Inwestorem Nadbudowy Biblioteki Głównej była Politechnika Warszawska, generalnym wykonawcą firma PiA Piasecki.

Piotr Marcinkowski

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu
ajsch@amu.edu.pl

Bibliotekarz. Stereotyp czy wizerunek?

The librarian. The stereotype or image?

Abstrakt

Obraz bibliotekarza w kinie i literaturze jest zróżnicowany, jednak zazwyczaj, niestety, odpowiada powszechnemu stereotypowi. Bibliotekarze postrzegani są jako postaci staroświeckie, nudne, zgryźliwe i bezbarwne. Aby to zmienić, należy przeprowadzić konsekwentną kampanię promowania pozytywnego wizerunku. Należy udowodnić, że budowanie społeczeństwa informacyjnego bez bibliotek i bibliotekarzy nie będzie możliwe.

The image of librarian in the cinema and literature is diverse but – in general – stereotypical. Librarians are perceived as old-fashioned, boring, harsh and colourless persons. In order to change it, a consistent campaign should be conducted to promote their positive image. It must be proved that librarians are necessary for creating the network society.

We wrześniu 2003 roku środowisko bibliotekarskie poruszyła dyskusja. Wywołał ją artykuł Anety Firlej-Buzon, która w swoim tekście *Jak wygląda bibliotekarka*¹ przedstawiła dosyć ponury obraz bibliotekarzy. Obraz ten, ujmując rzecz eufemistycznie, jest bardzo nienowoczesny. W odpowiedzi na tę tezę przetoczyła się przez media bibliotekarskie fala listów i polemik. Ich autorzy udowadniali, że w najmniejszym stopniu nie odpowiadają wizerunkowi opisanemu przez Firlej-Buzon. Trudno dziwić się ich oburzeniu, niemniej rodzi się pytanie o to, gdzie leży prawda. W tym przypadku paradoksalnie prawda nie leży pośrodku ani nie jest własnością żadnej ze stron. Należy zadać sobie bowiem dwa pytania. Po pierwsze, kogo tak naprawdę opisuje rzeczony artykuł, a po drugie czy rzeczywiście osoby urażone jego treścią są w nim opisywane?

Bibliotekarze to grupa bardzo niejednorodna. W pewnym uroszczeniu można podzielić ich na dwie grupy. Pierwsza to ta nowoczesna, aktywnie uczestnicząca w pracy, znająca media fachowe i niebojąca się zmian. Druga to ta część środowi-

---

¹ Firlej-Buzon A.: *Jak wygląda bibliotekarka?* „Poradnik Bibliotekarza” 2003, nr 9, s. 3-6.

ska, która na poważnie twierdzi, że praca w bibliotece byłaby idealna, gdyby nie czytelnicy i komputery. Oś podziału nie przebiega tu poprzez kryterium wieku czy wielkości biblioteki, w której owi bibliotekarze pracują. Owa oś przebiega li tylko w ludzkiej mentalności. Jeśli więc czytelnicy „Poradnika Bibliotekarza” oburzają się na wyniki badań przedstawionych w artykule *Jak wygląda bibliotekarka?* robią to bez powodu. Nie o nich jest przecież ten artykuł. Wszak statystyczna bibliotekarka nie czytuje „Poradnika”. Jej ulubiona lektura to „Tina” i „Pani Domu”, a nie literatura fachowa...

Przyjmując jednak założenie, że ów obraz bibliotekarzy jest dla części środowiska krzywdzący, należy pochylić się nad problemem. Stereotyp bibliotekarza to rzecz tak powszechnie znana, że opisywanie jej wydaje się banałem. Warto jednak zastanowić się nad korzeniami tego zjawiska a może przede wszystkim nad metodami walki z nim. Według definicji encyklopedycznej stereotyp to *skrótowy, uproszczony i zabarwiony wartościująco obraz grupy ludzi (np. etnicznej, zaw., rasowej, klasy społ.), funkcjonujący w świadomości członków innych grup; stereotyp powstaje w rezultacie bezrefleksyjnego przejmowania opinii rozpowszechnionych w danym środowisku; jest b. trwały i odporny na zmianę, nawet w przypadku gromadzenia się sprzecznych z nim doświadczeń; wywiera silny wpływ na zachowania członków grup społ., sprzyjając zwł. utrwalaniu uprzedzeń wobec ludzi spoza własnej grupy. W znaczeniu szerszym używa się terminu stereotyp na oznaczenie wszelkich poglądów stanowiących odbicie gotowego wzoru i przyswajanych bez zastanowienia i konfrontowania ich z rzeczywistością.*² Zaś Jacek Wojciechowski stawia śmiałą tezę, że bez stereotypów nie dałoby się żyć. Są one wszak częścią naszego postrzegania świata. Jednocześnie akcentuje w sposób szczególny szkodliwość stereotypów zawodowych, w tym stereotypu bibliotekarza.³

Na temat tego, jaki jest powszechny obraz zawodu bibliotekarza napisano wiele. Czy jest to stereotyp przyjmowany *bezrefleksyjnie*, czy jest to wizerunek wykreowany? Ów wizerunek, czy raczej image, jak mawiają specjaliści od marketingu, to *subiektywne, nie dla wszystkich jednakowe, istniejące w świadomości odbiorców, wyobrażenie, obraz danej firmy, produktu czy osoby*⁴, a także grup społecznych i zawodowych. Jaki jest więc ów obraz oraz czy i jak można go kształtować? Oto pytania, które stoją przed środowiskiem bibliotekarskim nie tylko w Polsce.

Akcja Książkowy Maraton Fundatorów pod hasłem „1 firma – 1 książka”, której celem było pozyskanie nowych zbiorów dla bibliotek, reklamowana była

² *Encyklopedia PWN* [on-line], [dotęp 15.03.2005], Dostępny w World Wide Web: http://encyklopedia.pwn.pl/70436_1.html.

³ Wojciechowski J.: *W imadle stereotypów*, „Bibliotekarz” 2004, nr 2, s. 3.

⁴ *Image – to, co dobrze się sprzedaje*, Twoja Firma [on-line], [dotęp 20.01.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://www.twoja-firma.pl/pl/arttykul/250.html>.

przez spot telewizyjny z udziałem Bohdana Smolenia.⁵ W spocie tym na pytania dzieci o książki bibliotekarz grany przez Smolenia odpowiada kilka razy *nie ma! nie ma!* Mimo że siłą reklamy było przerysowanie obrazu bibliotekarza i ukazanie nędzy małych bibliotek, środowisko zareagowało oburzeniem. Tak więc akcja, która miała pomóc bibliotekarzom została przez część z nich potraktowana jako obraźliwa. Opinie na ten temat formułowano na Forum EBIB-u w wątku o znamniennym tytule *I znów ten stereotyp*.⁶ Nie jest to jedyny przykład przedstawiania bibliotekarzy w mediach. Słynny cytat z *Psów 2* Władysława Pasikowskiego, gdzie Młody grany przez Cezarego Pazurę mówi do Maurera granego przez Bogusława Lindę *ja to moją Mariolkę zapoznałem w bibliotece* służy podkreśleniu, jak słabym i mało męskim człowiekiem jest ów Młody. Oczywiście, nie wiemy czy wspomniana Mariolka była bibliotekarką, czy czytelniczką. Niemniej w serialu *Glina* także w reżyserii Pasikowskiego widz nie ma już tych wątpliwości. Tutaj będący apoteozą męskości nadkomisarz Gajewski (wspaniała rola Jerzego Kawalerowicza) nie potrafi zrozumieć, dlaczego jego była żona Krystyna (Ewa Telega) opuściła go dla życiowego nieudacznika Karola (Andrzej Dębski). Z ust Gajewskiego pada nawet pytanie, dlaczego *on się nie weźmie za uczciwą robotę?* Jak się łatwo domyślić, Karol jest bibliotekarzem...

Taki obraz bibliotekarzy nie jest oczywiście tylko udziałem twórców filmów sensacyjnych. Harry Potter, bohater książek Joanne Rowling, mimo że często zwiedza szkolną bibliotekę w Hogwarcie, to tamtejsza bibliotekarka Irma Pince budzi tylko jego strach. Zresztą *Irma Pince jest chuda, drażliwą kobietą przypominającą niedożywionego sępa. Ma ponadto okropne buty - poza skrobaniem piór słychać było tylko skrzypienie jednego z butów pani Pince, przechadzającej się czujnie między stolikami*.⁷ Po takim opisie, biorąc pod uwagę opiniotwórczą rolę Harry'ego Pottera wśród dzieci, lekcje biblioteczne w szkołach wydają się rzeczą coraz bardziej potrzebną. Zaś Mirosława Zygmunta w swoim artykule o znamniennym tytule *Mysz uzbrojona w mysz, czyli o stereotypie bibliotekarki w społeczeństwie informacyjnym* przytacza inny przykład. W 93. odcinku popularnego serialu *Na dobre i na złe* pojawia się postać bibliotekarki. Jest to kobiecina pocziwa aż do przesady, ale przy tym ubrana tak koszmarnie, że nikt nie może mieć wątpliwości co do jej profesji.⁸

⁵ *Cała Polska czyta dzieciom*, [on-line], [dostęp 31.03.2005], Dostępny w World Wide Web: http://www.calapolskaczytadzieciom.pl/nowa/final_2004.htm.

⁶ *I znów ten stereotyp*, W: *Forum EBIB, Na każdy temat 2003-2004*, [on-line], [dostęp 31.03.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/phpBB/viewtopic.php?t=469&postdays=0&postorder=asc&start=0&sid=f3a837f6fe218e06bc682655d17b46e1>.

⁷ Śniechowska-Karpińska A.: *Zgryźliwa, podobna do sępa, czyli: kto rządzi w bibliotece w Hogwarcie?* „EBIB” 2004, Nr 4 [dostęp 1.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/55/sniechowska.php>.

⁸ Zygmunta M.: *Mysz uzbrojona w mysz, czyli o stereotypie bibliotekarki w społeczeństwie informacyjnym* „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 2002, nr 1, s. 33.

Bycie bibliotekarką czy bibliotekarzem w filmie czy literaturze zazwyczaj postrzegane jest jednak jako symbol życiowej porażki. W filmie Patrice'a Leconte'a *Bliscy nieznajomi* jedna z bohaterek Jeanne (Anne Brochet) jest niespełnioną pisarką, pracującą jako bibliotekarka. Czasem jednak praca w bibliotece jest nie tyle sukcesem, co wybawieniem, jak w filmie *Godziny* Stephena Daldry, gdzie jedna z bohaterek Laura (Julianne Moore) postanowiła odrodzić się na nowo. Przyjeżdża sama do Kanady, podejmuje prace jako bibliotekarka i zaczyna żyć własnym życiem.

Na amerykańskiej stronie www.FilmLibrarian.info powstał nawet zbiór najciekawszych filmów zawierających wątki związane z bibliotekarzami. Zobaczyc można tu cały kalejdoskop obrazów bibliotekarza w filmie. W komedii *UKF* w reżyserii Jay Levey, główny bohater Yankovic (George Newman) buduje sukces swojej stacji telewizyjnej m.in. na emisji programu *Conan the Librarian*. W programie tym bibliotekarz o wyglądzie wojownika mordował czytelników przetrzymujących książki.⁹ W futurologicznym horrorze *Soylent Green* (tytuł polski *Zielona pożywka*) w reżyserii Richarda Fleischera bibliotekarze są grupą rządzącą całym światem, ponieważ tylko oni mają dostęp do wiedzy.¹⁰ Marian Paroo, grana przez Shirley Jones, bohaterka komedii *The Music Man* w reżyserii Mortona Dacosta, to typowa stara panna – bibliotekarka z włosami spiętymi w kok zostaje przyłapana na wypożyczeniu młodzieży niemoralnych książek.¹¹ Ciekawym przykładem jest także klasyczny film *To wspaniałe życie* Franka Capry. Główny bohater George Baily (James Stewart) zniechęcony życiowymi porażkami pragnie dopełnić samobójstwo. Powstrzymuje go Anioł Clarence (Henry Travers), pokazując jak o wiele gorsze mogłoby być jego życie. Jednym z takich przykładów jest moment, kiedy żona George'a Mary (Donna Reed) zmienia się z pogodnej, wesołej osoby w brzydką, zakompleksioną starą pannę i zostaje bibliotekarką.¹² Inaczej sprawa ma się w filmie *Storm Center* w reżyserii Daniela Taradasha, gdzie bibliotekarka Alicia Hull (Bette Davies) występuje jako krzewicielka walki z cenzurą.¹³ Zaś jakże aktualna kwestia komputeryzacji danych i trudności adaptacyjnych pracowników informacji naukowej starej daty pojawia się w filmie *Desk Set* (tytuł polski *Biuro na tranzystorach*) w reżyserii Waltera Langa. Ciekawostką jest to, że

---

⁹ *UHF*, [on-line], [dostęp 4.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://www.film librarian.info/uhf.html>.

¹⁰ *Soylent Green*, [on-line], [dostęp 4.04.2005], Dostępny w World Wide Web: http://www.film librarian.info/soylent_green.html.

¹¹ *The Music Man*, [on-line], [dostęp 4.04.2005], Dostępny w World Wide Web: http://www.film librarian.info/music_man.html.

¹² *It's a Wonderful Life*, [on-line], [dostęp 4.04.2005], Dostępny w World Wide Web: http://www.film librarian.info/wonderful_life.html.

¹³ *Storm Center*, [on-line], [dostęp 5.04.2005], Dostępny w World Wide Web: http://www.film librarian.info/storm_center.html.

film pochodzi z roku 1957.¹⁴ Rozterki młodej, pełnej temperamentu kobiety rozpoczynającej pracę bibliotekarki bardzo zabawnie pokazano w komedii *Party Girl* w reżyserii Daisy von Scherler Mayer. Konflikt między Mary (Parker Posey) a jej szefową i babcią jednocześnie, jest stereotypowym konfliktem między starszymi i młodszymi bibliotekarzami.¹⁵ W filmie *Salomonberries* w reżyserii Percy Adlon bohaterka Roswitha (Rosel Zech) odkrywa w sobie trudną miłość lesbijską. To, że jest bibliotekarką stanowi niejako symbol jej konserwatywnych zahamowań.¹⁶ Najpowszechniejszy, niestety, stereotyp zarozumiałego, nieżyczliwego bibliotekarza znaleźć można w głośnym *Wyborze Zofii* Alana Pakuli. Bohaterka tytułowa (Meryl Streep) zostaje w bibliotece wyśmiana i poniżona, ponieważ niepoprawnie wymówiła nazwisko amerykańskiego poety.¹⁷

Tak, jak różnie przedstawia się bibliotekarzy w kinie, tak też różnie przedstawia się ich w literaturze. W najnowszym bestsellerze Dona Browna *Kod Leonarda da Vinci* pojawia się miła i bardzo fachowa bibliotekarka Pamela Gettum. *Miała sympatyczną, szczerą i mądrą twarz i przyjemnie brzmiący głos*. Była pasjonatką swojej pracy więc *oczy Pameli Gettum zalsniły, kiedy stuknęła w przycisk SZUKAJ*. Biblioteka Wydziału Teologii i Religioznawstwa King's College to miejsce nowoczesne, a pracownica po kilku zdaniach zwraca się do swoich czytelników per *przyjaciele*.¹⁸

Na temat obrazu bibliotek i bibliotekarzy w opowiadaniach i powieściach toczyła się w 2004 roku dyskusja na Forum EBIB-u. Bibliotekarka w *Jedenastu minutach* Paulo Coelho jest samotna, dyskretna i wstydliva.¹⁹ O wyglądaniu *jak bibliotekarka* mówi fragment z *Ekspedientki* Steve'a Martina o bohaterce, która *w tych okularach wygląda jak bibliotekarka - z czasów, kiedy nie było jeszcze bibliotek na CD-ROM-ach - do bibliotekarskiej pensyjki pasuje również półcieżarówka toyota rocznik 89*.²⁰ W słynnym *Love story* Ericha Segala bohater po wejściu do biblioteki spotyka dwie młode bibliotekarki *jedna wysoka, taka raczej bezpłciowa, druga myszowata okularnica*.²¹

Jednak chyba najsłynniejszy bibliotekarz w literaturze został opisany przez Umberto Eco w *Imieniu róży* następującymi słowami *wyszedł nam na spotkanie*

¹⁴ *Desk Set*, [on-line], [dostęp 5.04.2005], Dostępny w World Wide Web: http://www.filmlibrarian.info/desk_set.html.

¹⁵ *Party Girl*, [on-line], [dostęp 5.04.2005], Dostępny w World Wide Web: http://www.filmlibrarian.info/party_girl.html.

¹⁶ *Salomonberries*, [on-line], [dostęp 5.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://www.filmlibrarian.info/salmonberries.html>.

¹⁷ *Sophie's Choice*, [on-line], [dostęp 5.04.2005], Dostępny w World Wide Web: http://www.filmlibrarian.info/sophies_choice.html.

¹⁸ Brown D.: *Kod Leonarda da Vinci* Warszawa: Świat Książki, 2004, s. 370-373.

¹⁹ Coelho P.: *Jedenaście minut* Warszawa: Drzewo Babel, 2004, s. 197.

²⁰ Martin S.: *Ekspedientka* Warszawa: Wydaw. Albatros, 2003, s. 13.

²¹ Segal E.: *Love story* Poznań: Podsiadlik, Raniowski i s-ka, 1992, s. 6-7.

bibliotekarz, o którym wiedzieliśmy już, że nazywa się Malachiasz z Hildesheimu. Jego twarz przybrała wyraz wymuszonej życzliwości, lecz nie mogłem powstrzymać się od drżenia na widok fizjonomii tak osobliwej. Postaci był wysokiej i chociaż niezwykajnie szczupłej, członki miał wielkie i niezdarne. Kiedy szedł wielkimi krokami, owinięty w czarne zakonne szaty, w jego wyglądzie było coś niepokojącego. Kaptur, który nasunął na głowę, albowiem przychodził z zewnątrz, rzucał cień na błądność twarzy i sprawiał, że w wielkich, smutnych oczach widoczne było jakieś nieokreślone cierpienie. To oblicze nosiło ślady jakby licznych namiętności, które wola poddała dyscyplinie, lecz doprowadzając, zdawało się, do zastygnięcia rysów, aż uleciało z nich tchnienie życia. Smutek i surowość dominowały w tej twarzy, a oczy były tak badawcze, iż jednym spojrzeniem przenikały serce każdego, kto rozmawiał z bibliotekarzem i czytały sekretne myśli, tak, że z trudem można było znieść ich dociekliwość i człowiek unikał powtórnego spotkania z tym ważnym wzrokiem.²² Przykłady można by mnożyć, ponieważ wiedza forumowiczów EBIB-u jest w tym względzie ogromna.²³

Obraz bibliotekarza a szczególnie bibliotekarki w kinie i literaturze jest, jak widać, zróżnicowany, jednak zazwyczaj, niestety, odpowiada powszechnemu stereotypowi. Staropanieństwo, zgryźliwość, niechęć dzielenia się *swoimi* książkami z czytelnikami, którzy traktowani są jak intruzi – oto stereotyp tam pokutujący. Bibliotekarze, poza wyjątkami, to postaci staroświeckie, nudne i bezbarwne. Szkoda, że w żadnej z opowieści o najsłynniejszym kochanku wszechczasów Casanovie nie wyeksponowano wątku o jego pracy jako bibliotekarza u hrabiego Waldsteina w Dux na pograniczu czesko-niemieckim.

Oczywiście, środowisko bibliotekarskie może się oburzać na tak krzywdzące przedstawianie go w literaturze i filmie. Nic to jednak nie zmieni. Istotniejsze wydaje się określenie przyczyn takiego zjawiska i metod zmiany tego stanu rzeczy. W końcu przysłowie mówi *jak nas widzą, tak nas piszą*.

Co gorsza, wśród studentów bibliotekoznawstwa opinia o ich przyszłym zawodzie nie jest wcale inna. Sondaż ankietowy, który był podstawą badań Anety Firlej-Buzon, został przeprowadzony na studentach I roku bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego. Kryterium określającym bibliotekarzy jako grupę społeczną jest tu wygląd zewnętrzny. Ankietowani nakreślili ten wizerunek negatywnie. W ich oczach bibliotekarz to siwowłosa kobieta ubrana szaro i niemodnie, nosząca stare buty na płaskim obcasie. Osoba ta ma na twarzy wypisaną nieśmiałość, poczciwość i naiwność oraz niechęć do jakichkolwiek zmian.²⁴ Przeświad-

²² Eco U.: *Imię róży* Kraków: Mediasat Poland, 2004, s. 78-79.

²³ *Biblioteki w opowiadaniach i powieściach*, W: *Forum EBIB, Na każdy temat 2003-2004*, [on-line], [dostęp 5.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/phpBB/viewtopic.php?t=475>

²⁴ Firlej-Buzon A.: *Jak wygląda bibliotekarka?* Cz. 2, „Poradnik Bibliotekarza” 2004, nr 1, s. 8.

czenie o złym guście w ubiorze bibliotekarzy jest powszechne nie tylko w Polsce. Między innymi temu zagadnieniu została poświęcona amerykańska strona internetowa *You don't look like a librarian*²⁵ w całości poświęcona stereotypowi bibliotekarza oraz przyczynom tego zjawiska.

Wracając jednak do ankietowanych studentów. Jest to tym bardziej ciekawe, że studenci ocenili negatywnie przedstawicieli zawodu, do którego, przynajmniej teoretycznie aspirują. Rodzi się zatem uzasadnione pytanie o motywacje młodych ludzi do studiowania tego, a nie innego kierunku, a co za tym idzie przygotowywania się do takiego, a nie innego zawodu. Możliwości odpowiedzi są trzy. Pierwsza mówi o tym, że są to ludzie zupełnie przypadkowi. Studiują ten kierunek albo przez pomyłkę, albo z braku jakiegokolwiek pomysłu na swój rozwój zawodowy. To dosyć smutna wizja przyszłych bibliotekarzy, ale druga jest jeszcze smutniejsza. Być może są to ludzie, którzy znając stereotyp nudnej, ale spokojnej pracy w bibliotece akceptują go. Grupa ta to jednostki bierne, starające się znaleźć sobie jakiś *cichy kąt*. Pozostaje mieć nadzieję, w co autor głęboko wierzy, że dominującą grupą wśród bibliotekarzy są ludzie aktywni. Owa trzecia grupa, dostrzegając negatywny wizerunek zawodu, pragnie go zmienić. Być może wymiana mentalna niosąca ze sobą wymianę pokoleniową spowoduje nową jakość w tej materii.

Skąd postulat zmiany mentalnej? Smutna prawda, która wyłania się z badań opisanych przez Anetę Firlej-Buzon, ale też z wielu innych obserwacji, jest taka, że stereotyp bibliotekarza kultywują w ogromnej mierze oni sami. «Powszechnym motywem w rozmowach międzybibliotecznych jest poczucie tymczasowości. Wobec wysokiego obecnie bezrobocia, także wśród osób z wykształceniem wyższym, praca w bibliotece zyskała na atrakcyjności. Mimo to częstym motywem w rozmowach międzybibliotecznych jest poczucie tymczasowości. Drugim łączącym się z pierwszym jest motyw przypadkowości. Pracownikami bibliotek, celowo nie używam tu terminu *bibliotekarz*, zostają nadal czasem osoby szukające jakiegokolwiek pracy. Nawet fakt ukończenia przez nie studiów bibliotekoznawczych czy pokrewnych nie ma tu nic od rzeczy. Jak wspomniano wyżej, nie każdy student bibliotekoznawstwa tak naprawdę chce zostać bibliotekarzem. Absolwenci tacy niejako *siłą rozpędu* składają podania o pracę we wszystkich bibliotekach w okolicy swego miejsca zamieszkania. Niestety, kiedy zaczynają pracę zawodową, często spotyka ich rozczarowanie i zamiast angażować się aktywnie w swój rozwój zawodowy wertują gazety w poszukiwaniu bardziej atrakcyjnego zajęcia. Osoby takie wystawiają później negatywną opinię pracy w bibliotece rozpowszechniając stereotypowe postrzeganie tego zawodu. Na Forum EBIB-u wspomniano o piosenkarce Reni

---

²⁵ *You don't look like a librarian*, [on-line], [dostęp 9.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://www.librarian-image.net/>

Jusis, która ponoć pracując przez krótki czas w małej bibliotece wspomina to zajęcie jako wyjątkowo nudne.²⁶

Innym problemem, który dotyka bibliotekarzy jako grupę społeczną jest swoisty fatalizm. Wiąże się on ze zjawiskiem, które można określić jako autostereotyp. W środowisku często słychać głosy o tym, że a to senat naszej uczelni, a to minister, a to burmistrz nas nie lubią i nie doceniają. Kwestia niskich zarobków bibliotekarzy powoduje, że czują się oni poniżeni i zakompleksieni. Na uczelniach wyższych słynne jest już porównywanie się w tabeli płac ze sprzątaczkami. Rodzi to wspomniany wyżej fatalizm i tak popularne w naszym społeczeństwie licytowanie się kto ma gorzej. Stąd tylko krok do marazmu, który objawia się w niskiej aktywności naukowej bibliotekarzy. Biorąc przecież pod uwagę możliwości, większość młodych pracowników bibliotek powinna albo przygotowywać się do egzaminu na bibliotekarza dyplomowanego, albo pisać prace doktorskie. Bo przecież skoro ktoś mało zarabia nie powinien szukać winnych w złym oczywiście systemie, ale brać się aktywnie do pracy. Wszak nie są to drogi awansu ponad siły współczesnych adeptów tego pięknego zawodu. Kolejnym powszechnym autostereotypem jest przekonanie o wszechogarniających układach nieformalnych i nepotyzmie. Wszak o tym, że biblioteki są *przystanią* dla żon profesorów i lokalnych polityków mówi się najczęściej w gronie koleżanek i kolegów. Nie wydaje się przecież, żeby w czasach obecnych zjawiska te były bardziej rozpowszechnione niż w innych sferach życia publicznego. Smutna to prawda, ale biblioteki nie są w tej materii wyjątkiem. Powoduje to jednak opinię o bezsensowności *wychylania się*.

Obraz bibliotekarzy w społeczeństwie nie jest dobry. Praca w bibliotece postrzegana jest jako nudna i mało ambitna. Osoby wykonujące ją obarczone są stereotypem ludzi mrukliwych, szarych, źle ubranych i zamkniętych na wszystko co nowoczesne. Jacek Wojciechowski zauważa, że stereotyp biblioteki jako instytucji jest o wiele bardziej pozytywny od stereotypu jej pracowników. Być może wynika to z tego, że bibliotekarze postrzegani są jako strażnicy wiedzy ukrywanej w bibliotece a nie przewodnicy po niej. Z rozmów z czytelnikami wyłania się obraz bibliotekarzy jako tych, którzy ograniczają i reglamentują dostęp do źródeł. O ile więc wielu bibliotekarzy żartuje, że biblioteka bez czytelników byłaby miejscem idealnym, o tyle wielu czytelników *marzy* o bibliotece *wyzwolonej* od bibliotekarzy.²⁷

Należy w tym miejscu zadać trudne pytanie o słuszność tego obrazu. Czy ów stereotyp ma swoje podstawy i czy jeśli jest prawdziwy, to do jakiego stopnia?

---

²⁶ *Bibliotekarze w czasopismach „kolorowych”, kobiecych*, W: *Forum EBIB, Na każdy temat 2003-2004*, [on-line], [dostęp 31.03.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/phpBB/viewtopic.php?t=1033>

²⁷ Wojciechowski J.: *W imadle stereotypów „Bibliotekarz”* 2004, nr 2, s. 3.

Dyskusja, która odbyła się min. na łamach „Poradnika Bibliotekarza” na przełomie 2003 i 2004 roku w związku z artykułem Anety Firlej-Buzon *Jak wygląda bibliotekarka* może sprawiać wrażenie, że autorka się myli. W jednym z listów nadesłanych do redakcji „Poradnika” Małgorzata Zychowicz pisze w imieniu swoich koleżanek o tym, że *bibliotekarki koszalińskie są inteligentne i kompetentne [...] Tropimy i dedukujemy lepiej niż Sherlock Holmes, wyszukując literaturę na podany temat [...] Siwe włosy ochoczo farbujemy, a nasze zadbane głowy jaśnieją ferią od blond, przez rude, burgundy do rubinowych czerwieni.*²⁸ Oczywiście, ta piękna charakterystyka nie dotyczy li tylko koleżanek z Koszalina. Wiele osób pracujących w bibliotekach to nie tylko ludzie zdolni, wykształceni i inteligentni ale także kreatywni, aktywni i ambitni. Niestety, należy powtórzyć tezę o wielorakości społeczności bibliotekarskiej. Słuszne jest oburzenie osób, które zapoznały się z tezami Firlej-Buzon. Jednak oburzenie to jest niejako *nie na temat*. Można zastosować tu metaforę wiejskiego proboszcza krzyczącego podczas niedzielnej sumy na wiernych dlaczego nie chodzą do kościoła. Bo przecież owi stereotypowi bibliotekarze nie czytają „Poradnika”.

Według danych SBP w Polsce jest prawie trzydzieści tysięcy bibliotekarzy (17.447 w bibliotekach publicznych, 9.461 w bibliotekach naukowych, 1.814 w bibliotekach pedagogicznych)²⁹, natomiast na Forum EBIB-u zarejestrowanych jest 461 osób zaś HORBIB-L ma zaledwie 130 subskrybentów. Oczywiście, można powiedzieć, że nie każdy lubi wymianę myśli w tej formie ale jest to zestawienie szokujące. W naszym kraju odbywa się wiele konferencji naukowych organizowanych przez bibliotekarzy dla bibliotekarzy. To piękna rzecz, jednak trzeba zauważyć, że w większości materiałów konferencyjnych pojawiają się te same nazwiska. Należy sobie zadać pytanie, na ile grupa bibliotekarzy protestująca przeciw postrzeganiu ich jako *pań z koczками* jest reprezentatywna. Badania Anety Firlej-Buzon, mimo ich niewątpliwej wartości, aż *proszą się* o rozszerzenie ich na obszar całej Polski. Być może wtedy analiza ich wyników skłoni do jeszcze głębszej refleksji, bo przecież Wrocław jest relatywnie dużym i bogatym miastem a przy tym prężnym ośrodkiem akademickim...

Wiele już pisano o stereotypie bibliotekarza, jednak nadal pozostaje otwarta kwestia, jak go zwalczać. Właśnie *zwalczać*, a nie tylko *zmieniać*, działając w sposób planowy, celowy i skoordynowany. Wydaje się, że na chwilę obecną jedyną instytucją zdolną tą walkę skoordynować może być tylko Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. Przy wszystkich minusach tej organizacji jest to najbardziej reprezentatywne ciało środowiska bibliotecznego. Naturalnie rodzi się pyta-

²⁸ Zychowicz M.: *Jaka bibliotekarka? Polemika*, „Poradnik Bibliotekarza” 2003, nr 11, s. 11.

²⁹ *Statystyka bibliotek*, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich – Serwis Informacyjny, [on-line], [dostęp 23.04.2005], Dostępny w World Wide Web: http://ebib.oss.wroc.pl/sbp/biblioteki_statystyka.html.

nie, czy SBP chce i jest zdolne do takich działań. Myślę, że przy szerszym zaangażowaniu się środowiska w te prace jest to możliwe. Bardzo dobrym przykładem dla SBP w przeprowadzeniu takiej akcji może być model amerykański. Stowarzyszenie Bibliotek Amerykańskich rozpoczęło w 2001 r. akcję @ your library®, obszernie opisała ją Lidia Derfert-Wolf. Kampania edukacyjno-marketingowa ma na celu uświadomienie społeczeństwu amerykańskiemu znaczenia bibliotek i bibliotekarzy w rozwiązywaniu problemów społecznych i rozwoju edukacji w XXI wieku. Pomysł ten podchwyciła IFLA, inicjując Kampanię na rzecz Bibliotek na Świecie. Kampania ma swój znak graficzny, stronę internetową oraz publikuje wspólne materiały. W akcji tej biorą udział 22 organizacje bibliotekarskie z Armenii, Australii, Azerbejdżanu, Białorusi, Brazylii, Bułgarii, Georgii, Islandii, Japonii, Kanady, Kazachstanu, Korei, Meksyku, Mołdawii, Nepalu, Nigerii, Portugalii, Serbii, Singapuru, Turcji, Wenezueli i Włoch. Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich z niezrozumiałych powodów w tym gronie nie ma.³⁰ Jakaś formą tego typu działalności jest *Tydzień Bibliotek*³¹. Niestety, akcja ta nie jest tak nagłośniona medialnie jak by można tego oczekiwać.

Nie sposób zmieniać naszego obrazu w oczach innych ludzi, jeśli sami nie zmienimy go we własnych oczach. To banał, ale jak to często bywa bardzo prawdziwy. Podstawowym warunkiem, aby to się udało jest umiejętne dobieranie kadry. Należy zatrudniać ludzi, którzy nie tyle szukają *jakiejś* pracy, ale którzy będą chcieli robić właśnie to. Mimo niewielkich zarobków praca w bibliotece to coś, co może sprawiać satysfakcję. Wszak nie tylko ta grupa zawodowa jest w Polsce źle opłacana. Paradoksalnie wysokie bezrobocie wśród absolwentów szkół wyższych może być dla dyrektorów bibliotek szansą. Gruntowna weryfikacja chętnych do pracy w bibliotekach umożliwia wybór najlepszych. Regulacje prawne, które nie pozwalają pracownikowi na poczucie nieusuwalności zaraz po pomyślnie odbytym okresie próbnym³² są oczywiście niewygodne dla pracodawców. Jednak w dłuższym okresie czasu są one z pożytkiem tak dla pracodawców, jak i dla całej firmy, w tym dla jej pracowników. Nie inaczej jest z bibliotekami. Odpowiednia polityka rekrutacyjna i personalna jest więc jedną z metod walki ze stereotypem bibliotekarzy.

Aby jednak ta metoda była możliwa i skuteczna, potrzebna jest sprawna polityka kształcenia. Wydaje się, że model absolwentów kierunkowych studiów magisterskich uzupełnianych o podyplomowe studia bibliotekoznawcze jest optymalny. Szczególnie w dużych bibliotekach naukowych tylko takie wykształcenie gwa-

³⁰ Derfert-Wolf L.: *Jak to robią w bibliotekach amerykańskich (i nie tylko) czyli o „Kampanii na rzecz Bibliotek Akademickich i Naukowych – @ your library®*, EBIB 2004 nr 5 [on-line], [dostęp 14.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/56/derfert.php>

³¹ *Tydzień Bibliotek 8-15 maja 2005 r.*, [on-line], [dostęp 23.04.2005], Dostępny w World Wide Web: http://ebib.oss.wroc.pl/sbp/tydzien_bibliotek_2005.html

³² Ustawa z dnia 14 listopada 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw Dz.U. 03.213. 2081.

rantuje odpowiedni poziom kontaktu ze stosunkowo wąską grupą czytelników w czytelnich podzielonych merytorycznie, a nie formalnie, jak do tej pory. Podobnie z dydaktyką biblioteczną, która może być tylko wtedy skuteczna, kiedy oparta jest na przykładach bliskich czytelnikom. Tylko w ten sposób można ich zachęcić do skorzystania z oferty biblioteki.

Podobnie z małymi bibliotekami w terenie. Tamtejsi bibliotekarze nie mogą być już tylko *magistrami od katalogowania*. Rozwój zainteresowania kulturami poszczególnych regionów wymaga zatrudniania w tych instytucjach bibliotekarzy – kulturoznawców. W oparciu m. in. o dokumenty życia społecznego mogą oni tworzyć w bibliotekach centra kultury regionalnej, będące bardzo ciekawą ofertą. Podobnie, jeśli chodzi o Unię Europejską. Po co tworzyć od podstaw centra informacji europejskiej, skoro istnieje struktura bibliotek gminnych i powiatowych? Wymaga to oczywiście od bibliotekarzy odpowiedniego wykształcenia, ale niesie bardzo konkretne korzyści. Po pierwsze, poprawi wizerunek bibliotekarzy w społeczeństwie. Nikt nie spyta już, po co w gminie biblioteka. Z drugiej strony na taką działalność są i to niemałe środki, a na ich nadmiar przecież biblioteki nie narzekają. Biblioteki szkolne, które już obecnie zmieniają się bardzo dynamicznie, mogą dalej rozszerzać swoją ofertę przyjmując rolę centrów edukacji multimedialnej.

Wbrew powszechnej praktyce kreowanie nowego, lepszego wizerunku bibliotekarza nie wymaga zmiany nazwy zawodu. *Broker informacji* to nazwa tyleż dziwaczna, co zabawna. Istotniejsze od przekonywania, że wcale nie jesteśmy gorsi od innych grup zawodowych jest przekonanie o tym, jak jesteśmy potrzebni. Pieniądze w bibliotekach pojawią się dopiero wtedy, kiedy decydenci uznają, że jest to nie tylko moralnie szlachetne, ale także ekonomicznie opłacalne. Aby tak się stało, biblioteki muszą rozszerzać swoją działalność. Zaś kreowanie nowego image'u bibliotekarza (jak powiedzieliby specjaliści od reklamy) jest nierozłącznie związane z kreowaniem nowego image'u bibliotek.

Aby to osiągnąć, należy stworzyć jasną i spójną koncepcję *public relations* biblioteki. Po zbadaniu wizerunku biblioteki w otoczeniu należy określić cele. Rodzi to pytanie, czym ma być biblioteka w swoim środowisku i jak ma być postrzegana. Nie da się tego zrobić bez odpowiedniej taktyki marketingowej, współpracy z mediami, no i oczywiście budżetu. Czasem konieczne może okazać się zatrudnienie firmy zewnętrznej do przeprowadzenia takiej akcji. Najistotniejsze jednak wydaje się tu zbadanie potrzeb czytelników i potencjalnych czytelników oraz opracowanie planu zaspokojenia ich.³³

Wokół bibliotek i bibliotekarzy narosło wiele mitów. Wspomina o nich Dagmara Sawicka w swoim artykule *Obalić mity*.³⁴ Jeden z nich głosi że bibliotekarze

³³ Huczek M.: *Public relation a wizerunek biblioteki* „EBIB” 2004, nr 5 [on-line], [dostęp 14.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/56/huczek.php>.

³⁴ Sawicka D.: *Obalić mity* „EBIB” 2004, nr 5 [on-line], [dostęp 14.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/56/sawicka.php>.

to *szare myszy*. O tym, że wcale nie musi tak być świadczy wspomniany już list bibliotekarek z Koszalina. Pomijając już wspomnianą sprawę wykształcenia, bardzo istotnymi kwestiami w wizerunku bibliotekarza jest jego sposób komunikacji werbalnej i niewerbalnej z czytelnikiem. Jasność wypowiedzi, umiejętnie dobrany język i erudycja to coś, co nie tylko ułatwia komunikację w relacji bibliotekarz – czytelnik. To także element budowania pozytywnego wizerunku tego pierwszego. Nie sztuką jest powiedzieć czytelnikowi *NIE MA!* Sztuką jest takie przekazanie informacji np. o zagubieniu książki, aby czytelnik nie zraził się do instytucji. W tej kwestii nie trzeba *wyważyć otwartych drzwi*. Szkolenia na temat komunikacji z klientami odbywają się w bardzo wielu firmach, np. w bankach. Dlaczego więc dyrektorzy bibliotek nie mieliby sięgnąć po te gotowe wzorce?

Inną sprawą kształtującą wizerunek jest ubiór. Jak już wspomniano wyżej bibliotekarze postrzegani są jako osoby wyjątkowo źle ubrane. Wprawdzie kufajki giną już powoli z krajobrazu bibliotecznego, jednak bywają miejsca, gdzie nadal są *bibliotekarskim mundurkiem*. Z drugiej strony wielu młodych adeptów sztuki bibliotekarskiej pojawia się w pracy w stroju, ujmując to oględnie, niedbałym. Szorty, sandały, trzydniowy zarost na męskich twarzach wielu, niestety, nie rażą. Tu znów warto wziąć przykład z banków, których szeregowi pracownicy wbrew mitom nie zarabiają wcale dużo więcej od bibliotekarzy. Może należałoby wprowadzić standard białej koszuli w pracy? Może dyrektorzy dużych bibliotek mogliby zachęcić do tego pracowników fundując im gustowne krawaty lub apaszki z logo swojej biblioteki? No chyba, że koleżanki i koledzy wolą image *swetrowca*, jaki przyłgnał do jednego z najbardziej znanych polskich bibliotekarzy...

Jak słusznie zauważa Mirosława Zygmunt, bycie bibliotekarzem to zawód jak każdy inny.³⁵ Nie ma sensu uprawianie demagogicznej propagandy o swojej wyjątkowości. Do walki ze stereotypami należy podejść spokojnie, ale z konsekwencją. Warto promować siebie ale nie w sposób, który przez innych może być odebrany jako walka z własnymi kompleksami. W ciężkiej sytuacji finansowej w Polsce są nie tylko biblioteki i nie jest tak, że są one niedofinansowane ze złośliwości rządu, władz uczelni czy burmistrzów miast. Sytuacja budżetowa jest i będzie trudna, i między innymi dlatego właśnie bibliotekarze muszą nauczyć się promować i *sprzedawać* swoje usługi. Aby to robić najskuteczniej, należy wypromować wizerunek bibliotekarza nie tylko uśmiechniętego, kompetentnego, spolegliwego, ale przede wszystkim w dobie budowania społeczeństwa informacyjnego niezbędnego.

---

³⁵ Zygmunt M.: *Mysz uzbrojona w mysz, czyli o stereotypie bibliotekarki w społeczeństwie informacyjnym* „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 2002, nr 1, s. 36.

Bibliografia

- [1] *Bibliotekarze w czasopiśmie „kolorowych”, kobiecych* W: *Forum EBIB, Na każdy temat 2003-2004* [on-line], [dostęp 31.03.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/phpBB/viewtopic.php?t=1033>.
- [2] *Biblioteki w opowiadaniach i powieściach*, W: *Forum EBIB, Na każdy temat 2003-2004*, [on-line], [dostęp 5.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/phpBB/viewtopic.php?t=475>.
- [3] Brown D.: *Kod Leonarda da Vinci* Warszawa: Świat Książki, 2004.
- [4] *Cała Polska czyta dzieciom*, [on-line], [dostęp 31.03.2005], Dostępny w World Wide Web: http://www.calapolskacztydzieciom.pl/nowa/final_2004.htm.
- [5] Coelho P.: *Jedenaście minut* Warszawa: Drzewo Babel, 2004.
- [6] Derfert-Wolf L.: *Jak to robią w bibliotekach amerykańskich (i nie tylko) czyli o „Kampanii na rzecz Bibliotek Akademickich i Naukowych” – @ your library®*, „EBIB” 2004, nr 5 [on-line], [dostęp 14.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/56/derfert.php>.
- [7] Eco U.: *Imię róży* Kraków: Mediasat Poland, 2004.
- [8] Encyklopedia PWN [on-line], [dostęp 15.03.2005], Dostępny w World Wide Web: http://encyklopedia.pwn.pl/70436_1.html.
- [9] Firlej-Buzon A.: *Jak wygląda bibliotekarka?* „Poradnik Bibliotekarza” 2003, nr 9, s. 3-6.
- [10] Firlej-Buzon A.: *Jak wygląda bibliotekarka?* Cz. 2, „Poradnik Bibliotekarza” 2004, nr 1, s. 8-10.
- [11] Huczek M.: *Public relation a wizerunek biblioteki* „EBIB” 2004, nr 5 [on-line], [dostęp 14.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/56/huczek.php>.
- [12] *Image – to, co dobrze się sprzedaje*, Twoja Firma [on-line], [dostęp 20.01.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://www.twoja-firma.pl/pl/artukul/250.html>.
- [13] Martin S.: *Ekspedientka* Warszawa: Wydaw. Albatros, 2003.
- [14] *Public relations; Biblioteki, wydawnictwa, informacja naukowa, uczelnie*, Red. M. Kocójowa, Kraków: Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2004.
- [15] Radford M., Radford G.: *Power knowledge and fear: feminism, Foucault and the stereotype of the female librarian* „Library Quarterly” R. 67: 1997, nr 3, s. 250-266.
- [16] Sawicka D.: *Obalić mity* „EBIB” 2004, nr 5 [on-line], [dostęp 14.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/56/sawicka.php>.
- [17] Segal E.: *Love story* Poznań: Podsiedlik, Raniowski i s-ka, 1992.
- [18] *Statystyka bibliotek*, Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich – Serwis Informacyjny, [on-line], [dostęp 23.04.2005], Dostępny w World Wide Web: http://ebib.oss.wroc.pl/sbp/biblioteki_statystyka.html.
- [19] Szczepańska B.: *Cicha przystań* „EBIB” 1999, nr 1 [on-line], [dostęp 14.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/arc/e001-06.html>.
- [20] Śniechowska-Karpińska A.: *Zgryźliwa, podobna do sępa, czyli: kto rządzi w bibliotece w Hogwarcie?* „EBIB” 2004, nr 4 [dostęp 1.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/55/sniechowska.php>.
- [21] *Top Ten Films featuring Libraries, Librarians and the Book Arts*, [on-line], [dostęp 4.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://www.filmlibrarian.info/index.html>.
- [22] Ustawa z dnia 14 listopada 2003 r. o zmianie ustawy - Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw-Dz.U. 03.213. 2081.

- [23] Wojciechowski J.: *W imadle stereotypów* „Bibliotekarz” 2004, nr 2, s. 3.
- [24] *You don't look like a librarian*, [on-line], [dostęp 9.04.2005], Dostępny w World Wide Web: <http://www.librarian-image.net/>.
- [25] Zychowicz M.: *Jaka bibliotekarka? Polemika* „Poradnik Bibliotekarza” 2003, nr 11, s. 11-12.
- [26] Zygmunt M.: *Mysz uzbrojona w mysz, czyli o stereotypie bibliotekarki w społeczeństwie informacyjnym* „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 2002, nr 1, s. 33-36.

Paulina Weigt

Biblioteka Główna
Politechniki Krakowskiej
weigt@biblos.pk.edu.pl

Bibliotekarz XXI wieku – umiejętności i predyspozycje do pracy z użytkownikiem

Librarian of 21st century – skills and abilities to work with the user

Abstrakt

Referat dotyczy zawodu bibliotekarza w bibliotece akademickiej XXI wieku, jego kwalifikacji i umiejętności. Autorka skupia się na problemie jakości obsługi użytkowników biblioteki szkoły wyższej. W ostatnich latach obserwuje się zmianę priorytetowych działań bibliotek. Coraz większą rolę odgrywa udostępnianie zbiorów i informacja o nich. Oczekiwania użytkowników również ulegają modyfikacjom. Przyzwyczajeni do stylu obsługi w instytucjach komercyjnych oczekują tego samego w instytucji publicznej, jaką jest biblioteka. Dlatego też coraz większy nacisk kładzie się na poprawę jakości obsługi i wszystkie jej elementy. W referacie wyszczególniono niezbędne, zdaniem autorki, predyspozycje psychofizyczne i umiejętności, jakie bibliotekarz posiadać powinien. Omówiono poszczególne etapy obsługi użytkownika: nawiązanie kontaktu, pierwsze wrażenie, sprecyzowanie potrzeb użytkownika, dostosowanie formy pomocy, przekazanie wskazówek i rad w odpowiedni sposób. Referat powstał w oparciu o najnowszą literaturę fachową, własne obserwacje i doświadczenia w pracy z użytkownikiem. Wykazano, że szkolenia z zakresu obsługi użytkownika powinny stać się standardem w bibliotekach oraz że jest to skuteczny sposób walki z niemiłym stereotypem bibliotekarza, a także kształtuje wizerunek i prestiż biblioteki.

The paper concerns a librarian's work in an academic library of 21st century, his qualifications and skills. The author's attention is focused on the problem of service quality provided to users of an academic library. In recent years we could observe some changes in priority activities of the libraries. Lending books as well as the information about them is becoming more and more important. The user's expectations have also changed. People who are used to the kind of service offered by commercial institutions expect the same in a public institution such as libraries. This is why improving the service quality is so important. The paper lists necessary, in the author's opinion, psychophysical abilities and skills which should characterize a good librarian. The author also discusses individual stages of the service: getting into contact with user, the first impression, specifying the user's needs, providing the right form of help as well as giving hints and advice in an appropriate way. The paper was prepared on the basis of the latest specialist literature as well as the author's own observations and experience at work with the user. It shows that professional training in the field of the user service should become a common practice in libraries, as it is an effective way of challenging a negative stereotype of the librarian, creating a positive image of the library and raising its prestige.

Wstęp

W ostatnich latach obserwuje się zmianę najważniejszych zadań stawianych bibliotekom. Gromadzenie i ochrona zbiorów jest nadal integralną częścią działalności biblioteki, tak samo jak komputeryzacja i adaptacja nowych technologii, ale nie jest już działaniem priorytetowym. Równie ważna staje się jakość obsługi użytkownika.

W minionym okresie główną rolą bibliotek była ochrona piśmienniczych dóbr kultury. Przez ostatnie dwie dekady ostatniego stulecia koncentrowano się głównie na automatyzacji oraz szkoleniu personelu w zakresie nowych technologii informatycznych. Natomiast zdecydowanie najmniejszą wagę przykładano do jakości obsługi czytelnika-klienta biblioteki. *W okresie powojennym, aż do 1989 r., klienci dopasowywali się do istniejących warunków dyktowanych przez rynek, czuli się w firmach, instytucjach jak petenci. Potrzeby klientów nie były brane pod uwagę. Klient był zadowolony nie z tego JAK, ale z tego CZY udało mu się coś załatwić, kupić.*¹

Obecnie, w dobie konkurencji, która obejmuje praktycznie każdą dziedzinę życia, nie wystarczy samo udostępnianie zbiorów, ponieważ potrzeby informacyjne mogą być zaspokajane w wielu rywalizujących ze sobą miejscach. Sami użytkownicy, bardziej świadomi swoich praw, większą wagę przykładają do sposobu, w jaki zostaną w bibliotece obsłużeni. Tym bardziej, że jako klienci innych instytucji, głównie komercyjnych, są przyzwyczajeni do wysokich standardów obsługi, jakie tam obowiązują. W związku z tym prestiż i wizerunek biblioteki jest tym gorszy, im bardziej sposób obsługi jej użytkowników odbiega od powszechnie przyjętych standardów.

Porównanie biblioteki, która jest instytucją publiczną non-profit z instytucją komercyjną nie jest bezzasadne, z dwóch powodów. Pierwszy to pozorna nieodpłatność za korzystanie z usług biblioteki. Nawet pomijając opłaty wpisowe i na przykład za odbitki kserograficzne, darmowy dostęp jest iluzoryczny. Działalność biblioteki jest bowiem finansowana ze środków publicznych, a te pochodzą z podatków pobieranych od każdego obywatela. W związku z tym każdy korzystający z biblioteki ma prawo wymagać, aby był obsłużony z jak największą starannością, ponieważ pośrednio łoży na utrzymanie tej instytucji. Drugim powodem jest to, iż wszyscy odwiedzający bibliotekę są jej klientami. Pomimo toczących się sporów na łamach literatury fachowej, co do terminologii (czytelnik-użytkownik-klient), niewątpliwie w relacji biblioteka – użytkownik to biblioteka jest dawcą usługi, a użytkownik jest jej biorcą, należy go więc traktować jak klienta. *Najważniejsze zatem, aby mówić tak, jak nam wygodnie i jak tego oczekują ludzie, a myśleć*

¹ Klonowski J.: *Doskonalenie umiejętności interpersonalnych bibliotekarzy: pierwszy kontakt z klientem*, „Bibliotekarz” 2004, nr 1, s. 8.

„klient”, tak jak o odbiorcach swoich usług myślą np. sklepy, restauracje i inne placówki usługowe.² Zwłaszcza, że bibliotekarze, którzy w życiu prywatnym również korzystają z instytucji usługowych jako ich klienci, powinni świetnie rozumieć te potrzeby i oczekiwania.

1. Pożądane cechy i predyspozycje pracownika działu obsługi użytkowników

Większość bibliotek akademickich osiągnęła obecnie etap rozwoju biblioteki hybrydowej, łączącej w sobie dwa światy: rzeczywisty, utworzony przez fizycznie istniejącą instytucję, z wirtualnym, obejmującym cyfrową przestrzeń informacyjną.³ W związku z tym, wykonywanie zawodu bibliotekarza wymaga posiadania wielu cech i nabycia różnorodnych umiejętności, głównie z dziedziny komunikacji interpersonalnej i obsługi nowych technologii informacyjnych.

Dział udostępniania w bibliotece jest szczególnie trudnym i bardzo zróżnicowanym jej segmentem. Pracując w nim, wykorzystuje się praktycznie całą nabytą wiedzę. Od współczesnego bibliotekarza, obsługującego czytelnie, wymaga się także aby potrafił zarządzać rozproszonym w świecie realnym i wirtualnym zasobem, obsługiwać dużą grupę użytkowników, ciągle podnosił swoje kompetencje i nie bał się innowacji. Idealny pracownik na takim stanowisku to przede wszystkim człowiek otwarty na ludzi, życzliwy, elastyczny, szybko reagujący. *Najważniejsze cechy, którymi powinien odznaczać się bibliotekarz to dokładność i skrupulatność. [...] Dzieła odłożonego na niewłaściwe miejsce nie można zlokalizować i bywa ono odnalezione dopiero po kilku miesiącach lub latach. Wiele funkcji wykonywanych w tym zawodzie wymaga wytrwałości i cierpliwości. [...] Cierpliwość przydatna jest również w kontakcie z czytelnikami, szczególnie po kilku godzinach pracy i obsłudze wielu interesantów. Przy pracy takiej ważna jest także zdolność koncentracji uwagi.*⁴ Oprócz wymienionych powyżej najważniejsza jest jednak wola współpracy, chęć pomocy, a także odporność na stres. Mając nieustanny kontakt z użytkownikiem, jest się ciągle zaskakiwanym i to nie zawsze pozytywnie. Niemiłe sytuacje zaistniałe w kontakcie z czytelnikami mogą być bardzo stresujące i frustrujące, jednak jest to cecha każdego zawodu, który wiąże się z kontaktami z wieloma ludźmi. Bardzo przydatne są także zdolność do szybkiego i poprawnego

² Derfert-Wolf L.: „Klient nasz pan” – implikacje dla biblioteki dziś i jutro. [on-line]. [dostęp 7 stycznia 2005] <http://ebib.wroc.pl/matkonf/torun/derfert.php>.

³ Piotrowicz G.: *Bibliotekarz a „użytkownik-klient” we współczesnej bibliotece uczelnianej*. [on-line]. [dostęp 12 stycznia 2005] <http://ebib.wroc.pl/matkonf/torun/piotrowicz.php>.

⁴ Paszek A.: *Bibliotekarz, bibliotekoznawca, specjalista informacji naukowej – na marginesie klasyfikacji zawodów*. Cz. 2. „Bibliotekarz” 2004, nr 6, s. 23.

go kojarzenia faktów oraz dobra pamięć. *Z kolei pracownika czytelnia powinna cechować spostrzegawczość oraz podzielność uwagi. Niejednokrotnie musi on obsługiwać kilka osób na raz, a jednocześnie uważnie obserwować salę.*⁵ Oczywiście, wśród pożądanych cech bibliotekarza nie może zabraknąć uprzejmości, kultury osobistej i dobrych manier.

Jedynym istotnym przeciwskazaniem do pracy w czytelnia jest alergia na kurz i roztocza. Jednak w dobie niesamowitego postępu technicznego nie jest to już cecha dyskwalifikująca pracownika, który może objąć stanowisko w nowo tworzonych czytelniach komputerowych.

2. Niezbędne umiejętności poprawiające jakość obsługi użytkowników biblioteki

Zgodnie z tezą, iż obsługa klienta zaczyna się w momencie, gdy przekracza on próg bibliotek i bardzo ważne jest pierwsze wrażenie, jakie zrobimy na naszym gościu oraz sposób nawiązania kontaktu.

Pamiętać należy, że pierwsze wrażenie można zrobić tylko raz, i tylko od nas, pracowników, zależy, jakie ono będzie. Obserwacja naszego zachowania zdecydowanie o nastawieniu użytkownika, stojącego np. w kolejce do wypożyczalni. Każdy z nas ma określone nawyki autoprezentacyjne, które decydują o tym, czy nasz wizerunek będzie korzystny, czy też nie.

Obsługa klienta zaczyna się od przywitania i podania ręki. Ze względu na specyfikę funkcjonowania czytelnia w bibliotece, podanie ręki jest rzadko wykorzystywanym elementem w kontaktach z użytkownikami. Jest to umiejętność. Jak robić to dobrze? *„Nie podawajcie ręki mięczakowato, niezdecydowanie, rozleźle, jak gdybyście podawali do podtrzymania meduzę. Ani odwrotnie, nie ściskajcie dłoni partnera miażdżąc, nie potrząsajcie nią kilkakrotnie, nie podawajcie końców palców ani nie łapcie za końce palców partnera. Rękę należy podawać ruchem pełnym, zdecydowanym, swobodnym, cała dłoń powinna wejść w kontakt z dłonią partnera, uścisk powinien być wyraźny, krótki i nie za mocny.”*⁶

Bardzo ważny jest kontakt wzrokowy, świadczący o naszym zainteresowaniu, otwartości, i życzliwości. Użytkownik będzie czuł się pewniej, jeśli będziemy ten kontakt podtrzymywać. Nie chodzi, oczywiście, o uporczywe wpatrywanie się, raczej o spojrzenia kontrolne, by czytelnik wiedział, że jesteśmy zainteresowani problemem, z jakim się do nas zwrócił.

Sposób siedzenia ma również ogromne znaczenie. Możemy siedzieć w sposób „otwarty” i „zamknięty”. Człowiek siedzący w pozycji „zamkniętej” [łokcie

⁵ Tamże, s. 24.

⁶ Kamyczek J.: *Dobre wychowanie na co dzień* Warszawa: Wydaw. Iskry, 1972, s. 24.

są blisko ciała, ramiona skrzyżowane, kolana ściśnięte] jest postrzegany jako niepewny, nieinteresujący się otoczeniem, nieprzyjazny, a nawet niechętny do nawiązania kontaktu. Pozycja siedząca „otwarta” charakteryzuje się lekkim odchyleniem tułowia do tyłu, łokcie są oddalone od ciała, a ręce trzymane oddzielnie. Taka postawa nie wyraża napięcia. Jesteśmy postrzegani jako przyjaciele, sympatyczni, kompetentni i chętni do pomocy.

Wiele instytucji komercyjnych wprowadza standardy ubioru pracowników. Jednolity strój ma wzbudzać poczucie solidności i odpowiedzialności. Idealnym ubiorem, niewzbudzającym negatywnych skojarzeń, będzie strój o kroju klasycznym, najlepiej w kolorze popielatym, beżowym lub granatowym. Dodatki powinny być dyskretne i stonowane, makijaż subtelny. Ubranie i biżuteria nie powinny być krzykliwe czy agresywne.

Dla sprecyzowania potrzeb użytkownika najważniejszym punktem obsługi jest komunikacja werbalna. Dobra, skuteczna komunikacja interpersonalna ma miejsce wtedy, gdy odbiorca zrozumiał nadawcę tak, jak on zamierzał. Na początku rozmowy należy przede wszystkim wysłuchać naszego klienta. Nawet jeżeli już w połowie wypowiedzi wiemy, o co chodzi, pozwólmy mu dokończyć zdanie. Dajmy mu do zrozumienia, że mamy dla niego dużo czasu, nie popędzajmy go. Nawiązujmy kontakt wzrokowy i uśmiechajmy się zachęcająco. Zadawajmy pytania, uściślajmy temat i od czasu do czasu parafrazujmy usłyszane wypowiedzi. Użytkownik będzie miał wtedy pewność, że jego potrzeba informacyjna jest przez nas traktowana z należytą powagą, nawet jeśli okaże się, że nie jesteśmy w stanie udzielić poszukiwanych informacji. Mimo to wyjdzie z biblioteki zadowolony. Z poczuciem, że zajęto się jego problemem starannie i z życzliwością.

W komunikacji werbalnej pomocne jest stosowanie się do zasady podobieństw. *Wszyscy lubimy i szanujemy ludzi, których spostrzegamy jako w pewien sposób podobnych do nas. Nie chodzi o podobieństwo fizyczne, chociaż wiek, wygląd zewnętrzny i sposób ubierania też mają znacznie. Ważniejsze jest jednak postrzeganie kogoś jako odbierającego świat w zbliżony sposób, podobnie przeżywającego.*⁷ Na przykład mając do czynienia z cichą i nieśmiałą osobą, nawet jeśli sami jesteśmy energiczni i pewni siebie, podczas rozmowy mówmy cicho, gestykulujmy subtelnie. Takie dostrojenie sprawi, że nasz czytelnik odniesie wrażenie, że ma do czynienia z osobą, która może go dobrze zrozumieć. Będzie to dla niego wystarczającym powodem, aby w przyszłości korzystać tylko z naszych usług.

Kolejnym elementem, poprawiającym jakość kontaktu, jest spójność zachowań. *Większość z nas bardziej ufa temu, co widzi lub słyszy w tonie głosu niż słowom, jeżeli nie ma zgodności na tych dwóch płaszczyznach.*⁸ Gdy gderliwie

⁷ Klonowski J.: *Doskonalenie umiejętności interpersonalnych bibliotekarzy: pierwszy kontakt z klientem*, „Bibliotekarz” 2004, nr 1, s. 10.

⁸ Tamże, s. 11.

i nie patrząc na klienta zaprosimy go do ponownych odwiedzin naszej czytelnicy możemy być pewni, że nasze zaproszenie nie zostanie odebrane zgodnie z intencją. Klient może się w takim niespójnym przekazie doszukiwać naszej złej woli, niekompetencji czy wręcz nieuczciwości. Zwracanie uwagi na spójność przekazu zagwarantuje nam skuteczność i wiarygodność w przekazywaniu treści.

Mowa ciała, albo inaczej komunikacja niewerbalna, jest po pierwsze szybciej odbierana od komunikatu słownego, a po drugie, jak już wcześniej zostało to powiedziane, postrzegana jako bardziej wiarygodna. Wynika to z faktu, że mowa ciała jest przez nas zdecydowanie mniej kontrolowana, jest bardziej automatyczna. Strefy zachowań niewerbalnych to wygląd fizyczny, sposób ubierania się, ruchy ciała, postawa, mimika, dystans, kontakt wzrokowy. Najlepszą pozycją do rozmowy jest postawa: twarz zwrócona do czytelnika, ręce swobodnie gestykują, nadgarstki są rozluźnione, stopy nie za szeroko rozstawione, idealny będzie subtelny uśmiech.

Stres i napięcia różnego rodzaju są częścią naszej pracy. Istotne jest, aby poziom stresu był umiarkowany, a sytuacje trudne traktować jako element, który w większym lub mniejszym stopniu zawsze będzie nam towarzyszył w wykonywaniu naszych obowiązków. Zazwyczaj przyczyną stresu są różnego rodzaju konflikty z czytelnikami i pretensje z ich strony. Według Kisilowskiej, tak zwanych trudnych klientów bibliotek możemy podzielić na:

* Gaduły – są to osoby, dla których głównym celem wizyty w bibliotece jest możliwość rozmowy z bibliotekarzem, wygadanie się, podzielenie troskami i kłopotami z życia rodzinnego. Takim osobom zupełnie nie przeszkadza, że ich rozmówca jest zajęty, bądź usiłuje obsłużyć innego czytelnika. Kulturalne pozbycie się natęta wymaga taktu i dyplomacji.

* Marudy – ten typ klienta jest powszechnie znany każdemu pracownikowi instytucji usługowej. Jest to osoba, której nic się nie podoba – ani budynek biblioteki, ani godziny otwarcia, ani zbiory, bądź procedury obowiązujące w poszczególnych agendach. Powyższa lista praktycznie nie ma końca. Rozmowa z takim czytelnikiem niewątpliwie jest trudna i nieprzyjemna. Jedyne, co bibliotekarz może zrobić, to wskazać „marudzie” zalety funkcjonowania biblioteki.

* Agresywni – to osoby, które w arogancki sposób wyładowują na bibliotekarzu swoje negatywne emocje wywołane czynnikami natury prywatnej. Bardzo nieprzyjemnie rozmawia się z takimi użytkownikami. Bibliotekarzom nie pozostaje nic innego jak zachowanie spokoju, zdystansowanie się i szybkie załatwienie sprawy.

* Nieśmiali – kontakt z takimi czytelnikami jest utrudniony, ponieważ nie potrafią oni klarownie sformułować problemu, z jakim przyszli. Nieśmiali użytkownicy wymagają ze strony pracownika dużo cierpliwości, uwagi i pomocy.

* Niezdecydowani – typ, który wymaga poświęcenia największej ilości czasu i uwagi. Niezdecydowany klient na ogół nie wie, czego potrzebuje albo nie umie zdecydować, który z proponowanych mu materiałów będzie dla niego najlepszy.

Większość pracowników działu udostępniania ma swoją własną klasyfikację. Ja ze swej strony mogę dodać jeszcze osoby, które permanentnie łamią lub usiłują naciągać ustalone procedury. Problemem dla takich „łamaczy” jest wpisanie się do książki odwiedzin, wypisanie rewersu czy pilnowanie terminu zwrotu książki.

Sytuacje konfliktowe, które mają miejsce w pracy z innymi ludźmi i których nie da się w pełni wyeliminować, powinny stać się dla pracowników cenną lekcją, a nie przyczyną stresu. Traktowanie skarg, narzekań i negatywnych uwag w sposób pozytywny daje nam możliwość analizy tego co, jak i gdzie można poprawić. Nie zawsze bowiem to, co dla nas jest miłe i nieskomplikowane, jest takie dla naszych klientów. Dzięki pozytywnemu rozwiązaniu sytuacji konfliktowej biblioteka będzie funkcjonowała sprawniej.

Inny podział czytelników, który ma wpływ na sposób obsługi, dotyczy częstotliwości odwiedzin w nasze placówki. Będą to zatem stali bywalcy, nieraz nawet zaprzyjaźnieni z bibliotekarzami, osoby odwiedzające bibliotekę okazjonalnie oraz zupełnie nieorientowani nowicjusze. To rozróżnienie jest dla pracowników o tyle istotne, że nasza forma pomocy będzie uzależniona od stopnia znajomości biblioteki przez czytelnika, a także od sposobu udostępniania zbiorów. *W bibliotekach coraz większą wagę przykłada się do tworzenia wolnego dostępu do księgozbioru, swobodnego korzystania z katalogów elektronicznych, stosowania nowych technologii. Zdawać by się mogło, że w takich przypadkach rola bibliotekarza staje się mniej ważna w relacji z czytelnikami, istotny jest jednak fakt, że bibliotekarze posiadają szereg umiejętności, jakich nie posiada przeciętny użytkownik (choćby w formułowaniu zapytań przy wyszukiwaniu czy klasyfikacji zasobów wiedzy) i z tych umiejętności powinni jak najczęściej korzystać, co niewątpliwie podnosi jakość usług.*⁹ Udzielając pomocy zawsze należy brać pod uwagę wszystkie powyższe czynniki. Czytelnikowi, który zawitał do biblioteki po raz pierwszy poświęćmy na pewno więcej uwagi niż stałemu bywalcowi. Będziemy musieli wszystko mu pokazać i wyjaśnić, wytłumaczyć znaczenie fachowych terminów (takich jak rewers, sygnatura, czy termin wyszukiwawczy). Jeżeli będzie to człowiek introwertyczny i nieśmiały, będziemy mówić cicho i spokojnie, wyraźnie i powoli. Gdy będzie korzystał z czytelni, gdzie nie ma wolnego dostępu do księgozbioru, kierując ku niemu spojrzenia kontrolne zachęcimy go do zwracania się do nas z pytaniami. Z kolei stałemu bywalcowi, w czytelni z wolnym dostępem do zbiorów, czasami wystarczy uśmiech na powitanie i wskazanie, ruchem dłoni, odpowiedniej półki z książkami. Należy także dostosować język, jakim się porozumiewamy. Dla osób obeznanych z biblioteką fachowa terminologia będzie zrozumiała, natomiast zwracając się do nowicjuszy musimy upraszczać nasze wypowiedzi.

⁹ Drogosz J.: *Obsługa klienta w bibliotece. Co bibliotekarz powinien wiedzieć?* [on-line]. [dostęp 10 lutego 2005] <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/torun/drogosz.php>.

Umiejętności interpersonalne, życzliwości oraz znajomość zagadnień z dziedziny obsługi klienta nie są wystarczające, jeżeli nie idzie za nimi kompetencja. *Nawet najlepiej wyćwiczone umiejętności w zakresie kontaktów międzyludzkich nie zastąpią wiedzy o branży, firmie, produkcie.*¹⁰ Udzielanie standardowych, szablonowych odpowiedzi jest nie na miejscu, a już niedopuszczalne jest wykręcanie się niezajomością tematu. Każdemu pracownikowi biblioteki powinna przyświecać żelazna zasada, że żaden czytelnik nie powinien wyjść z biblioteki „z niczym”. Na przykład podanie danych tele-adresowych innej placówki, gdzie czytelnik odnajdzie potrzebne mu informacje, spowoduje postrzeganie naszej biblioteki jako przyjaznego punktu informacyjnego, a nie tylko składnicy książek.

Podsumowanie

Wizerunek i prestiż naszego zawodu w społeczeństwie nie jest dla nas korzystny. W świadomości społecznej niejako automatycznie zakorzenił się pogląd, że bibliotekarz to małomówna osoba, siedząca za biurkiem, upominająca czytelników o zachowanie ciszy. Głównym źródłem takiej opinii są minione wieki, gdy zadaniem bibliotekarzy było przede wszystkim gromadzenie i ochrona zbiorów. Ten negatywny stereotyp działa bardzo destrukcyjnie na naszą zawodową świadomość, sami siebie zaczynamy postrzegać jako pracowników gorszej kategorii.

Nabywanie umiejętności, które pozwolą na poprawę jakości obsługi użytkownika, poprawi wizerunek i prestiż biblioteki oraz usprawni jej działanie. Dzięki rzeszy zadowolonych czytelników, obsługiwanych według najwyższych standardów, niekorzystny stereotyp odejdzie w niepamięć. Pomoże to bibliotekarzom w wykonywaniu swoich obowiązków z entuzjazmem i satysfakcją.

Bibliografia

- [1] Derfert-Wolf L.: *Klient nasz pan – implikacje dla biblioteki dziś i jutro*. [on-line]. [dostęp 7 stycznia 2005] <http://ebib.wroc.pl/matkonf/torun/derfert.php>
- [2] Drogosz J.: *Obsługa klienta w bibliotece. Co bibliotekarz powinien wiedzieć?* [on-line]. [dostęp 10 lutego 2005] <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/torun/drogosz.php>
- [3] Kamyczek J.: *Dobre wychowanie na co dzień* Warszawa: Wydaw. Iskry, 1972.
- [4] Kisilowska M.: *Już nie wiem jak mam do ciebie mówić... czyli komunikacja w bibliotece* Warszawa: Wydaw. Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej, 2001.
- [5] Klonowski J.: *Doskonalenie umiejętności interpersonalnych bibliotekarzy: pierwszy kontakt z klientem*, „Bibliotekarz” 2004, nr 1, s. 8-12

¹⁰ Klonowski J.: *Doskonalenie umiejętności interpersonalnych bibliotekarzy: pierwszy kontakt z klientem*, „Bibliotekarz” 2004, nr 1, s. 11.

- [6] Paszek A.: *Bibliotekarz, bibliotekoznawca, specjalista informacji naukowej – na marginesie klasyfikacji zawodów*. Cz. 2 „Bibliotekarz” 2004, nr 6, s. 22-28
- [7] Pease A.: *Język ciała: jak czytać myśli ludzi z ich gestów* Kraków: Wydaw. Gemini, 1998
- [8] Piotrowicz G.: *Bibliotekarz a „użytkownik-klient” we współczesnej bibliotece uczelnianej*. [on-line]. [dostęp 12 stycznia 2005] <http://ebib.wroc.pl/matkonf/torun/piotrowicz.php>
- [9] Wojciechowski J.: *W imadle stereotypów* „Bibliotekarz” 2004, nr 2, s. 3-6

Barbara Janczak

Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie
Biblioteka Główna
e-mail: janczak@bg.agh.edu.pl

O formach kształcenia w bibliotece akademickiej

Forms of education in an academic library

Abstrakt

Referat poświęcony jest różnorodnym formom kształcenia w bibliotece akademickiej. Część pierwsza dotyczy zagadnień dydaktyki bibliotecznej, procesu i metod kształcenia. Omówiono działalność dydaktyczną jako formę kształtowania umiejętności korzystania z usług bibliotecznych, umiejętności informacyjnych użytkowników oraz kształcenie i doskonalenie zawodowe pracowników bibliotek. Druga część stanowi przegląd rodzajów, form i programów szkoleń adresowanych do różnych odbiorców w ramach działalności dydaktycznej Biblioteki Głównej AGH.

The paper discusses educational forms in an academic library. The first part of the paper covers some problems of teaching methodology in library education. The library educational activity is described as ways of forming users' skills in the use of library services, information retrieval and improving professional qualifications of librarians. The other part of the paper includes a short review of types and forms as well as the syllabuses of training addressed to various participants within the educational activity of the Main Library of the Academy of Mining and Metallurgy in Cracow.

1. Wprowadzenie

Przed bibliotekarzami XXI wieku stają niełatwe wyzwania. Muszą oni stawić czoła oczekiwaniom społeczeństwa informacyjnego, m.in. *przejąć rolę przewodników i doradców w wykorzystywaniu rozległych sieci elektronicznych przez naukowców, osoby poszukujące pracy, przekwalifikujące się lub posiadające do wypełnienia wolny czas...*¹ Doniosłą rolę mają do odegrania w tym aspekcie bibliotekarze szkół wyższych. Jak zauważa M. Kocójowa, *bibliotekarze bibliotek akademickich muszą zwiększyć udział intelektualny i odpowiedzialność w kreowa-*

---

¹ Kocójowa M.: *Badania nad edukacją permanentną bibliotekarzy: doświadczenia międzynarodowe a Polska W: Edukacja permanentna bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej w międzynarodowej perspektywie* Red. M. Kocójowa. Kraków: Wydaw. UJ, 1999, s. 83.

niu modelu uczelni czy lokalnego środowiska, nadać odmienny image swoim bibliotekom, zgodnie ze spodziewanymi, nowymi potrzebami społeczeństwa.² Pomocne w realizacji tych zadań okazują się różne formy doskonalenia zawodowego bibliotekarzy, głównie studia podyplomowe oraz szkolenia w macierzystych bibliotekach uczelnianych.

Funkcjonowanie bibliotek akademickich – będących bibliotekami naukowymi – regulują określone akty prawne, mocno akcentując ich rolę edukacyjną. *Ustawa o bibliotekach* z dnia 27 czerwca 1997 roku określa biblioteki naukowe jako służące potrzebom nauki i kształcenia, zapewniające dostęp do materiałów bibliotecznych i zasobów informacyjnych niezbędnych do prowadzenia prac naukowo-badawczych (art. 21.1). Do ich zadań należy współudział w przygotowaniu kadr z wyższym wykształceniem. *Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki w sprawie zasad i trybu zaliczania bibliotek do bibliotek naukowych* z dnia 19 marca 1998 roku stanowi, że przy zaliczaniu biblioteki do bibliotek naukowych uwzględnia się m. in. prowadzenie działalności dydaktycznej i metodycznej w zakresie kształcenia i doskonalenia kadr naukowych (§ 2 d). Z kolei *Ustawa o szkolnictwie wyższym* z dnia 12 września 1990 roku określa zadania biblioteki głównej uczelni. Są to zadania: naukowe, **dydaktyczne** i usługowe. Z przepisów wynika, że biblioteka główna uczelni, będąc jednostką usługową, ma jednocześnie uczestniczyć w działalności naukowej i dydaktycznej.

Głównym zadaniem bibliotek akademickich jest wspomaganie procesu dydaktycznego uczelni. Biblioteki akademickie prowadzą działalność dydaktyczną, obejmując kształceniem użytkowników biblioteki – studentów i pracowników naukowych uczelni oraz środowisko bibliotekarskie – własnych bibliotekarzy i pracowników innych bibliotek, jak również studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, słuchaczy policealnych szkół bibliotekarskich oraz młodzież szkół średnich.

W związku z taką różnorodnością adresatów działalności dydaktycznej różnorodne są też cele, tematyka, zakres, formy, metody i programy kształcenia.

2. Metody i formy szkolenia oraz środki dydaktyczne

Wybór **metod** zależy od tego, kogo kształcimy i jaki chcemy osiągnąć cel. W szkoleniach użytkowników powszechnie stosowany jest wykład, wykład z pokazem (źródeł, baz komputerowych) lub wykład informacyjny i inne metody werbalne (opis, objaśnienie, anegdota itp.) oraz ćwiczenia.

W działalności dydaktycznej skierowanej do bibliotekarzy, oprócz wyżej wymienionych, najczęściej stosowaną metodą szkolenia jest przyuczenie w dzia-

² Tamże, s. 88.

łaniu (on-the-job-training). To prosta, mało kosztowna, a jednocześnie bardzo skuteczna metoda. Polega ona na tym, że pracownik wdraża się do pracy na swoim stanowisku pod opieką doświadczonej osoby. Dość często wykorzystuje się też metodę pracy z tekstem (instrukcje, poradniki, podręczniki, słowniki, leksykony, encyklopedie, a przede wszystkim opracowywane dokumenty).

Termin **forma kształcenia** oznacza zewnętrzną organizacyjną stronę procesu kształcenia. W dydaktyce bibliotecznej kształcenie może mieć różne formy organizacyjne, np. lekcji bibliotecznej, wycieczki po bibliotece lub do biblioteki, instruktażu przywarsztatowego, porady lub konsultacji, praktyk bibliotecznych, szkoleń w ramach podwyższania kwalifikacji dla własnych pracowników i bibliotekarzy z zewnątrz.

Do **środków dydaktycznych** zalicza się wszystko to, co stanowi warunki materialne procesu kształcenia. Mogą to być środki proste (podręczniki, instrukcje, informatory, poradniki, modele, plansze, wykresy, diagramy, schematy) i złożone środki audiowizualne (diaskop, episkop, projektor multimedialny, magnetofon, odtwarzacz płyt CD, radio, telewizja, odtwarzacz video, wreszcie komputer posiadający możliwości różnorodnych zastosowań).

W nauczaniu praktycznym trudno przecenić wartość dydaktyczną środków stanowiących całość kształtu codziennego warsztatu pracy bibliotekarzy (księgozbiór – książki, czasopisma, zbiory specjalne, katalogi, komputery i ich oprogramowanie, Internet, komputerowe bazy danych itd.).

3. Zajęcia dydaktyczne w BG AGH

a) Rodzaje zajęć dydaktycznych

BG AGH prowadzi kształcenie dwojakiego rodzaju: statutowe i pozastatutowe. Szkolenia statutowe stanowią znakomitą większość działalności dydaktycznej. Kształcenie pozastatutowe to przede wszystkim prowadzenie od wielu lat wykładów, ćwiczeń i egzaminów przez pracowników BG AGH na zaocznych studiach bibliotekoznawczych na Uniwersytecie Jagiellońskim i w Pomaturalnym Studium Zawodowym Zaocznym w Krakowie, które jest Filią Centrum Edukacji Bibliotekarskiej, Informacyjnej i Dokumentacyjnej, m. in. z zakresu wiedzy o czytelnictwie, opracowania formalnego i rzeczowego, źródeł informacji. Poza tym BG AGH we współpracy z Wojewódzkim Ośrodkiem Metodycznym w Krakowie w ramach działalności oświatowej kierowanej do młodzieży szkół średnich, głównie technicznych, organizuje wycieczki szkolne (zwiedzanie Biblioteki i wystaw okolicznościowych) oraz dwu- lub czterogodzinne zajęcia z informacji patentowej i normalizacyjnej (zapoznanie ze zbiorami specjalnymi – normami i patentami). Szkolenia **statutowe** w BG AGH są przedmiotem dalszej, zasadniczej części tego referatu.

b) Uczestnicy zajęć dydaktycznych

Uczestników szkoleń prowadzonych w Bibliotece Głównej AGH można podzielić na następujące grupy:

A. użytkownicy:

- pracownicy naukowci AGH,
- studenci I roku AGH,
- studenci III i IV roku AGH,

B. bibliotekarze i przyszli bibliotekarze:

- nowo przyjęci pracownicy biblioteki,
- pracownicy starający się o uzyskanie kwalifikacji wymaganych na stanowisku starszego bibliotekarza,
- pracownicy innych bibliotek naukowych starający się o uzyskanie kwalifikacji wymaganych na stanowisku kustosa,
- pracownicy bibliotek wydziałowych,
- studenci studiów bibliotekoznawczych,

C. zwiedzający:

- goście,
- młodzież szkolna.

4. Szkolenie użytkowników biblioteki

Większość współczesnych bibliotek akademickich to placówki, w których tradycja (*biblioteka klasyczna*) współistnieje z nowoczesnością (*biblioteka elektroniczna*).³ Od samego początku wdrażania w bibliotekach nowoczesnych technologii dostrzegano, rozumiano i dyskutowano potrzebę kształcenia użytkowników i rolę bibliotekarzy w tym procesie.⁴ Szkolenie użytkowników biblioteki ma na celu zaznajomienie z zasadami funkcjonowania biblioteki, przygotowanie do korzystania z katalogów i zasobów bibliotecznych oraz samodzielnego poszukiwania i wyboru odpowiednich dokumentów. Temu celowi służy szkolenie z przyspo-

³ Zob. *Świat biblioteki elektronicznej w klasycznej bibliotece naukowej: materiały konferencyjne: Poznań 19-20 marca 1998* Red. M. Ganińska. Poznań: Biblioteka Główna Politech. Poznańskiej, 1998.

⁴ Zob. np. artykuły: Garnysz Cz., Roźniakowska E.: *Rola szkolenia użytkowników w nowoczesnej bibliotece uczelnianej* W: *Komputeryzacja bibliotek a potrzeby użytkowników: materiały konferencyjne* Kraków: BG PK, 1995, s. 137-151; Czujowa M.: *Szkolenie studentów jako użytkowników informacji w okresie komputeryzacji bibliotek*. W: *Bibliotekarze i użytkownicy bibliotek w dobie powszechnej komputeryzacji: materiały konferencyjne* Szczecin: Wydaw. Nauk. Uniw. Szczecińskiego, 1997; Derfert-Wolf L.: *Szkolenie użytkowników akademickiej biblioteki elektronicznej*. W: *Świat biblioteki elektronicznej w klasycznej bibliotece naukowej: materiały konferencyjne*. Poznań: Biblioteka Główna Politech. Poznańskiej, 1998, s. 188-202.

sobienia bibliotecznego, które w BG AGH organizowane jest na początku każdego roku akademickiego. Szkoleniem objęci są studenci I roku studiów dziennych oraz na prośbę opiekunów doktoranci i studenci studiów zaocznych.

Formy i metody szkolenia ulegały modyfikacjom. Początkowo (w latach 1956-1972) był to wykład informacyjny, następnie zajęcia składające się z wykładu i ćwiczeń w katalogu alfabetycznym i rzeczowym (1973-1996), a obecnie jest to spotkanie informacyjne połączone ze zwiedzaniem Biblioteki. Od 1995 roku szkolenie przyszłych użytkowników nie jest obowiązkowe i nie jest niezbędnym warunkiem uzyskania wpisu do biblioteki. Mimo szeroko zakrojonej akcji reklamującej szkolenia z roku na rok zmniejsza się udział studentów I roku w zajęciach z przysposobienia bibliotecznego.⁵

Tematyka szkolenia obejmuje metody korzystania z zasobów i usług bibliotecznych. Szkolenia odbywają się dwa razy dziennie o stałych porach przez cały październik. Przeprowadzają je doświadczeni pracownicy Biblioteki – bibliotekarze dyplomowani, kustosze i starsi bibliotekarze. Pomocny w prowadzeniu zajęć jest specjalnie opracowany „Konspekt zajęć z przysposobienia bibliotecznego”, który narzuca realizację tego samego programu przez wszystkich prowadzących szkolenie i uwzględnienie wszystkich istotnych zagadnień.

Szczególne miejsce w tematyce szkolenia zajmują katalogi i ich możliwości informacyjne. Studenci mają możliwość zapoznania się z tradycyjnymi katalogami kartkowymi (alfabetycznym i rzeczowym opracowanym według UKD) i z katalogiem komputerowym oraz sposobami poszukiwania w nich informacji. Są zapoznawani z regulaminem wypożyczeń i zasadami korzystania z takich agend, jak Wypożyczalnia Studencka, Czytelnia Ogólna, Czytelnia Czasopism, Oddział Informacji Naukowej (dostęp do elektronicznych baz danych) oraz możliwościami wykorzystania sieci komputerowej do takich celów, jak korzystanie z katalogu elektronicznego, sprawdzenie stanu konta, zamawianie książek i dokonanie pierwszej prolongaty, oraz przeglądanie strony WWW Biblioteki Głównej.

Już podczas wstępnego szkolenia student może się przekonać, że będzie korzystał z biblioteki nowoczesnej, ale jednocześnie przyjaznej użytkownikowi, w której będzie traktowany podmiotowo i w każdej chwili może liczyć na życzliwą pomoc jej pracowników.

Istotną pozycję w działalności edukacyjnej Biblioteki stanowią zajęcia z metodyki poszukiwań bibliograficznych i zasad tworzenia opisu bibliograficznego (głównie bibliografii załącznikowej) dla studentów starszych lat (najczęściej IV roku) niektórych wydziałów AGH w wymiarze 5 godzin lekcyjnych w grupach liczących do 20 studentów. Zajęcia te składają się z wykładu i ćwiczeń. Prowadzą je pracownicy Oddziału Informacji Naukowej, zastępca dyrektora Biblioteki i bi-

---

⁵ Dudziak-Kowalska M.: *Szkolenie studentów I roku AGH „Bibliotekarz”* 2000, nr 11, s. 20-22.

bliotekarze dyplomowani. Dziekani wszystkich wydziałów pod koniec września otrzymują informację z ofertą zajęć. Regularnie korzystają z tej oferty cztery spośród 15 wydziałów uczelni. Są to wydziały: Górnictwa i Geoinżynierii, Metalurgii i Inżynierii Materiałowej, Paliw i Energii oraz Inżynierii Materiałowej i Ceramiki. Na dwóch pierwszych wydziałach przedmiot kończy się obligatoryjnym zaliczeniem z wpisem do indeksu. Zdarza się, że zajęcia te są prowadzone dla grup proseminaryjnych na indywidualną prośbę promotora.

Należy tutaj odnotować, że obecnie przygotowane są programy szkolenia studentów wyższych lat z zakresu poszukiwań w bazach patentowych i normalizacyjnych w Oddziale Zbiorów Specjalnych.

Niezwykle skuteczną formą zajęć są indywidualne konsultacje i porady w zakresie opracowania bibliografii załącznikowej, udzielane przez bibliotekarzy Oddziału Informacji Naukowej pracownikom naukowym, doktorantom i magistrantom. Problematyka szkolenia w tym zakresie obejmuje wskazywanie źródeł bibliograficznych pomocnych w poszukiwaniu literatury na określony temat i wskazówki dotyczące sposobu korzystania z tych źródeł oraz z wydawnictw informacyjnych, pomoc w korzystaniu ze zautomatyzowanych serwisów bibliograficznych w trybie off-line i on-line, jak również przygotowanie do sprawnego i samodzielnego poruszania się w świecie informacji, uczenie metod selekcji i wyboru źródeł informacji.

5. Kształcenie bibliotekarzy

a) O potrzebie doskonalenia zawodowego

Wskutek zasadniczych zmian, jakie dokonały się w polskich bibliotekach na przestrzeni kilkunastu ostatnich lat, obok „starych” umiejętności bibliotekarskich pojawiły się nowe i wspólnie egzystują. Obecnie jedną z najbardziej cenionych zdolności u bibliotekarzy stała się elastyczność implikująca umiejętność przystosowania się do zmian oraz podnoszenie swoich kwalifikacji poprzez permanentną edukację.⁶ Uczenie się postrzegane jest dziś jako jedna z najważniejszych form aktywności zawodowej pracowników bibliotek. Wspomnianą zaś elastyczność w znacznej mierze zapewniają odpowiednie kwalifikacje zawodowe.

Jest sprawą oczywistą, że pewnych cenionych kompetencji bibliotekarskich nie można zdobyć w trakcie tradycyjnego procesu edukacyjnego (szkoły, uniwersytety). Można je zdobyć dopiero po podjęciu pracy w konkretnej bibliotece.

---

⁶ Bednarek-Michalska B.: *Permanentne szkolenie bibliotekarzy: czy warto inwestować w siebie?* [on-line]. „Biuletyn EBIB” 2002, nr 8(37) [dostęp 28 luty 2005] <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/37/michalska.php>.

Tę lukę edukacyjną mogą doskonale wypełnić różnego rodzaju szkolenia specjalistyczne. Szkolenia można więc potraktować jako szczególną, choć naturalnie nie jedyną formę zdobywania kwalifikacji fachowych. Niemała w tym rola samych bibliotek, które w całokształcie swej działalności powinny szczególną wagę przywiązywać do poziomu wykształcenia swoich pracowników poprzez:

- zaspokajanie potrzeb i aspiracji, zachęcanie i wspieranie ludzi zaangażowanych w proces szkolenia,
- eliminowanie czynników spowalniających lub blokujących różnorodne formy dokształcania się,
- tworzenie odpowiedniego klimatu sprzyjającego uczeniu się i podnoszeniu kwalifikacji.

b) Powstanie zespołów szkoleniowych

Szybko postępująca komputeryzacja bibliotek i wdrożenie w wielu z nich na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia systemów informatycznych postawiło przed bibliotekami nowe wyzwania. Jednym z priorytetowych zadań stało się wypracowanie systemu doskonalenia zawodowego pracowników w zaistniałych warunkach. W efekcie zwiększyła się ilość szkoleń w macierzystych bibliotekach i poza nimi.

Udział zaangażowanych i doświadczonych pracowników w różnego rodzaju kursach z zakresu komputeryzacji, szkoleniach, konferencjach, spotkaniach i warsztatach problemowych oraz ich samokształcenie w dużej mierze przyczyniły się do powstania mniej lub bardziej formalnych zespołów wysoko wykwalifikowanych specjalistów, którzy na bieżąco dzielili się swoją wiedzą i umiejętnościami z kolegami we własnych oddziałach. Ich wiedza merytoryczna w połączeniu ze zdolnościami pedagogicznymi – umiejętnością przygotowania i prowadzenia zajęć w różnej formie,⁷ często podparta wcześniejszym doświadczeniem dydaktycznym stanowiły doskonałą bazę wyjściową do stworzenia zespołów szkoleniowych.

Z czasem pojawiła się potrzeba wypracowania modelu szkoleń dla pracowników bibliotek macierzystych i bibliotek wdrażających zintegrowane systemy biblioteczne. Wypracowanie odpowiedniego modelu szkolenia specjalistycznego wcale nie jest rzeczą prostą. Ważne jest, aby merytoryczne treści przekazywane w trakcie kursu w możliwie największym zakresie komponowały się z dotychczasową wiedzą uczestników, to znaczy uzupełniały i rozwijały ich wiedzę oraz umiejętności w danej dziedzinie. Równie ważne jest, aby teoria i praktyka były ze sobą ściśle powiązane, a końcowy efekt był satysfakcjonujący zarówno dla szkolących, jak i uczestników.

---

⁷ Komperda A.: *Biblioteka ucząca*, „Bibliotekarz” 2000, nr 4, s. 10.

c) Szkolenia w zakresie elektronicznego udostępniania księgozbioru

W czasie wdrażania elektronicznego systemu wypożyczeń, ale również po jego wprowadzeniu, Oddział Udostępniania przeprowadził poważną akcję szkolenia własnego personelu i pracowników innych oddziałów Biblioteki w celu dostosowania umiejętności bibliotekarzy do nowych form pracy. Problematyka szkolenia obejmowała takie zagadnienia, jak:

- przygotowanie do kontaktu z czytelnikiem w nowych warunkach,
- technika obsługi czytelników,
- regulamin wypożyczeń.

Na bieżąco szkoleni są z tego zakresu pracownicy powracający z urlopów wychowawczych oraz przewidziani do awansowania bibliotekarze z AGH i innych bibliotek krakowskich.

d) Szkolenia w zakresie opracowania zbiorów

W BG AGH wypracowano model szkolenia w zakresie katalogowania, które prowadzą dwa oddziały opracowujące: Oddział Opracowania Alfabetycznego i Oddział Opracowania Rzeczowego. Opracowanie jest procedurą wieloetapową. Dlatego też szkolenie z tego zakresu również składa się z wielu etapów.

e) Czas trwania szkolenia

Różne warianty programów szkoleń z opracowania alfabetycznego (w zależności od uczestników i ich potrzeb) przewidują różne okresy trwania szkoleń – 70, 90 lub 252 godziny dydaktyczne.

Okres szkolenia z opracowania przedmiotowego jest różny dla poszczególnych grup. Szkolenie może się odbywać w:

- cyklu krótkim – 1 lub 2 tygodnie w zależności od zapotrzebowania. Ten rodzaj szkolenia ma charakter szkolenia wstępnego i przeznaczony jest dla nowo przyjętych pracowników BG AGH oraz bibliotekarzy bibliotek wydziałowych,
- cyklu długim – 1 miesiąc szkolenia (dla bibliotekarzy BG AGH przed awansem na starszego bibliotekarza i dla pracowników opracowania rzeczowego innych bibliotek naukowych). Jest to szkolenie w tzw. pełnym wymiarze, czyli obejmuje wszystkie treści zawarte w ramowym programie szkolenia.

Dla studentów studiów bibliotekoznawczych po III i IV roku długość szkolenia ustalana jest indywidualnie z opiekunem praktyk.

f) Materiały szkoleniowe

Uczestników zapoznaje się z najważniejszymi publikacjami tematycznie związanymi z przedmiotem szkolenia i zaopatruje w aktualny wykaz literatury pomocniczej. Bardzo istotnym elementem przygotowania szkolenia jest również właściwy dobór materiałów do ćwiczeń praktycznych. Obowiązuje zasada, że osoby szko-

lone pracują z pozycjami „surowymi” – wcześniej nieopracowanymi, aby uczestnik szkolenia miał poczucie wartości użytkowej wykonywanych zadań. Ćwiczenia rozpoczynają się od pozycji łatwiejszych, prostszych w opracowaniu, stopniowo przechodząc do pozycji trudniejszych. Przy doborze materiałów uwzględnia się również poziom przygotowania uczestników, ich potrzeby i oczekiwania.

g) Program szkolenia i jego realizacja

Opracowanie programu szkolenia poprzedza identyfikacja potrzeb szkoleniowych⁸ oraz rozpoznanie stopnia dotychczasowego przygotowania zawodowego uczestników. Właściwie przeprowadzona identyfikacja i analiza potrzeb szkoleniowych jest podstawą przy projektowaniu i przeprowadzaniu efektywnego i użytecznego szkolenia dla osób najbardziej tego potrzebujących. Należy pamiętać, że źle ukierunkowane szkolenie nie spełnia zadań, jakie stawiają przed nim zarówno szkoleniowcy, jak i uczący się. Program szkolenia składa się zazwyczaj z części teoretycznej w formie wykładu oraz części praktycznej w formie ćwiczeń. Część teoretyczna służy wyjaśnieniu i ugruntowaniu pewnych niezbędnych terminów i pojęć tak, aby w trakcie kolejnych etapów szkolenia używać spójnego aparatu pojęciowego i systemu interpretacji. Część praktyczna polega na tym, że uczestnicy szkolenia w czasie jego trwania wykonują rutynowe czynności praktyczne pod nadzorem doświadczonego pracownika oddziału, wykazując się w miarę upływu czasu coraz większą samodzielnością.

Program szkolenia z zakresu opracowania alfabetycznego obejmuje następujące zagadnienia:

- podstawowe informacje o funkcjach systemu bibliotecznego (Virtua),
- opracowanie i wprowadzanie haseł wzorcowych (osobowych, korporatywnych, tytułów serii),
- sporządzanie rekordu bibliograficznego dla wydawnictw zwartych, wpisanie w strukturę formatu MARC 21,
- wprowadzanie rekordów khw do bazy katalogowej,
- tworzenie formularzy, kopiowanie na dysk i in.

Przykładowy program szkolenia w zakresie opracowania przedmiotowego i jego realizacji został przedstawiony w artykule, poświęconym modelowi szkolenia bibliotekarzy w zakresie katalogowania przedmiotowego, zamieszczonym w Biuletynie *EBIB*.⁹ Najogólniej rzecz ujmując, program obejmuje:

- wprowadzenie w tematykę języków informacyjno-wyszukiwawczych i kartoteki haseł wzorcowych,
- zasady i metodykę katalogowania przedmiotowego w języku KABA,

⁸ Boydell T., Leary M.: *Identyfikacja potrzeb szkoleniowych* Kraków: Oficyna Ekonomiczna; Dom Wydawniczy ABC, 2001, s. 7-28.

⁹ Dudziak-Kowalska M., Janczak B.: *Doskonalenie zawodowe bibliotekarzy w zakresie katalogowania przedmiotowego (przykładowy model szkolenia)* [on-line]. „Biuletyn EBIB” 2004, nr 3(54) [dostęp 25 luty 2005] <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/54/dudziak.php>.

- tematowanie dokumentów z użyciem jhp KABA,
- tworzenie haseł wzorcowych.

Zbliżony charakter mają szkolenia w Oddziale Czasopism, obejmujące zagadnienia dotyczące organizacji pracy w Oddziale: gromadzenia, opracowania i udostępniania czasopism oraz korzystania z czasopism elektronicznych, a w Oddziale Zbiorów Specjalnych szkolenia w zakresie poszukiwań w bazach normalizacyjnych i patentowych. Szkolenia w Oddziale Gromadzenia poświęcone są polityce gromadzenia oraz odnośnym zarządzeniom i przepisom.

6. Praktyki zawodowe studentów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej

Praktyki są integralną częścią procesu dydaktycznego. Spełniają one ważne funkcje w procesie nauczania – pogłębiają i weryfikują wiedzę teoretyczną nabywaną w trakcie studiów, wiążą teorię z praktyką. Podczas praktyki student otrzymuje to, czego nie mogą dać mu inne formy zajęć dydaktycznych w uczelni – ma możliwość bezpośredniego kontaktu z problemami omawianymi na zajęciach i krytycznej weryfikacji wiedzy teoretycznej przekazywanej w uczelni macierzystej. Praktyka stwarza także możliwość poznania stosunków międzyludzkich w miejscu pracy. Celem praktyki jest zapoznanie studentów z przyszłym warsztatem pracy. Praktyka zawodowa jest więc ważnym czynnikiem przygotowania do przyszłej pracy zawodowej. Dlatego do organizacji i przebiegu praktyk przywiązuje się dużą wagę. Istotne jest pozytywne nastawienie Biblioteki jako organizatora praktyk i pracowników odpowiedzialnych za ich przeprowadzenie do praktykantów, służenie im pomocą i uwzględnienie ich potrzeb.

Biblioteka zapewnia praktykantom odpowiednie miejsca pracy i dostęp do urządzeń oraz materiałów niezbędnych do odbywania praktyki. Fachowy nadzór nad przebiegiem praktyki sprawuje opiekun praktyki i kierownicy oddziałów. Do ich zadań należy opracowanie programu praktyki, ustalenie harmonogramu, zapewnienie właściwej organizacji praktyki, nadzór nad wykonaniem programu praktyki i ułatwienie kontaktu z innymi oddziałami. Praktyki prowadzą różne oddziały Biblioteki. Wymiar godzin i terminy praktyk ustala uczelnia. Program i realizacja nie różnią się istotnie od szkoleń dla pracowników.

7. Ewaluacja efektów szkolenia¹⁰

Szkolenie kończy się podsumowaniem. Jest to bardzo ważna część działań szkoleniowych, mimo że odbywa się po zakończeniu faktycznej pracy z uczestni-

¹⁰ Kossowska M.: *Ocena i rozwój umiejętności pracowniczych* Kraków: AKADE, 2001, s. 100-105.

kami. Po doświadczeniu zdobytym w czasie szkolenia uczestnicy mają o wiele szerszy obraz pracy w bibliotece czy też w konkretnym oddziale. Szkolenie uzupełnia ich dotychczasowe przygotowanie zawodowe zarówno w sferze poznawczej, jak i umiejętności. W podsumowaniu obie strony mają możliwość przedstawienia swoich uwag o przebiegu szkolenia i realizacji programu. W praktyce jest to po prostu odpowiedź na pytanie, czy ten rodzaj szkolenia i jego zakres tematyczny miał sens oraz w jakim stopniu pozwolił zrealizować oczekiwania i potrzeby uczestników. Dodatkowej ocenie podlega również forma przekazywanych treści oraz zastosowane metody. Wszystkie te uwagi są niezwykle cenne szczególnie dla prowadzących zajęcia, gdyż pozwalają na oszacowanie mocnych i słabych stron szkolenia, a równocześnie mają wpływ na przygotowanie programów następnych szkoleń.

8. Podsumowanie

Szkolenia prowadzone w BG AGH są wysoko oceniane zarówno przez uczestników, jak i instytucje delegujące (uczestnicy szkoleń szczególnie cenią sobie indywidualne podejście do osoby szkolonej, bezpośredni kontakt z zespołem pracowników poszczególnych oddziałów, elastyczność osób szkolących w dostosowaniu do ich potrzeb oraz możliwość wymiany uwag i poglądów, podkreślają również walory użytkowe szkoleń).

Wiele bibliotek dostrzega problemy związane z działalnością dydaktyczną i stara się zapewnić dogodne zaplecze organizacyjne. W niektórych, np. w BG UMK, tworzone są zespoły robocze do spraw dydaktyki, odpowiedzialne za całość kształt szkoleń. Do ich zadań należy m. in. opracowywanie programów i harmonogramów zajęć, koordynacja zajęć i nadzór merytoryczno-metodyczny, nawiązywanie kontaktów z władzami uczelni i z innymi bibliotekami, przygotowanie oferty i propagowanie usług dydaktycznych.

Niezmiernie ważnym elementem przyszłej działalności dydaktycznej jest jej wspomaganie przez e-learning, które już dziś stanowi znaczące uzupełnienie stacjonarnych form kształcenia. Szlaki przecierają pierwsze zdalne kursy w zakresie przysposobienia bibliotecznego dla studentów I roku Uniwersytetu Warszawskiego. Należałoby pomyśleć o stworzeniu zdalnego kursu z zakresu wyszukiwania informacji na platformie MOODLE, która jest już dostępna również w AGH.¹¹

Przed bibliotekami stoją też poważne wyzwania związane z doskonaleniem własnego personelu. Aby nadać za ewolucją bibliotek w stronę bibliotek cyfrowych i być pełnowartościowymi partnerami użytkowników bibliotek przyszłości,

¹¹ Tadeusiewicz R.: *E-learning szansą wzbogacenia oferty edukacyjnej Uczelni „Biuletyn Informacyjny Pracowników AGH” 2005, nr 138, s. 4.*

bibliotekarze powinni uczestniczyć w ciągłym dokształcaniu się m. in. w zakresie nauk ogólnych, informatyki, przechowywania i wymiany informacji, technologii informacyjnej, komunikacji społecznej, zarządzania, prawa, public relations, języków obcych.¹²

Bibliografia

- [1] *Bibliotekarstwo: praca zbiorowa* Red. Zbigniew Żmigrodzki. Warszawa: Wydaw. SBP, 1994.
- [2] Piotrowicz G.: *Polskie biblioteki uczelniane u progu XXI wieku* „Roczniki Biblioteczne” 2003, s. 3-15.
- [3] Okoń W.: *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej* Warszawa: Wydaw. Żak, 1997.
- [4] Pindlowa W.: *Kształcenie studentów jako użytkowników informacji naukowej: z pogranicza informatologii i pedagogiki* Kraków: UJ, 1984.
- [5] *Tendencje w dydaktyce współczesnej: praca zbiorowa* Red. Kazimierz Denk, Franciszek Bereźnicki. Toruń: Adam Marszałek, cop., 1999.
- [6] *Przemiany dydaktyki na progu XXI wieku: praca zbiorowa* Red. Kazimierz Denk, Franciszek Bereźnicki, Janina Świrko-Pilipeczuk. Szczecin: Kwadra, 2000.
- [7] *Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach* Dz. U. nr 85, poz. 539.
- [8] *Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym* Dz. U. nr 65, poz. 385.

---

¹² Por.: Mocydlarz M.: *Udostępnianie informacji naukowej na nośnikach elektronicznych* [online]. „Horyzonty: Biuletyn Porozumienia <Biblioteka z Horyzontem>” 2000, nr 2 [dostęp 25 luty 2005] <http://galileo.pfsl.poznan.pl/horyzonty/nosniki/spis.html#p1>.

Beata Kurek

Uniwersytet Jagielloński
bkurek@uj.edu.pl

Rola biblioteki akademickiej w procesie dydaktycznym na podstawie działalności i usług informacyjnych oferowanych przez Bibliotekę Jagiellońską

The role of academic library in the teaching process on the basis of the operation and services offered by the Jagiellonian Library

Abstrakt

Biblioteka Jagiellońska, jako biblioteka akademicka oraz narodowa, pełni określone funkcje, które skupiają się na zabezpieczeniu zbiorów. Nie pozostaje to bez wpływu na zakres i sposób udostępniania gromadzonych zbiorów, co jest odczuwalne przez użytkowników biblioteki. Mimo pewnych ograniczeń w dostępie do wybranych zbiorów, nie można powiedzieć, żeby Biblioteka Jagiellońska była zamknięta dla czytelników, a wręcz przeciwnie. W historii jej działalności oraz aktualnych pracach można zauważyć coraz większe nastawienie na udostępnianie zgromadzonych informacji.

W swoim referacie opiszę, w jaki sposób zmieniają się oferowane usługi informacyjne wynikające z działalności biblioteki akademickiej. Przedstawię również wyniki badań opierające się na ankietach i wywiadach ze studentami korzystającymi z biblioteki oraz jej pracownikami. Badania te posłużyły mi do znalezienia odpowiedzi na pytanie: czy Biblioteka Jagiellońska spełniająca zadania biblioteki akademickiej i narodowej, odpowiada na potrzeby informacyjne użytkowników?

The Jagiellonian Library as an academic and national library fulfils specific tasks which focus on protecting the resources. And this influences the availability of resources, which can be noticeable by the users of the library. Despite some limitations in access to selected resources, one cannot say that the Jagiellonian Library is closed for readers – it is on the contrary. A growing trend to share the information (gathered previously) can be observed in its past and current activity.

The paper describes the changes of information services connected with the operation of academic library. The results of the research based on questionnaires and interviews with the students using the library are also shown. The research can answer the question: does the Jagiellonian Library (as an academic and national library) meet the information needs of its users?

1. Biblioteka Jagiellońska – historia

Dzieje księgozbioru, który zapoczątkował istnienie biblioteki uniwersyteckiej, są połączone z historią Uniwersytetu powstałego w 1364 roku, a założonego przez Kazimierza Wielkiego. W ciągu wieków biblioteka poszerzała swój księgozbiór poprzez dary otrzymywane od profesorów i uczniów uniwersytetu, miłośników książki, wydawców i autorów, którym zależało na tym, aby ich dzieła przetrwały wieki.

Początkowo zbiory rozproszone były po poszczególnych kolegiach i bursach, gdzie gromadzono kodeksy przeznaczone do wykładów i ćwiczeń. Jednak większość ksiąg znajdowała się w Kolegium Większym, gdzie po pożarze w 1492 roku zbudowano specjalną salę do przechowywania księgozbioru.

W XVI wieku zbiory biblioteki znacznie się poszerzyły dzięki licznym ofiarodawcom i spuściznom, był to jednak księgozbiór dość przypadkowy i ubogi jeśli chodzi o nowości. Dopiero dzięki testamentowi Benedykta z Koźmina z 1559 roku możliwe było kupno nowych ksiąg z rocznych odsetek od kapitału.

W 1538 roku powstaje w Bibliotece pierwsze płatne stanowisko kustosa. Dzięki zachowanym księgom wypożyczeń można stwierdzić, że ze zbiorów korzystali nie tylko profesorowie i studenci, ale też bibliotekarze.

Cieszące się dużym zainteresowaniem i cenione ze względu na zawartość zbiory Biblioteki znacznie straciły na wartości w XVII wieku. Ze względu na brak odpowiedniej kontroli wypożyczeń oraz mniejszą liczbę ofiarodawców Biblioteka traciła swoje zbiory.

Sytuacja stała się korzystna dopiero dzięki stałemu funduszowi przyznanemu Bibliotece przez Komisję Edukacji Narodowej. Połączono wówczas księgozbiory kolegiów i burs akademickich, włączono bibliotekę senatu oraz cztery jezuickie.

W 1809 roku Biblioteka liczyła 2 943 rękopisy, 29 994 książek i broszur oraz 2273 monety. [Bar 1964] Prenumerowano też czasopisma zagraniczne. Prawo wypożyczania do domu mieli wyłącznie profesorowie uniwersytetu. Inni czytelnicy mogli wypożyczać książki na podstawie zezwolenia opartego o uchwałę uniwersytetu.

Biblioteka otworzyła swoje podwoje dla publiczności dopiero w 1812 roku, co miało miejsce podczas dyrektorskiej kadencji Jerzego Samuela Bandkie (1811-1835).

Duży rozwój osiągnęła Biblioteka za czasów piastowania stanowiska dyrektora przez Karola Estreichera (1868-1905). Zbiory poloników z 25 000 wzrosły do 81 312 woluminów. Dzięki temu wielkiemu wzrostowi księgozbioru budynek Biblioteki stawał się za ciasny, dlatego następcą K.Estreichera – Fryderyk Papee (1906-1926) przeprowadził modernizację Biblioteki i zorganizował w Kolegium Nowodworskiego czytelnię dla studentów, osobną czytelnię dla profesorów oraz czytelnię rękopisów.

W trakcie pierwszej wojny światowej gmach Kolegium Nowodworskiego został zajęty na szpital wojskowy. Czytelnie i biura wróciły tam dopiero w 1916 roku. Po wojnie Biblioteka miała kłopoty finansowe, ale dzięki powstałemu w 1923 roku Towarzystwu Przyjaciół Biblioteki Jagiellońskiej jej sytuacja finansowa uległa poprawie.

Budowa nowego gmachu Biblioteki to zasługa kolejnego jej dyrektora Edwarda Kuntze (1926-1947). Kamień węgielny pod budowę budynku położono 13 czerwca 1931, a budowę skończono w 1939 roku. Planowana na wiosnę 1940 roku przeprowadzka do nowego gmachu przesunęła się, ze względu na trwającą wojnę, na sierpień i trwała do października 1940 roku. W trakcie okupacji Biblioteka działała pod nazwą Staatsbibliothek Krakau, oficjalnie pożyczając książki tylko Niemcom. Jednak ze zbiorów Biblioteki korzystali w konspiracji polscy uczeni i młodzież biorąca udział w tajnym nauczaniu.

Po odzyskaniu niepodległości uporządkowano księgozbiór oraz odnowiono i przerobiono wnętrza Biblioteki. W marcu 1945 otwarto wypożyczalnię i czytelnię profesorską. W latach 1947-49 otwarto czytelnię czasopism i zbiorów specjalnych.

Ze względu na ciągły przyrost zbiorów bibliotecznych gmach Biblioteki rozbudowano dodatkowo w latach 1961-1963, natomiast w latach 1995-2001 dobudowano nowe skrzydło. Dzięki dodatkowym pomieszczeniom zmienił się układ magazynów i czytelni, w taki sposób, aby umożliwić jak najlepsze korzystanie ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej.

2. Biblioteka Jagiellońska jako biblioteka akademicka – działalność obecna

W ciągu wieków Biblioteka Jagiellońska zwiększała nie tylko swój księgozbiór, ale też grono użytkowników. Początkowo byli to przede wszystkim profesoria uczelni i jej studenci, obecnie każdy może korzystać z jej bogatych zbiorów, jeśli tylko zechce zapisać się do biblioteki.

Od samego początku istnienia księżnicy, niezależnie od wielkości księgozbioru, biblioteka spełniała trzy podstawowe funkcje: gromadziła, opracowywała i udostępniała swoje zbiory. W obliczu rozwoju nowych technologii zmieniły się sposoby udostępniania informacji, natomiast zadania Biblioteki pozostały takie same.

Głównym zadaniem każdej biblioteki akademickiej jest kształcenie, jak i dokształcanie jej użytkowników.

Nie bez przyczyny mówi się, że *instytucjonalnym doradcą i przewodnikiem studenta po świecie informacji jest biblioteka uczelniana i to ona powinna pomóc mu w budowaniu odpowiedniego warsztatu*. [Hollender 1996]. Chodzi tutaj przede wszystkim o pracowników naukowych i studentów, ale również o pozostałą publiczność czytelniczą, do której należą między innymi uczniowie szkół średnich, pracownicy biblio-

tek i instytucji naukowych, przedstawiciele innych zawodów, emeryci, renciści oraz bezrobotni.

Rzeczą powszechną jest, iż biblioteki akademickie, oprócz służenia własnej uczelni, pełnią również funkcję publicznych bibliotek naukowych. Stąd konieczność upowszechniania nauki, czyli udostępniania wyników badań oraz skłaniania do prowadzenia badań własnych. Utworzenie własnego warsztatu pracy jest możliwe właśnie w bibliotekach naukowych, gdyż udostępnianie zgromadzonych zbiorów to jedno z głównych jej zadań.

W celu dotarcia do źródeł informacji użytkownik powinien mieć możliwość:

- wyszukania interesujących go materiałów (bibliografie, inne źródła, katalogi bibliotek),
- zamówienia potrzebnych materiałów w celu wypożyczenia lub korzystania na miejscu,
- zapoznania się z treścią oraz – o ile jest to potrzebne – reprografii materiałów.

Biblioteka powinna dostarczać wszechstronnej informacji, niezależnie od nośnika i formy zapisu. Wiąże się to z koniecznością odpowiedniego wyposażenia miejsc pracy dla czytelników (m. in. czytniki do mikrofilmów i mikrofilmów, odtwarzacze płyt CD-ROM, kaset VHS i kaset magnetofonowych). W dobie obecnego rozwoju techniki potrzebne są również komputery z odpowiednim oprzyrządowaniem (słuchawki, głośniki, mikrofon, czytnik płyt CD-ROM). Jest to podstawowe wyposażenie biblioteki, którego posiadanie jest uzależnione od gromadzonych zbiorów.

Jeśli chodzi o kompletność zbiorów, to Biblioteka Jagiellońska ma za zadanie kompletowanie i archiwizowanie wszystkich druków polskich wydanych w kraju i za granicą. *Gromadzi również zagraniczną literaturę naukową z zakresu dziedzin będących przedmiotem badań i nauczania na Uniwersytecie. Szczególnie dba o pozyskiwanie literatury naukowej dotyczącej takich dziedzin jak kulturoznawstwo, językoznawstwo, literaturoznawstwo, sztuka i religioznawstwo.* [Malik 2004, dok. elektr.] Oprócz tego w bibliotece *jest zorganizowany dostęp za pośrednictwem Internetu do elektronicznych wersji czasopism naukowych oraz elektronicznych baz danych.* [Malik 2004, dok. elektr.]

Do dyspozycji czytelników jest 59 komputerów z dostępem do Internetu, w tym 22 przeznaczonych tylko do przeszukiwania katalogu Biblioteki Jagiellońskiej, 12 do przeglądania baz danych i z dostępem do czasopism elektronicznych. Oprócz tego na komputerach w czytelnich zainstalowane są dodatkowo inne programy, zależnie od potrzeb i zakresu działania czytelnicy: w Czytelni Rękopisów jest to elektroniczna wersja *Patrologia Latina*,¹ w Czytelni Zbiorów Specjalnych – „Katalog Wydawnictw

¹ *Patrologia Latina* – baza jest elektroniczną wersją pierwszego wydania dzieła Jacquesa-Paula Migne'a *Patrologia Latina*, opublikowanego w latach 1844-1855, oraz czterech tomów indeksów, które ukazały się w latach 1862-1865. Zawiera pełne teksty Ojców Kościoła od czasów Tertuliana do śmierci papieża Innocentego III w r. 1216, wraz z aparatem krytycznym i indeksami. (Producent: Chadwyck-Healey, Inc., Alexandria, VA, USA)

Drugiego Obiegu w Zbiorach BJ”,² w Czytelni Europeistycznej słownik angielsko-angielski, informacje o Unii Europejskiej przygotowane przez UKIE oraz dane dotyczące Wielkiej Brytanii.

Dodatkowo w czytelniach można korzystać z:

- 8 separatów do pracy naukowej i 2 separatów przeznaczonych dla osób niedowidzących (Czytelnia Pracowników Nauki),
- baz danych na nośniku CD-ROM, z baz online prenumerowanych (Czytelnia Informacji Naukowej),
- dokumentów elektronicznych (będących dodatkami do książek), fonograficznych, mikrofilmów, mikrofisz, filmów video (Czytelnia Dokumentów Audio-wizualnych).

Do wyszukania potrzebnych czytelnikowi materiałów służą katalogi, które powinny być *kompletne, aktualne, łatwe w użyciu i dostępne* [Roswitha 2004]. W Bibliotece Jagiellońskiej istnieje podział na:

- katalogi dostępne za pośrednictwem internetu, których przeglądanie możliwe jest również poza biblioteką po wejściu na witrynę internetową biblioteki <http://www.bj.uj.edu.pl/kat/inf.htm>,
- katalogi kartkowe dostępne tylko w bibliotece.

Do katalogów dostępnych za pośrednictwem Internetu należy *Komputerowy Katalog Zbiorów Bibliotek UJ*. Jeśli chodzi o Bibliotekę Jagiellońską, to opisy zawarte w tym katalogu dotyczą wszystkich wydawnictw książkowych polskich, które wydano po 1990 roku oraz zagranicznych opublikowanych po 1993 roku. Wcześniejsze wydawnictwa książkowe oraz czasopisma polskie i zagraniczne są skatalogowane tylko częściowo w formie elektronicznej. Zamówienie wydawnictw znalezionych za pomocą Katalogu Komputerowego składa się za pośrednictwem elektronicznego formularza zamówienia egzemplarza.

Opisy druków wydanych do 1949 roku reprezentowane są na zeskanowanych kartach i udostępnione przez Internet jako *Katalog Podstawowy tzw. Stary*. Zamówienie na pozycje z tego katalogu można składać na rewersach tradycyjnych (papierowych) lub za pośrednictwem elektronicznego formularza zamówienia egzemplarza, który jest dostępny na każdej stronie przeglądanego Katalogu Podstawowego.

W formie elektronicznej, dostępnej przez Internet jest również prowadzony *Katalog Przybytków Rękopiśmiennych*. Znajdują się tutaj numery akcesji rękopisów gromadzonych od 2001 roku, uszeregowane wg nazw osobowych i miejscowych ułożonych alfabetycznie. Zamawianie odbywa się tak jak w przypadku druków z Katalogu Podstawowego.

---

² Katalog Wydawnictw Drugiego Obiegu w Zbiorach BJ – baza notuje druki niezależnego ruchu wydawniczego w Polsce z lat 1976-1990 znajdujące się w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. Zawiera ok. 7,5 tys. opisów książek, czasopism, druków ulotnych i dokumentów. Rozszyfrowuje pseudonimy autorów. (Producent: Fundacja Dokumentacji Czynu Niepodległościowego, Kraków).

Katalogi kartkowe dostępne tylko na miejscu w bibliotece, to:

- katalog dla publiczności druków zwartych i seryjnych wydanych w latach 1950–1993 i czasopism ukazujących się od 1950 r. (układ alfabetyczny),
- katalog systematyczny zawierający informacje o zbiorach wydanych w latach 1939–1993. Karty są w nim uszeregowane wg głównych działów wiedzy, a w ich obrębie wg zagadnień szczegółowych,
- katalog przedmiotowy notujący literaturę polską wydaną w latach 1950–1993; układ kart wg haseł przedmiotowych,
- katalogi kartkowe poszczególnych rodzajów zbiorów specjalnych znajdujących się w odpowiednich oddziałach.

Zamówienia na pozycje z katalogów kartkowych można składać na rewersach tradycyjnych (papierowych) lub za pośrednictwem elektronicznego formularza zamówienia. Są one realizowane w zależności od tego, gdzie znajdują się dane zbiory, od 5 minut do 1 godziny.

Oprócz zbiorów przechowywanych w magazynach, część księgozbioru udostępniona jest w czytelni głównej, jeśli tylko nie kłóci się to z wymogami ochrony zbiorów. Każda z czytelni posiada oprócz tego swój katalog zbiorów podręcznych.

Mając na uwadze, że korzystanie ze zbiorów bibliotecznych powinno być łatwe, a udostępnianie zorganizowane w ten sposób, aby użytkownik dostał do rąk poszukiwane materiały *tak szybko, jak to możliwe* [Roswitha 2004] zainstalowano w Bibliotece Jagiellońskiej system transportu książek – UNICAR-TELELIFT. Dzięki temu systemowi czas oczekiwania na zamówione materiały skrócił się kilkakrotnie.

W celu usprawnienia wyszukiwania poprzez oferowane przez Bibliotekę Jagiellońską narzędzia wyszukiwawcze, organizowane są szkolenia oraz cykle wykładów otwartych z zakresu wyszukiwania informacji – narzędzi i strategii.

Zamówiony i dostarczony do odpowiedniej czytelni materiał może być reprografikowany na życzenie czytelnika lub przez niego samego. Popularne *kserowanie* jest możliwe w każdej czytelni. Wystarczy zaopatrzyć się w kartę z odpowiednią ilością impulsów elektronicznych i użytkownik może kserować wybrane przez siebie materiały. Kserowanie nie jest możliwe tylko w przypadku zbiorów szczególnie cennych lub kiedy kopiowanie łamie zasady ochrony zbiorów. Istnieją jednak inne sposoby reprografikowania, takie jak skanowanie, fotografowanie i filmowanie z możliwością wydruku, zamówienia odbitek fotograficznych, mikrofilmów i mikrofisz, oraz zapisem na płycie CD-ROM.

Optymistycznie można by stwierdzić, że wszystko działa bez zarzutu i czytelnicy odwiedzający Bibliotekę Jagiellońską powinni być zadowoleni. Jednak teoretyczne rozważania na temat oferowanych przez bibliotekę usług i ich adekwatności do oczekiwań użytkowników czasami się nie pokrywają.

3. Usługi informacyjne oraz działalność biblioteki – wyniki ankiety

Dociekliwi mogą zapytać: po co przeprowadzać badania? Jeśli biblioteka ma czytelników, to znaczy, że działa prawidłowo.

Odpowiedzi jest kilka, ale ich sens można zamknąć w jednym zdaniu: to, że biblioteka posiada 21 tysięcy użytkowników (stan na 13 kwietnia 2005) wcale nie świadczy o jej skutecznym działaniu. A nawet jeśli tak jest, to trzeba sprawdzić, na ile są zaspokajane potrzeby czytelników i co dałoby się zrobić, aby można im było zaoferować jeszcze więcej.

Badania satysfakcji, jaką zapewnia czytelnikowi biblioteka, pozwalają określić konkretny program doskonalenia obsługi. Badania nad tym zjawiskiem są istotne z punktu widzenia oceny sprawności biblioteki lub procesów dydaktycznych [Cybulski, 1996].

Badania przeprowadzone były wśród 500 studentów dziennych i zaocznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Badani wypełniali formularz ankiety złożony z 10 pytań. Ankieta była anonimowa.

Wykres nr 1

Ponad 85% studentów, którzy wypełnili ankietę należy do grona czytelników Biblioteki Jagiellońskiej, a 69% ankietowanych odnawia kartę biblioteczną każdorazowo wraz z rozpoczęciem nowego roku akademickiego. Tylko 10% badanych na co dzień korzysta ze zbiorów innej biblioteki, a 5% nie zapisało się, gdyż uważa, że karta biblioteczna (koszt wpisowego) jest zbyt duża.³

³ Koszty wyrobienia karty bibliotecznej lub odnowienia konta w roku akademickim 2004/2005 zamykają się w sumie 8 zł. Wyrobienie duplikatu kosztuje 15 zł.

Wykres nr 2

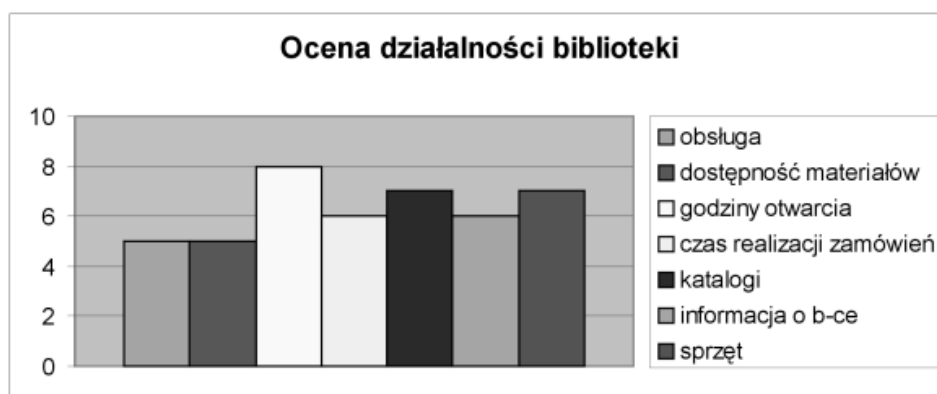
Co przyciąga studentów do Biblioteki Jagiellońskiej? Wśród 74% ankietowanych są zwolennicy twierdzenia, że biblioteka ta jest najlepiej zaopatrzoną – pod względem kompletności materiałów – księżnicą. Studenci korzystają ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej, również z innych powodów: 6% badanych przychodzi tutaj, kiedy w innych bibliotekach nie znajduje poszukiwanych informacji, 2% odwiedza – popularnie zwaną – *Jagiellonkę* z polecenia wykładowców, a 1,5% ankietowanych wstępuje do niej, bo jest po prostu blisko.

Wykres nr 3

Z dotychczasowych badań wynika, że studenci korzystający ze zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej są zadowoleni z ilości udostępnianych informacji, ale czy do końca? Prawie wszyscy badani (87%) ocenili – w skali od 1 do 10 punktów – dostępność poszukiwanych materiałów tylko na 6 pkt., a możliwość ich reprografikowania na 5 pkt. Na taką ocenę ma niewątpliwie wpływ kilka czynników. O ile jakość zbiorów oceniana jest na 8 pkt., czyli wysoko, tak zauważyć można niezadowolenie z ograniczeń w dostępie do zbiorów. Studenci narzekają przede wszystkim na kolejki do wypożyczalni (32%) oraz brak wyrozumiałości i cierpliwości, na jaki natrafiają u pracowników biblioteki – głównie w szatni (28%). Dotyczy to przede wszystkim konieczności pozostawiania dużych toreb w szafkach przy wejściu do biblioteki. Według ankietowanych szafek w przechowalni jest za mało (6%).

Zwracano też uwagę na zbyt wysoki koszt odbitki kserograficznej (11%), zominając o innych możliwościach reprografikowania, takich jak skanowanie czy bardzo popularne fotografie cyfrowe.

Wykres nr 4

W ogólnej ocenie działalności Biblioteka Jagiellońska – mimo powszechnej opinii strasznej i nieprzyjaznej – wypadła całkiem dobrze. Studenci są zadowoleni z obsługi w czytelniach (88%), godzin otwarcia biblioteki (88%) oraz nowoczesnych technologii (90%) wprowadzonych dla poprawienia możliwości wyszukiwania i zamawiania materiałów (dostęp do Internetu, katalog komputerowy, zawiadomienia o książkach znajdujących się na koncie czytelnika wysyłane na adres e-mail). Zwrócono też uwagę na organizowane na terenie Biblioteki Jagiellońskiej wystawy, prelekcje i konferencje (89%). Chwalono *Czytelnię Informacji Naukowej* za jej działalność informacyjną i fachową pomoc (73%). Wymieniono kilku pracowników wypożyczalni jako wyspecjalizowanych w szybkiej i miłej obsłu-

dze. Uznano Bibliotekę Jagiellońską za miejsce sprzyjające pracy naukowej oraz o miłej atmosferze w czytelnich (76%).

Jak powszechnie wiadomo, dla użytkownika najważniejsza jest szybkość, kompletność, łatwość wypożyczenia i możliwość reprografii (Szocki, 1996) znalezionych materiałów. Dlatego cieszy fakt, że Biblioteka Jagiellońska postrzegana jest jako bogata księżnica wiedzy, ale jest jeszcze dużo do zrobienia, aby sprostać wymaganiom użytkowników. Badania przeprowadzone wśród studentów (najliczniejszej grupy użytkowników biblioteki akademickiej) mają na celu zasygnalizowanie w czym *Jagiellonka* jest dobra, a co można w niej zmienić, ku radości jej użytkowników.

Korzystanie ze zbiorów biblioteki powinno nie tylko zaspokajać potrzeby informacyjne, ale też sprawiać przyjemność. Zachęcać do jej częstego odwiedzania i traktowania jako dobre miejsce do stworzenia warsztatu naukowego.

Bibliografia:

- [1] Bar I.: *Przewodnik po Bibliotece Jagiellońskiej* Kraków: Uniwersytet Jagielloński, 1964
- [2] Cybulski R.: *Badania naukowe w bibliotece? W: Funkcje naukowo-badawcze i dydaktyczne biblioteki akademickiej* Kielce: Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego, 1996
- [3] Głowacka E.: *Problem funkcji informacyjnej biblioteki uniwersyteckiej* Toruń: Wydaw. Adam Marszałek, 1992
- [4] Hollender H.: *Jak uniwersytet psuje sprawności czytelnicze W: Funkcje naukowo-badawcze i dydaktyczne biblioteki akademickiej* Kielce: Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego, 1996
- [5] Kuntze E.: *Dzieje Biblioteki Jagiellońskiej pod okupacją niemiecką w okresie od 1 września 1939 do 18 stycznia 1945r.* W: *Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej.* – Kraków: Biblioteka Jagiellońska, 1975
- [6] Malik T.: *Katalogi Biblioteki Jagiellońskiej* [on-line]. 2005 [dostęp 26 marca 2005] <http://www.bj.uj.edu.pl/kat>
- [7] Malik T.: *Krótką charakterystyka Biblioteki Jagiellońskiej* [on-line]. 2004 [dostęp 12 marca 2005] http://www.bj.uj.edu.pl/o_bib/char.htm
- [8] Poll R.: *Mierzenie jakości: międzynarodowe zalecenia do pomiaru wykonania zadań w bibliotekach akademickich* Wrocław: Wydaw. Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004
- [9] Szocki J.: *Biblioteki akademickie jako ośrodki tworzące i upowszechniające naukę W: Funkcje naukowo-badawcze i dydaktyczne biblioteki akademickiej* Kielce: Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego, 1996

Urszula Wojtasik

Biblioteka Główna Politechniki Wrocławskiej
Urszula.Wojtasik@pwr.wroc.pl

Tradycja i nowoczesność w gromadzeniu książek zagranicznych na przykładzie Biblioteki Głównej Politechniki Wrocławskiej

Traditional and modern methods of collecting foreign books – in the example of the Main Library of Wrocław University of Technology

Abstrakt

Omówiono różne metody gromadzenia książek zagranicznych publikowanych tradycyjnie. Przedstawiono modele współpracy z użytkownikami w zakresie doboru nowych pozycji książkowych, w tym także organizowanie wystaw książek. Pokazano także nowoczesne sposoby organizowania dostępu do książek publikowanych w formie elektronicznej na przykładzie bazy Safari i Knovel. Opisano współpracę z użytkownikami w zakresie budowania elektronicznej kolekcji.

The paper presents different methods of collecting foreign books published in a traditional way. The models of cooperation with the library users, including the selection of new publications as well as organizing book exhibitions, have also been discussed. The paper also presents some modern methods of organizing the access to e-books with the examples of Safari and Knovel bases. The cooperation with the library users in terms of developing e-book collection has been described too.

1. Wstęp

Nowoczesne technologie informatyczne i telekomunikacyjne wyznaczają nowe kierunki w rozwoju bibliotek. Prawdziwą rewolucję w bibliotekach spowodował Internet a wraz z nim możliwość szybkiego docierania do informacji na ekranie komputera. Powszechne stało się już w bibliotekach akademickich korzystanie z czasopism elektronicznych a ostatnio także z dostępu do książek w wersji elektronicznej.

Poniżej przedstawione zostaną tradycyjne i nowoczesne sposoby gromadzenia książek zagranicznych w Bibliotece Głównej na Politechnice Wrocławskiej.

Książki te pozyskiwane są obecnie równolegle w dwóch formach – tradycyjnej drukowanej oraz elektronicznej.¹ Należy podkreślić jednak, że drukowane wersje nadal stanowią jeszcze większość nabytków zagranicznych.

Te dwie formy kupowanych książek narzucają dwa różne sposoby gromadzenia – tradycyjny oraz nowoczesny, który jest rozumiany bardziej jako organizowanie dostępu niż gromadzenie i znajduje się jeszcze w początkowej fazie eksperymentów. Artur Jazdon w swoim artykule o organizacji zasobów w bibliotece akademickiej twierdzi, że jeszcze przez wiele lat będziemy realizować hybrydowy model dostępu, bowiem niektóre sytuacje wymagają gromadzenia materiałów w wersji drukowanej, a niektóre w wersji elektronicznej.²

2. Różne metody gromadzenia książek publikowanych tradycyjnie.

Od wielu lat w Bibliotece Głównej na Politechnice Wrocławskiej istnieje system centralnego gromadzenia i opracowania zbiorów.³ Takie rozwiązanie pozwala na koordynację zakupów oraz uniknięcie dublowania czynności i etatów bibliotecznych na uczelni. W ramach tak funkcjonującego systemu ogólnie wyróżnić można następujące sposoby gromadzenia książek zagranicznych:⁴

Zgłaszanie propozycji wybranych książek do zakupu

Pracujący w bibliotekach wydziałowych i instytutowych bibliotekarze przygotowują listy pożądanych zagranicznych nabytków książkowych zgodnie z sugestiami nauczycieli akademickich z własnych jednostek. Propozycje te przedstawiane są w Oddziale Gromadzenia Biblioteki Głównej, którego pracownicy wykorzystują je przy dokonywaniu zakupów dla poszczególnych bibliotek sieci oraz do Biblioteki Głównej w ramach ustalonych limitów kwotowych. Zamówienia na wybrane tytuły zagraniczne przekazywane są do realizacji importerom, a otrzymane po pewnym czasie książki w tradycyjnej formie drukowanej, po opracowaniu umieszczane są na półkach bibliotek i następnie wypożyczane przez użytkowników.

¹ W referacie omawia się takie książki elektroniczne, które są udostępniane w Internecie.

² Jazdon A.: *Problematyka organizacji zasobów w nowoczesnej bibliotece akademickiej* „Biuletyn EBIB” [on-line], 2004. Materiały konferencyjne nr 9 [dostęp 21 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/nba/jazdon.artur.php>.

³ Wojtasik U.: *Zakup książek zagranicznych dla bibliotek akademickich* „Bibliotekarz” 1998, nr 6, s. 5-7.

⁴ W referacie skoncentrowano się na metodach doboru pozycji zagranicznych do zakupu, nie omawia się pozyskiwania nowych książek jako dary i tych, które otrzymuje się w ramach wymiany.

W tym miejscu nie sposób nie wspomnieć o roli centralnego katalogu komputerowego, jako pomocnego narzędzia przy racjonalizacji zakupów, który jest częścią Zintegrowanego Systemu Bibliotecznego Aleph. Jednak dzisiaj dla bibliotek akademickich katalog komputerowy nie jest już nowością i powoli wydaje się stawać narzędziem tradycyjnym.

Przedstawiony powyżej **system** dokonywania zakupów książek zagranicznych funkcjonuje od lat i **pozwala na planowe, systematyczne i celowe** gromadzenie najnowszej literatury zagranicznej, w miarę posiadanych środków finansowych, przy współpracy konsultantów, pracowników naukowych, doktorantów i studentów i także ku ich zadowoleniu.

Organizowanie wystaw książek zagranicznych

Stało się już wieloletnią tradycją organizowanie przez Bibliotekę Główną Politechniki Wrocławskiej **wystaw** książek zagranicznych, na których prezentowane są najnowsze książki renomowanych światowych wydawców w dziedzinach interesujących uczelnię. Dodatkowym atutem takiej formy zakupów jest również możliwość negocjowania rabatów, które można uzyskać od sprzedawców, prezentujących nowości książkowe. Na wystawę zapraszani są pracownicy, doktoranci i studenci. Mają oni możliwość wybrania takich pozycji, które można obejrzeć i ocenić zanim podejmie się decyzję o zamówieniu.⁵ Zainteresowani użytkownicy przychodzą na wystawę, biorą książki do ręki, oglądają okładki, spisy treści i także czytają ich fragmenty. Na wystawach obserwuje się niespadające zainteresowanie użytkowników uczelni technicznej, którzy na co dzień mają do czynienia z najnowszymi technologiami, tradycyjną książką drukowaną. *Czytelnicy lubią obcować bezpośrednio z książką tradycyjną na nośniku papierowym, wolą dotykać papieru i traktują książki jak ulubione, piękne zabawki, przemawiające do ich odczuć estetycznych* zauważa Jerzy Reizes-Dzieduszycki.⁶ Wystawa może być także okazją do spotkań, rozmów i wymiany poglądów pomiędzy użytkownikami, często inspirujących i sprzyjających dobremu pomysłom.

Nie sposób nie wspomnieć o roli **marketingu** w zachęcaniu użytkowników do odwiedzania wystaw i wybierania książek do kolekcji. Statystyki pokazują zwiększającą się liczbę zakupów dokonywanych na wystawie, która jest proporcjonalna do ilości uwag i recenzji na temat prezentowanych tytułów pozostawionych przez odwiedzających na karteczkach w książkach [Tab.1].

⁵ Wojtasik U.: *Z wystawy do katalogu* „Biuletyn EBIB” [on-line]. 2000 nr specjalny 1 [dostęp 21 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/arc/es01-04.html>.

⁶ Reizes-Dzieduszycki J.: *Książki elektroniczne jako przedmiot badań bibliologicznych* W: *W kręgu książki, biblioteki i informacji naukowej*. Pod red. Krystyny Heskowej Kwaśniewicz. Katowice: Wydaw. Uniwersytetu Śląskiego, 2004, s. 119-132.

Tabela 1. Liczba książek zakupionych przez Bibliotekę Główną po wystawie.

Rok	Ilość woluminów
2002 czerwiec	164
2003 czerwiec	240
2004 czerwiec	451

3. Nowoczesne sposoby gromadzenia książek elektronicznych

Na przykładzie dwóch baz zaprezentowane zostaną dwie idee organizowania dostępu do książek elektronicznych:

- **kolekcja nie jest stała**, może się zmieniać w zależności od zgłoszeń użytkowników. Dostęp kupuje się do określonej liczby punktów (nie książek), np. 25 punktów na określony okres czasu, np. jeden rok
- **kolekcja jest stała**, ponieważ kupuje się dostęp do określonej liczby książek, np. 600 na określony okres czasu, np. jeden rok

Organizowanie dostępu do bazy książkowej Safari Tech Books Online. Kolekcja nie jest stała

Serwis Safari oferuje dostęp do ponad 2000 książek z dziedziny informatyki i dziedzin pokrewnych. Książki mają postać elektroniczną i są publikowane przez takich znanych wydawców jak: Microsoft Press, Adobe Press, O'Reilly, Prentice Hall i inni. Baza grupuje książki według 20 kategorii tematycznych, m.in. programowanie, bazy danych, oprogramowania, zarządzanie siecią. Miesięcznie przybywa w całej bazie około 60 nowych tytułów. Zbiory są dostępne na zasadzie rocznej subskrypcji, której koszty zależą od ilości jednoczesnych użytkowników oraz liczby wybranych tytułów. Biblioteki mogą tworzyć zbiór książka po książce, zgodnie z własnymi potrzebami.

Przed podjęciem decyzji o wykupieniu subskrypcji dla Politechniki Wrocławskiej przeprowadzone zostały próbne testy bazy w miesiącach lutym i marcu w 2004 roku. Oprócz Politechniki Wrocławskiej testy takie przeprowadzały także inne polskie uczelnie, m.in. Politechnika Warszawska, Politechnika Krakowska, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Uniwersytet Jagielloński oraz Akademia Podlaska w Siedlcach. W ramach promocji użytkownicy mieli możliwość korzystania z bezpłatnego dostępu do kompletnej kolekcji książek, czyli do ponad 2000 pełnych tekstów dla dziesięciu jednoczesnych użytkowników. W okresie testowym serwis cieszył się ogromnym zainteresowaniem użyt-

kowników, czego dowiodły ich opinie oraz statystyki wykorzystania książek zamieszczonych w bazie.

Popularność serwisu zadecydowała o zakupie prenumeraty dostępu do bazy Safari przez Politechnikę Wrocławską na okres jednego roku od listopada 2004. Na taki zakup zdecydowała się także m.in. Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej, Biblioteka Główna Akademii Podlaskiej oraz Biblioteka Polsko-Japońskiej Wyższej Szkoły Technik Komputerowych w Warszawie (uczelnia niepaństwowa). Istotą subskrypcji jest wykupienie ilości punktów (w przypadku Politechniki Wrocławskiej 25), a nie konkretnej kolekcji. Kolekcja nie jest stała, zmienia się w zależności od wyboru użytkowników.

Użytkownicy decydują o tym, jakie książki mają znaleźć się w bieżącym księgozborze. Każda książka ma przydzieloną ilość punktów od 0,5 do 3, które odzwierciedlają jej wartość rynkową. Zatem łączna wartość wszystkich książek nie może przekraczać 25 punktów. Oznacza to, że w kolekcji jest stale około 20 książek i w zależności od potrzeb mogą się one zmieniać. Czytelnicy przeglądają listy tytułów, okładki, spisy treści i streszczenia wszystkich książek oferowanych przez serwis na stronie WWW Biblioteki Głównej, wybierają książkę, która ich interesuje i przesyłają informację o wybranej przez siebie pozycji do administratora bazy. Administrator, czyli bibliotekarz umieszcza książkę w miarę posiadanych punktów w kolekcji. Każda z książek może być wymieniona na inną po miesiącu, ale nie musi, jeżeli nie życzą sobie tego czytelnicy.

Jednak ludzie nie będą korzystać ze zbiorów książek elektronicznych, jeżeli nie będą wiedzieli o ich istnieniu. Dlatego tak ważna jest odpowiednia dystrybucja informacji o książkach elektronicznych w środowisku akademickim i wszelkie **działania marketingowe** zmierzające do tego, by do każdego użytkownika z taką informacją dotrzeć. W tym celu w Bibliotece Głównej Politechniki Wrocławskiej oprócz umieszczenia informacji o serwisie i odpowiedniego linku na stronie WWW biblioteki podjęto następujące działania marketingowe:

- od połowy stycznia 2005 czytelnicy oprócz list proponowanych tytułów mogą oglądać także ich okładki, spisy treści i streszczenia; przypominać to może wybieranie książek na wystawie lub w księgarni, jest bardziej przyjazne od oglądania list i daje możliwość trafniejszego wyboru wartościowych pozycji. Od marca 2005 dostęp do okładek i spisów treści ponad 2000 książek użytkownicy mogą oglądać także poza siecią akademicką, na przykład pracując na komputerach w swoich domach;
- w połowie lutego 2005 wysłano informację o dostępie do książek elektronicznych drogą e-mailową do doktorantów studiujących na Politechnice Wrocławskiej na wydziałach związanych z tematyką zawartą w serwisie Safari oraz do grupy konsultantów współpracujących z biblioteką.

W wyniku działań marketingowych wymienionych powyżej wzrosła „poczytność” książek zawartych w bazie mierzona ilością wyświetlonych sekcji w książkach [Tab. 2].

Tabela 2. Ilość wyświetlonych sekcji w serwisie Safari.

Miesiąc	Ilość wyświetlonych sekcji
listopad 2004	1310
grudzień 2004	429
styczeń 2005	931
luty 2005	1483
marzec 2005	3201
Razem	7354

Także w ramach działań marketingowych, dla wygody użytkowników, rozważana jest możliwość uruchomienia zdalnego dostępu do książek zakupionych w subskrypcji i umieszczonych aktualnie w całości w kolekcji. Potrzebę zdalnego dostępu do książek elektronicznych widzi także Penny Garrod w artykule o e-książkach w bibliotekach brytyjskich.⁷ Podkreśla on, że celowe wydaje się korzystanie z książek on-line także poza siecią akademicką w sytuacji, gdy wielu studentów mieszka w kwaterach prywatnych i coraz więcej z nich ma swój komputer lub laptop. W Polsce także wielu studentów mieszka poza akademikami, a dostęp do komputerów staje się coraz bardziej powszechny.

Omawiając problem książek zagranicznych nie sposób nie wspomnieć o ich cenie. W przypadku serwisu Safari **cena jednej książki** może się wahać, w zależności od wyboru użytkowników. W miesiącu marcu, po pięciu miesiącach użytkowania bazy, osiągnięto w Bibliotece Głównej Politechniki Wrocławskiej średnią cenę książki elektronicznej równą połowie średniej ceny drukowanych zagranicznych książek zakupionych w 2004 roku, która wynosiła 401 złotych. Cena ta jednak może być jeszcze niższa, bowiem przy maksymalnym wykorzystaniu subskrypcji można w ciągu roku uzyskać dostęp do około 240 pełnych tekstów książek za jedyne 25 punktów i osiągnąć w ten sposób średnią cenę książki około 35 złotych. Wszystko znajduje się w rękach bibliotekarzy i użytkowników.

Celowe wydaje się także tworzenie **konsorcjów bibliotecznych**, które współpracowałyby ze sobą w zakresie negocjowania korzystniejszych warunków współpracy z dostawcami i wydawcami, o ile w przypadku e-książek będzie się to bibliotekom opłacać.

Organizowanie dostępu do bazy książkowej Knovel. Kolekcja jest stała

Baza książkowa Knovel oferuje dostęp do stałej kolekcji książek na określony okres czasu. W bazie tej nie wymienia się książek. Składa się ona z 16 modułów

⁷ Garrod P.: *Książki elektroniczne w bibliotekach brytyjskich: aktualna sytuacja*, „Biuletyn EBIB” [on-line], 2004 nr 7 [dostęp 21 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/58/garrod.php>.

tematycznych, przy czym można zaprenumerować tylko wybrane moduły. Książki zawarte w tej bazie publikowane są przez 30 wiodących wydawców publikacji technicznych, takich jak Elsevier, Wiley, McGraw-Hill i Kluwer. Teksty książek zawartych w serwisie ożywione są interaktywnością. W książkach tych można znaleźć tabele interaktywne, które działają podobnie jak arkusze kalkulacyjne. Także bardzo pomocne dla studentów i pracowników naukowych mogą być interaktywne wykresy i równania.

Biblioteka Główna Politechniki Wrocławskiej rozważa możliwość zakupu dostępu do modułów bazy Knovel. W tym celu planuje się przeprowadzić testy, podobnie jak w przypadku serwisu Safari, a następnie, w zależności od statystyk pokazujących wykorzystanie bazy w okresie testowym oraz opinii użytkowników, podjąć decyzję o zakupie wybranych modułów bądź całej bazy. Obecnie w serwisie *Książki elektroniczne* na stronie domowej biblioteki znajdują się wielotomowe kompendia chemiczne firmy Knovel.

Baza Knovel była prezentowana i testowana w akademickim środowisku krakowskim, między innymi na Politechnice Krakowskiej i Akademii Górniczo-Hutniczej. Po okresie testów Biblioteka Główna Politechniki Krakowskiej jako pierwsza w Polsce zakupiła roczny dostęp do wszystkich modułów serwisu począwszy od stycznia 2005 roku. Testy takie przeprowadzane były także m.in. przez Bibliotekę Główną Politechniki Warszawskiej w miesiącu marcu 2005.

Interesujące jest, że w różnych bibliotekach w Polsce organizowaniem dostępu do książek elektronicznych zajmują się różne jednostki organizacyjne w bibliotekach. Dla przykładu, za bazę Safari w Bibliotece Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie odpowiedzialny jest Oddział Informacji Naukowej a w Bibliotece Głównej Politechniki Wrocławskiej Oddział Gromadzenia Druków Zwartych. Serwis Knovel w Bibliotece Głównej Politechniki Krakowskiej prowadzony jest przez Oddział Czasopism.

Zawartość serwisów stanowią książki w postaci elektronicznej. Biorąc pod uwagę takie kryterium, oddziały, które gromadzą książki w postaci tradycyjnej, drukowanej, powinny także gromadzić (i udostępniać) książki elektroniczne. Z drugiej strony, serwisy książek elektronicznych mogą być traktowane jako bazy danych i wszelkie procedury związane z prenumeratą oraz użytkowaniem tych baz znane są i praktykowane od lat przez inne jednostki w bibliotekach. Obserwuje się, że nowe technologie łamią dotychczasowe struktury biblioteczne, tworzą się podzespoły ludzi z różnych jednostek organizacyjnych, które realizują całkiem nowe zadania.

4. Wnioski

- Wprowadzenie do bibliotek książek elektronicznych i wraz z nimi nowej idei: idei dostępu, wymaga **nowych form współpracy z użytkownikami** i wyrobienia u nich całkiem nowych przyzwyczajeń.

- Zarówno w tradycyjnym, jak i nowoczesnym sposobie gromadzenia istotnym elementem współpracy z użytkownikiem, który czynnie uczestniczy w tym procesie jest **skuteczny marketing**.
- W przypadku zakupu dostępów do książek elektronicznych celowe wydaje się **tworzenie konsorcjów bibliotecznych** po to, by wspólnie negocjować warunki dostępu, między innymi obniżanie kosztów.
- W nowoczesnym sposobie gromadzenia i udostępniania książek elektronicznych **łamane są dotychczasowe struktury biblioteczne**.
- Wydaje się, że w **najbliższej przyszłości biblioteki będą stosować równoległe dwa sposoby gromadzenia książek – tradycyjny i nowoczesny**, ponieważ praktyka pokazuje, że użytkownicy lubią korzystać zarówno z form drukowanych, jak i elektronicznych.
- Pytanie o bibliotekę przyszłości jest także pytaniem o użytkownika, bowiem, pomimo różnych technologii w tradycyjnym oraz nowoczesnym sposobie gromadzenia i związanego z nim udostępniania książek, **celem działalności bibliotek jest zadowolony czytelnik**.

Bibliografia

- [1] Clifford, L.: *The battle to define the future of the book in the digital world* „First Monday” [online]. Volume 6, number 6 (June 2001) [dostęp 21 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: http://firstmonday.org/issues/issue6_6/lynch/index.html
- [2] Rohleder R.: *Udział akademickich bibliotek internetowych w procesie dydaktycznym W: Nowe media w edukacji*. Seminarium. Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 2005

Olga Giwer

Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej
giwer@bg.pw.edu.pl

Prawa Ranganathana

- 1. Książki są po to, by z nich korzystać.*
- 2. Daj każdemu czytelnikowi odpowiednią dla niego książkę.*
- 3. Każda książka ma swojego czytelnika.*
- 4. Oszczędzaj czas czytelnika.*
- 5. Biblioteka jest żywym, rozwijającym się organizmem.*

Selekcja zasobów w bibliotekach akademickich jako element polityki gromadzenia i kształtowania zbiorów

Selection of resources in academic libraries as an element of collecting and shaping policy

Abstrakt

W epoce dynamicznie rozwijającej się nauki i publikowaniu nowych osiągnięć naukowych selekcjonowanie materiałów bibliotecznych staje się koniecznością. Prawidłowo i systematycznie prowadzone prace aktualizacyjne są integralną częścią polityki gromadzenia i kształtowania zbiorów bibliotek. Najważniejsze problemy związane z zagadnieniem to: cele i kryteria typowania dokumentów do wycofania; znalezienie odpowiedzi na pytanie o funkcję archiwizowania realizowaną przez biblioteki systemu informacyjnego wyższej uczelni; bariery psychologiczne bibliotekarzy i pracowników naukowych związane z definitywnym usuwaniem książek z kolekcji; procedury i działania praktyczne; uwarunkowania prawne, podział prac na etapy i właściwa ich organizacja; zagadnienia szeroko rozumianej współpracy; w ramach systemu informacyjnego uczelni, jak i bibliotek w kraju; problematyka selekcji księgozbioru likwidowanych bibliotek instytutowych. W dobie nauczania na odległość tematu selekcji zbiorów nie można uniknąć lub potraktować marginalnie. Doświadczenia zdobyte podczas prac selekcyjnych w Bibliotece Głównej i bibliotekach systemu informacyjnego Politechniki Warszawskiej posłużyły jako materiał ilustrujący omawianą problematykę

In the epoch of dynamically developing research and publishing new scientific achievements it is necessary to select library collections. Updating work, if carried out properly and systematically, constitutes an integral part of collecting and shaping policy followed by libraries. The most important problems connected with this program are: aims and criteria of selecting documents to be withdrawn; finding the answer to the question of archive making functions fulfilled by the information system of

university libraries; psychological barriers, felt by librarians and research workers, connected with the final decision to withdraw the given books from the collection; procedures and practical activities; problems connected with the lack of clearly stated rules in this field; division of work into stages and its proper organization; widely understood cooperation with state libraries (within university information system); and selecting the collection of institute libraries to be rid of. In the era of e-learning the problem of collection selecting cannot be avoided or treated marginally. The experience gained during selection work in the Main Library (as well as in cooperating departments and branch libraries) of Warsaw University of Technology serves as the material illustrating the discussed issues.

Wprowadzenie

Zmieniający się w ostatnich latach model biblioteki akademickiej wymusza aktualizowanie zbiorów. Wprowadzanie zintegrowanych systemów bibliotecznych, organizowanie dla czytelników wolnego dostępu zarówno do księgozbiorów tradycyjnych jak i elektronicznych źródeł informacji jest obecnie jedną z głównych przyczyn przeprowadzania selekcji. Zmiana programów nauczania w szkole wyższej, otwieranie nowych kierunków, powoduje konieczność dostosowywania księgozbioru do potrzeb czytelnika. Pojemność magazynów bibliotecznych i baz danych obliguje do tworzenia miejsc dla nowych publikacji. W epoce dynamicznie rozwijającej się nauki i publikowania nowych osiągnięć naukowych selekcjonowanie materiałów bibliotecznych staje się koniecznością. Prawidłowo i systematycznie prowadzone prace aktualizacyjne są integralną częścią polityki gromadzenia i kształtowania zbiorów bibliotek akademickich.

Publikacje naukowe, zwłaszcza w dziedzinach technicznych, ulegają szybkiej dezaktualizacji. Zagadnienia starzenia się literatury były przedmiotem badań naukowych. Zajmowali się nimi R.E Burton i R.W. Kebler, oraz amerykański naukoznawca i fizyk Derek J. Solla de Princ. R.E Burton i R.W. Kebler sformułowali prawo starzenia się informacji.¹ Podzielili publikacje na 2 grupy, tj. efemeryczne i klasyczne. Do publikacji efemerycznych zaliczono te, których treści ulegają najszybszej dezaktualizacji. Z badań D. Solla de Princa, przeprowadzonych w drugiej połowie lat 60 XX wieku wynika, że rozwój nauki powoduje, iż co 10-15 lat podwaja się liczba publikacji naukowych, co w konsekwencji prowadzi do utraty aktualności starszych wydawnictw.² Większość wydawnictw z dziedzin technicznych zalicza się do efemerycznych (w określeniu Solla de Princa ulotnych) i traci w ciągu 5 lat ok. 49-59% aktualności, po 10 latach 72-76%, po 15 latach już 79-83%.³ W innych dziedzinach, np. w prawie, literaturze

---

¹ Batorowska M., Czubała B.: *Wybrane zagadnienia nauki o informacji i technologii informacyjnej* Kraków: Wydaw. WSP, 1996, s. 22.

² Solla de Prince D.J.: *Mała nauka – wielka nauka* Warszawa: PWN, 1967, s. 14.

³ Tamże, s. 118-120.

publikacje zachowują znacznie dłużej aktualność. Trzeba jednak zaznaczyć, że przytoczone dane odnoszą się do literatury naukowej, publikacje dydaktyczne mają znacznie dłuższą aktualność.

Przechowywanie nieaktualnej i niewykorzystywanej literatury jest niecelowe i kosztowne. Selekcja jest niezbędnym warunkiem racjonalnego kształtowania i zarządzania posiadanym zasobem, przynosi wymierne korzyści zarówno merytoryczne, ekonomiczne, jak i praktyczne.

Zagadnienia prawne

Brak jest jednoznacznych aktów normatywnych, dla procesów selekcyjnych zastosowanie więc mają przepisy regulujące funkcjonowanie bibliotek

1. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku: O Bibliotekach Dziennik Ustaw Nr 85 poz. 539.
2. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 5 listopada 1999 r. (Dziennik Ustaw Nr 93 poz. 1077 w sprawie ewidencji materiałów bibliotecznych).
3. Przepisy wewnętrzne uczelni regulujące tryb postępowania z majątkiem trwałym uczelni oraz majątkiem rejestrowanym w bibliotecznych księgach inwentarzowych.

Cele i kryteria selekcji

Każda z bibliotek ma wypracowaną politykę gromadzenia zgodną z misją i zadaniami statutowymi. Bez systematycznego selekcjonowania zbiorów prawidłowe jej prowadzenie jest niemożliwe. Zaniechanie selekcjonowania jest równie naganne jak zaniechanie gromadzenia. Ma to szczególne znaczenie w przypadku bibliotek uczelnianych, mających za zadanie dostarczanie aktualnej literatury naukowej z uwzględnieniem postępu nauki i prezentacji najnowszych osiągnięć. Selekcja ma na celu osiągnięcie korzyści merytorycznych, ekonomicznych i organizacyjnych.

Cele merytoryczne to aktualizacja posiadanej kolekcji i dostosowywanie jej do potrzeb czytelników.

Cele organizacyjne to zwiększona efektywność zarządzania zbiorami, usuwanie książek zniszczonych, zdekompletowanych i zainfekowanych, uzyskanie przestrzeni dla gromadzonych wydawnictw i czytelników, ułatwione prace związane udostępnianiem i z kontrolą księgozbioru.

Cele ekonomiczne to ograniczenie kosztów przechowywania zbędnej literatury.

W zależności od wytyczonego celu Komisja Selekcyjna może uwzględnić różne kryteria typowania dokumentów do ubytkowania, takie jak:

- 1) niska wartość naukowa i dydaktyczna,
- 2) nieaktualne treści dokumentu,
- 3) brak zainteresowania ze strony czytelników,
- 4) tematyka niezgodna z profilem gromadzenia zbiorów,
- 5) mało znany język dokumentu,
- 6) nadmierna liczba egzemplarzy danego tytułu nieadekwatna do potrzeb biblioteki,
- 7) wydawnictwa zniszczone, zacytane,
- 8) zdekompletowanie dokumentu, uniemożliwiające korzystanie.

O ile kryteria 5-8 są ewidentną przesłanką do usunięcia egzemplarza z kolekcji i nie będą budziły niczyich wątpliwości, to pozostałe nie są już tak oczywiste, i wymagają odpowiedniego uzasadnienia. Szczególnie trudnym przy podejmowaniu decyzji o usunięciu jest **kryterium braku zainteresowania ze strony czytelników**. Jest to najtrudniejsze kryterium zarówno do podjęcia decyzji o wycofaniu książki jak i do uzasadnienia, należy zawsze przeprowadzić wnikliwą analizę wypożyczeń i rozważyć kilka aspektów:

- Czy jeżeli przez ostatnie 20-30 lat nikt nie wypożyczył książki a mamy inne z tej tematyki, to jest nam dalej potrzebna?
- Jeżeli książka figuruje w katalogach, jest widoczna dla czytelnika, a nie jest od lat wypożyczana, to można wnioskować o jej nieprzydatności?
- Kto jest autorem i jaki ma dorobek naukowy, czy jest związany z uczelnią, regionem.
- Jaka jest historia danego dzieła, może są w nim cenne notatki.
- Czy jest dostępna w innych bibliotekach?
- Jaki był nakład?
- Czy chcemy mieć szeroko reprezentowaną literaturę z danej dziedziny, nawet pomimo braku zainteresowania ze strony czytelników.

Przy tym kryterium warto zadać pytanie o **funkcję archiwizowania** realizowaną przez biblioteki uczelniane. Czy powinny i stać je na przechowywanie „martwej”, niewykorzystywanej literatury niepotrzebnej użytkownikom, dla których biblioteka została stworzona. I czy tak naprawdę znajdują się czytelnicy, którzy skorzystają z przechowywanej dziesiątkami lat książki.

Wiele bibliotek akademickich jest wytypowanych przez Ministra Kultury i Sztuki (Rozporządzenie z dnia 24 listopada 1998 r) do tworzenia Narodowego Zasobu Bibliotecznego (NZB). Regulamin NZB wyraźnie określa, co powinno być przechowywane. Nie wszystkie starsze publikacje spełniają kryteria Narodowego Zasobu, nie ma więc prawnego wymogu nakazującego ich przechowywanie.

Podejmując decyzje o ubytkowaniu należy pamiętać, że te same tytuły gromadzi wiele bibliotek zarówno w sieci biblioteczno-informacyjnej uczelni, jak i regionu. Warto sprawdzić, gdzie jeszcze jest dane wydawnictwo i w razie potrzeby skorzystać z wypożyczeń międzybibliotecznych.

W tym aspekcie odczuwa się brak biblioteki centralnej np. w regionie, która byłaby zobligowana do przechowywania egzemplarza archiwalnego przejętego z bibliotek i tym samym zwalniała je z obowiązku przechowywania niepotrzebnych książek. Biblioteka wytypowana do archiwizowania literatury powinna mieć możliwość powiększenia powierzchni magazynowej i środki w budżecie na prace związane z całokształtem zagadnienia (opracowanie, katalogowanie, udostępnianie itp.).

Przechowywanie nieudostępnianej od kilkudziesięciu lat literatury jest po prostu nieekonomiczne i nieuzasadnione. Utrudnia zarządzanie posiadanymi zbiorami, obniża ich jakość. Po wnikliwej analizie warto się zastanowić, czy koszt przechowywania niecieszącej się zainteresowaniem czytelników od lat publikacji jest opłacalny. Jan Wołosz pisze w *Efektywnej bibliotece publicznej w społeczeństwie informacyjnym*, że z obliczeń prowadzonych przez amerykańców wynika, iż roczny koszt przechowywania książki w bibliotece wynosi ok. 30 dolarów⁴ i nawet jeżeli te szacunki w Polsce są mniejsze, to przechowywanie materiałów zbędnych i zdezaktualizowanych jest niecelowe i kosztowne. Jeżeli pozycje nie tworzą NZB lub nie traktujemy ich jako materiału archiwalnego, to może przeznaczyć je do selekcji i zaproponować innej bibliotece

Kolejnymi trudnymi do podjęcia decyzji są **kryteria niskiej wartości naukowej i dydaktycznej oraz nieaktualne treści dokumentu**. Te kryteria są trudne do uzasadnienia, mogą budzić wątpliwości. W tym wypadku warto poprosić o ekspertyzę fachowców dziedzinowych, aby uwiarygodnić słuszność decyzji Komisji o wycofaniu egzemplarza ze zbiorów. Inne niebezpieczeństwo, to różne opinie specjalistów na temat tej samej książki. W przypadkach wątpliwych warto jednak pozostawić książkę w bibliotece i ewentualnie podjąć decyzję przy kolejnej selekcji. Należy jednak pamiętać, że biblioteki uczelniane nie są Biblioteką Narodową i mają inne funkcje. Stworzone są przede wszystkim po to, aby zaspokajać aktualne potrzeby studentów i pracowników, a archiwizowanie zbędnej literatury naukowej nie jest ich podstawowym zadaniem.

Usunięcie egzemplarza z kolekcji jest decyzją nieodwracalną, budzącą u bibliotekarzy **bariery psychologiczne** związane z usuwaniem z zasobu książek, które nie są zniszczone. Jakkolwiek zrozumiałe, to obok pracochłonności procesów selekcyjnych, stanowią najpoważniejszą i najtrudniejszą do przewyciężenia przeszkodę w aktualizowaniu i odnawianiu zbiorów. Świadomość, że w przypadku nietrafnej decyzji trudno książkę, zwłaszcza w przypadku starszych wydań, odzyskać, powoduje, że odkładamy decyzje o selekcji „na później” i przechowujemy następne kilka lub kilkanaście lat wydawnictwo, którym interesuje się jedynie co 5 lub 10 lat Komisja Inwentaryzacyjna. Podjęcie decyzji ubytковania i rozwianie

---

⁴ Wołosz J.: *Efektywna biblioteka publiczna w społeczeństwie informacyjnym* [on-line]. 2002 [dostęp 14 stycznia 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/standardy/wolosz.php>.

wątpliwości może ułatwić poznanie sposobu pozyskania zbędnej literatury. Najczęściej wydawnictwa zbędne, zalegające magazyny to różnego rodzaju dary, legaty, wymuszone przejęcia. Oczywiście jest, że bibliotekarze doskonale wiedzą, co jest potrzebne środowisku, w którym działa biblioteka i znają przydatność czytelniczą określonego wydawnictwa. Nie usuniemy z kolekcji książki cieszącej się zainteresowaniem lub cennej, tak więc najczęściej nasze obawy są nieuzasadnione. Ponadto w epoce ciągle zmieniających się i rozwijających technologii i badań owocujących publikacją nowych osiągnięć, aktualizowania wydań, koniecznym jest usuwanie przestarzałej, zbędnej literatury. Zacytuję tu stwierdzenia Lucjana Bilińskiego,⁵ że *łatwiej jest usunąć z biblioteki bibliotekarza aniżeli książkę*. Uważam, że warto przełamywać bariery psychologiczne i definitywnie rozstać się ze zbędną literaturą. Zwłaszcza, gdy tak wiele mówi się o podnoszeniu jakości usług. Bezużyteczny księgozbiór nie wpłynie na zainteresowanie czytelnika biblioteką.

Organizacja prac i procedury selekcji na przykładzie systemu biblioteczno-informacyjnego Politechniki Warszawskiej

W Bibliotece Głównej i w bibliotekach systemu informacyjnego od 2004 roku zintensyfikowano prace selekcyjne. Organizacja i sposób prowadzenia pracy pozwoliły na osiągnięcie wymiernych rezultatów.

Na początku opracowano w porozumieniu z kierownikami zainteresowanych oddziałów plan pracy i podzielono ją na etapy. Postanowiono również zainteresować selekcją zasobów biblioteki systemu informacyjnego PW. W Oddziale Kontroli i Aktualizacji zbiorów przeprowadzono analizę prac selekcyjnych na przestrzeni ostatnich dziesięciu lat w BG i systemie bibliotecznym Politechniki Warszawskiej, oraz przeprowadzono telefoniczną ankietę wśród bibliotekarzy. Zebrane informacje wykazały, że większość bibliotek prowadzi prace selekcyjne. Najczęściej są to działania prowadzone raz na kilka lat i usuwane są wówczas duże partie książek, które najczęściej nie znajdują zainteresowania w innych bibliotekach. Aby zainteresować bibliotekarzy systemu problematyką selekcji i poprawić przepływ informacji na temat wycofywanych wydawnictw w sieci PW, z inicjatywy Dyrektora BG opracowano *Instrukcję postępowania przy selekcji materiałów bibliecznych*. Kolejnym krokiem zmierzającym do poprawy i intensyfikacji prac selekcyjnych było zorganizowanie spotkania z bibliotekarzami w całości poświęconego tej tematyce. Na spotkaniu omówiono podstawowe problemy takie jak procedury, kryteria, uwarunkowania prawne, tworzenie dokumentacji, przekazywanie wycofanych książek innym bibliotekom, studentom i na makulaturę. Spotka-

⁵ Biliński L.: *Selekcja zbiorów bibliecznych warunkiem ich racjonalnego gromadzenia* „Bibliotekarz” 1995, nr 1, s. 19.

nie przyniosło wymierne rezultaty i liczba selekcjonowanych książek w systemie PW wyraźnie w roku 2004 się zwiększyła.

W Bibliotece Głównej postanowiono w pierwszej kolejności zaktualizować księgozbiór dydaktyczny. Aby ułatwić i przyspieszyć prace, postanowiono wykorzystać do tworzenia wykazów system ALEPHA w tym celu wprowadzono nowy status pozwalający generować z systemu listy wycofywanych książek, a następnie tworzyć odpowiednią dokumentację po przeniesieniu ich do Exela. Ponieważ Biblioteka Główna zobowiązana jest do tworzenia NZB zdefiniowano egzemplarz archiwalny, który będzie zachowany w zbiorach, nawet jeżeli jego treści uległy dezaktualizacji. Pozwoli to na archiwizowanie wydawnictw PW i innych dokumentujących rozwój nauk technicznych.

Podstawowym działaniem było opracowanie w porozumieniu z wszystkimi zainteresowanymi Oddziałami BG procedur selekcyjnych w Bibliotece Głównej PW i określenie obowiązków w tym zakresie każdej z agend. Procedury funkcjonujące w Bibliotece Głównej to:

1. Powołanie decyzją Dyrektora BG Komisji Selekcyjnej. W skład Komisji wchodzi bibliotekarze z doświadczeniem i praktyką.
2. Wytypowanie książek do wycofania, zgodnie z założonymi kryteriami.
3. Sporządzenie wykazu wyselekcjonowanych dokumentów i zmiana statusu egzemplarza w bazie.
4. Sporządzenie dokumentacji ubytkowania zgodnie z obowiązującym Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 5 listopada 1999 roku.
5. Wycofanie (ubytkowanie) spisanych książek z inwentarzy Biblioteki i bazy danych.
6. Pomniejszenie salda Biblioteki o wartość wynikającą z protokołu ubytków.
7. Techniczne przygotowanie księgozbioru do wycofania (skasowanie pieczętek i sygnatur).
8. Przekazanie wycofanych książek innym bibliotekom, studentom lub na makulaturę.

Przystępując do prac selekcyjnych przyjęto, że:

- będzie to proces permanentny, prowadzony etapami;
- zachowujemy w zbiorach dwa najlepiej zachowane egzemplarze tytułu, zwłaszcza wydawnictw PW;
- wykazy wycofywanych książek nie będą zawierać jednorazowo więcej niż 100 pozycji;
- na jednym wykazie nie będziemy łączyć książek wprowadzonych do bazy z książkami pozostającymi poza systemem ALEPH;
- na wykazach nie będą łączone książki zniszczone, zagrzybione, których nie można oferować innym bibliotekom;

- dopuszcza się w dokumentacji wykazy książek sporządzane odręcznie dla wydawnictw niebędących w bazie, aby uniknąć czasochłonnego przepisywania wykazów. Dla tego rodzaju książek opracowano specjalny formularz zgodny z Rozporządzeniem Min. Kultury.

Przyjęte założenia pozwoliły na efektywne łączenie prac selekcyjnych z innymi zadaniami poszczególnych oddziałów i niedezorganizowanie planów pracy. Nie wymagało to także oddelegowania pracowników do prac selekcyjnych. Kolejny etap selekcji rozpoczynano dopiero po wycofaniu z inwentarzy, bazy i magazynów wcześniej spisanych książek. Ponadto etapowanie prac selekcyjnych eliminuje „mechaniczne” wycofywanie, pozwala analizować poszczególne tytuły i minimalizuje błędy nietrafnych decyzji. Wbrew pozorom taki „wolniejszy” sposób prowadzenia selekcji pozwolił na osiągnięcie bardzo dobrych rezultatów i efektywne zagospodarowanie wyselekcjonowanych książek.

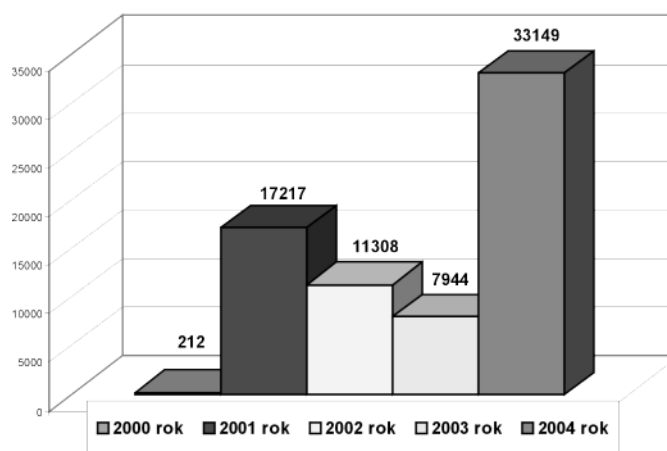
Wycofane książki są:

1. Oferowane innym bibliotekom systemu informacyjnego PW. Listy rozsyłane są drogą e-mailową z podaniem okresu obowiązywania oferty. Okazuje się, że wykazy, które liczą nie więcej niż sto pozycji, łatwiej jest sprawdzić i zamówić potrzebną pozycję. Brak odpowiedzi po miesiącu traktowany jest jako brak zainteresowania.
2. W przypadku braku zainteresowania w sieci PW książki przekazywane są bezpłatnie studentom PW. Biblioteka Główna współpracuje z Samorządem Studentów. Przedstawiciele studentów wybierają książki a następnie rozprawdają je na kiermaszach. Pozostałą literaturę wykładamy w wypożyczalni studenckiej, gdzie często znajduje zainteresowanie, zwłaszcza wśród studentów studiów wieczorowych i zaocznych.
3. Na makulaturę przekazujemy jedynie książki zagrzybione, zdekompletowane i takie, których zdezaktualizowane treści mogłyby wprowadzić w błąd studentów, (zmienione technologie, nieaktualne normy).

Prowadzone przez BG działania selekcyjne i propagowanie ich w ramach sieci przyniosły wyraźny wzrost wydawnictw ubytkowanych w bibliotekach systemu PW. Wzrosło też zainteresowanie bibliotekarzy wycofywanymi książkami. Pomimo że liczby przekazanych w ramach sieci wydawnictw nie są procentowo duże, to jednak wiele leżących w magazynach książek znalazło czytelników w innych bibliotekach. Jako ilustrację można tu podać przykład Biblioteki DS., która wycofała jako niewykorzystywaną od lat tytuł, który w Bibliotece Wydziału Inżynierii Materiałowej miał być przeznaczony do digitalizacji jako jeden z bardziej poszukiwanych. Innym wzorowym przykładem jest selekcja rozpoczęta w 2004 roku w Bibliotece Instytutu Elektrotechniki Teoretycznej i Systemów Pomiarowych. Postanowiono przejrzeć i zaktualizować cały księgozbiór biblioteki. W prace zaangażowali się pracownicy naukowcy, którzy wskazują książki do selekcji. Nad całością czuwa

Dyrektor Instytutu, który zachował sobie prawo ostatecznej decyzji merytorycznej i korygowania decyzji pracowników. Ponadto w trakcie przeglądania księgozbioru typowane są książki, które należy zachować jako archiwalne ze względu na ich wkład w rozwój dyscypliny lub Instytutu. Ponieważ obsada biblioteki jest jednoosobowa, w pracach pomagają studenci Instytutu i skierowani w porozumieniu z Biblioteką Główną praktykanci z Policealnego Studium Informatyki, Archiwistyki i Księgarstwa. Podjęte działania pozwolą na pełną aktualizację księgozbioru. Ponieważ na wykazach podawana jest przy tytułach przyczyna ubytkowania, mogą one służyć jako pomoc przy selekcjach w innych bibliotekach PW. Godnym naśladowania jest pomysł założenia w jednej z bibliotek zeszytu dla pracowników naukowych w który wpisują obok swojego nazwiska propozycje książek do selekcji z podaniem przyczyny ubytkowania.

W roku 2004 wyselekcjonowano łącznie w całym systemie biblioteczno-informacyjnym Politechniki Warszawskiej 33.149 woluminów książek, czyli odnotowano znaczny wzrost w porównaniu z latami ubiegłymi. Na 42 biblioteki tworzące system PW selekcję przeprowadziło w 24. Dla porównania w roku 2000 zrobiły to tylko 2 biblioteki, a w 2003, 9 bibliotek.

Rys. 1. Selekcja księgozbioru w systemie biblioteczno-informacyjnym PW

Osobny zakres prac selekcyjnych stanowią księgozbiory przejęte w latach 1997-2000 przez Bibliotekę Główną z likwidowanych bibliotek instytutowych. Do magazynów BG wprowadzono wówczas 12.954 woluminy. W przypadku tego zasobu selekcja prowadzona jest w pierwszym etapie pod kątem przydatności wydawnictw dla Biblioteki Głównej i Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Brane są także pod uwagę potrzeby przejętych przez Bibliotekę Główną czytelników likwidowanych Bibliotek. Wymaga to dokładnego sprawdzenia typowanych do

wprowadzenia do ewidencji BG pozycji. Z przejętych księgozbiorów w latach 1998-2004 do ewidencji BG wprowadzono łącznie 1223 woluminy, co stanowi niespełna 10% przejętych do magazynów wydawnictw. Reszta to druki zbędne. Jeżeli BG posiada w swoich zbiorach odpowiednią do potrzeb liczbę egzemplarzy lub aktualniejsze wydania, książka trafia na listy wykazów oferowanych innym bibliotekom. W pierwszej kolejności oferujemy książki bibliotekom sieci PW, w przypadku braku zainteresowania bibliotekom nowo otwartych szkół wyższych. W latach 2003-2004 udało się nam przekazać dla potrzeb nowo otwartych szkół o profilu technicznym 1992 woluminy. Pozostałe książki wykładane są w wypożyczalni dla studentów.

Likwidowanie bibliotek wymusza prace selekcyjne, bez względu na to, czy prowadzone są w ramach znoszonej biblioteki, czy już po przejściu do magazynów BG. Z danych zgromadzonych w Oddziale Kontroli i Aktualizacji Zbiorów wynika, że zainteresowanie innych bibliotek znajduje ok. 25% likwidowanych zbiorów i są to przeważnie wydawnictwa najnowsze. Reszta najczęściej przekazywana jest do bezpłatnego rozdawnictwa dla studentów.

Wnioski

Selekcja księgozbioru w bibliotece akademickiej jest procesem składającym się z wielu działań realizowanych przez poszczególne agendy. Jest pracochłonna i wymaga dużej wiedzy merytorycznej i zawodowej.

Doświadczenia Biblioteki Głównej pokazują że efektywne jest:

- Dokładne opracowanie procedur selekcyjnych i określenie zakresu prac poszczególnych oddziałów biblioteki.
- Ustalenie kryteriów selekcji odpowiednich dla poszczególnych grup dokumentów bibliotecznych.
- Zaangażowanie Biblioteki Głównej i przyjęcie roli koordynatora. Ważne jest to zwłaszcza w bibliotekach tworzących NZB, rzetelna analiza wykazów prowadzona w Oddziale Gromadzenia pozwala minimalizować ryzyko usunięcia pozycji cennej lub poszukiwanej przez inną bibliotekę. Dodatkową ochroną przed nietrafną decyzją selekcyjną jest wprowadzenie w Bibliotece Głównej statusu egzemplarza archiwalnego, który nie jest poddawany selekcji nawet w przypadku zniszczenia.
- Przygotowanie planów prac selekcyjnych i podział ich na etapy.
- Lepsze merytorycznie wyniki przynosi permanentne aktualizowanie zbiorów, aniżeli duże akcje usuwające jednorazowo w krótkim czasie znaczną część księgozbiorów. Łatwo wówczas o popełnienie błędu.

- Korzystnym jest wyodrębnienie na osobnych listach książek zniszczonych, zdekompletowanych, nieaktualnych, aby nie oferować ich innym bibliotekom, a tym samym skrócić procedury ubytковania.
- Szeroko rozumiana współpraca w ramach uczelni i poza nią w zakresie przekazywania ubytковanych książek. Wiele trafia do innych bibliotek, gdzie służy użytkownikom, a tylko zniszczone i zagrzybione są przekazywane na makulaturę. Inne znajdują miejsce w domowych księgozbiorach studentów i pracowników. Do wielu ubytковanych książek wykładanych w wypożyczalniach czytelnicy mają stosunek sentymentalny, (uczyli się z nich, napisał je ktoś im znany, itp.). Studenci traktują je jako uzupełnienie obowiązującej lektury, wzbogacającej domowy księgozbiór. Tym sposobem realizujemy jedno z praw Ranganathana i niewykorzystywana od kilkudziesięciu lat książka znajduje swojego czytelnika

Nie sposób przecenić znaczenia prac związanych z usuwaniem z zasobów zbędnej, niepotrzebnej w bibliotece literatury. Obecnie pojawia się także problem, który należy zasygnalizować, a jest nim ubytковanie dokumentów elektronicznych, ulegających jeszcze szybszej dezaktualizacji. Wiele nośników jest niewykorzystywanych z powodu zmian technologicznych w narzędziach, jakimi posługuje się zarówno biblioteka, jak i czytelnik.

Aktualizacją zasobów bibliotek akademickich ma szczególne znaczenia w tych, które gromadzą literaturę z dziedzin najszybciej się zmieniających i rozwijających. Zaniechanie tego elementu polityki gromadzenia prowadzi nieuchronnie do obniżenia jakości posiadanych zasobów, ich starzenia się, a w konsekwencji braku zainteresowania czytelników biblioteką. W przeładowanych magazynach trudno jest zarówno o prawidłowe zarządzanie jak i ochronę zwłaszcza przed grzybem i wilgocią, wydłużony jest czas obsługi czytelnika. Nie sposób mówić o nowoczesnej bibliotece akademickiej, spełniającej funkcje dla jakich została stworzona, jeżeli część jej księgozbioru jest nieaktualna i niepotrzebna użytkownikowi. Odwołajmy się do prawa Ranganathana: **książki są po to, aby z nich korzystać**

Bibliografia

- [1] Bandurski R.: *W sprawie gospodarki dubletami i drukami zbędnymi* „Bibliotekarz” 2000, nr 7/8, s. 28-31
- [2] Batorowska H., Czubała B.: *Wybrane zagadnienia nauki o informacji i technologii informacyjnej* Kraków: Wydaw. Nauk. WSP, 1996
- [3] Biliński L.: *Selekcja zbiorów bibliotecznych warunkiem ich racjonalnego gromadzenia* „Bibliotekarz” 1995, nr 1, s. 18-24
- [4] Biliński L.: *Selekcja materiałów bibliotecznych* Warszawa: Wydaw. SBP, 2004
- [5] Dunin J.: *W sprawie aktualnych problemów gromadzenia bibliotecznego* „Przegląd Biblioteczny” 1998, nr 1, s. 15-23

-
- [6] Jagielska M.: *Gospodarka dubletami i drukami zbędnymi w bibliotekach akademickich w Polsce w kontekście przygotowywanej specjalizacji materiałów bibliotecznych w bibliotekach naukowych* „Roczniki Biblioteczne”. R.30 1986, z 1-2 s. 151-177
- [7] Price de Solla D.J.: *Mała nauka wielka nauka* Warszawa: PWN, 1967
- [8] Stefańczyk E.: *Problemy przechowywania zbiorów w bibliotekach akademickich i naukowych we Francji* „Bibliotekarz” 2001, nr 11 s. 7-10
- [9] Warząchowska B.: *Selekcja zasobów i gospodarka drukami zbędnymi w BG UŚI* „Bibliotekarz” 1999, nr 6, s. 9-12
- [10] Wojciechowski J. : *Z problemów organizacji zasobów bibliotecznych* „Przegląd Biblioteczny” 1998, nr 1, s. 5-14
- [11] Wołosz J.: *Efektywna biblioteka publiczna w społeczeństwie informacyjnym* [on-line]. 2002 [dostęp 14 stycznia 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/standardy/wolosz.php>
- [12] Żmigrodzki Z.: *Obyś zbiory gromadził: dylematy czasu obecnego* „Przegląd Biblioteczny” 1998, nr 1, s. 31-37
- [13] Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 roku O Bibliotekach (Dziennik Ustaw Nr 85 poz. 539)
- [14] Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 5 listopada 1999 r. w sprawie ewidencji materiałów bibliotecznych (Dziennik Ustaw Nr 93 poz. 1077)

Małgorzata Dudziak-Kowalska

Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie
Biblioteka Główna
e-mail: kowalska@bg.agh.edu.pl

Współpraca bibliotek akademickich w zakresie opracowania rzeczowego zbiorów zwartych w ramach katalogu centralnego NUKAT

Collaboration between academic libraries in the field of subject cataloguing within the central catalogue NUKAT

Abstrakt

Przedstawiono wkład bibliotek akademickich w dzieło powstania i rozwoju języka haseł przedmiotowych (jhp) KABA. Poruszono kwestię współpracy bibliotek w zakresie opracowania rzeczowego zbiorów zwartych w jhp KABA w ramach katalogu centralnego NUKAT. Omówiono doświadczenia Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie w odniesieniu do kooperacyjnej metody opracowania rzeczowego zbiorów zwartych w katalogu centralnym NUKAT (analiza statystyczna).

Contribution of libraries to creation and development of the KABA language has been presented. The problem of collaboration between academic libraries in the field of subject cataloguing by means of the KABA language within the central catalogue NUKAT has been touched upon. Experience concerning the collaborative method of subject cataloguing in the central catalogue NUKAT gained by the Main Library of the Academy of Mining and Metallurgy in Cracow has been discussed (statistical analysis).

1. Wprowadzenie

Współczesny obraz bibliotek akademickich, to efekt generalnych decyzji lat 90-tych ubiegłego wieku. To wówczas zapadły podstawowe rozstrzygnięcia co do kierunku automatyzacji, informatyzacji, szkolenia kadr a także rozwoju współpracy międzybibliotecznej.

Realizacja tych reform okazała się bardzo trudna, bowiem wdrażanie nowych rozwiązań wymagało podejścia innowacyjnego, którego nie można było sprowadzić tylko do przedsięwzięć administracyjnych. Nie wystarczyło bibliotekarzy zobowiązać i poinstruować, lecz należało ich przekonać do zmian treści i metod pracy.

W obecnych warunkach rozwoju bibliotek akademickich truizmem byłoby stwierdzenie potrzeby współpracy między nimi. Zakładając stałą możliwość podnoszenia jej efektywności, warto wskazać i na te aspekty, które dotyczą współpracy w dziedzinie opracowania rzeczowego. Współpraca ta przebiega równolegle w dwóch ząbających się obszarach. Pierwszy obszar to zagadnienia związane z tworzeniem narzędzi opracowania, a więc języka haseł przedmiotowych (jhp) KABA oraz jego słownika. Drugi obszar obejmuje natomiast wykorzystanie jhp KABA w opracowaniu przedmiotowym dokumentów w ramach katalogu centralnego NUKAT. Są to, jak się wydaje dobre i sprawdzone formy współpracy, które jednak nie powstały od razu, ale zostały wypracowane w trakcie wieloletnich kontaktów.

2. Współpraca w zakresie tworzenia języka haseł przedmiotowych (jhp) KABA

Celem tej części referatu nie jest szczegółowy opis sposobu tworzenia, znaczenia i funkcjonowania jhp KABA. Te tematy mają już bogatą literaturę przedmiotu. Wydaje się jednak, że warto przedstawić, choćby skrótowo, wkład bibliotek akademickich w dzieło powstania i rozwoju jhp KABA.

Zastosowanie zintegrowanych systemów bibliotecznych w bibliotekach akademickich spowodowało, iż pilnym zadaniem stała się budowa obiektywnego języka informacyjno-wyszukiwawczego zrozumiałego zarówno dla katalogujących, jak i dla odbiorców. Nie istniał bowiem gotowy język opisu rzeczowego dokumentów, który można by było wykorzystać w katalogach zautomatyzowanych.

W 1991 roku w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie (BUW) opracowano instrukcję tworzenia kartotek haseł wzorcowych. W ten sposób jedno z podstawowych zaleceń IFLA z 1984 roku *Guidelines for Authority and Reference Entries* (GARE) dotyczące struktury oraz zawartości pozycji w kartotece haseł wzorcowych znalazło urzeczywistnienie również w polskich bibliotekach.¹ W tym sa-

---

¹ Gruchała I., Sanetra K.: *Zagadnienia ujednoczenia danych w katalogach zautomatyzowanych na podstawie doświadczeń bibliotek wykorzystujących oprogramowanie VTLIS: problemy – doświadczenia – perspektywy*. W: *Materiały na Międzynarodową konferencję nt.: Współpraca bibliotek naukowych w zakresie automatyzacji* Kraków, 16-19.11.1998 [Red. tomu M. Burchard, M. Lenartowicz] Warszawa: Wydaw. SBP, 1998, s. 56.

mym bowiem roku rozpoczęto w BUW-ie prace nad jhp KABA (**K**atalog **A**utoma-**t**yczny **B**ibliotek **A**kademickich), którego słownictwo miało być prezentowane właśnie w formie kartoteki haseł wzorcowych. Pod koniec 1992 roku do zespołu tworzącego język dołączyła Biblioteka Jagiellońska i Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego, a na początku 1993 Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie². Z czasem do tego grona dołączały kolejne biblioteki. Obecnie język KABA współtworzy 20 bibliotek akademickich³ użytkujących 3 zintegrowane systemy biblioteczne (Aleph, Horizon, Virtua).

Założono na wstępie, że jhp KABA będzie wspólnym uniwersalnym językiem informacyjno-wyszukiwawczym o zakresie semantycznym wyznaczonym przez tematykę zbiorów współpracujących bibliotek.

Bezpośrednim wzorcem tworzenia słownictwa oraz ustalania reguł metodycznych i gramatycznych stał się język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej w Paryżu – język RAMEAU (Répertoire d’Autorité Matière, Encyclopédique et Unifié).⁴ Strukturę RAMEAU wzorowano na słowniku haseł przedmiotowych Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie – LCSH (Library of Congress Subject Headings).⁵ Jhp KABA jest zatem językiem kompatybilnym z dwoma najbardziej znaczącymi na świecie językami haseł przedmiotowych: językiem RAMEAU oraz językiem LCSH.

Słownictwo jhp KABA, jak już wcześniej wspomniano, prezentowane jest w formie kartoteki wzorcowej, spójnej z kartotekami haseł wzorcowych opisu bibliograficznego, od 1994 roku udostępnianej w sieci Internet. Kartoteka wzorcowa KABA od początku stanowiła integralną część Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW) i wraz z nią w 2002 roku została włączona do katalogu centralnego NUKAT. Warto tym miejscu dodać, że jhp KABA jest jak dotąd jedynym językiem opracowania przedmiotowego w tymże katalogu.⁶

Tworzenie języka od podstaw było nie lada wyzwaniem, okazało się również przedsięwzięciem trudnym i czasochłonnym. Wprawdzie za ostateczną redakcję merytoryczną haseł, ich wartość intelektualną, równomierny rozwój leksyki oraz koordynację wszelkich z tym związanych prac odpowiada Ośrodek Języka i Kartoteki Wzorcowej KABA (Ośrodek KABA), jednak propozycje nowych haseł opracowują bibliotekarze na co dzień katalogujący przedmiotowo w poszczególnych bibliotekach. Zespół autorów haseł liczy w chwili obecnej 102 osoby⁷. Najwięk-

² Kruszyńska K.: *Z doświadczeń bibliotek współtworzących język haseł przedmiotowych KABA* Tamże, s.77.

³ Por. <http://www.nukat.edu.pl>.

⁴ *Autorités RAMEAU* [on-line]. 2001 [dostęp 10 marca 2005] <http://rameau.bnf.fr>.

⁵ *Library of Congress Authorities* [on-line]. 2002 [dostęp 10 marca 2005] <http://authorities.loc.gov>.

⁶ Burchard M.: *Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT i jego języki informacyjno-wyszukiwawcze* „Poradnik Bibliotekarza” 2003, nr 10, s. 5.

⁷ Stan na dzień 1.01.2005 roku.

szy udział w opracowywaniu słownictwa języka KABA (82%) mają biblioteki uniwersyteckie, szczególnie te uczestniczące od początku w jego tworzeniu.⁸

Zdalne tworzenie wspólnej kartoteki wzorcowej KABA przez tak liczny zespół autorski wymaga od wszystkich sprawnej organizacji pracy, dyscypliny, poczucia odpowiedzialności, nowatorstwa, samodzielności oraz konsekwentnego przestrzegania przyjętych ustaleń.

Na przestrzeni lat język przechodził liczne przeobrażenia spowodowane między innymi zmianami w bazie źródłowej RAMEAU, rozwojem metodyki, zmianą formatów itp. We wszystkich tych modyfikacjach aktywnie uczestniczą wszystkie współpracujące biblioteki.

Podkreślić należy, iż dynamiczny rozwój leksyki, to nie tylko efekt dobrze zorganizowanej pracy twórców haseł, ale także rezultat wieloletnich, wspólnych działań Ośrodka KABA z powstałym w 1993 roku Międzyuczelnianym Zespołem Walidacyjnym.⁹ Obecnie w skład Zespołu wchodzi 10 przedstawicieli bibliotek współpracujących¹⁰ oraz przedstawiciele Centrum NUKAT (Ośrodka Języka i Kartoteki Wzorcowej KABA i Ośrodka Kontroli Haseł Przedmiotowych Rozwiniętych). Zespół pełni funkcję doradczą w zakresie prac metodycznych dotyczących jhp KABA, uczestniczy w walidacji najtrudniejszych haseł wzorcowych, a także podejmuje decyzje mające na celu doskonalenie metod i procedur opracowania rzeczowego. Sesje robocze Zespołu Walidacyjnego w ostatnich latach odbywają się dwa razy do roku. W celu usprawnienia wymiany informacji oraz zacieśnienia współpracy między bibliotekami tworzącymi język lub chcącymi go jedynie wykorzystywać, przewidywane jest powstanie w 2005 roku odrębnej listy dyskusyjnej. Miejmy nadzieję, że będzie ona szeroko wykorzystywanym, wygodnym narzędziem do rozstrzygania ważnych kwestii merytorycznych i metodycznych.

Ażeby przyjęty model organizacji pracy nad leksyką i współpracą w procesie katalogowania przedmiotowego mógł spełnić oczekiwania, niezbędne jest permanentne kształcenie współtwórców języka i khw KABA oraz jego użytkowników.

---

⁸ Stanis A.: *Dziesięciolecie kartoteki haseł wzorcowych języka KABA* „Bibliotekarz” 2003, nr 11, s. 14.

⁹ Głowacka T.: *Walidacja haseł do kartoteki wzorcowej języka haseł przedmiotowych* „Przegląd Biblioteczny” 1995, nr 2, s. 165-170.

¹⁰ Międzyuczelniany Zespół Walidacyjny: Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Uniwersytecka KUL w Lublinie, Biblioteka Główna Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, Biblioteka UMCS w Lublinie, Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, Biblioteka Główna Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie, Biblioteka Główna Akademii Rolniczej w Lublinie, Biblioteka Główna Politechniki Lubelskiej.

Wieloletnią i bardzo dobrą tradycją środowiska skupionego wokół jhp KABA są ogólnopolskie konferencje problemowe, którym często towarzyszą różnego rodzaju konsultacje, warsztaty i szkolenia. Ośrodek KABA wraz z bibliotekami o największym doświadczeniu w zakresie tworzenia i wykorzystania jhp KABA organizuje również staże dla początkujących i zaawansowanych użytkowników języka. Do efektywnych form kształcenia zaliczyć należy systematyczne spotkania robocze pracowników opracowania rzeczowego na terenie lokalnych środowisk (np. środowiska lubelskiego). Spotkania te w istotny sposób przyczyniają się zarówno do popularyzacji, jak i doskonalenia wiedzy o języku, co w konsekwencji umożliwia jakościowe podejście do zadań związanych z katalogowaniem przedmiotowym.

Na uwagę zasługują również wspólna działalność wydawnicza, na którą składają się publikacje w czasopismach fachowych, monografiach (np. publikacje w serii *Formaty, Kartoteki – FOKA*) oraz materiałach konferencyjnych. W 2002 roku rozpoczęły się prace nad podręcznikiem, który byłby wykładnią zasad katalogowania przedmiotowego w jhp KABA. Rok później ukazała się część pierwsza tej od dawna oczekiwanej publikacji autorstwa Teresy Głowackiej.¹¹ Następne części (zaplanowano 20 zeszytów) dotyczyć będą szczegółowych zasad katalogowania dokumentów różnych typów oraz dokumentów z wybranych dziedzin. Ich autorami są zarówno twórcy jhp KABA, jak i praktycy na co dzień katalogujący przedmiotowo w tym języku.

Te różnorodne formy wspólnych działań okazują się nader owocne między innymi dlatego, iż:

- gwarantują wymianę doświadczeń,
- eliminują powielanie błędów oraz podejmowanie nietrafnych decyzji,
- mobilizują do terminowej realizacji zaplanowanych prac,
- rozpowszechniają dobre i skuteczne metody pracy,
- pozwalają efektywnie operować informacją,
- integrują środowisko tak, aby umacniało się poczucie jedności celów, współzależności i tożsamości,
- stwarzają możliwość doskonalenia zawodowego,
- przełamują liczne stereotypy i wzajemne uprzedzenia.

Jhp KABA dysponując uniwersalną leksyką, w pełni przystosowaną do katalogowania przedmiotowego wyszczególniającego, wzbudza duże zainteresowanie środowiska bibliotekarskiego, w szczególności bibliotek akademickich. Znajduje to wyraz we wciąż rosnącym gronie jego twórców i użytkowników.

---

¹¹ Głowacka T.: *Analiza dokumentu i jego opis przedmiotowy* Warszawa: Wydaw. SPB, 2003.

3. Współpraca w zakresie opracowania rzeczowego druków zwartych w jhp KABA w ramach NUKAT

Biblioteki naukowe, głównie akademickie nie poprzestały na automatyzacji opracowania formalnego i rzeczowego w katalogach lokalnych. Kolejnym etapem stała się integracja środowiska wokół idei utworzenia katalogu centralnego oraz przyjęcia kooperacyjnych metod katalogowania. Łączyło się to z koniecznością odejścia od tradycyjnych metod katalogowania na użytek własnej biblioteki. Szybko zostały dostrzeżone ogromne, wzajemne korzyści, jakie mogą przynieść tego rodzaju działania, tym bardziej, że zbiory polskich bibliotek, zwłaszcza w zakresie wydawnictw krajowych, w znacznym stopniu pokrywają się (aż 16 bibliotek otrzymuje egzemplarz obowiązkowy). Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT stanowi kontynuację współpracy bibliotek akademickich w zakresie budowania kartoteki haseł wzorcowych. Prace koncepcyjne nad katalogiem scentralizowanym rozpoczęły się w styczniu 1998 roku, natomiast uruchomiony został on w połowie 2002.¹²

Ogólny nadzór nad realizacją projektu katalogu centralnego, a obecnie nad realizacją przedsięwzięcia sprawuje Zespół Koordynacyjny NUKAT, składający się z przedstawicieli bibliotek uczestniczących we współpracy oraz – z głosem doradczym – bibliotek przygotowujących się do udziału w przedsięwzięciu. Zespół dokonuje okresowo oceny realizacji przedsięwzięcia oraz uchwała zasadnicze zmiany w trybie jego realizacji.

Podstawowym celem NUKAT-u jest dostarczenie użytkownikom szybkiej, łatwo dostępnej (poprzez Internet) wszechstronnej informacji o zasobach polskich bibliotek naukowych oraz ułatwienie dostępu do nich.

Współkatalogowanie w NUKAT pozwala na jednokrotne opracowanie danej pozycji, której opis bibliograficzny po pojawieniu się w bazie katalogu centralnego może być wielokrotnie kopiowany do baz lokalnych przez współpracujące biblioteki. Taka metoda pracy stwarza możliwość racjonalizacji katalogowania zbiorów, likwidacji dublowania pracy oraz tworzenia w skali kraju systemu spójnych, poddających się automatycznej modyfikacji danych. Bezpośrednią, wymierną korzyścią odczuwaną przez większość bibliotek współtworzących katalog centralny jest przyspieszenie opracowania zbiorów nowych oraz usprawnienie retrokonwersji katalogów. Jest rzeczą oczywistą, że kolejne, dołączające się do NUKAT biblioteki odnoszą proporcjonalnie znacznie większe korzyści w stosunku do swojego wkładu pracy niż biblioteki, które od początku uczestniczyły w jego tworzeniu.

---

¹² Burchard M.: *Katalog Centralny NUKAT – system wymiany danych w procesie opracowania zbiorów polskich bibliotek* „Biuletyn EBIB” [on-line] 2003, nr 9(49) [dostęp 10 marca 2005] <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/49/burchard.php>.

NUKAT obejmuje rekordy bibliograficzne dla wydawnictw zwartych (wprowadzanych od lipca 2002 roku) oraz wydawnictw ciągłych (od 1994 roku) obsługiwane przez CKHW.

CKHW zawiera:

1. rekordy haseł wzorcowych formalnych (nazw osobowych, nazw instytucji i organizacji, imprez, tytułów dzieł anonimowych, tytułów klasycznych utworów literackich, tytułów ujednoczonych serii);
2. rekordy haseł przedmiotowych (jhp KABA oraz rozwiniętych haseł przedmiotowych).

W ustaleniach wstępnych przyjęto, że w NUKAT charakterystyka rzeczowa (zarówno druków zwartych, jak i czasopism) będzie sformułowana w jhp KABA.¹³ Jednym z podstawowych warunków pomyślnego rozpoczęcia pracy w zakresie katalogowania przedmiotowego było uzgodnienie wspólnych procedur i zasad postępowania. W przypadku książek ustalono, że hasła przedmiotowe do rekordu bibliograficznego mogą wprowadzać także biblioteki, które nie sporządzały jej opisu bibliograficznego. Jest to niewątpliwie słuszny postulat, ponieważ uwzględnia różnorodny sposób organizacji opracowania zbiorów w poszczególnych bibliotekach. W większości z nich opracowanie formalne wyprzedza opracowanie rzeczowe. Charakterystyka rzeczowa w jhp KABA wprowadzona do rekordu bibliograficznego w bazie NUKAT jest automatycznie przesyłana do wszystkich katalogów lokalnych, które posiadają taki rekord.

Jhp KABA, dysponując leksyką w pełni dostosowaną do katalogowania wyszczególniającego, daje możliwość wyrażenia w hasłach przedmiotowych niemal wszystkich tematów analizowanego dokumentu, jego ujęć oraz form: wydawniczej lub piśmienniczej. W praktyce katalogowania przedmiotowego cecha kompatybilności jhp KABA z językiem RAMEAU i LCSH okazała się bardzo przydatna, ponieważ umożliwiła przejmowanie charakterystyk wyszukiwawczych także z baz zagranicznych, np. Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie, Biblioteki Narodowej Francji, czy Biblioteki Brytyjskiej w Londynie.

Staranne opracowanie rzeczowe jednej książki zabiera sporo czasu, niejednokrotnie dłużej niż sporządzenie jej opisu bibliograficznego. Jeśli jednak wartość merytoryczna i formalna charakterystyki rzeczowej będzie odpowiednia, można przyjąć założenie, że pozycja w katalogu centralnym będzie opracowywana tylko raz. Jednak jak słusznie zauważa Adam Stopa, *istnieje wiele książek na tyle wielowątkowych i niejednoznacznych, że ich analiza wręcz musi wypaść niejednakowo, inaczej za każdym razem oraz istnieje wiele pozycji, które zostały napisane w tak mało rzeczowy i niejasny sposób, że sformułowanie ich charakterystyki wyszuki-*

¹³ W NUKAT będzie stosowany również język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (jhp BN) po jej przystąpieniu do katalogu centralnego oraz na użytek bibliotek medycznych polska wersja języka MeSH (Medical Subject Headings).

wawczej nastrecza mnóstwo kłopotów.¹⁴ Aby o jakości katalogu centralnego NUKAT nie decydowała tylko jakość rekordów bibliograficznych, hasła przedmiotowe wprowadzone do rekordu muszą być głęboko przemyślane i sprawdzone. Nie do przyjęcia są praktyki katalogowania przedmiotowego pod kątem potrzeb i zwyczajów *własnej biblioteki i jej użytkowników* oraz tendencja do upraszczania i redukowania danych. Aktualnie mamy jednak do czynienia z dużym zróżnicowaniem jakości opracowania rzeczowego w katalogu centralnym NUKAT. W wielu wypadkach widać jak cały skomplikowany proces analizy przedmiotowej dokumentu nie został dopracowany. A przecież, jak wielokrotnie wskazywała Jadwiga Woźniak, *jakość opracowania rzeczowego, obok jakości samego języka informacyjno-wyszukiwawczego i cech ergonomiczno-użytkowych systemu, takich jak na przykład jakość interfejsu, jest jednym z czynników w największym stopniu decydującym o zadowoleniu klientów – użytkowników katalogów bibliotecznych, baz danych i innych produktów informacyjnych*.¹⁵

Reasumując można stwierdzić, że współpraca bibliotek z zakresie opracowania rzeczowego w katalogu centralnym NUKAT ma niewątpliwie dwukierunkowe reperkusje.

Za efekty pozytywne można uznać:

- przyspieszenie we wszystkich współpracujących bibliotekach bieżącego katalogowania przedmiotowego,
- możliwość wykorzystania oraz kopiowania do katalogów lokalnych wszystkich potrzebnych rekordów haseł wzorcowych oraz rozwiniętych haseł przedmiotowych, niezależnie od tego, która z bibliotek je utworzyła,
- zapewnienie jednolitości oraz spójności danych w katalogach lokalnych,
- szybsze nadrabianie ewentualnych zaległości w opracowaniu rzeczowym bieżących nabytków,
- zapoczątkowanie współpracy w zakresie opracowania rzeczowego w odniesieniu do retrospektywnej konwersji katalogów,
- zapoczątkowanie dzięki unifikacji danych jednolitej polityki informacyjnej, obejmującej biblioteki różnych typów oraz stosujące różne zintegrowane systemy biblioteczne,
- eliminację dublowania się prac, przez co kooperacyjna metoda katalogowania przedmiotowego jest w pełni uzasadniona organizacyjnie i ekonomicznie.

Wśród niedostatków wymienić należy:

- słabą umiejętność posługiwania się jhp KABA,
- zauważalny pośpiech w procesie analizy tekstu, prowadzący do upraszczania i niedopracowania opisów przedmiotowych,

¹⁴ Stopa A.: *O możliwości uzupełnień języka haseł przedmiotowych* „Bibliotekarz” 2004, nr 6, s. 11-16.

¹⁵ Woźniak J.: *Jakość w opracowaniu rzeczowym zbiorów bibliotecznych* „Biuletyn EBIB” [on-line]. 2002, nr 2(31) [dostęp 10 marca 2005] <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/31/wozniak.php>

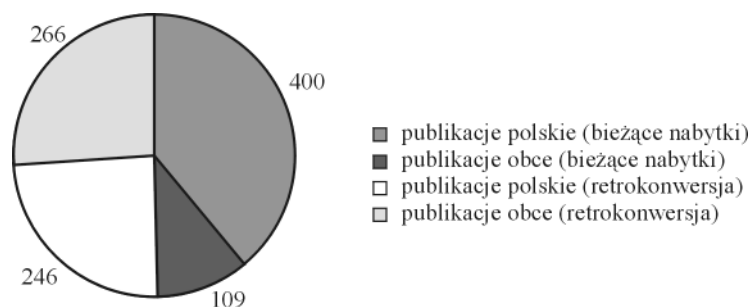
- tendencję do nieuzasadnionego uogólniania charakterystyk wyszukiwawczych dokumentów (tematy klasowe zamiast wyszczególniających), czego konsekwencją może być znaczne obniżenie wartości informacyjnej katalogu,
- widoczne niekonsekwencje, a nawet ewidentne błędy w budowie haseł przedmiotowych rozwiniętych,
- nietrafne charakterystyki przedmiotowe, powodujące konieczność modyfikacji (zamiast przyspieszenia i usprawnienia, opóźniają proces opracowania rzeczowego).

4. Doświadczenia Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w zakresie kooperacyjnej metody opracowania rzeczowego zbiorów zwartych w jhp KABA w ramach NUKAT

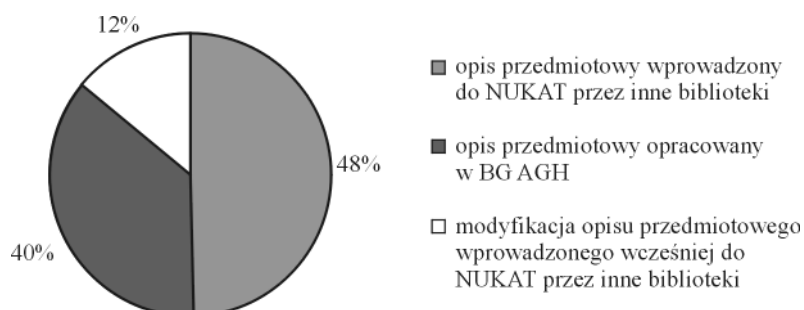
Jak metoda współkatalogowania w odniesieniu do opracowania rzeczowego sprawdza się w praktyce? Spróbujmy syntetycznie ocenić, jakie korzyści dla Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (BG AGH) wynikają z praktyki katalogowania kooperacyjnego w katalogu centralnym NUKAT.

BG AGH jest biblioteką techniczną o określonym tematycznie zakresie zbiorów oraz niekorzystającą z przywileju egzemplarza obowiązkowego. Tego rodzaju biblioteki odnoszą stosunkowo mniejsze korzyści ze współkatalogowania niż biblioteki o uniwersalnym profilu zbiorów. Warto zauważyć, że spośród 49 bibliotek współpracujących z NUKAT, zaledwie 8 to biblioteki uczelni technicznych.

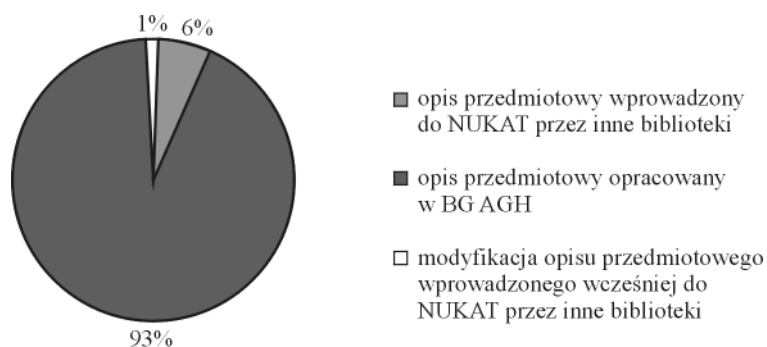
Przed okres kilku miesięcy śledzono opracowanie rzeczowe książek napływających do Oddziału Opracowania Rzeczowego BG AGH. W toku badania poddano analizie bieżące nabytki publikacji polskich i obcych oraz pozycje polskie i obce pochodzące z retrokonwersji katalogu, w sumie 1021 książek.

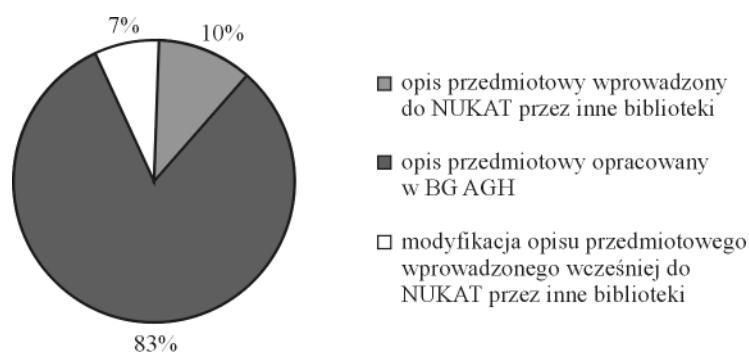
Wykres 1. Struktura analizowanego księgozbioru.

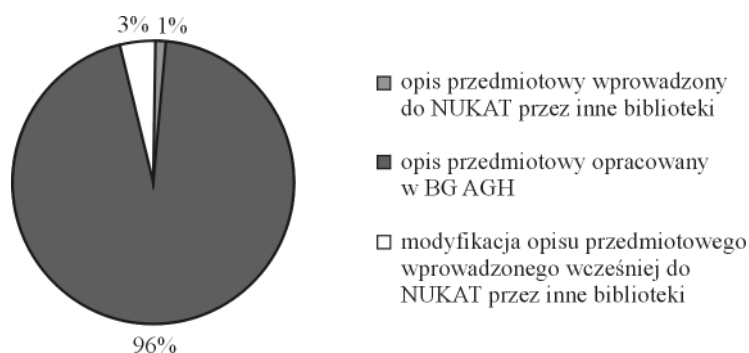
Wykres 2. Opracowanie rzeczowe publikacji polskich (bieżące nabytki).

Wykres 3. Opracowanie rzeczowe publikacji polskich pochodzących ze retrokonwersji katalogu.

Wykres 4. Opracowanie rzeczowe publikacji obcych (bieżące nabytki).

Wykres 5. Opracowanie rzeczowe publikacji obcych pochodzących z retrokonwersji katalogu.

Do powyższej analizy należy dodać kilka koniecznych słów komentarza. Zwróćmy uwagę, że w przypadku nowych nabytków publikacji polskich 60% posiadało *gotową charakterystykę przedmiotową* opracowaną przez inne biblioteki. Jest to wysoki procent i w tej sytuacji możemy mówić o znacznej korzyści dla BG AGH wynikającej ze współkatalogowania w katalogu centralnym NUKAT.

Zupełnie inaczej wygląda sytuacja w przypadku wydawnictw polskich pochodzących z retrokonwersji katalogu. Aż dla 93% tych książek opis przedmiotowy sporządzony został w BG AGH. Wpłynęła na to z pewnością zarówno specyfika księgozbioru BG AGH (niepowtarzalność dokumentów, pozycje wąsko tematyczne), jak i fakt, że w różnych bibliotekach przyjęto odmienne priorytety w zakresie retrospektywnej konwersji katalogów. Na potrzeby katalogowania przedmiotowego tej części księgozbioru najczęściej opracowywano nowe hasła wzorcowe jhp KABA oraz rozwinięte hasła przedmiotowe.

Sprawa katalogowania przedmiotowego publikacji obcych wymaga dodatkowego objaśnienia. W NUKAT nie zaznacza się, że charakterystyka przedmiotowa została przejęta z obcej bazy katalogowej. Autorstwo opisu przedmiotowego przypisane jest tej bibliotece, która go wprowadziła do rekordu bibliograficznego. Z analizy opracowania rzeczowego publikacji obcych wynika, że dla 80% pozycji nowych oraz ponad 90% wydawnictw pochodzących z retrokonwersji katalogu opis przedmiotowy sporządzono w BG AGH. W rzeczywistości dla około 60% tych pozycji opis przedmiotowy w całości został przejęty (przełożony na jhp KABA) z zagranicznych baz katalogowych, głównie Biblioteki Kongresu (LC) oraz francuskiej BN OPALE. Dla około 15% publikacji zmodyfikowano hasła przedmiotowe przejęte z baz obcych (m.in. ze względu na zbyt ogólne hasła, brak spójności danych z jhp KABA oraz odmienną metodykę tematowania określonych typów dokumentów). Przejmowanie opisów przedmiotowych z obcych baz możliwe było dzięki wspomnianej na wstępie kompatybilności jhp KABA ze słownictwem LCSH oraz RAMEAU. Dla 25% wydawnictw obcych opis przedmiotowy faktycznie sformułowano w BG AGH.

Jak już wcześniej zaznaczono, wykorzystywanie wspólnego języka informacyjno-wyszukiawczego pozwala na skracanie czasu opracowania rzeczowego. Przeanalizowane pozycje książkowe wskazują, iż około 40% potrzebnych do ich opisu rzeczowego haseł miało już w NUKAT gotowe, wcześniej utworzone rekordy, 60% musiano utworzyć w BG AGH (w tym 27% nowych haseł wzorcowych jhp KABA oraz 73% nowych haseł rozwiniętych).

5. Zakończenie

Współkatalogowanie w katalogu centralnym NUKAT nie oznacza tylko szybkiego przyrostu rekordów bibliograficznych w katalogach lokalnych. Powyższa analiza wskazuje, że możemy mówić także o efektach współkatalogowania w odniesieniu do opracowania rzeczowego. Dla znacznej części opracowywanych publikacji w NUKAT istnieją już odpowiednie hasła wzorcowe przedmiotowe oraz rozwinięte hasła przedmiotowe. Poprzez kompatybilność jhp KABA z językiem RAMEAU i LCSH stworzono możliwość przejmowania charakterystyk wyszukiwawczych z baz zagranicznych. Obecne zadania w zakresie opracowania rzeczowego w katalogu centralnym NUKAT powinny skoncentrować się na aspektach jakościowych, a co za tym idzie większej świadomości i odpowiedzialności związanej z wykorzystaniem jhp KABA.

Bożena Budrewicz, Anna Kmieciak

Politechnika Opolska
Biblioteka Główna
b.budrewicz@bg.po.opole.pl
a.kmieciak@bg.po.opole.pl

Zbiory tradycyjne a e-zbiory. Przeszłość i przyszłość?

Traditional collections and e-collections. The past and the future?

Abstrakt

W artykule dokonano analizy wykorzystania nowoczesnych i tradycyjnych źródeł informacji w bibliotece Politechniki Opolskiej, opierając się na badaniach ankietowych użytkowników oraz doświadczeniach bibliotekarzy. Zmieniające się potrzeby i preferencje czytelników, a co za tym idzie konieczność ciągłego rozszerzania usług informacyjno-bibliotecznych nakładają na bibliotekarzy obowiązek takiego zarządzania oferowaną informacją, aby była ona jak najbardziej dostępna dla użytkowników.

The article gives the analysis of using some modern and traditional sources of information in the Library of Opolo University of Technology. The analysis is based on the user inquiry research and the experience of librarians. The reader's changing needs and preferences as well as the necessity of continuous enlargement of library services make the librarians provide the information in such a way that it can be the most accessible to users.

1. Zbiory tradycyjne

Księgozbiór każdej biblioteki uczelnianej stanowi zbiór podstawowych źródeł naukowych, które warunkują skuteczność nauczania i realizowania programu szkoły wyższej. Dlatego tak ważne jest zorganizowanie sprawnego warsztatu pracy użytkownikom i spełnienie wymagań w zakresie zapotrzebowania na lekturę. Księgozbiór rozumiany jako zbiory tradycyjne – druki zwarte, ciągłe, specjalne (normy, patenty) – chociaż obecnie stanowi jedno z wielu źródeł zdobywania informacji, jest nadal wykorzystywany.

W bibliotece Politechniki Opolskiej księgozbiór co roku jest sukcesywnie uzupełniany i na dzień 31.12.2004 roku liczył 433.037 dokumentów bibliotecznych. Wielodzinowy zbiór biblioteczny gromadzony jest pod kątem zainteresowań pracowników, jak i studentów. Zbiory biblioteczne udostępniane są wypożyczalni i czytelnicy Biblioteki Głównej oraz w czterech bibliotekach wydziałowych.

O jakości gromadzonych zbiorów świadczy liczba ich wypożyczeń w danym roku. Liczba ta systematycznie wzrasta, a wraz z nią współczynnik aktywności zbiorów (stosunek liczby wypożyczeń do liczby zbiorów).

Liczbę udostępnionych w bibliotekach Politechniki Opolskiej zbiorów oraz współczynnik aktywności zbiorów w latach 2000, 2002 i 2004 przedstawia tabela nr 1.

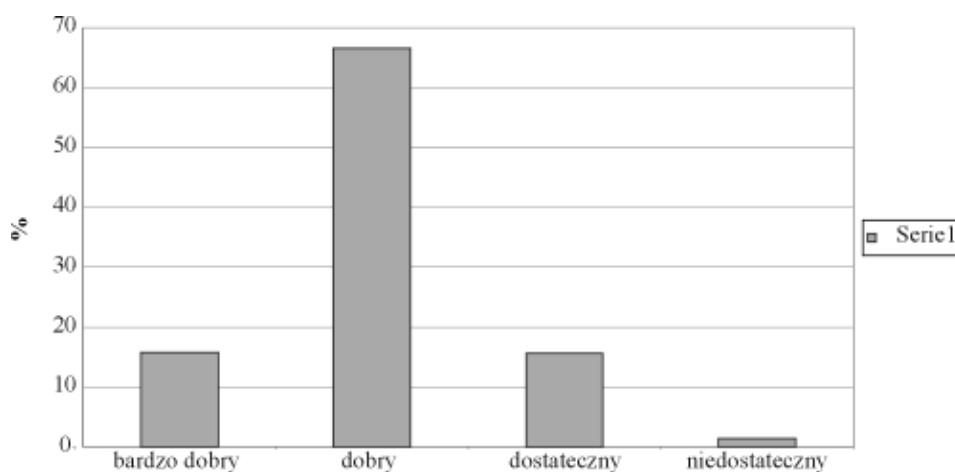
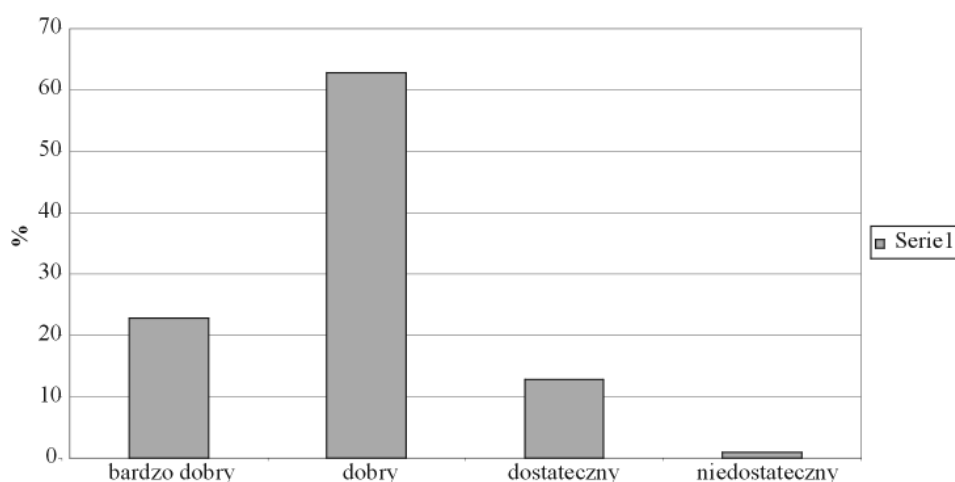
Tabela 1. Udostępnianie zbiorów oraz współczynniki aktywności księgozbioru w latach 2000, 2002 i 2004¹

Lata	2000	2002	2004
Liczba wypożyczonych zbiorów	413 835	522 265	801 657
Współczynnik aktywności zbiorów [%]	103,9	127,2	185

Ważna dla biblioteki jest także ocena użytkowników dotycząca księgozbioru bibliotecznego, stopnia aktualności oraz zaspokojenia potrzeb w zakresie doboru gromadzonych zbiorów. Ocena taka pozwala w pewnym stopniu dowiedzieć się o potrzebach czytelników. Na podstawie przeprowadzonych ankiet w latach 2000, 2002 i 2004 otrzymano następujące wyniki, które przedstawiono na wykresach 1 i 2.

Aktualność księgozbioru oceniło jako dobrą lub bardzo dobrą prawie 80% ankietowanych, natomiast wskazane przez studentów braki w zakresie konkretnych dziedzin wiedzy lub konkretnych tytułów pozwalają zaplanować i ująć ewentualne zakupy w bieżącym budżecie. Niezależnie od liczby osób pozytywnie oceniających tradycyjne zbiory biblioteki, koncentrujemy się ciągle na systematycznym ich wzbogacaniu. Jest to konieczne ze względu na powstające nowe kierunki i specjalności w uczelni, a także oczekiwania społeczności akademickiej na nowości wydawnicze.

¹ Źródło: Sprawozdania z działalności biblioteki Politechniki Opolskiej za lata 2000, 2002, 2004.

Wykres 1. Ocena stopnia aktualności księgozbioru²Wykres 2. Stopień zaspokojenia potrzeb czytelników w zakresie doboru gromadzonych zbiorów³

2. E-zbiory czyli elektroniczne źródła informacji

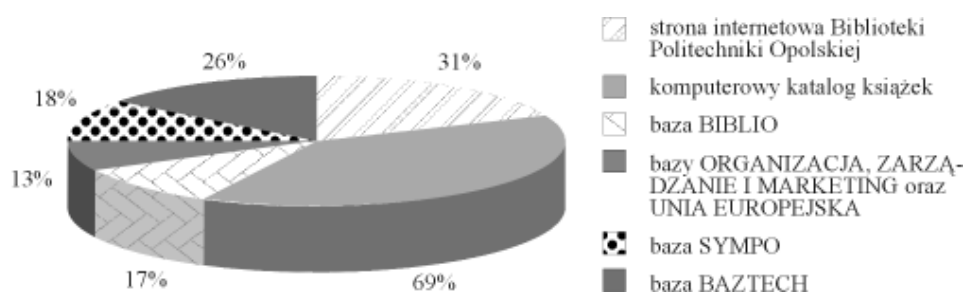
Do niedawna jedynym źródłem uzyskania informacji były książki i czasopiśma. Dziś bezpowrotnie minęły te czasy. Bogata w zbiory biblioteka naukowa przestaje być obecnie wystarczająca i nie jest w stanie zaspokoić potrzeb użyt-

² Źródło: ankiety czytelnicze.

³ Źródło: ankiety czytelnicze.

kowników, opierając się tylko na tradycyjnych zasobach. Stajemy się społeczeństwem informacyjnym, które jest kolejnym etapem rozwoju cywilizacyjnego, a jego dalszy rozwój wydaje się niepowstrzymany. Do życia bibliotek i bibliotekarzy na stałe wkroczył komputer, a wraz z nim Internet i jego liczne możliwości – między innymi udostępniania zbiorów elektronicznych (baz danych, czasopism pełnotekstowych), szybszego gromadzenia nowości wydawniczych czy realizowania zamówień międzybibliotecznych. Biblioteka Politechniki Opolskiej już w latach 90-tych doceniła możliwości komputeryzacji jako źródła usprawnienia i polepszenia jakości usług i pracy oraz poszerzenia oferty informacyjnej. Zastosowanie nowoczesnych technologii pozwoliło na stworzenie własnych baz komputerowych:

- komputerowego katalogu zbiorów gromadzonych przez bibliotekę, tworzonego na bieżąco i retrospektywnie uzupełnianego
- bazy BIBLIO gromadzącej informacje o opublikowanym dorobku naukowym pracowników Politechniki Opolskiej od 1966 r., zawierającej ponad 10 000 rekordów;
- komputerowych kartotek zagadnieniowych obejmujących tematykę: organizacji zarządzania i marketingu, Unii Europejskiej i niekonwencjonalnych źródeł energii
- bazy SYMPO tworzonej we współpracy z innymi bibliotekami naukowymi, dokumentującej informacje o materiałach konferencyjnych i pokonferencyjnych, sympozjach, zjazdach itp.
- bazy BAZTECH powstałej w 1998 roku w ramach konsorcjum 21 bibliotek o profilu technicznym; dokumentującej dorobek polskiej literatury z zakresu inżynierii, nauk technicznych i ścisłych, jak również ochrony środowiska. Bazy te są chętnie wykorzystywane przez naszych użytkowników (wykres nr 3).

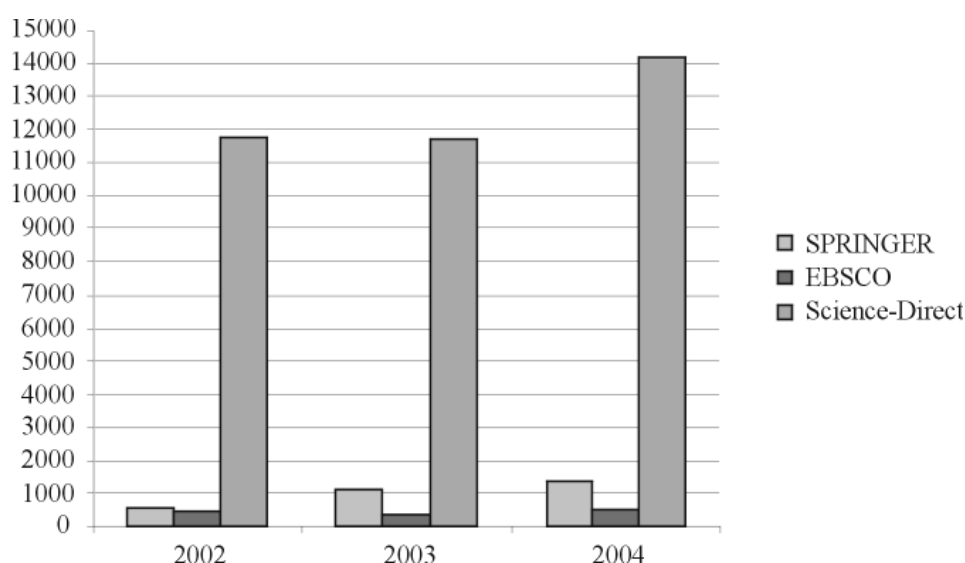
Wykres 3. Komputerowe bazy danych biblioteki Politechniki Opolskiej – ich wykorzystanie⁴

⁴ Źródło: ankiety czytelnice.

3. Bazy czasopism elektronicznych

Ważne z punktu widzenia szybkiego dostępu do informacji o najnowszych osiągnięciach nauki są czasopisma naukowe. W ostatnich latach popularne stały się ich wersje elektroniczne. Nasza biblioteka prenumeruje czasopisma naukowe w wersji drukowanej oraz jako uczestnik kilku konsorcjów kupuje dostęp do kilku tysięcy czasopism w wersji elektronicznej. W 2004 roku czytelnicy mieli dostęp do 5500 tytułów czasopism elektronicznych w bazach SPRINGER, EBSCO, ELSEVIER (wykres nr 4), a w 2005 roku biblioteka zakupiła dostęp do baz PROQUEST. Za pośrednictwem biblioteki użytkownicy korzystają także z abstraktowej bazy Medline.

Analiza wykorzystania pełnotekstowych czasopism elektronicznych dowodzi, że zyskują one coraz większe uznanie w oczach czytelników. Niewątpliwie wpływa na to szereg udogodnień, z jakimi spotyka się użytkownik wykorzystujący czasopisma on-line: dostęp do elektronicznej wersji czasopisma przed jego ukazaniem się w postaci drukowanej, łatwa nawigacja, wiele opcji wyszukiwania, możliwość korzystania w dowolnym czasie, dostęp do większej liczby tytułów.

Wykres 4. Wykorzystanie czasopism elektronicznych SPRINGER, EBSCO, ScienceDirect w latach 2002, 2003, 2004⁵

⁵ Źródło: statystyki wykorzystania baz na stronach wydawców.

4. Internet

Sporym zainteresowaniem cieszą się źródła informacji dostępne przez Internet, który stał się miejscem dostępu także do materiałów źródłowych. Proces gromadzenia informacji staje się bezpośrednio zintegrowany z jej udostępnianiem. Użytkownik zdobywa potrzebne informacje i materiały w sposób znacznie szybszy od tradycyjnego. Przeszukiwanie literatury usprawniają terminale z dostępem do komputerowego katalogu bibliotecznego oraz Internetu i komputerowych baz danych.

Funkcjonująca od 2000 roku strona WWW biblioteki ułatwia czytelnikom dostęp do zbiorów bibliecznych. Na stronie WWW, poza standardową informacją o bibliotece, prezentowane są internetowe katalogi zbiorów, kartoteki zagadnieniowe oraz bazy danych. Od czerwca 2002 roku zarejestrowani w bibliotece użytkownicy mogą zamawiać książki przez katalog on-line. Od 2003 roku funkcjonuje internetowy katalog czasopism i zbiorów specjalnych rejestrujący czasopisma od 1985 roku, a zbiory specjalne od 2002 roku.

5. Użytkownicy

Jeszcze kilka lat temu użytkownik śledzący publikacje z zakresu swoich zainteresowań na ogół czytał książki i czasopisma w wersji drukowanej, sięgając po nie na półki biblieczne. Rozwój komputeryzacji, możliwość wyszukiwania informacji w bazach danych i pojawienie się pełnotekstowych publikacji elektronicznych zmieniło oblicze biblioteki. Wyłaniająca się w wyniku tych przemian biblioteka – to instytucja oferująca dostęp do całości wiedzy, z której zasobów korzystanie jest proste, wygodne i szybkie, niezależnie od pory dnia i miejsca. Według A. Juntunena i J. Saarti bogate zbiory oraz dobre wyposażenie techniczne biblioteki nie gwarantują jednak efektywnego ich wykorzystania przez użytkowników.⁶ Warunkiem koniecznym jest stworzenie w bibliotece organizacyjnej kultury jakości, rozumianej jako kultura przyjazna użytkownikom. Pozwala ona na wdrażanie dogodnych rozwiązań organizacyjnych takich jak np.: natychmiastowa realizacja zamówień, wolny dostęp do półek, czy też tzw. wypożyczenia nocne lub weekendowe zbiorów z czytelni. O przyjaznej bibliotece decyduje także logistyka, w tym samoobsługa wypożyczeń i zwrotu dokumentów, zamawianie literatury poprzez Internet, przesyłanie drogą elektroniczną plików zawierających skany stron dokumentów tradycyjnych. Bardzo ważne jest właściwe zarządzanie czasem rozumiane nie tylko jako dogodne godziny otwarcia biblioteki, ale także przestrzega-

---

⁶ Świgoń M.: *Problemy użytkowników a biblioteka idealna* „Bibliotekarz” 2003, nr 6, s. 3.

nie czasu realizacji rewersów w wypożyczalniach oraz jak najkrótszy czas obiegu dokumentów w bibliotece. Kultura jakości to troska o zadowolenie użytkowników oraz eliminacja lęku przed biblioteką (ang. library anxiety). Podsumowując, kulturę jakości można określić mianem kultury proklienckiej.⁷

Aby zadbać o zadowolenie klientów, należy poznać ich potrzeby. Opinie czytelników wyrażone w badaniach ankietowych umożliwiają aktywne reagowanie na propozycje, pozwalają szybko wyeliminować niedogodności w pracy biblioteki, a przez to aktywnie angażują czytelników w zarządzanie biblioteką.

Wśród powodów korzystania z biblioteki Politechniki Opolskiej użytkownicy na pierwszym miejscu stawiają możliwość znalezienia materiałów potrzebnych do nauki oraz uzyskanie pomocy w ich poszukiwaniu (wykres nr 5). Naszym zadaniem jest więc ciągle uzupełnianie księgozbioru pod kątem potrzeb czytelniczych, a także permanentne szkolenie użytkowników i informowanie o zasobach bibliotecznych.

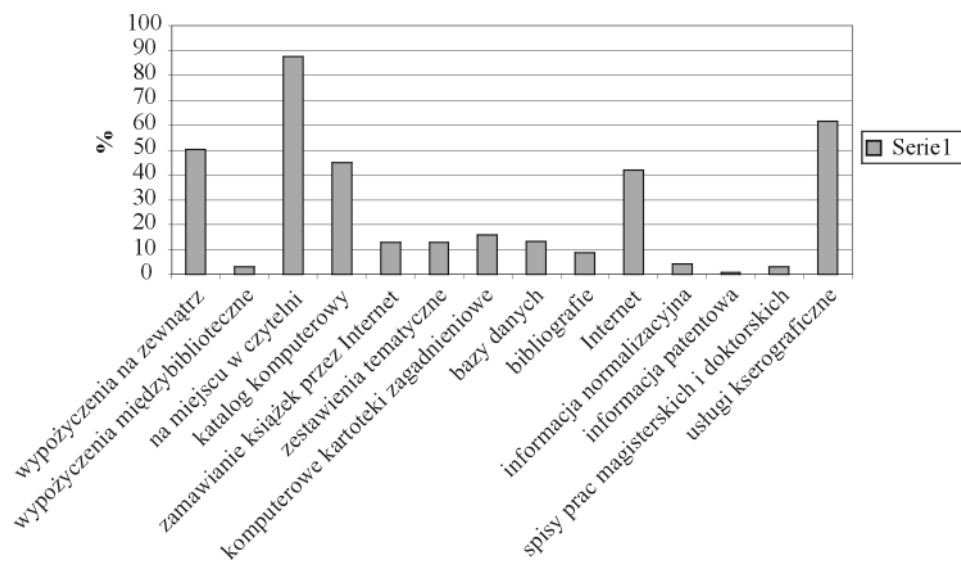
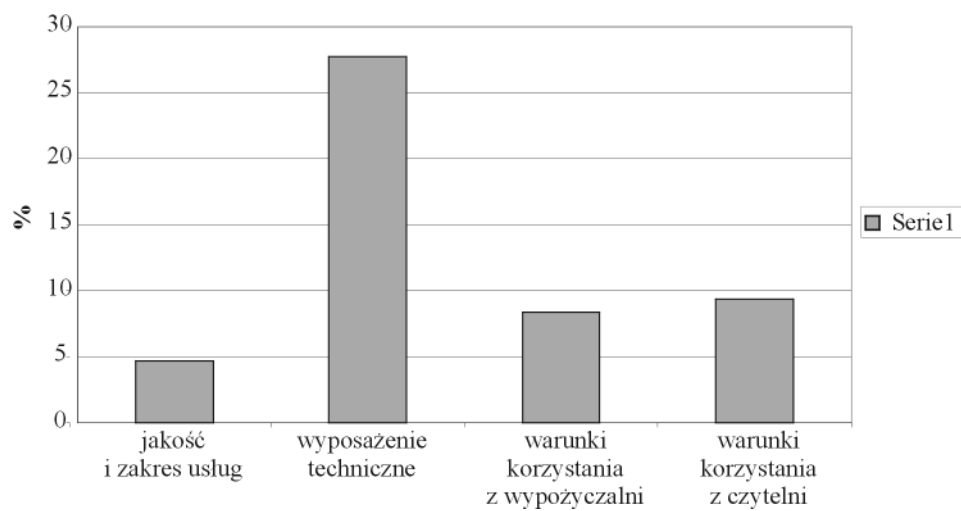

Wykres 5. Powody korzystania z bibliotek Politechniki Opolskiej⁸

Użytkownicy chętnie korzystają z szerokiego wachlarza usług bibliotecznych, wśród których na pierwszych miejscach plasują się: wypożyczenia na zewnątrz oraz na miejscu w czytelniach, katalog komputerowy, zamawianie książek przez Internet, dostęp do komputerowych baz danych oraz usługi kserograficzne (wykres nr 6).

⁷ Zybert E.: *Organizacyjna kultura jakości w bibliotekach* „Bibliotekarz” 2005, nr 1, s. 5-6.

⁸ Źródło: ankiety czytelnicze.

Wykres 6. Usługi biblioteczne⁹Wykres 7. Propozycje zmian w bibliotekach¹⁰⁹ Źródło: ankiety czytelnicze.¹⁰ Źródło: ankiety czytelnicze.

Wśród proponowanych zmian najczęściej pojawiają się sugestie dotyczące dalszego unowocześniania zaplecza technicznego (wykres nr 7), którym staramy się wyjść naprzeciw poprzez zakup kolejnych stanowisk multimedialnych i nowoczesnego oprogramowania, dających możliwość pracy większej liczbie użytkowników w tym samym czasie.

6. Bibliotekarze

W świetle postępu zmieniła się rola bibliotekarza współtworzącego społeczeństwo informacyjne. W dobie natłoku informacji, bibliotekarz powinien pełnić rolę przewodnika po dostępnych źródłach informacji, służyć użytkownikowi pomocą przy wyszukiwaniu materiałów w bazach danych. W tym też celu sam powinien posiadać odpowiednie kwalifikacje pozwalające spełnić oczekiwania użytkowników i tym samym stawać na wysokości zadania w rozwiniętym systemie informacyjnym. Nie wystarczy już tylko sama wiedza stricte bibliotekarska, bibliotekarz XXI wieku powinien być badaczem, doradcą, planistą, menagerem, rzeczoznawcą, powinien znać języki obce, mieć zdolności do komunikacji interpersonalnej i pracy zespołowej, a przede wszystkim być przyjazny użytkownikowi.¹¹ Filozofia działania bibliotekarzy powinna opierać się na przekonaniu, że wszelkie działania są prowadzone z myślą o użytkownikach i w konsekwencji mają służyć im jak najlepiej. Współczesna biblioteka to olbrzymie wyzwanie dla pracowników, któremu można sprostać jedynie poprzez nieustanne śledzenie nowości, trening i „sprzedanie” właściwych informacji użytkownikom oraz zachęcanie ich do samodzielnej nawigacji po sieciach i zasobach elektronicznych.

Rozwój technologii informacyjnych wyznaczył nową jakość w działalności bibliotek. Ich poziom musi być mierzony nie tyle wielkością fizyczną gromadzonych zbiorów, ile łatwością dostępu do odpowiednich materiałów naukowych¹² niezależnie od tego czy są one w formie tradycyjnej, czy elektronicznej.

W świetle powyższego zasadnym wydaje się stwierdzenie, że w niedalekiej przyszłości e-zbiory zdominują księgozbiory biblioteczne i staną się głównym źródłem dostępu do informacji i wiedzy.

---

¹¹ Rekowska M.: *Zaspokajanie potrzeb użytkowników bibliotek akademickich (na przykładzie Biblioteki Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie oraz Biblioteki Laurentian University w Ontario w Kanadzie)* W: *Unowocześnianie organizacji i metod pracy bibliotek w świetle zmieniających się potrzeb czytelników. Materiały z konferencji Opole 2002*, s. 86.

¹² Quandt R.: *Przyszłość bibliotek wirtualnych i inicjatywy Fundacji Mellona* W: *Rola i funkcje nowoczesnej biblioteki akademickiej. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 50-lecia UMK*, Toruń: Wydaw. UMK, 1996, s. 33.

Bibliografia

- [1] Czerwińska E.: *Działalność Biblioteki Politechniki Opolskiej w 2002 roku*, „Rocznik Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego” 2004, R.VII, s. 93-97
- [2] Czerwińska E.: *Potrzeby czytelników wyzwaniem dla bibliotek uczelnianych (na przykładzie Biblioteki Politechniki Opolskiej)* W: *Unowocześnianie organizacji i metod pracy bibliotek w świetle zmieniających się potrzeb czytelników. Materiały z konferencji*, Opole 08.11 2001. Opole: Wydaw. UO, 2002, s. 43-51
- [3] Czerwińska E., Żelawska E.: *Użytkownicy Biblioteki Głównej Politechniki Opolskiej w świetle badań*, „Rocznik Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego” 2004, R.VII, s. 7-10
- [4] Golec-Nycz E.: *Rola współczesnego bibliotekarza w społeczeństwie informacyjnym* [on-line]. Biuletyn EBIB 7/2003 [dostęp 30 marca 2005]. <http://ebib.oss.wroc.pl/2003/47/golec.php>
- [5] Kmiecik A.: *Komputerowe bazy danych w Bibliotece Politechniki Opolskiej* W: *Bazy Danych dla Nauki – INFOBAZY'02* Gdańsk-Sobiszewo 24-26.06.2002, Gdańsk: Wydaw. Politech. Gdańskiej, 2002, s. 177-182
- [6] Łozowska A., Stylińska J.: *Biblioteka wirtualna – alternatywą czy koniecznością badacza końca XX wieku* W: *Świat biblioteki elektronicznej w klasycznej bibliotece naukowej. Możliwości rozwoju. Uwarunkowania i ograniczenia. Materiały konferencyjne*, Poznań: Wydaw. Politech. Poznańskiej, 1998, s. 42-46
- [7] Quandt R.: *Przyszłość bibliotek wirtualnych i inicjatywy Fundacji Mellona* W: *Rola i funkcje nowoczesnej biblioteki akademickiej. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 50-lecia UMK*, Toruń: Wydaw. UMK, 1996, s. 33-57
- [8] Rekowska M.: *Zaspokajanie potrzeb użytkowników bibliotek akademickich (na przykładzie Biblioteki Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie oraz Biblioteki Laurentian University w Ontario w Kanadzie)* W: *Unowocześnianie organizacji i metod pracy bibliotek w świetle zmieniających się potrzeb czytelników. Materiały z konferencji*, Opole 08.11 2001. Opole: Wydaw. UO, 2002, s. 83-93
- [9] Szlejf H.: *Potrzeby informacyjne użytkowników a działalność szkoleniowa i marketingowa Biblioteki Politechniki Opolskiej*, „Rocznik Biblioteki Głównej Uniwersytetu Opolskiego” 2004, R.VII, s. 33-39
- [10] Świgoń M.: *Problemy użytkowników a biblioteka idealna*, „Bibliotekarz” 2003, nr 6, s. 2-5
- [11] Zybert E.: *Organizacyjna kultura jakości w bibliotekach*, „Bibliotekarz” 2005, nr 1, s. 2-8
- [12] Żelawska E.: *Potrzeby czytelników w dobie nowoczesnych technologii głównym motorem zmian i przekształceń Biblioteki Głównej Politechniki Opolskiej* W: *Czytelnik czy klient? Materiały Konferencyjne* [on-line]. Biuletyn EBIB 7/2003 [dostęp 30 marca 2005] <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/torun/zelawska.php>

Danuta Szewczyk-Kłos

Biblioteka Główna
Uniwersytetu Opolskiego
danuta@uni.opole.pl

**Biblioteka Wydziału Filologicznego Uniwersytetu
Opolskiego w nowej przestrzeni organizacyjnej
i nowych możliwościach technologicznych**

**The Library of Philological Department
of Opole University – new organizations
and new technologies**

Abstrakt

Przedmiotem niniejszej prezentacji jest przedstawienie nowej struktury organizacyjnej Biblioteki Wydziału Filologicznego oraz korzyści płynących z wdrożenia projektu połączenia księgozbiorów trzech instytutów Wydziału Filologicznego bez naruszenia ich integralności. Zbiory biblioteczne we wrześniu 2002 roku zostały przeniesione wraz z wydziałem do wyremontowanych i adaptowanych pomieszczeń starego klasztoru dominikańskiego. Pozwoliło to na nowo zorganizować usługi biblioteczne dla wydziału. Zrezygnowano z małych, niefunkcjonalnych czytelni instytutowych na rzecz dużej biblioteki wydziałowej wzbogaconej o infrastrukturę informatyczną w postaci pracowni komputerowych i kserograficznych, co znacznie poprawiło jakość usług bibliotecznych oraz obsługę informacyjną.

The aim of the paper is to present a new organizational structure of the Library of Philological Department along with the advantages resulting from implementing the project consolidating the collections of three department libraries without disturbing their integrity. In September 2002 the Department and the library collections were moved to a former Dominican monastery which had been restored and properly adopted before. In the circumstances, the library services could be organized anew. Instead of small impractical departmental reading rooms, a large departmental library with computer and xerox rooms were organized. And this has significantly improved the quality of information and library services.

Biblioteka Wydziału Filologicznego wchodzi w skład systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Opolskiego. System ten obejmuje dziewięć oddziałów Biblioteki Głównej i dziesięć agend bibliotek sieci. Biblioteka Główna pełni

rolę jednostki nadrzędnej, sprawuje opiekę merytoryczną nad wszystkimi bibliotekami sieci. Gromadzenie i opracowanie zbiorów zwartych, ciągłych i specjalnych odbywa się centralnie na rzecz wszystkich agend z wyjątkiem Biblioteki Wydziału Teologicznego, w oddziałach powołanych do tych zadań. Zakup zbiorów dla Biblioteki Głównej i sieci bibliotecznej finansowany jest z jednego budżetu wydzielonego przez władze uczelni na gromadzenie zbiorów. Instytuty w miarę potrzeb przeznaczają część środków z badań własnych lub statutowych na zakup literatury potrzebnej do efektywnej pracy naukowo-badawczej. Literatura zakupiona z tych środków jest rejestrowana i opracowywana w Bibliotece Głównej i przekazywana do udostępniania zgodnie z profilem gromadzonych zbiorów do odpowiedniej biblioteki wydziałowej lub instytutowej. Biblioteka Główna i wszystkie jej agendy są całkowicie skomputeryzowane, pracują w komputerowym systemie obsługi procesów bibliotecznych SOWA, jedynie Biblioteka Wydziału Teologicznego korzysta z systemu MAK.

Biblioteka Wydziału Filologicznego rozpoczęła działalność w październiku 2002 roku, została utworzona na bazie księgozbioru Biblioteki Instytutu Filologii Angielskiej, czytelni Instytutu Filologii Polskiej oraz czytelni Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej. W wyniku połączenia powstała duża biblioteka, służąca trzem instytutom, z czterema agendami udostępniania, zatrudniająca sześciu bibliotekarzy i dwóch pracowników inżynieryjno-technicznych do obsługi informatycznej. Biblioteka obsługuje 2200 studentów oraz 120 pracowników naukowych Wydziału Filologicznego. Zgodnie z decyzją władz Instytutu Filologii Germańskiej, Biblioteka Instytutu Filologii Germańskiej nadal jest jednostką autonomiczną poza strukturą Biblioteki Wydziału Filologicznego.

Biblioteka Wydziału Filologicznego znalazła swoją siedzibę w odrestaurowanym i zaadoptowanym gmachu starego klasztoru dominikańskiego. W latach 2001-2002, dzięki staraniom ówczesnego Rektora Uniwersytetu Opolskiego prof. Stanisława Sławomira Nicieji przeprowadzono kapitalny remont i adaptację budynku, przeznaczając go na siedzibę Rektoratu oraz Wydziału Filologicznego. Wraz z przeniesieniem Wydziału Filologicznego władze Uniwersytetu Opolskiego zdecydowały umiejscowić w gmachu Collegium Maius (bo taką nazwę otrzymał budynek) nowo utworzoną Bibliotekę Wydziału Filologicznego. Biblioteka zyskała przez to odpowiednią bazę lokalową oraz wysoki standard wyposażenia, co spotkało się z pozytywną oceną między innymi Komisji Akredytacyjnej, która wizytowała Instytut Filologii Polskiej.

Przenosiny poprzedziły wielomiesięczne prace nad przygotowaniem projektu użytkowego oraz zagospodarowaniem przydzielonych pomieszczeń. Projekt musiał spełniać oczekiwania gospodarza obiektu, ale przede wszystkim założono, że powinien spełniać podstawowe funkcje nowoczesnej biblioteki naukowej. Projekt sporządzony przez architektów kilka lat wcześniej przewidywał w gmachu na

pl. Kopernika dwie niezależne biblioteki instytutowe w dwóch odległych skrzydłach budynku. Uwzględniając jednak strategię rozwoju Wydziału Filologicznego, perspektywy rozwoju kierunków studiów oraz możliwości rozwoju Biblioteki Głównej i sieci bibliotecznej, należało przewidzieć redukcję liczby bibliotek instytutowych. Według prognoz przedstawionych przez M. Górnego w 2002 roku na konferencji w Bydgoszczy, poświęconej udziałowi bibliotek akademickich w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego w Polsce, [...] *znaczna część placówek bibliotecznych (być może nawet 70-80%) ulegnie w ciągu kilkadziesiątu najbliższych lat likwidacji. Nie będzie żadnego uzasadnienia dla utrzymania tak dużej jak obecna sieci bibliotecznej. Kiedy zaczną dominować źródła cyfrowe wiele elementów współczesnej biblioteki przestanie być potrzebne*¹. Wizja tu przytoczona jest bardzo pesymistyczna i nie daje perspektyw rozwoju dla bibliotek sieci akademickiej. Biblioteki wydziałowe, aby przetrwać, mogą znaleźć uzasadnienie swojej działalności w organizowaniu dostępu do nowych technologii informacyjnych.

W realizowanym przedsięwzięciu na drugi plan przesunięto zagospodarowanie nowych pomieszczeń, dając priorytet takiej organizacji usług bibliotecznych, by można było sprostać oczekiwaniom obecnych i przyszłych użytkowników wymagających szybkiej, wyczerpującej informacji.

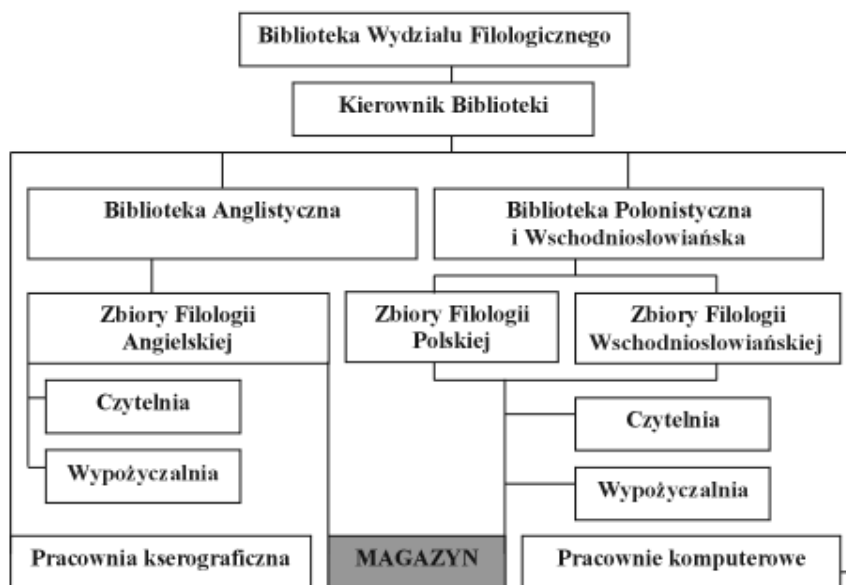
Przed przystąpieniem do realizacji projektu połączenia trzech niezależnych księgozbiorów bibliotek instytutowych przeprowadzono rozmowy z dyrekcjami instytutów, których zbiory biblioteczne planowano scalić. Nie obyło się przy tym bez protestów. Obawiano się między innymi utraty kontroli i wpływu na politykę gromadzenia zbiorów oraz trudności w dotarciu do poszukiwanej literatury. Tezę tę prezentował m.in. prof. B. T. Maruszewski na konferencji w Poznaniu w 2002 r., wskazując na służebną funkcję biblioteki w stosunku do kadry naukowej i studentów. *Ze względu na swą specyfikę oraz specyfikę każdej uczelni akademickiej biblioteka powinna przede wszystkim służyć jej samej. Biblioteka uczelni jest miejscem, gdzie gromadzić należy dzieła tworzone przez własną społeczność. Przywileje, ulgi oraz inne udogodnienia kieruje się przede wszystkim do jej pracowników i studentów, nie zamykając oczywiście dostępu do zbiorów użytkownikom zewnętrznym. Ogromną rolę odgrywa skracanie dystansu pomiędzy czytelnikiem, zbiorami, czytelnią czy wypożyczalnią – książki i czasopisma muszą być „pod ręką”*².

¹ Górny M.: *Czy społeczeństwo informacyjne w Polsce będzie potrzebowało bibliotek naukowych?* W: *Materiały z konferencji naukowej z okazji 50-lecia Akademii Techniczno-Rolniczej im. J.J. Sniadeckich w Bydgoszczy: Udział bibliotek akademickich w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego w Polsce – potencjał, możliwości, potrzeby.* Bydgoszcz – Klonowo, 15-17 V 2002 r. Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane Akademii Techniczno-Rolniczej, 2002, s.109-117.

² Maruszewski B.T.: *Biblioteka w systemie uczelni akademickiej* W: *Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Poznań, 13-15.11.2002, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu*, Poznań: Biblioteka Uniwersytecka, 2002, s. 21-25.

Idea połączenia trzech bibliotek o podobnym profilu była możliwa do zrealizowania pod warunkiem zachowania odrębności każdego z księgozbiorów i wolnego dostępu do jak największej ilości zbiorów w czytelnich. Zbiory biblioteki liczą około 55 000 wol. druków zwartych oraz 120 tytułów czasopism krajowych i zagranicznych. Biblioteka specjalizuje się w gromadzeniu zbiorów przede wszystkim z dziedzin związanych z profilem nauczania. Zakres ich specjalizacji jest następujący:

- Zbiory Filologii Angielskiej obejmują publikacje dotyczące Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz innych krajów anglojęzycznych, ich historii, literatury (teksty i opracowania krytyczne), kultury, sztuki i problemów życia społecznego. Gromadzone są też wydawnictwa niezbędne do nauczania języka angielskiego oraz językoznawstwa i przekładu.
- Profil zbiorów Filologii Polskiej obejmuje publikacje z zakresu literatury polskiej, teorii i historii literatury, metodyki nauczania języka polskiego, językoznawstwa, dialektologii, zagadnień dotyczących filmoznaństwa, medioznawstwa, teatrologii, kultury, folklorystyki, historii, historii sztuki i filozofii.
- Biblioteka Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej gromadzi książki i czasopisma z zakresu językoznawstwa rosyjskiego, literatury rosyjskiej, ukraińskiej (teksty i opracowania), dydaktyki języków obcych, realioznawstwa, translatoryki, leksykografii, sztuki rosyjskiej, historii Rosji i Ukrainy, Białorusi oraz innych krajów z dawnych republik radzieckich.

Rys. 1. Schemat organizacyjny Biblioteki Wydziału Filologicznego

Połączenie bibliotek oraz zlokalizowanie ich w jednym obiekcie wymusiło opracowanie nowej struktury organizacyjnej. Powstanie dwóch oddzielnych czytelni i wypożyczalni wymogły warunki lokalowe, żadne z przydzielonych pomieszczeń nie było tak duże, aby na jednej powierzchni pomieścić zaplanowaną ilość zbiorów udostępnianych w systemie swobodnego dostępu do półek. Taki układ z punktu widzenia użytkownika ma wiele zalet, m. in. dzięki podziałowi dziedzinowemu i precyzyjnemu oznakowaniu księgozbioru skraca się czas dostępu do poszukiwanych publikacji. Schemat organizacyjny przedstawiono na rys. 1.

Obecnie bardzo ważne jest połączenie na przestrzeni biblioteki wydziałowej dwóch funkcji biblioteki, z jednej strony tradycyjnej księżnicy udostępniającej czytelnikom książki i zbiory czasopiśmiennicze, z drugiej strony biblioteka powinna przejmować rolę organizatora dostępu do dowolnych materiałów umieszczonych w cyberprzestrzeni internetowej, do zasobów na nośnikach elektronicznych i elektronicznych baz czasopism pełnotekstowych oraz umożliwiać dostęp do multimedialnych programów edukacyjnych. W literaturze bibliotekoznawczej określa się taki model biblioteki terminem „biblioteka hybrydowa”.³ Ze względu na różne kategorie użytkowników niezwykle istotna jest równowaga pomiędzy tradycyjnymi usługami biblioteki naukowej a wprowadzanymi nowymi technologiami informacyjnymi.

Biblioteka uniwersytecka a szczególnie biblioteka, która służy przede wszystkim filologom, nie może z dnia na dzień stać się tylko laboratorium komputerowym z dostępem do komputerowych katalogów, baz danych oraz książek wyłącznie w formie elektronicznej, ponieważ spotka się to z niezadowoleniem części starszej kadry uniwersyteckiej. *Mnogość źródeł informacji i technik komunikacji sprawia, że nie tylko czytelnicy, ale i sami pracownicy bibliotek ciągle jeszcze nie potrafią sprawnie się po nich poruszać. Sprawę komplikuje dodatkowo fakt, że dość często źródła te, a właściwie ich interfejsy na stronach WWW, zmieniają wygląd, układ czy wręcz oferowane funkcje. Jeśli pracownicy bibliotek nie nadążają za zmianami, to co dopiero mają powiedzieć użytkownicy naszych bibliotek? Dlatego niezbędna okazuje się zmiana podejścia do osób korzystających z bibliotek, bowiem coraz częściej czują się one zagubione w „morzu możliwości”, co dodatkowo pogłębia ich library anxiety. Dla najstarszych wiekowo użytkowników skomputeryzowanej biblioteki spotkanie z nowymi techno-*

---

³Piotrowicz G.: *Wpływ technologii teleinformatycznych na kształt i funkcjonowanie współczesnych bibliotek uczelnianych* W: *Internet w bibliotekach II* [Dokument elektroniczny]: łączność, współpraca, digitalizacja: Wrocław, 23-26 września 2003 roku. – Dane tekstowe. – [Warszawa]: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], Redakcja „Elektronicznej Biblioteki”, 2003 [dostęp 31 marca 2005] (EBIB Materiały konferencyjne). – Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/piotrowicz.php>

logiami okazuje się barierą nie do pokonania.⁴ Pracownik biblioteki wydziałowej w tym wypadku powinien pełnić rolę przewodnika po różnego rodzaju źródłach informacji elektronicznej.

Starając się sprostać nowym wyzwaniom stawianym instytucjom naukowym w dobie społeczeństwa informacyjnego [...] („*information society*” nowy system społeczeństwa kształtujący się w krajach o wysokim stopniu rozwoju technologicznego, gdzie zarządzanie informacją, jej jakość, szybkość przepływu są zasadniczymi czynnikami konkurencyjności zarówno w przemyśle, jak i w usługach, a stopień rozwoju wymaga stosowania nowych technik gromadzenia, przetwarzania i użytkowania informacji)⁵, należało zadbać o przygotowanie infrastruktury informatycznej. Przez infrastrukturę informatyczną rozumiano budowę lokalnej sieci światłowodowej (sieci strukturalnej) oraz zakup i instalację sieciowych urządzeń aktywnych.

W tym celu Wydział Filologiczny wystąpił do Komitetu Badań Naukowych z wnioskiem o przyznanie dotacji budżetowej na finansowanie zakupów aparatury naukowo-badawczej służącej potrzebom badań naukowych. Wniosek dotyczył zakupu urządzeń aktywnych sieci lokalnej Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Opolskiego oraz modernizację wydziałowych pracowni komputerowych i wyposażenie ich w urządzenia multimedialne dla celów naukowo-badawczych. Dzięki przyznanym środkom finansowym zrealizowano projekt informatyzacji wydziału. Biblioteka Wydziału Filologicznego przejęła rolę administratora oraz zarządcy usług informacyjnych i informatycznych dla Wydziału Filologicznego, zyskując tym prestiż i uznanie w środowisku akademickim. Kierownik biblioteki zyskał stałe miejsce w Kolegium Dziekańskim, mogąc tym samym uczestniczyć bezpośrednio w zarządzaniu.

Można było w bibliotece rozpocząć implementację technologii informatycznych na szeroką skalę. W bibliotece pojawił się Internet, a wraz z nim dostęp on-line do katalogów bibliotecznych, pełnotekstowych baz danych czasopism w wersji elektronicznej oraz multimedialnych słowników do nauki języka angielskiego. Na stanowiskach komputerowych w czytelni zbiorów Filologii Angielskiej zainstalowano oprogramowanie do pracy nad korpusami języka angielskiego. Dostęp do zasobów baz danych jest nieograniczony z kilkudziesięciu stanowisk komputerowych posadowionych w bibliotece i pracowniach komputerowych.

---

⁴Gazika D.: *Czym grozi wykorzystywanie technologii teleinformatycznych w bibliotece? – uwagi praktyka*, W: Tamże, [dostęp 31 marca 2005] Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/gazicka.php>

⁵*ePolska: plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001-2006*: Dokument, przygotowany przez Ministerstwo Gospodarki w ramach realizacji ustaleń Rady Ministrów z dnia 28 listopada 2000 r., został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 11 września 2001 r. W: Komitet Badań Naukowych [on-line]. [dostęp: 31 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://kbn.icm.edu.pl/cele/epolska/epolska.html>

Użytkownicy mają dostęp do następujących baz czasopism pełnotekstowych EIFL Direct – EBSCO, Proquest, Science Direct, LION (Literature Online). Zakup baz danych sfinansowany został ze środków wydzielonych przez władze Wydziału Filologicznego na badania własne i statutowe.

Biblioteka prowadzi szeroką działalność informacyjną i dydaktyczną poprzez zajęcia z przysposobienia bibliotecznego oraz warsztaty internetowe. W celu przybliżenia usług bibliecznych oraz zapoznania się z organizacją katalogów bibliecznych wszyscy studenci pierwszego roku przechodzą obowiązkowe szkolenie. W ramach kursu – warsztatów internetowych, studenci ostatnich lat studiów, nabywają umiejętności zlokalizowania, selekcji i efektywnego wykorzystania zasobów internetowych. Poznają zasady funkcjonowania baz danych, uczą się układania strategii poszukiwań i prawidłowego formułowania pytań przy poszukiwaniu materiałów do prac naukowo-badawczych. Studenci Instytutu Filologii Angielskiej bardzo aktywnie uczestniczą w tych zajęciach, co jest uzasadnione lepszą znajomością języka angielskiego, która jest niezbędna przy korzystaniu z obcojęzycznych baz danych.

Wprowadzone zmiany w strukturze organizacyjnej systemu biblioteczno-informacyjnego Wydziału Filologicznego pozwoliły na dynamiczny rozwój usług bibliecznych i informatycznych. Biblioteka zyskała dostęp do technologii teleinformatycznych. Uzyskano zgodę na utworzenie dodatkowych etatów dla obsługi informatycznej, dzięki czemu zyskano niezależność od Centrum Informatycznego uczelni. Zatrudnieni w bibliotece informatycy przejęli funkcję administratorów sieci lokalnej, konserwatorów sprzętu komputerowego, audiowizualnego oraz operatorów kserokopiarek Wydziału Filologicznego. Biblioteka otrzymała jeden dodatkowy etat bibliotekarza, co pozwoliło wydłużyć godziny udostępniania zbiorów oraz rozwinąć usługi oferowane przez bibliotekę. Tak dobrany zespół ułatwia zarządzanie personelem i daje możliwości sprostania zadaniom stawianym przez władze wydziału oraz promocję usług bibliecznych. Biblioteka także przejęła rolę organizatora lub współorganizatora różnego rodzaju imprez i uroczystości okolicznościowych związanych z działalnością wydziału.

Z perspektywy dwóch lat funkcjonowania biblioteki w nowych warunkach można wysunąć wniosek, że decyzja o połączeniu bibliotek i przejęciu funkcji organizatora usług informatycznych była słuszna. Nie potwierdziły się obawy związane z utrudnionym dostępem pracowników naukowych i studentów do zbiorów, wręcz przeciwnie, nastąpił wzrost efektywnej i kompleksowej obsługi użytkownika, co ułatwia zdobywanie wiedzy oraz dostęp do najnowszych wyników prac badawczych. Podjęte działania w celu podniesienia jakości usług bibliecznych z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informatycznych są dużą szansą na dalszy rozwój i podniesienie rangi tej biblioteki wydziałowej.

Bibliografia

- [1] *ePolska: plan działań na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001-2006*: Dokument, przygotowany przez Ministerstwo Gospodarki w ramach realizacji ustaleń Rady Ministrów z dnia 28 listopada 2000 r., został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 11 września 2001 r. W: Komitet Badań Naukowych [on-line]. [dostęp: 31 marca 2005]. Dostępny w World Wide Web: <http://kbn.icm.edu.pl/cele/epolska/epolska.html>
- [2] Gazika D.: *Czym grozi wykorzystywanie technologii teleinformatycznych w bibliotece? – uwagi praktyka*, W: *Internet w bibliotekach II* [Dokument elektroniczny]: łączność, współpraca, digitalizacja: Wrocław, 23-26 września 2003 roku. – Dane tekstowe. – [Warszawa]: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], Redakcja „Elektronicznej Biblioteki”, 2003 [dostęp 31 marca 2005] (EBIB Materiały konferencyjne). [dostęp 31 marca 2005] Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/gazicka.php>
- [3] Górny M.: *Czy społeczeństwo informacyjne w Polsce będzie potrzebowało bibliotek naukowych?* W: *Materiały z konferencji naukowej z okazji 50-lecia Akademii Techniczno-Rolniczej im. J.J. Sniadeckich w Bydgoszczy: Udział bibliotek akademickich w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego w Polsce – potencjał, możliwości, potrzeby. Bydgoszcz – Klonowo, 15-17 V 2002 r.* Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane Akademii Techniczno-Rolniczej, 2002, s. 109-117.
- [4] Grygowski D.: *Dokumenty nieksiążkowe w bibliotece*, Warszawa: Wydaw. SBP, 2001
- [5] Maruszewski B.: *Biblioteka w systemie uczelni akademickiej*, W: *Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Poznań, 13-15.11.2002, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu*, Poznań 2002, s. 21-25.
- [6] Piotrowicz G.: *Wpływ technologii teleinformatycznych na kształt i funkcjonowanie współczesnych bibliotek uczelnianych* W: *Internet w bibliotekach II* [Dokument elektroniczny]: łączność, współpraca, digitalizacja: Wrocław, 23-26 września 2003 roku. – Dane tekstowe. – [Warszawa]: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, K[omisja] W[ydawnictw] E[lektronicznych], Redakcja „Elektronicznej Biblioteki”, 2003 [dostęp 31 marca 2005] (EBIB Materiały konferencyjne). – Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/iwb2/piotrowicz.php>

Maria Lindenau-Langner

Katedra Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
e-mail: biblion@op.pl

Rozwój, struktura i działalność filii Biblioteki Głównej Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy w latach 1975-2005¹

The branches of the Main Library of the Kazimierz Wielki Academy of Bydgoszcz in the years 1975-2005: the development, structure and activity

Abstrakt

W referacie przedstawiono rozwój, strukturę oraz działalność siedmiu filii Biblioteki Głównej Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, w okresie 30-lecia, czyli od momentu powstania pierwszej w 1975 roku poprzez powstawanie następnych wraz z rozwojem uczelni, powoływaniem kolejnych wydziałów i kierunków kształcenia po rok 2005. Ukazano również zmianę roli tych małych jednostek w systemie biblioteczno-informacyjnym AB. Referat poświęcono instytucjom bibliotecznym, które nie doczekały się dotychczas omówienia, niemniej ich historia oraz działalność na rzecz bydgoskiego środowiska akademickiego jest interesująca. W roku akademickim 2003/2004 zgromadziły one zbiory liczące łącznie 158.904 jednostki oraz zarejestrowały 7.457 użytkowników.

The report presents the development, structure and activity of seven branches of the Main Library of the Kazimierz Wielki Academy of Bydgoszcz within a period of over 30 years, that is from the time of opening the first branch in 1975, through establishing consecutive institutions, enlarging the Academy and its growth, to opening new faculties and majors; up to 2005. The change in the role of these small units in the library-information system of the Academy is shown as well. The report is devoted to those library institutions which have not been discussed before, although their history and contribution to the academic milieu is quite interesting. In the academic year 2003/2004 the libraries featured the total of 158.904 books and had 7.457 registered readers.

---

¹ Granice chronologiczne omówienia stanowią dwie ważne dla działalności filii BG AB daty. Rok 1975, to data utworzenia pierwszej filii BG, a rok 2005 to data powstania po 30 latach ostatniej filii BG AB.

1. Wstęp

27 kwietnia 2004 roku bydgoska uczelnia wyższa – Akademia Bydgoska [dalej: AB] im. Kazimierza Wielkiego obchodziła uroczyste 35-lecie działalności² na rzecz młodego bydgoskiego środowiska naukowego.³ W roku akademickim 2002/2003 w AB studiowało ok. 20 tysięcy studentów na trzech Wydziałach: Humanistycznym, Matematyki, Techniki i Nauk Przyrodniczych oraz Pedagogiki i Psychologii, na siedziby wydziałów i poszczególnych jednostek Uczelnia ma do dyspozycji kilkanaście obiektów.⁴ W opublikowanym 12 kwietnia 2005 roku przez „Rzeczpospolitą” rankingu uczelni AB im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy została sklasyfikowana jako najlepsza uczelnia pedagogiczna w Polsce.⁵

Biblioteka Główna [dalej: BG] AB funkcjonuje od 1993 roku w budynku przy ul Chodkiewicza 30, ale rozpoczęła swoją działalność wraz z początkiem roku akademickiego 1969/1970 w Wyższej Szkole Nauczycielskiej [dalej: WSN], zmieniając nazwę jednocześnie z uczelnią macierzystą⁶.

Ustawa z dnia 12 września 1990 roku o szkolnictwie wyższym⁷ mówi o obowiązku posiadania przez każdą wyższą uczelnię Biblioteki Głównej, która organizuje współpracę bibliotek przy jednostkach organizacyjnych i naukowo-dydaktycznych uczelni, tworząc wspólnie uczelnianą sieć biblioteczno-informacyjną.

Władze bydgoskiej Uczelni niejednokrotnie, zwłaszcza w sprawozdaniach rocznych z działalności podkreślały, iż sieć biblioteczna Wyższej Szkoły Pedagogicznej [dalej: WSP], obecnie AB, składająca się aktualnie z BG oraz sześciu filii i jednej filii podległej tylko merytorycznie BG⁸, stanowi istotny element procesu naukowo-dydaktycznego uczelni. Zgodnie z tymi postanowieniami zarówno BG, jak i jej filie, w miarę możliwości, biorą czynny udział w procesie naukowo-dydaktycznym Uczelni. Placówki pełnią funkcje gromadzenia, opracowania, przechowywania zbiorów oraz funkcje informacyjne, dydaktyczne i naukowe.

Celem tego wystąpienia obok prezentacji historii filii BG AB jest także odpowiedź na pytania: czy biblioteki filialne BG AB rozwijają swoją działalność i czy wzrasta ich znaczenie w środowisku akademickim naszego miasta.

² Nazwę AB uczelnia nosi od 2000 roku, jej poprzedniczką była w latach 1974-2000 Wyższa Szkoła Pedagogiczna, a wcześniej od 1969 do 1974 roku Wyższa Szkoła Nauczycielska.

³ Bydgoskie środowisko naukowe jest jednym z młodszych w kraju, pierwsze uczelnie wyższe miasta powstały dopiero pod koniec lat 50. i 60. ubiegłego wieku. Najstarsza bydgoska uczelnia wyższa, Akademia Techniczno-Rolnicza w 2000 roku obchodziła 50-lecie działalności.

⁴ Strona Akademii Bydgoskiej <http://ab-byd.edu.pl/uczelnia/akademia.php> [odwiedziny 28.01.2004 r].

⁵ Tamże, [odwiedziny 15.04.2005 r.].

⁶ Do 1974 r. nosiła nazwę BG WSN, w latach 1974-2000 BG WSP, od 2000 r. nosi nazwę BG AB.

⁷ Dziennik Ustaw nr 65 z dn. 27 września 1990 r.

⁸ Stan sieci bibliotecznej AB na dzień 14.04.2005 r.

W latach 1969-1974 WSN posiadała tylko BG. Spadkobierczyni WSN-WSP do sierpnia 1975 roku posiadała sieć biblioteczną, w skład której wchodziła nadal tylko BG. Z badań przeprowadzonych nad funkcjonowaniem BG WSN wynika, iż pracownicy BG od 1970 roku gromadzili zbiory obcojęzyczne, czyniąc starania mające na celu utworzenie Biblioteki Wydziału Humanistycznego⁹ [dalej: BWH]. Pierwsza filia BG dla Wydziału Humanistycznego [dalej: WH] rozpoczęła działalność we wrześniu 1975 roku. Sieć biblioteczna WSP wzbogaciła się wówczas o pierwszą filię – Bibliotekę Neofilologiczną [dalej: BN], która, jako najstarsza biblioteka filialna sieci bibliotecznej AB, działa nieprzerwanie od trzydziestu lat.¹⁰

Powstanie pierwszej biblioteki filialnej, jak również kolejnych filii BG spowodowane było różnymi bodźcami. Do najważniejszych czynników autor referatu zaliczył trzy. W wyniku przeprowadzonych badań na pierwszym miejscu pozwolił sobie wymienić rozwój WSP oraz obecnej AB, spowodowany powstawaniem nowych kierunków studiów oraz rozszerzeniem już istniejącej oferty. Ważną rolę odgrywały również finanse poszczególnych jednostek na stworzenie własnej biblioteki oraz posiadanie przez Uczelnię odpowiednich funduszy na zakup zbiorów bydgoskich bibliotek naukowych, które zostały z różnych przyczyn zlikwidowane, a ich przejęciem zainteresowana była WSP obecna AB.¹¹ Następnym czynnikiem było rozproszenie jednostek organizacyjnych uczelni w różnych odcinkach miasta, co spowodowało zwiększenie odległości tych jednostek od BG, utrudniając studentom łatwy dostęp do księgozbioru biblioteki. Zaś na końcu umieściłam wzrost liczby gromadzonych przez BG materiałów, który bez wątpienia spowodował brak typowych pomieszczeń dla zgromadzenia całości zbiorów sieci bibliotecznej¹² i skupienia działalności bibliotecznej w jednym miejscu.¹³

Koniec lat 70. ubiegłego wieku przyniósł dalszy rozwój filii już istniejącej¹⁴ oraz powstanie nowej jednostki filialnej. Sieć biblioteczna WSP po trzech latach zyskała drugą filię, utworzono ją przy Instytucie Wychowania Muzycznego w roku 1978. Nowa filia otrzymała nazwę Biblioteka Instytutu Wychowania Muzycznego. Następna – trzecia już filia zasiłała sieć biblioteczną WSP dopiero w roku 1990.

⁹ WH WSP znalazł siedzibę w budynku na ul. Grabowej 2 nieco oddalonym od ul. Chodkiewicza 30.

¹⁰ We wrześniu 2005 roku BN będzie obchodziła 30-lecie działalności.

¹¹ W ten sposób sieć biblioteczna AB wzbogaciła się o zbiory bibliotek Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego w 1994 r. oraz bydgoskiego Oddziału Centralnej Biblioteki Rolniczej w 2004 r.

¹² Budynek Biblioteki Głównej został oddany do użytku dopiero w 1993 roku, czyli po 20 latach jej działalności, do tego czasu zbiory biblioteczne były przechowywane w różnych pomieszczeniach uczelni oraz bibliotekach filialnych.

¹³ Do nowego nowoczesnego budynku o powierzchni użytkowej: 2.820 m², znajdującego się na ul. Chodkiewicza 30, BG wprowadziła się w 1993 r., poza tym budynkiem ciągle znajduje się: Czytelnia Czasopism, Wypożyczalnia Międzybiblioteczna [jednostki te pozostały w Pawilonie].

¹⁴ BN zyskała czytelnię nauk społecznych.

Na WH powstała druga filia, która obecnie nosi nazwę Biblioteka Polonistyczna. Kolejna filia BG zasiliła sieć biblioteczną uczelni w roku 1994, utworzono wówczas Bibliotekę Instytutu Historii. Biblioteka Psychologiczna była ostatnią filią BG, która powstała w ramach WSP. Biblioteka ta powołana została w 1997 roku. Pierwszą filią BG AB, a zarazem szóstą filią sieci bibliotecznej Uczelni, która rozpoczęła działalność od roku akademickiego 2001/2002 była Biblioteka Geograficzna, która do niedawna była najmłodszą filią BG. Od lutego 2005 roku¹⁵ formalnie funkcjonuje ostatnia siódma filia BG AB, o jej włączeniu do sieci bibliotecznej AB informowano już we wrześniu 2004 roku,¹⁶ wówczas filia nosiła nazwę Biblioteka Rolnicza.

We wrześniu 2004 roku sieć biblioteczna prezentowała się następująco: Biblioteka Główna (ul. Chodkiewicza 30), Biblioteka Polonistyczna (ul. Jagiellońska 11), Biblioteka Neofilologiczna (ul. Grabowa 2), Biblioteka Instytutu Historii (ul. Przemysłowa 34), Biblioteka Psychologiczna (ul. Staffa 1), Biblioteka Instytutu Geografii (ul. Mińska 15), Biblioteka Rolnicza (ul. Plac Weysenhoffa 11),¹⁷ oraz nieujęta w Informatorze Biblioteka Instytutu Edukacji Artystycznej (ul. Chodkiewicza 30).¹⁸ W październiku 2004 roku zmieniły się nazwy niektórych filii BG,¹⁹ a sieć biblioteczna AB przedstawiała się następująco: Biblioteka Główna, Biblioteka Polonistyczna, Biblioteka Neofilologiczna, Biblioteka Nauk Historycznych, Politycznych i Prawnych, Biblioteka Psychologiczna, Biblioteka Geograficzna, Biblioteka Biologiczna²⁰ oraz objęta przez BG nadzorem merytorycznym Biblioteka Instytutu Edukacji Artystycznej. W kwietniu 2005 roku sieć biblioteczną stanowiły następujące jednostki organizacyjne: Biblioteka Główna, Biblioteka Polonistyczna, Biblioteka Nauk Ścisłych i Przyrodniczych, Biblioteka Neofilologiczna, Biblioteka Nauk Historycznych, Politycznych i Prawnych, Biblioteka Psychologiczna oraz Biblioteka Geograficzna,²¹ nadal funkcjonuje zależna merytorycznie od BG Biblioteka Instytutu Edukacji Artystycznej.²²

¹⁵ Wydania przez Rektora Zarządzenia nr 23/2004/2005 z dn. 21 stycznia 2005 r. w sprawie zmian organizacyjnych w strukturze BG AB.

¹⁶ Przejęto księgozbiór bydgoskiego oddziału CBR w Warszawie, w tym czasie na filii trwały prace porządkowe. We wrześniu 2004 r. BG poinformowała czytelników o przyłączeniu nowej filii.

¹⁷ *Informator o godzinach pracy Biblioteki AB im. Kazimierza Wielkiego w roku akademickim 2004/2005* [wrzesień 2004 r., w zbiorach autora].

¹⁸ Jest wykazywana w sprawozdaniach BG jako filia podległa merytorycznie.

¹⁹ Bardzo często występującym zjawiskiem jest zmiana nazwy filii, w niektórych przypadkach zmiana taka następowała kilkakrotnie w ciągu krótkiego odcinka czasu, np. w ciągu miesiąca. Informacje podano na podstawie analizy nazw bibliotek filialnych w latach 1975-2005.

²⁰ *Godziny otwarcia Biblioteki Akademii Bydgoskiej i jej filii 2004/2005* [październik 2004 r., w zbiorach autora].

²¹ Strona domowa BG AB <http://biblioteka.ab.edu.pl/modules.php?name=strona1> [wejście 11.04.2005 r.] oraz informacje uzyskane w trakcie rozmowy z dyrektorem Biblioteki w marcu 2005 r.

²² Poza siecią BG AB funkcjonują również dwie biblioteki: Biblioteka Muzeum Dyplomacji i Uchodźstwa Polskiego [559 wol.] oraz Biblioteka Ośrodka Alliance Française.

W roku sprawozdawczym 2003/2004 zbiory bibliotek filialnych posiadały łącznie 158.904 jednostki.²³ BG AB oraz jej filie w roku akademickim 2003/2004 zarejestrowały łącznie 21.161 użytkowników, w tym filie BG AB zarejestrowały 7.457 użytkowników, co stanowi około 35% wszystkich użytkowników sieci bibliotecznej AB.²⁴ Czytelnikom indywidualnym udostępniono łącznie we wszystkich placówkach 636.038 woluminów książek, 83.195 czasopism oraz 20.273 jednostki zbiorów specjalnych.²⁵ Na informacje dotyczące stanu księgozbiorów, czytelnictwa oraz działalności sieci bibliotecznej AB w roku akademickim 2004/2005 należy poczekać do kolejnego sprawozdania z działalności Uczelni.²⁶

W 2005 roku w bibliotekach filii zatrudnionych było łącznie 22 bibliotekarzy, w tym 9 kustoszy, 2 st. bibliotekarzy, 7 bibliotekarzy i 5 młodszych bibliotekarzy.²⁷

Użytkownikami BG oraz bibliotek filialnych, które są naukowymi bibliotekami publicznymi,²⁸ obok pracowników naukowo-dydaktycznych i studentów Uczelni są również studenci i pracownicy innych uczelni wyższych Bydgoszczy²⁹ oraz mieszkańcy naszego miasta.³⁰

2. Materiały i metody opracowania wyników

Podstawą opracowania była analiza dostępnych danych, chciałabym ten fakt dostępności danych szczególnie zaznaczyć, ponieważ w wielu przypadkach brak wiarygodnych źródeł uniemożliwił mi podanie ważnych dla tych badań informacji.

W omówieniu wykorzystano informacje zawarte w dokumentach publikowanych oraz niepublikowanych, tworzonych w WSN, WSP i AB, ale przede wszystkim w BG oraz omawianych filiach od 1975 roku do kwietnia 2005 roku. Wyko-

²³ Sprawozdanie z działalności uczelni w roku akademickim 2003/2004. Bydgoszcz 2004, s. 118.

²⁴ Tamże, s. 119.

²⁵ Tamże.

²⁶ Będą to dane aktualne na dzień 31 grudnia 2004 r., do tego czasu aktualne są dane statystyczne z ostatniego sprawozdania, czyli za rok akademicki 2003/2004.

²⁷ Obliczenia poczyniono na podstawie informacji zawartych na stronie domowej BG AB [11.04.2005 r.]

²⁸ Z racji publicznego dostępu do księgozbioru.

²⁹ Szczególnie często sieć biblioteczną AB odwiedzają studenci bydgoskiej Akademii Techniczno-Rolniczej oraz zwłaszcza w ostatnim czasie studenci bydgoskich wyższych uczelni niepaństwowych [w 2005 r. było tych uczelni w Bydgoszczy aż 5], które są młodymi placówkami, rozwijają się niezwykle szybko, kształcą coraz większą liczbę studentów, niestety posiadają słabo zorganizowane biblioteki uczelniane, bądź jeszcze w ogóle nie posiadają własnych bibliotek, często księgozbiór tych bibliotek składa się tylko z bieżących zakupów lub darów.

³⁰ Osoby spoza uczelni stanowią wg pracowników Biblioteki sporą grupę odwiedzających.

rzystano m. in.: zarządzenia rektorskie dotyczące sieci bibliotecznej uczelni, ulotki informacyjne wydawane przez BG, traktujące o godzinach pracy BG i bibliotek filialnych, zachowane kopie sprawozdań dyrektora biblioteki do GUS za lata 1995-1998, sprawozdania rektorskie do 2004 roku, składy osobowe uczelni z lat 1975-2004, kroniki i informatory uczelniane, informacje zawarte na stronie domowej biblioteki zamieszczone w latach 2003-2005, materiały pokonferencyjne zawierające wystąpienia dyrektorów i pracowników biblioteki dotyczące działalności sieci bibliotecznej WSP, a następnie AB w omawianym okresie oraz inne wydawnictwa, zamieszczone w części „Bibliografia” tego referatu.

Opisy najważniejszych faktów z historii bibliotek filialnych, z powodu braku opracowań, przygotowano w miarę możliwości na podstawie relacji ustnych pracowników biblioteki.³¹

Materiał do opracowania zagadnienia jest bogaty, jednak wykazuje ogromne luki, a to w sposób znaczący utrudnia prezentację zestawień statystycznych i porównywanie działalności opisywanych placówek, dlatego na dzień dzisiejszy autor zrezygnował z przygotowania tabel statystycznych. Z tego też względu tylko niektóre dane dotyczące stanu księgozbiorów i czytelnictwa bibliotek filialnych zostały uwzględnione w referacie i zamieszczono je w części trzeciej referatu pn. „Filie BG AB im. Kazimierza Wielkiego w latach 1975-2005”.³²

Dotychczas nie zanotowano opracowania prezentującego informacje o całości kształcie działalności bibliotek filialnych AB, referat jest, więc pierwszą prezentacją rozwoju, struktury i działalności filii BG AB.

Najlepiej opracowany, zwłaszcza pod względem statystycznym, jest okres działalności BG i jej filii od 1995 roku [od objęcia stanowiska dyrektora biblioteki przez mgr Marię Czarnecką-Dąbek do roku akademickiego 2003/2004, czyli ostatniego sprawozdania rektorskiego]. Wcześniejsze informacje opracowano przede wszystkim na podstawie sprawozdań dra Henryka Dubowika – pierwszego dyrektora BG.³³ Niestety, nie dotarłam do sprawozdań BG WSP do GUS do roku 1994. Pewną przeszkodą w zebraniu kompletu materiałów statystycznych był fakt niegromadzenia dokumentacji w filiach. Kierownicy bibliotek filialnych przygotowują roczne sprawozdania dla dyrektora BG,³⁴ ale nie przechowują danych statystycznych dotyczących działalności swojej placówki.

W celu uzyskania przejrzystości opisywanych zdarzeń, faktów, ilustrujących je dat i innych danych, każdą bibliotekę opisano oddzielnie, szeregując je chrono-

³¹ Niezwykle ciekawy, niemal kompletny zbiór materiałów prezentujących historię i dzień dzisiejszy filii BG AB otrzymałam od kierownika BN kustosa mgr Krystyny Lewandowskiej, kierownika BNŚiP st. bibliotekarza mgr Dobromiły Anhalt i kierownika Biblioteki Geograficznej bibliotekarza Lucyny Siewert.

³² W formie statystyki archiwalnej i statystyki dnia dzisiejszego.

³³ Zamieszczano je w sprawozdaniach oraz kronikach Uczelni [patrz „Bibliografia”, s. 15-16].

³⁴ Sprawozdania dotyczą działalności filii w okresach rocznych [od 1 stycznia do 31 grudnia].

logicznie wg lat rozpoczęcia działalności. Zaprezentowanie przeszłości aktualnie działających filii BG AB wydaje się niezbędne, aby można było zrozumieć obecną działalność całej sieci bibliotecznej oraz zamierzenia na przyszłość. Poznanie zbiorów sieci bibliotecznej AB może natomiast być podstawą do analizy potencjału informacyjnego i naukowego w stosunku do potrzeb wszystkich jej użytkowników.

Informacje na temat zbiorów i użytkowników filii BG AB zawarte w poniższej pracy dotyczą okresu do 14 kwietnia 2005 roku.³⁵

3. Filie BG AB im. Kazimierza Wielkiego w latach 1975-2005³⁶

a) Biblioteka Neofilologiczna³⁷

Do dziejów tej filii, z racji tego, iż jest najdłużej działającą placówką filialną BG AB, zebrano najbogatszy materiał historyczny i statystyczny.

Filia zaspokaja potrzeby wykładowców oraz studentów kierunków: filologia rosyjska, filologia angielska, filologia germańska, a od 2003 roku także studentów kierunków bibliotekoznawstwo i informacja naukowa oraz informacja naukowa i bibliotekoznawstwo [dziennych, zaocznych i podyplomowych].

Analizowana placówka jest najstarszą funkcjonującą po dzień dzisiejszy filią BG AB, jej dzieje mają już trzydziestoletnią historię. Działalność rozpoczęła we wrześniu 1975 roku. W 1976 roku przyjęła oficjalnie obecnie obowiązującą nazwę, tj. Biblioteki Neofilologicznej [dalej: BN]. Swoją siedzibę ma w gmachu filii WH przy ulicy Grabowej 2 w Bydgoszczy.³⁸

Historia tworzenia i gromadzenia księgozbioru BN jest ściśle związana z dziejami BG. Proces prowadzenia systematycznych zakupów oraz otrzymywane dary³⁹ wpłynęły na ilościowy i jakościowy charakter księgozbioru filii. Zbiory biblioteczne nadal są wzbogacane dzięki stale wpływającym do biblioteki darom od kadry dydaktycznej z kierunków filologicznych. Na strukturę jakościową księgozbioru biblioteki złożyły się przede wszystkim publikacje obcojęzyczne (podręcz-

³⁵ Autor do 14 kwietnia 2005 r. gromadził materiały niezbędne do tego opracowania.

³⁶ Okres chronologiczny badań ustalono na podstawie rozmów z pracownikami filii, którzy brali czynny udział w tworzeniu prezentowanych bibliotek oraz dostępnych dokumentów. Niekiedy ustalenie faktycznej daty rozpoczęcia pracy filii na podstawie zarządzeń Rektora uczelni nie było jednoznaczne z datą jej utworzenia i oddaniem jej do dyspozycji użytkowników. Należy pamiętać również, że pierwsze dane statystyczne o działalności spływają z filii do BG dopiero po roku jej pracy i zawsze dotyczą stanu na dzień 31 grudnia.

³⁷ Informacje przygotowano na podstawie rozmowy przeprowadzonej z kierownikiem BN kustoszem mgr Krystyną Lewandowską dn. 14.04.2005 r.

³⁸ Znajduje się w tym budynku od chwili powstania.

³⁹ Głównie z British Council.

niki akademickie, literatura piękna oraz czasopisma). Początkowo główny zrąb księgozbioru bibliotecznego stanowiły publikacje rosyjskojęzyczne z zakresu filologii rosyjskiej.

W latach późniejszych, tj. od 1977 roku⁴⁰ biblioteka zaczęła stopniowo gromadzić także książki anglojęzyczne, co było ściśle związane z uruchomieniem studiów na kierunku filologii angielskiej.

Biblioteka gromadzi również wydawnictwa z zakresu filologii germańskiej, z chwilą powstania filologii germańskiej WSP zaczęto udostępniać książki w języku niemieckim, inwentarz Biblioteki Filologii Germańskiej istnieje od 1995 roku.

BN gromadziła również dokumenty z zakresu filologii polskiej, historii oraz nauk społecznych⁴¹. Właśnie taki profil gromadzonych zbiorów odpowiadał potrzebom studentów, ponieważ gmach, w którym mieści się biblioteka, był do 2000 roku siedzibą katedr: filozofii, socjologii oraz bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Ważną część gromadzonych zbiorów stanowi księgozbiór podręczny biblioteki, na który składają się cenne słowniki i encyklopedie.⁴² Biblioteka zgromadziła także kasyety magnetofonowe do książek w językach: angielskim, niemieckim i rosyjskim oraz kasyety wideo. W grupie zbiorów specjalnych obok kaset magnetofonowych i wideo wyszczególniono również dziewiętnastowieczne wydania słowników i encyklopedii. W ciągu 30 lat swego istnienia biblioteka zgromadziła także znaczną ilość czasopism, polskich oraz obcojęzycznych. W roku akademickim 2003/2004 księgozbiór biblioteczny liczył w sumie 46.900 książek.⁴³

W strukturze BN nie wyodrębniono żadnych działów. Bibliotekę tworzą Wypożyczalnia i Czytelnia. Wskutek niewielkiej liczby pracowników biblioteki oraz ograniczeń lokalowych funkcję informacji pełni Wypożyczalnia. Czytelnia posiada 26 miejsc, jest przeznaczona dla osób korzystających z książek oraz czasopism. Księgozbiór podręczny oraz publikacje zgromadzone w bibliotece znajdują się na półkach w sektorze niedostępnym dla użytkowników.

W roku 2000 zatrudniano w bibliotece 4 pracowników,⁴⁴ w marcu 2005 roku 6 pracowników, w tym 2 kustoszy, 2 bibliotekarzy i 2 młodszych bibliotekarzy,⁴⁵ którzy realizują funkcje udostępniania książek, czasopism i zbiorów specjalnych; częściowego opracowania pozyskiwanych zbiorów oraz zadania informacji kata-

⁴⁰ Powstała wówczas Biblioteka Filologii Angielskiej.

⁴¹ Z. Sokół: *Informator o bibliotekach wyższych szkół pedagogicznych w Polsce (stan na 31 XII 1988)* W: *Rola i funkcje bibliotek wyższych szkół pedagogicznych w Polsce*. Pod red. Z. Sokół. Rzeszów 1992, s. 181.

⁴² Zwłaszcza w języku angielskim.

⁴³ *Sprawozdanie z działalności uczelni w roku akademickim 2003/2004* Bydgoszcz 2004, s. 118.

⁴⁴ Informacja uzyskana od pracowników filii.

⁴⁵ Strona domowa BG AB <http://biblioteka.ab.edu.pl>. [odwiedziny 11.04.2005 r.].

logowej i bibliotecznej. Pracownicy BN nie prowadzą działalności naukowej. W ramach zadań dydaktyczno-informacyjnych pracownicy biblioteki prowadzą od szeregu lat indywidualne szkolenia studentów w zakresie korzystania ze zbiorów bibliotecznych. W ramach zadań informacyjnych m. in. udostępniane są informatory i prace naukowe, które opracowano w BG AB.

Stały wzrost księgozbioru oraz czytelników przyczyniły się do zwiększania liczby pomieszczeń zajmowanych przez filię. Lokal biblioteczny w budynku przy ul. Grabowej 2 mieścił się początkowo na trzecim i czwartym piętrze.⁴⁶ W październiku 2000 roku, w wyniku zmian organizacyjnych, biblioteka zajęła pomieszczenia na parterze budynku. Zmniejszenie liczby katedr mieszczących się w budynku spowodowało ponad dwukrotny wzrost powierzchni użytkowej filii (w porównaniu z rokiem 1999). W grudniu 2000 roku powierzchnia użytkowa wypożyczalni, czytelni oraz magazynu łącznie wyniosła 321 m².⁴⁷

Do roku 2000 biblioteka nie była placówką skomputeryzowaną. Sprzęt komputerowy wykorzystano do zadań bibliotecznych dopiero od 2001 roku. Komputeryzacja swym zasięgiem objęła Wypożyczalnię oraz Czytelnię. Uruchomiono również stanowiska sieci Internet, z której korzystają wszyscy użytkownicy biblioteki.

Pod koniec 2000 roku BN posiadała 44.385 wol. książek, natomiast przychód pozyskanych dokumentów w tymże roku wyniósł 935 pozycji.⁴⁸ Ostatnie dane w posiadaniu autora pochodzą z roku akademickiego 2003/2004, biblioteka posiadała wówczas 46.900 książek.⁴⁹

W roku 1998 BN odwiedziło 1.160 czytelników, natomiast z usług czytelni skorzystało 81 osób.⁵⁰ W 2003 roku z usług BN skorzystało 1.290 osób.⁵¹

b) Biblioteka Instytutu Edukacji Artystycznej

Filia funkcjonuje od około 1978 roku⁵² jako Biblioteka Instytutu Wychowania Muzycznego, gromadzi przede wszystkim nuty i płyty. 31 grudnia 2000 roku biblioteka posiadała 2.348 książek oraz 14.649 jednostek zbiorów specjalnych.⁵³

⁴⁶ Czytelnia rusycystyki liczyła 39 miejsc i czytelnia anglistyki 12 miejsc.

⁴⁷ Informacja uzyskana od pracowników filii.

⁴⁸ *Sprawozdanie z działalności Uczelni w roku akademickim 2000/2001* Bydgoszcz 2001, s. 128.

⁴⁹ *Sprawozdanie z działalności uczelni w roku akademicki 2003/2004* Bydgoszcz 2004, s. 118.

⁵⁰ *Na drodze do uniwersytetu: materiały i dokumenty kadencji rektorskiej WSP 1996-1999* Red. M. Guzek. Bydgoszcz 1999, s. 161.

⁵¹ *Sprawozdanie... 2003/2004*, s. 119.

⁵² Pierwsza wzmianka [filia działała już w 1974 r.] z działalności podana jest dopiero W: *Sprawozdaniu rektorskie z działalności WSP w roku akademickim 1978/1979* Bydgoszcz 1979, s. 71.

⁵³ *Sprawozdanie z działalności Uczelni w roku akademickim 2000/2001* Bydgoszcz 2001, s. 128.

Wyjaśnienia wymaga fakt, iż BG AB sprawuje „opiekę merytoryczną” nad filią BIEA, która jednakże formalnie nie wchodzi w skład sieci bibliotecznej AB.

Lokal filii zajmuje powierzchnię 48 m² dla czytelników przeznaczono 8 miejsc w Czytelni. W roku akademickim 2003/2004 w bibliotece zgromadzono 2.565 książek oraz 14.991 jednostek zbiorów specjalnych.⁵⁴ 31 grudnia 2003 roku bibliotekę odwiedziły 554 osoby.⁵⁵ W BIEA od początku jej istnienia zatrudniony był jeden pracownik.

c) Biblioteka Polonistyczna

W 1990 roku, w wyniku połączenia Biblioteki Akademii Nauk Społecznych [dalej: BANS] i filii BG WSP powstała nowa placówka biblioteczna, która przyjęła nazwę „Biblioteka Wydziału Humanistycznego” i zajęła lokal wchłoniętej BANS.⁵⁶ Zmiana nazwy z BWH na nazwę Biblioteka Polonistyczna [dalej: BP], która jest obecnie obowiązującą nastąpiła w roku 2000.⁵⁷

Placówka ta jest stosunkowo niewielką biblioteką, nie posiada żadnych „wewnętrznych działów”, składa się z Wypożyczalni- Informatorium i Czytelni, zlokalizowanych w jednym pomieszczeniu, ma swoją siedzibę w gmachu WH AB przy ul. Jagiellońskiej 11 (pokój nr 32).

Biblioteka Polonistyczna gromadzi głównie zbiory o profilu humanistycznym, który determinowany jest przez kierunki studiów, obowiązujących na WH. Filia ta zaspokaja, więc przede wszystkim potrzeby studentów i pracowników naukowych WH AB, czyli ponad 6 tys. potencjalnych czytelników, głównie w zakresie funkcji dydaktyczno-informacyjnych. Duże znaczenie w księgozbiorze odgrywały czasopisma. Biblioteka od początku swej działalności gromadziła w szerokim zakresie tytułowym i tematycznym periodyki od dzienników poczynając, a na rocznikach kończąc.

Za prawidłową realizację zadań bibliotecznych odpowiedzialny jest czteroosobowy personel biblioteczny.⁵⁸

Biblioteka od lat boryka się przede wszystkim z problemami lokalowymi, są one przyczyną połączenia w jednym pomieszczeniu: Wypożyczalni, Informatorium i Czytelni. Czytelnia liczy tylko 46 miejsc i nie ma możliwości zwiększenia tej liczby.⁵⁹ Na półkach, w sektorze zamkniętym dla użytkowników, w pomieszczeniu biblioteki zgromadzone są ważniejsze publikacje oraz księgozbiór podręczny,

⁵⁴ *Sprawozdanie z działalności uczelni w roku akademickim 2003/2004* Bydgoszcz 2004, s. 118.

⁵⁵ Tamże, s. 119.

⁵⁶ BANS mieściła się pierwotnie przy ul. Jagiellońskiej 11, natomiast filia BG WSP miała swoją siedzibę przy ul. Grabowej 2.

⁵⁷ Informacja uzyskana na podstawie analizy „*Składów osobowych Uczelni*”.

⁵⁸ Dane aktualne na dn. 29.03.2005 r.

⁵⁹ Informacje uzyskane od kierownika filii w 2000 r.

natomiast część zgromadzonych dokumentów przechowywana jest w magazynie. Pracownicy biblioteki posiadają własne pomieszczenie służbowe.

Biblioteka nie posiadała sprzętu komputerowego do 31 grudnia 2000 roku, od 2001 roku trwa komputeryzacja filii.

Według stanu na dzień 31 grudnia 1998 roku zbiory filialne liczyły około 33.495 książek⁶⁰, w 2000 roku wzrosły do liczby ok. 35 tys. woluminów, co stanowiło 6,4% wszystkich dokumentów zgromadzonych w ramach całej sieci bibliotecznej AB. Średni roczny przychód pozyskiwanych dokumentów w tym okresie to około 900 tytułów. W roku akademickim 2003/2004 filia posiadała łącznie 35.037 jednostek, w tym książki stanowiły 35.029 jednostek.⁶¹

W roku 1998 zarejestrowanych było 2.444 czytelników. Czytelnię opisywanej placówki odwiedziło 1.008 osób.⁶² Natomiast w roku akademickim 2003/2004 zarejestrowanych było 1.826 czytelników.⁶³

d) Biblioteka Nauk Historycznych, Politycznych i Prawnych

Placówka ta jest kontynuatką biblioteki Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego [dalej: BTN], która powołana została do życia decyzją Zarządu BTN w 1969 roku. Biblioteka BTN miała swoją siedzibę przy ul. Jezuickiej 4, zaś od 1989 roku zajmowała także pomieszczenia przy ul. Jezuickiej 2. Przemianowanie opisywanej biblioteki na filię biblioteczną WSP nastąpiło w 1994 roku⁶⁴. Powstała wówczas jednostka biblioteczna, która przyjęła nazwę Biblioteki Instytutu Historii. Na początku biblioteka filialna mieściła się przy ul. Jezuickiej 2. W 1996 roku BIH została przeniesiona wraz z Instytutem Historii WSP na ul. Przemysłową 34, gdzie obecnie ma swoją siedzibę.

Biblioteka, podobnie jak wszystkie biblioteki filialne BG AB, jest instytucją stosunkowo niewielką, nie posiada więc działów w obrębie własnej struktury organizacyjnej. Nieliczny personel (4 osoby) obsługuje funkcjonujące w ramach biblioteki Wypożyczalnię oraz Czytelnię. W 1994 roku, na początku działalności filii personel biblioteczny BIH stanowiła tylko jedna bibliotekarka, która wykonywała wszystkie czynności biblioteczne.

Od 1996 roku zasadniczej zmianie uległa funkcja BIH, która w ramach swej działalności dodatkowo obsługiwać zaczęła studentów kierunku administracji i politologii. Spowodowało to konieczność zatrudnienia dodatkowych 3 pracowników, co uczyniło funkcjonowanie biblioteki bardziej efektywnym.⁶⁵

⁶⁰ *Na drodze do Uniwersytetu...*, s. 160

⁶¹ *Sprawozdanie z działalności uczelni w roku akademickim 2003/2004* Bydgoszcz 2004, s. 118.

⁶² *Na drodze do Uniwersytetu...*, s. 160.

⁶³ *Sprawozdanie z działalności uczelni w roku akademickim 2003/2004* Bydgoszcz 2004, s. 119.

⁶⁴ WSP sfinansowała, w kwocie 30 tys. zł. zakup dla WSP biblioteki BTN.

⁶⁵ *Na drodze do Uniwersytetu...*, s. 159.

Zadania dydaktyczno-informacyjne pracowników biblioteki na początku działalności ograniczały się do informacji bibliograficzno-bibliotecznych udzielanych użytkownikom. Następnie od 2000 roku personel BIH przygotowywał się do tworzenia komputerowych baz danych z zakresu historii, nauk politycznych, prawa i administracji.

BIH do grudnia 2000 roku była placówką nieskomputeryzowaną. Dopiero w grudniu 2000 roku oddano do użytku 4 stanowiska komputerowe dla użytkowników oraz 1 stanowisko dla pracowników.

Księgozbiór biblioteczny tworzyły na początku dokumenty zgromadzone przez członków BTN. Od 1994 roku polityka gromadzenia zbiorów zaczęła się ściśle wiązać z kierunkami studiów działającymi w ramach IH WSP. W ostatnich latach księgozbiór biblioteczny bardzo intensywnie się powiększył o nowe tytuły, co spowodowane było potrzebą uzupełniania zbiorów o szereg istotnych pozycji, pominiętych w latach poprzednich. Dotyczy to szczególnie lat 1990-1993, kiedy to trudności finansowe i organizacyjne BTN, do którego należała wówczas biblioteka, uniemożliwiły zakup wielu opublikowanych wówczas nowości. Powszechnie wiadomo, że w tym okresie nieskrępowany cenzurą ruch wydawniczy oferował wiele nieznanych dotąd dokumentów z zakresu historii, prawa i politologii.⁶⁶

Od momentu uruchomienia nowych kierunków studiów w IH, zakup nowości wydawniczych nastawiony był głównie na zaspokojenie potrzeb studentów oraz nauczycieli akademickich. Biblioteka uzupełniała swoje zbiory, dokonując zakupów w hurtowniach oraz księgarniach, poprzez antykwariaty i zbiory prywatne, których właściciele zainteresowani byli sprzedażą swoich zbiorów książkowych.

Biblioteka Nauk Historycznych, Politycznych i Prawnych [dalej: BNH, PiP] jest jedną z wyróżniających się filii bibliotecznych AB. Na ocenę taką wpływają zarówno warunki lokalowe placówki, jak i sposób jej zorganizowania. Biblioteka ta jest bazą informacyjną dla szerokiej rzeszy studentów kształcących się w zakresie nauk historycznych i społecznych. Instytucja zaspokaja także potrzeby wykładowców z AB i prowadzi ożywioną współpracę z innymi bibliotekami naukowymi w Bydgoszczy.

Filia zlokalizowana jest na parterze budynku Instytutu Historii i zajmuje łącznie 266 m². Warunki lokalowe uległy znacznej poprawie w momencie, gdy lokal biblioteczny został przeniesiony na ul. Przemysławą 34. Na strukturę organizacyjną biblioteki składają się Wypożyczalnia oraz Czytelnia. Bibliotekarze obsługujący użytkowników w ramach istniejącej wypożyczalni pełnią także funkcje informacyjne. Czytelnia jest bardzo dobrze zorganizowana i może pomieścić jednorazowo 56 czytelników⁶⁷. Przestronne, dobrze oświetlone pomieszczenie jest odgródzone

⁶⁶ Pomimo intensywnych wysiłków pracownika biblioteki wielu tytułów nie udało się jednak uzupełnić.

⁶⁷ Kopia Sprawozdania do GUS: Biblioteka Instytutu Historii + ADM w roku 1998.

od wypożyczalni szybą, co zapewnia użytkownikom spokój i niezbędne do efektywnej i twórczej pracy warunki. Czytelnia jest przeznaczona dla użytkowników korzystających z książek gromadzonych w Bibliotece oraz dla studiujących czasopisma z zakresu historii, prawa i politologii.

W BNH, PiP w 2005 roku zatrudnionych było czterech pracowników. Kierownikiem biblioteki jest kustosz mgr Ewa Gołaszewska-Banach. Personel biblioteczny uzupełniają dodatkowo trzej bibliotekarze, w tym 2 posiadających tytuł magistra.

Pracownicy biblioteki odpowiedzialni są za prawidłową realizację zadań bibliotecznych, wśród których ważną rolę odgrywa pozyskiwanie nowych dokumentów. W końcu lat 90. zakupy dla tej filii stanowiły blisko 22% wszystkich zakupów książkowych dokonywanych na potrzeby sieci bibliotecznej AB.⁶⁸

Niezbędną pomocą przy przeglądaniu zbiorów biblioteki są jej 2 katalogi kartkowe: alfabetyczny książek i czasopism, natomiast katalog systematyczny porządkuje pozyskiwane publikacje wg zagadnień charakterystycznych dla nauk historycznych. W roku akademickim 2000/2001 została doprowadzona do placówki sieć komputerowa z dostępem do internetu (5 stanowisk – 3 dla studentów, 1 dla bibliotekarzy i 1 z dostępem do katalogu BG AB)⁶⁹.

Głównym celem praktycznej działalności omawianej biblioteki jest gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie zgromadzonych zbiorów, które zaspokajają wymagania dydaktyczne studentów z zakresu poszczególnych nauk historycznych, a także z zakresu politologii i administracji. Filia ta posiada bardzo bogaty księgozbiór podręczny – encyklopedie, leksykony oraz słowniki z zakresu nauk historycznych. W bibliotece zgromadzono również część dokumentów zawierających informacje uniwersalne, charakterystyczne dla innych dyscyplin naukowych (literatura, filozofia, religia itp.).

W 1995 r. księgozbiór filii liczył 31.001 vol. książek, 4.693 czasopism oraz 20 sztuk mikrofilmów.⁷⁰ 31 grudnia 2000 roku księgozbiór biblioteki liczył już prawie 40 tys. książek i zeszytów naukowych oraz około 8 tys. roczników czasopism, obok wymienionych wcześniej mikrofilmów (nadal 20 sztuk) filia zajmuje się również pozyskiwaniem broszur, w 2000 roku było ich 3.168 vol. oraz elektronicznych nośników informacji: płyt CD-rom i dyskietek (44 sztuki)⁷¹. W tym okresie średni roczny przychód dokumentów liczył 2000 tytułów książek oraz 150 tytułów czasopism. W roku akademickim 2003/2004 stan księgozbioru przedstawiał się następująco: książki stanowiły 48.794 jednostek, roczniki czasopism 5.243, zbiory specjalne – 361.⁷²

⁶⁸ *Na drodze do Uniwersytetu...*, s. 87.

⁶⁹ *Sprawozdanie z działalności Uczelni w roku akademickim 2000/2001* Bydgoszcz 2001, s. 181.

⁷⁰ Dane uzyskane od pracownika filii w dniu 13.04.2005 r. [drogą elektroniczną].

⁷¹ Dane dotyczą stanu zbiorów elektronicznych BNH, PiP na dzień 31.12.2000 r.

⁷² *Sprawozdanie z działalności uczelni w roku akademickim 2003/2004* Bydgoszcz 2004, s. 118.

W roku 1995 wypożyczenia na zewnątrz filii wyniosły 4.259 książek, 450 czasopism, na miejscu użytkownicy skorzystali z 4.473 książek oraz 2300 czasopism.⁷³ W roku 1998 zarejestrowanych było 1.148 czytelników, natomiast z czytelnici skorzystały w tym okresie 632 osoby.⁷⁴ W roku akademickim 2003/2004 zarejestrowano 2.529 czytelników.⁷⁵

e) Biblioteka Psychologiczna

Filia powstała we wrześniu 1997 roku pod nazwą Biblioteka Instytutu Psychologii, obecnie nosi nazwę Biblioteka Psychologiczna, mieści się w budynku Instytutu Psychologii [dalej: IP] AB przy ul. Staffa 1.

Powołanie do życia placówki było odpowiedzią na nagłą zapotrzebowanie IP. Instytut ten działający w ramach Wydziału Pedagogiki i Psychologii, uruchomił wówczas 5-letnie magisterskie studia psychologiczne, co spowodowało konieczność zorganizowania odpowiedniej bazy dydaktyczno-informacyjnej. Studenci, którzy w latach wcześniejszych kształcili się w ramach 3-letnich studiów licencjackich z zakresu psychologii, zmuszeni byli do korzystania ze zbiorów BG.

Biblioteka Psychologiczna stanowi podstawowy warsztat dydaktyczno-informacyjny dla studentów kształcących się w ramach pięcioletnich studiów magisterskich z zakresu Psychologii. Księgozbiór placówki utworzono łącząc książki psychologiczne Biblioteki Polonistycznej z publikacjami z zakresu psychologii, które są własnością BG. Znaczną część pozyskanego zbioru stanowiły dary otrzymywane od pracowników IP. Głównym celem działalności tejże biblioteki jest więc gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie publikacji, które zaspokajają wymagania naukowe i dydaktyczne nauczycieli akademickich oraz studentów z zakresu psychologii.

Biblioteka jest jedną z mniejszych filii działających w ramach sieci bibliotecznej AB, zajmuje lokal o powierzchni tylko 76 m². W skład jej struktury organizacyjnej wchodzi Wypożyczalnia, Czytelnia oraz Informacja, funkcjonujące wspólnie w jednym pomieszczeniu, traktowane są jako jedna całość i działają bez odrębnego wydzielenia. Czytelnia może pomieścić 30 użytkowników. W Czytelni udostępniane są książki i czasopisma.

Biblioteka w znacznym stopniu zaspokaja potrzeby studentów kierunku psychologia.⁷⁶ Kierownikiem Biblioteki Psychologicznej jest kustosz mgr Urszula Siwek. W czynnościach bibliotecznych pomaga jej tylko jeden pracownik. Dwuosobowy personel filii wydaje się być liczebnie wystarczającym dla zaspokojenia potrzeb użytkowników biblioteki.

⁷³ Kopia Sprawozdania BG WSP do GUS za 1995 r.

⁷⁴ Na drodze do Uniwersytetu..., s. 160.

⁷⁵ *Sprawozdanie z działalności uczelni w roku akademickim 2003/2004* Bydgoszcz 2004, s. 119.

⁷⁶ W 1997 roku liczba studentów kształcących się na studiach magisterskich omawianego kierunku wyniosła łącznie 120 osób (studia dzienne i zaoczne).

Czytelnicy odwiedzający filię mogą korzystać z jej trzech katalogów kartkowych. Placówka posiada katalog alfabetyczny książek i czasopism oraz katalog rzeczowy, klasyfikujący gromadzone dokumenty według porządku Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiętnej. Interesującym narzędziem jest „Katalog Słów Kluczowych”, który porządkuje publikacje według specjalnie dobranych słów kluczowych, charakterystycznych dla badań z zakresu psychologii (np. „Emocja”, „Inteligencja”).

Dużym udogodnieniem dla użytkowników są trzy stanowiska komputerowe z drukarkami pracujące w sieci. Umożliwiają one przeglądanie zbiorów sklasyfikowanych w katalogu komputerowym, dają również możliwość analizy ogólnosiwiatowej komputerowej bazy bibliograficznej PsycLit, dostępnej w bibliotece. Filia posiada także dostęp do sieci Internet.

W grudniu 2000 roku w bibliotece zgromadzono 1.735 książek, natomiast średni roczny przychód publikacji w 2000 roku wyniósł 527 woluminów.⁷⁷ W roku akademickim 2003/2004 w filii zgromadzono 3.169 książek⁷⁸ oraz zarejestrowano 773 czytelników⁷⁹.

Warto również wspomnieć, że zadania dydaktyczno-informacyjne tej biblioteki realizowane były poprzez udział jej pracowników w redagowaniu gazetki studenckiej „Wiadomości Instytutu Psychologii.”

f) Biblioteka Geograficzna⁸⁰

Kolejna, piąta już wg lat założenia filia BG, Biblioteka Geograficzna, rozpoczęła swoją działalność z początkiem roku akademickiego 2000/2001.

Filia zlokalizowana jest na pierwszym piętrze w budynku Instytutu Geografii AB przy ul. Mińskiej 15. Łączna powierzchnia placówki wynosi 78,86 m². Lokal biblioteki stanowią: Wypożyczalnia oraz Czytelnia. Czytelna, znajdująca się w osobnym pomieszczeniu, oddzielonym od Wypożyczalni szklanymi drzwiami, dysponuje 25 miejscami dla użytkowników.

Filia posiada w swoich zbiorach podstawową, ciągle aktualizowaną literaturę z zakresu przedmiotów realizowanych w ramach kierunku geografia. Studenci mogą wypożyczać książki do domu lub korzystać z nich na miejscu w Czytelni. Ponadto użytkownicy mogą korzystać z zasobów czasopism z zakresu geografii. Dostępne są też wydawnictwa ciągłe Polskiej Akademii Nauk oraz zeszyty polskich uczelni wyższych. W bibliotece gromadzone są także materiały pomocnicze: mapy ściennie, mapy

⁷⁷ *Sprawozdanie z działalności Uczelni w roku akademickim 2000/2001* Bydgoszcz 2001, s. 128.

⁷⁸ *Sprawozdanie z działalności uczelni w roku akademickim 2003/2004* Bydgoszcz 2004, s. 118.

⁷⁹ Tamże, s. 119.

⁸⁰ Informacje opracowano na podstawie rozmowy przeprowadzonej z kierownikiem Biblioteki Geograficznej bibliotekarzem Lucyną Siewert dn. 14.04.2004 r. oraz obserwacji autora referatu poczynionych w trakcie odwiedzin w bibliotece.

glebowe, mapy tematyczne, globusy, atlasy geograficzne, roczniki statystyczne, dotyczące ochrony środowiska i zasobów naturalnych. Studenci geografii korzystają również z zasobów BG AB, która posiada bogate zbiory z zakresu geografii, ekologii, geologii, hydrologii [ok. 13.100 woluminów] oraz z księgozbioru BNH, PiP.

Biblioteka Geograficzna została skomputeryzowana w październiku 2001 roku, dostępne jest jedno stanowisko komputerowe dla bibliotekarza i użytkowników z dostępem do Internetu. W niedalekiej przyszłości ilość stanowisk komputerowych zostanie zwiększona.

W bibliotece zatrudniona jest jedna osoba oddelegowana z BG, kierownik bibliotekarz Lucyna Siewert. W 2002 r. Instytut Geografii w związku ze wzrastającą liczbą słuchaczy studiów zaocznych zatrudnił na godziny zlecone do prac bibliotecznych w soboty studentkę informacji naukowej.

W roku akademickim 2003/ 2004 filia posiadała 1.382 książki oraz 343 jednostki zbiorów specjalnych, zarejestrowano 485 osób.⁸¹

g) Biblioteka Nauk Ścisłych i Przyrodniczych⁸²

Biblioteka ta jest najnowszą biblioteką filialną BG AB, mieści się przy ul. Pl. Weysenhoffa 11. Została utworzona Zarządzeniem nr 23/2004/2005 Rektora AB z dnia 21 stycznia 2005 roku.

Placówka posiada bogaty księgozbiór z zakresu nauk przyrodniczych i biologicznych będący spuścizną po Centralnej Bibliotece Rolniczej⁸³. Na przejęty księgozbiór składają się dzieła naukowe, podręczniki i skrypty akademickie a także wydawnictwa popularnonaukowe. Biblioteka zgromadziła dość pokaźny zbiór słowników językowych (ok. 250 vol.) i tematycznych (ok. 600 vol.) oraz encyklopedii (ok. 200 vol.), stanowiący tzw. Informatorium Biblioteki. Na ilościowy stan księgozbioru składa się 35.288 vol. druków zwartych, z czego bogaty zbiór stanowią wydawnictwa w języku niemieckim (ok. 4.400 vol., w tym druków XIX-wiecznych – ponad 1.000 vol.).⁸⁴

Zgromadzone w Oddziale CBR Bydgoszcz starodruki niemieckie oraz XIX-wieczne polonika, zgodnie z planem ochrony narodowego zasobu bibliotecznego przekazane zostały do CBR w Warszawie.

⁸¹ *Sprawozdanie z działalności uczelni w roku akademickim 2003/2004* Bydgoszcz 2004, s. 118-119.

⁸² Informacje opracowano na podstawie maszynopisu omawiającego historię i teraźniejszość biblioteki przygotowanego przez kierownika placówki st. bibliotekarza mgr Dobromiłę Anhalt.

⁸³ Placówka została przejęta przez AB w 2004 roku. W informatorze BG AB na wrzesień 2004 roku podano informacje o nowej filii pn. Biblioteka Rolnicza, w kolejnej ulotce informacyjnej BG na październik 2004 roku figurowała już pod zmienioną nazwą Biblioteka Biologiczna, obecną nazwę BNŚiP nadano filii w styczniu 2005 roku.

⁸⁴ Informacje przedstawiono na podstawie opracowania historii i teraźniejszości BNŚiP w formie jednej kartki maszynopisu przygotowanego przez kierownika biblioteki mgr Dobromiłę Anhalt.

Obecnie na potrzeby pracowników naukowych i studentów kierunków ścisłych oraz innych użytkowników filii, [m. in. studentów bydgoskiej Akademii Techniczno-Rolniczej] rozszerza się profil tematyczny księgozbioru. Uzupełniane są zbiory z zakresu matematyki, fizyki i informatyki.

Studenci Wydziału Matematyki, Techniki i Nauk Przyrodniczych mogą obecnie korzystać z 20 tytułów czasopism matematycznych, m. in. „Fundamenta Mathematicae”, „Real Analysis Exchange”.

Czytelnia Biblioteki Nauk Ścisłych i Przyrodniczych dysponuje 22 miejscami przeznaczonymi dla użytkowników. Placówka jest skomputeryzowana, dzięki dostępowi do systemu komputerowego HORAIZON BG AB czytelnicy mogą uzyskać szybką informację o zasobach biblioteki. Ponadto użytkownicy mogą korzystać z tradycyjnego katalogu kartkowego alfabetycznego i systematycznego. W najbliższej przyszłości użytkownicy będą mieli poprzez Internet dostęp do bazy informacyjnej Mathematical Reviews. W planach jest remont biblioteki wydziałowej oraz zwiększenie liczby stanowisk komputerowych dla studentów.

4. Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonych badań i obserwacji udało się niezaprzeczalnie stwierdzić pozytywne zjawiska, które doprowadziły do zwiększenia liczby sieci bibliotecznej BG AB z 1 filii w latach 70. ubiegłego wieku do liczby 6 filii podległych BG AB w roku 2005.

Chciałabym również w tym miejscu przedstawić dane statystyczne, które zaprezentowano w internetowym *Informatorze o bibliotekach w Polsce*.⁸⁵ Biblioteka Narodowa w swojej bazie zgromadziła informacje o 5 filiach BG AB z dnia 03.03.2005 r. oraz nieaktualne na ten dzień dane o Centralnej Bibliotece Rolniczej w Warszawie [Oddział w Bydgoszczy], brakuje w tej bazie również informacji o funkcjonującej w sieci bibliotecznej BG AB od roku akademickiego 2000/2001 Bibliotece Geograficznej. Sądzę, iż należałoby przyjrzeć się bliżej informacjom podawanym w tej bazie i dokonać niezbędnej korekty. Według tej bazy, w marcu 2005 r. Biblioteka Polonistyczna posiadała 34.883 wol. książek, Biblioteka Neofilologiczna posiadała 44.875 wol. książek, Biblioteka Instytutu Historii 44.565 wol. książek oraz 5.098 wol. czasopism, w Bibliotece Instytutu Edukacji Artystycznej zgromadzono 2.340 wol. książek oraz 1.809 jedn. zbiorów audiowizualnych natomiast w Bibliotece Psychologicznej 2.278 wol. książek.

Rozwój BG AB, przede wszystkim komputeryzacja tej placówki, trwająca od 1993 roku oraz wzrastające środki finansowe przeznaczone na komputeryzację

⁸⁵ Baza: Informator o bibliotekach w Polsce. <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?> [odwiedziny 11.04.2005 r.]

przyczyniły się do skomputeryzowania 1997 roku także bibliotek filialnych.⁸⁶ Obecnie w bibliotekach filialnych AB pracuje około 10 stanowisk komputerowych.⁸⁷

Filie BG AB, małe jednostki, których historię i dzień dzisiejszy ukazano w wystąpieniu dbają o swoją przydatność i użyteczność, warunkuje to przecież ich dalszy rozwój. Dzięki dostępowi do Internetu stały się miejscem, w którym użytkownicy mogą korzystać ze światowych zasobów internetowych. Dzięki szybkości dostępowi do literatury naukowej i fachowej, do baz bibliograficznych oraz katalogu BG AB on-line odnalazły się owe filie w społeczeństwie informacyjnym naszego miasta. Zabiegi te spowodowały, że opisywane placówki unowocześniły i znacznie rozszerzyły wachlarz wykonywanych dotychczas usług informacyjnych.

Na zakończenie chciałabym zaznaczyć, iż szeroka w swym zakresie i zróżnicowana działalność całej sieci bibliotecznej AB, którą zaprezentowano w tym referacie, w związku z mającym powstać w najbliższej przyszłości bydgoskim uniwersytetem niezaprzeczalnie będzie nadal się rozwijała, a zgromadzone przez lata funkcjonowania zbiory zostaną w pełni wykorzystane przez wszystkich użytkowników.

Bibliografia

- [1] *X [dziesięć] lat Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy 1969-1979*. Red. E. Trempała. Bydgoszcz: Wydaw. WSP, 1979.
- [2] *Kronika WSP w Bydgoszczy za okres od 1 IX 1984 r. do 31 VIII 1987 r.* Red. E. Rogalski [i in.]. Bydgoszcz: Wydaw. WSP, 1989.
- [3] *Kronika Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy za okres 1 września 1987 do 31 sierpnia 1990*. Red. E. Rogalski [i in.]. Bydgoszcz: Wydaw. WSP, 1994.
- [4] Mincer F.: *Bydgoskie biblioteki w latach 1918-1982* „Zeszyty Naukowe WSP w Bydgoszczy. Studia Bibliologiczne” 1984, z. 4, s. 57-117.
- [5] *Na drodze do Uniwersytetu: materiały i dokumenty kadencji rektorskiej WSP 1996-1999* Red. M. Guzek. Bydgoszcz: Wydaw. WSP, 1999.
- [6] *Skład osobowy WSP. Rok akademicki 1997/1998* Praca zbiorowa pod red. E. Rogalskiego i in. Bydgoszcz: Wydaw. WSP, 1998.
- [7] Sokół Z.: *Informator o bibliotekach wyższych szkół pedagogicznych w Polsce (stan na 31 XII 1988)* W: *Rola i funkcje bibliotek wyższych szkół pedagogicznych w Polsce* Pod red. Z. Sokół. Rzeszów: Wydaw. WSP, 1992, s. 181-191.
- [8] *Sprawozdanie z działalności uczelni w kadencji 1999-2002 z uwzględnieniem roku akademickiego 2001/2002* Bydgoszcz: Wydaw. AB, 2002.
- [9] *Sprawozdanie z działalności Uczelni w roku akademickim 2000/2001* Bydgoszcz: Wydaw. AB, 2001.
- [10] *Sprawozdanie z działalności uczelni w roku akademickim 2003/2004* Bydgoszcz: Wydaw. AB, 2004.

---

⁸⁶ Jako pierwsza skomputeryzowana została Biblioteka Psychologiczna.

⁸⁷ Mimo wszelkich starań informacje o dostępnych stanowiskach komputerowych mogą być nieścisłe.

- [11] Strona Akademii Bydgoskiej <http://ab-byd.edu.pl/uczelnia/akademia.php>.
- [12] Strona domowa Biblioteki Głównej Akademii Bydgoskiej im. K. Wielkiego w Bydgoszczy <http://biblioteka.ab.edu.pl>.
- [13] Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym. „Dziennik Ustaw” z 27 września 1990 r., Nr 65, poz. 385.
- [14] Zarządzenie nr 23/2004/2005 Rektora Akademii Bydgoskiej im. K. Wielkiego z dn. 21 stycznia 2005 roku w sprawie zmian organizacyjnych w strukturze Biblioteki Głównej AB.

Mirosława Różycka

Biblioteka Główna Uniwersytetu Szczecińskiego
mira@bg.univ.szczecin.pl

**Biblioteka jeszcze tradycyjna czy już nowoczesna
– na przykładzie biblioteki
Uniwersytetu Szczecińskiego**

**Library – still traditional or modern already
– basing on the library of Szczecin University**

Abstrakt

W referacie zaprezentowana zostanie biblioteka Uniwersytetu Szczecińskiego, w strukturze której działają obok siebie w ramach jednego uczelnianego systemu biblioteczno-informacyjnego: biblioteki, dla których czas zatrzymał się wiele lat temu w momencie ich powstania oraz takie, które poddają się ciągłym zmianom.

Jakie są przyczyny takiego stanu, co powoduje tę różnorodność i odmienność? Jak należy zatem ocenić cały system biblioteczno-informacyjny naszej uczelni?

The paper presents the library of Szczecin University in the structure of many smaller department libraries within one library-information system.

What causes such a dissimilarity and variety? How to evaluate the library-information system of our institution as the whole?

Biblioteka Uniwersytetu Szczecińskiego jest biblioteką stosunkowo młodą. Jej powstanie wiąże się bezpośrednio z utworzeniem Uniwersytetu Szczecińskiego, który powołany został na mocy ustawy z 21 lipca 1984 r., na bazie Wyższej Szkoły Pedagogicznej i Wydziału Inżynieryjno-Ekonomicznego Transportu Politechniki Szczecińskiej. Działalność swoją uczelnia zainaugurowała 30 września 1985 r., a naukę w niej rozpoczęło wówczas 5433 studentów. Dla porównania w obecnym roku akademickim 2004-2005 na Uniwersytecie Szczecińskim studiuje około 36600 studentów na wszystkich kierunkach i rodzajach studiów.

Biblioteka Uniwersytetu Szczecińskiego powstała w 1985 r. z połączenia Biblioteki Głównej Wyższej Szkoły Pedagogicznej i Biblioteki Ekonomicznej Wydziału Inżynieryjno-Ekonomicznego Transportu Politechniki Szczecińskiej. Two-

rzająca się Biblioteka Główna przejęła zbiory biblioteki Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Instytutu Zachodniopomorskiego, oraz w 1991 r. zbiory likwidowanej Biblioteki Akademii Nauk Społecznych w Warszawie. Ponadto otrzymała liczne przekazane w darze zbiory – jak między innymi księgozbiory prof. Janusza Dereśiewicza czy też prof. Jerzego Dittmara z Argentyny. Były premier Mieczysław Rakowski podarował tworzącej się bibliotece Encyclopedię Brittanica, wydanie specjalne dedykowane królowej angielskiej Elżbiecie II i Prezydentowi USA Ronaldowi Reaganowi, które otrzymywały wyłącznie głowy Państw. Najcenniejszym, otrzymanym do tej pory darem jest przekazany w 1998 r. przez dr Tomasza Niewodniczańskiego unikatowy zbiór pochodzących z XVI – XIX w. pomoraników - 121 map Księstwa Pomorskiego, planów oraz widokówek Szczecina i innych miast pomorskich.

Profil gromadzonych przez bibliotekę US zbiorów jest bardzo szeroki i obejmuje: filozofię, psychologię, religioznawstwo, socjologię, politologię, ekonomię, prawo, oświatę i wychowanie, matematykę, fizykę, biologię, nauki o morzu, ochronę środowiska, informatykę, transport, wychowanie fizyczne i sport, językoznawstwo, literaturoznawstwo, bibliotekoznawstwo i informację naukową, historię, pomoroznawstwo oraz nauki pokrewne wymienionych dziedzin.

Na obecną strukturę biblioteki Uniwersytetu Szczecińskiego składają się: Biblioteka Główna i 11 bibliotek sieci. Niektóre z nich działalność swoją rozpoczęły w ramach Wyższej Szkoły Pedagogicznej lub jeszcze wcześniej, kiedy to w Szczecinie działało Studium Nauczycielskie, niektóre powstały po 1985 r. już w strukturach Uniwersytetu Szczecińskiego.

Jak obecnie wygląda system biblioteczno-informacyjny Uniwersytetu Szczecińskiego? Czy można go już zaliczyć do systemu nowoczesnego, czy jest on jeszcze ciągle tradycyjny?

Aby umożliwić odpowiedź na te pytania w dalszej części referatu przedstawione zostaną biblioteki systemu. Część z nich jak Biblioteka Główna, Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji czy biblioteki obu wydziałów ekonomicznych znajdują się u progu nowoczesności.

Biblioteka Główna – do 2001 r. działała w złych warunkach, czytelnia książek i czasopism dysponowała zaledwie 34 miejscami dla czytelników. Wypożyczalnia umiejscowiona była na parterze, katalogi zaś na trzecim piętrze, obok Ośrodka Informacji Naukowej, który oprócz ciasnych pomieszczeń miał również nieustający problem z przeciekającym dachem. W 2001 r. po kapitalnym remoncie oddano do użytku budynek sąsiadujący z dawnym gmachem biblioteki przy ul. Mickiewicza 16, łącząc oba w jeden kompleks. Obecnie Biblioteka Główna posiada przestronne, dobrze zorganizowane czytelnie: książek, czasopism, Ośrodek Informacji Naukowej z czytelnią tradycyjną i multimedialną, czytelnie Zbiorów Specjalnych, Centrum Informacji i Dokumentacji Europejskiej – dysponując łącznie

204 miejscami dla czytelników. Szerokie korytarze zostały wyposażane w stanowiska komputerowe dla użytkowników. Na trzecim piętrze budynku w 2002 r. uroczyście otwarto Salę Strumiańską, która otrzymała swój wystrój i charakter dzięki ofiarności Państwa Joanny i Jana Kulmów. W sali tej cyklicznie odbywają się między innymi „Spotkania Strumiańskie” – cykl historyczno-socjologiczny kierowany do kadry naukowej, studentów oraz mieszkańców Szczecina.

Niestety, ciągle posiadamy lokalny system BIBLIO-INFO, który jest już systemem bardzo archaicznym i niedającym możliwości wprowadzenia pełnej komputeryzacji. Zakupiony w listopadzie 2000 r. system ALEPH jest w stanie implementacji, nadal brakuje działającego modułu gromadzenia, opracowania i tak bardzo potrzebnego i oczekiwanego modułu wypożyczania książek. W tym systemie wprowadzane są jedynie publikacje pracowników uniwersytetu oraz dysertacje. Główną przeszkodą w rozwijaniu nowego systemu są ograniczone finanse biblioteki. Bez dofinansowania na odpowiednio wysokim poziomie w najbliższym czasie nie będzie możliwa pełna jej komputeryzacja.

W 2004 r., ze środków zapracowanych przez bibliotekę, udało się wymienić częściowo zużyty sprzęt komputerowy. Jednak aby przeprowadzić pełną komputeryzację, stosując jak do tej pory metodę małych kroczków będziemy potrzebowali na to jeszcze wielu lat. Biblioteka Główna posiada dostęp on-line do zaledwie trzech elektronicznych pełnotekstowych baz czasopism: EBSCO, KLUWER, PROQUEST. Ta ostatnia zakupiona została przez dwa wydziały ekonomiczne i dzięki ich życzliwości udostępniana jest również w Bibliotece Główniej.

Biblioteka Ekonomiczna – działająca na Wydziale Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, to najstarsza i największa biblioteka w systemie biblioteczno-informacyjnym Uniwersytetu Szczecińskiego. Założona w 1946 r. jako Biblioteka Akademii Handlowej, ściśle związana z rozwojem wyższego szkolnictwa ekonomicznego w Szczecinie. W grudniu 1985 r. na mocy ustawy z 21 lipca 1984 r. Biblioteka Wydziału Inżynierijno-Ekonomicznego Transportu Politechniki Szczecińskiej przekazana została do systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Szczecińskiego jako Biblioteka Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Szczecińskiego. W listopadzie 1988 r. zmieniła nazwę i jako Biblioteka Ekonomiczna rozpoczęła działalność na rzecz dwóch wydziałów – Ekonomicznego oraz Transportu i Łączności speniając rolę biblioteki międzywydziałowej. W 1999 r. nastąpił rozdział wydziałów. Spowodowało to utworzenie drugiej biblioteki gromadzącej zbiory o podobnym profilu. Biblioteka Ekonomiczna od tej chwili rozpoczęła działalność już tylko na rzecz Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania. W strukturze biblioteki działa Ośrodek Informacji Naukowej, wypożyczalnia, czytelnia książek, czytelnia czasopism, sekcja wymiany międzybibliotecznej oraz sekcja wypożyczeń międzybibliotecznych. Omawiana biblioteka jest obecnie jedną z najnowocześniejszych placówek działających na uniwersytecie. Wielokrotnie remonto-

wana, jako pierwsza w systemie biblioteczno-informacyjnym Uniwersytetu Szczecińskiego kilka lat temu została wyposażona w system bramek antykradzieżowych.

W 2002 r. gruntownie przebudowana została jedna z kondygnacji biblioteki. Powstała nowoczesna czytelnia czasopism, wspaniale wyposażony, w 53 stanowiska komputerowe dla użytkowników, Ośrodek Informacji Naukowej wraz z Czytelnią Multimedialną. Na wszystkich stanowiskach, posiadających dostęp do Internetu, udostępnia się również bazy: EconLIT, Przegląd Bibliograficzny Piśmiennictwa Ekonomicznego, ECON- bazę lokalną tworzoną przez pracowników Ośrodka Informacji Naukowej, PUBLI – bazę publikacji pracowników Uniwersytetu Szczecińskiego, Serwisy giełdowe: Reuters Serwis Polski, Notowania Giełdy Papierów Wartościowych, Notaria Serwis – wyniki finansowe spółek giełdowych, oraz pełnotekstowe bazy: EBSCO, KLUWER, PROQUEST ABI/Inform.

Kolejny etap przebudowy zaplanowany jest na najbliższe lata. Wszystkie prace modernizacyjne, nowe wyposażenie, system zabezpieczenia zbiorów zostały zrealizowane z funduszy Wydziału. Władze Dziekańskie, rozumiejąc potrzebę posiadania nowoczesnej biblioteki, jako elementu koniecznego do realizacji prawidłowego procesu kształcenia, nie szczędzą również środków na zakup czasopism i podręczników dla studentów.

Biblioteka Zarządzania i Historii – jest najmłodszą biblioteką systemu, która powstała w marcu 1999 r. na bazie zbiorów Biblioteki Ekonomicznej. W chwili obecnej spełnia rolę biblioteki międzywydziałowej działającej na rzecz Wydziału Zarządzania i Ekonomiki Usług oraz Instytutu Historii. Gromadzi i udostępnia wydawnictwa o tematyce ekonomicznej i transportowej oraz historycznej. W momencie jej powstania była biblioteką nowoczesną. Jednak obecne potrzeby przerażają jej możliwości lokalowe. Biblioteka posiada zbyt mało miejsc dla czytelników, a działający Ośrodek Informacji Naukowej również nie był w stanie podjąć zapotrzebowaniu na swoje usługi. Kosztem Czytelni tradycyjnej powstała Czytelnia Multimedialna, w której użytkownicy mają dostęp do takich samych baz i serwisów jak w Bibliotece Ekonomicznej. Władze Dziekańskie Wydziału Zarządzania i Ekonomiki Usług przeznaczają duże kwoty na zakup zbiorów. W chwili obecnej biblioteka ta posiada największą ilość nowości wydawniczych z tematyki ekonomicznej i transportowej zarówno w czytelni, jak i wypożyczalni.

Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji – utworzona została w 1982 r., jako Biblioteka Instytutu Prawa i Administracji przy Wyższej Szkole Pedagogicznej. W 1988 r. przekształcona w Bibliotekę Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego. Wielokrotnie, wraz z wydziałem, zmieniała swoją lokalizację, ostatnio w maju 1990 r. Od samego początku organizowano i wyposażano bibliotekę przy ogromnej przychylności władz wydziału. Po przeprowadzonym w 2003 r. gruntownym remoncie, biblioteka powiększyła się o kolejne pomieszczenie, które przeznaczone zostało na wspaniale wyposażoną salę multimedialną.

Otrzymała również nowe wyposażenie, a wcześniej działający system antykradzieżowy rozbudowano o telewizję przemysłową. Cała modernizacja przeprowadzona została ze środków wydziału.

Biblioteka gromadzi wydawnictwa z zakresu prawa konstytucyjnego, cywilnego, prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, prawa finansowego, bankowego, administracyjnego, karnego, kryminalistyki, prawa międzynarodowego i UE.

Większość wydawnictw zwartych nabywana jest z funduszy wydziału lub z zysków pochodzących z samoobsługowych aparatów kserograficznych działających w bibliotece.

W ramach biblioteki działa Ośrodek Informacji Prawniczej, który udostępnia bazy danych z zakresu prawa i administracji: System Informacji Prawnej Lex, Temida, Polską Bibliografię Prawniczą, Profesjonalny Serwis Informacyjny, Archiwum Rzeczypospolitej, Westlaw International – angielskojęzyczny serwis informacji prawnej jak również pełnotekstowe bazy EBSCO i KLUWER.

Wszystkie bieżące tytuły czasopism, najnowsze pozycje książkowe znajdują się w wolnym dostępie. Jest to jedna z nielicznych bibliotek Uniwersytetu Szczecińskiego z tak szeroko rozbudowanym wolnym dostępem do zbiorów.

Władze dziekańskie z największym zrozumieniem podchodzą do spraw biblioteki i dlatego jest to w odczuciu użytkowników jedna z najnowocześniejszych a być może najnowocześniejsza biblioteka systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Szczecińskiego.

Pozostałe biblioteki wymienione chronologicznie należy zdecydowanie zaliczyć do tych tradycyjnych.

Biblioteka Wydziału Matematyczno-Fizycznego – powstała w 1969 r. wraz z powołaniem Wyższej Szkoły Nauczycielskiej. Profil zbiorów obejmuje: matematykę, fizykę, astronomię, geofizykę, meteorologię, fizykę morza, chemię fizyczną i kwantową oraz ochronę środowiska i ekologię. Mimo upływu lat czas dla tej biblioteki zatrzymał się już dawno. Biblioteka działa w tych samych pomieszczeniach, posiada tę samą liczbę miejsc dla czytelników, mimo że liczba studentów znacznie wzrosła od momentu jej powstania. Ciągły brak środków finansowych, z którymi boryka się wydział, ma swoje odbicie również w bibliotece. Władze wydziału nie są w stanie przeprowadzić najmniejszej inwestycji, która mogłaby poprawić tę sytuację. Biblioteka posiada dwa komputery z dostępem do Internetu, na których udostępnia się, oprócz pełnotekstowych baz EBSCO i KLUWER, bazę Carrent Contents on Discettes.

W ramach Wydziału Nauk Przyrodniczych działają dwie biblioteki. Jedna z nich posiada miano biblioteki instytutowej, druga wydziałowej. Jednak obie można zaliczyć do bibliotek tradycyjnych. Biblioteki te posiadają dwuosobową obsadę. Każde zwolnienie lekarskie powoduje konieczność ograniczania ich pracy do jednej zmiany.

Biblioteka Instytutu Kultury Fizycznej – powstała w końcu 1978 r. jako Biblioteka Wydziału Wychowania Fizycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Od 1985 r. działa jako Biblioteka Instytutu Kultury Fizycznej. Zakres zbiorów obejmuje: nauki humanistyczne i społeczne w aspekcie kultury fizycznej, nauki biologiczno-medyczne, wychowanie fizyczne, sport, rekreację fizyczną i turystyczną. Biblioteka ta posiada jedno stanowisko komputerowe z dostępem do Internetu i dwóch pełnotekstowych baz czasopism oraz do własnej bazy bibliograficznej zawartości czasopism dostępnych w czytelni.

Biblioteka Wydziału Nauk Przyrodniczych – rozpoczęła swoją działalność w grudniu 1986 r. jako Biblioteka Wydziału Biologii i Nauk o Morzu. Podstawowy księgozbiór pochodził z depozytów Biblioteki Głównej, Biblioteki Matematyki, Fizyki i Chemii, darów osób prywatnych, instytucji oraz z zakupu antykwarycznego. Profil gromadzonych zbiorów obejmuje biologię, geografę, biotechnologię, ochronę środowiska, turystykę i rekreację.

Biblioteka wielokrotnie zmieniała swoją lokalizację, jej sytuacja lokalowa nie uległa jednak poprawie, a wręcz odnotować można pogorszenie. W 2004 r. brak miejsca był już tak dotkliwy, że wyrażono zgodę na umieszczenie części księgozbioru na trzeciej kondygnacji budynku, podczas gdy pozostałe pomieszczenia biblioteki znajdują się na parterze. W czytelni liczącej obecnie 20 miejsc dla czytelników część z nich zlikwidowano, aby wygospodarować wolną powierzchnię na wpływające czasopisma bieżące. Udostępnianie w bibliotece jest nadal tradycyjne. Trudności lokalowe nie pozwalają i nie pozwalają wprowadzić wolnego dostępu, co byłoby dużym ułatwieniem pracy dla dyżurujących bibliotekarzy.

Biblioteka posiada jedno stanowisko komputerowe z dostępem do Internetu i baz EBSCO i KLUWER, służące pracownikom i użytkownikom.

Plany połączenia obu bibliotek działających na rzecz tego samego wydziału w jedną dużą bibliotekę nie uzyskały aprobaty ze strony pracowników naukowych i studentów. Jednym z powodów jest duża odległość dzieląca Instytut od Wydziału oraz brak lokalu o odpowiedniej powierzchni i lokalizacji, który umożliwiłby pomieszczenie księgozbiorów obu bibliotek.

Wydział Humanistyczny jest wydziałem bardzo dużym, posiadającym instytucje rozproszone w różnych częściach miasta. Wraz z powstawaniem instytutów tworzone były przy nich biblioteki, których utworzono w sumie pięć. Obecnie ekonomicznie uzasadnione byłoby ich łączenie, jednak siła przyzwyczajenia do posiadania biblioteki „pod bokiem” i utrzymania jej za wszelką cenę jest tak silna, iż uniemożliwia jak dotychczas jakiegokolwiek próby ich łączenia.

Biblioteka Psychologii i Pedagogiki – działalność rozpoczęła w kwietniu 1986 r. na bazie gromadzonych w sposób celowy zbiorów: depozytu z wypożyczalni Biblioteki Głównej, zbiorów wyselekcjonowanych z Biblioteki Instytutu Zachodniopomorskiego oraz otrzymanych darów. Gromadzi zbiory o następującym profi-

lu: pedagogika ze szczególnym uwzględnieniem pedagogiki wczesnoszkolnej, psychologia, socjologia wychowania, prawo rodzinne, patologia wychowania. W momencie powstania baza lokalowa biblioteki była wystarczająca i zabezpieczająca prawidłowy jej rozwój na najbliższe pięć lat. Jednak biblioteka działa w tej lokalizacji już 20 lat. Czytelnia posiada 44 miejsca dla czytelników. Chętnych do skorzystania z niej jest wielokrotnie więcej. Biblioteka uzyskała wprawdzie dodatkowe powierzchnie magazynowe, ale w odległych o trzy kondygnacje piwnicach budynku. Brak jest możliwości wprowadzenia wolnego dostępu do zbiorów. Posiada zaledwie jedno stanowisko komputerowe z dostępem do Internetu oraz baz EBSCO i KLUWER.

Biblioteka Instytutu Filologii Germańskiej – zorganizowana została w 1987 r. jako Biblioteka Katedry Germanistyki. Księgozbiór z zakresu filologii niemieckiej, kultury niemieckiego obszaru językowego, teorii literatury, historii literatury i języka niemieckiego gromadzony był już wcześniej przez pracowników instytutu. Biblioteka umiejscowiona jest przy Instytucie w zabytkowym budynku XVIII-wiecznej ujeżdżalni zamkowej, zlokalizowanej na Starym Mieście. Ogromnym wysiłkiem pracujących tam bibliotekarzy zorganizowany został niemal w 100% wolny dostęp do zbiorów. Biblioteka jest bardzo dobrze zaopatrzona w wydawnictwa niemieckojęzyczne, które corocznie przywożone są przez pracowników Instytutu z Niemiec i przekazywane bibliotece w darze. Z biblioteki bardzo licznie korzystają studenci niepaństwowych szkół Szczecina, z którymi jest coraz większy problem, ze względu na ograniczoną liczbę miejsc dla własnych czytelników. Biblioteka posiada jedno stanowisko komputerowe z dostępem do Internetu i pełnotekstowych baz EBSCO i KLUWER.

Biblioteka Filologii Polskiej i Słowiańskiej – powstała w 1991 r. w wyniku połączenia działających od 1974 r. Biblioteki Instytutu Filologii Polskiej i Biblioteki Instytutu Filologii Słowiańskiej. Gromadzi zbiory z zakresu językoznawstwa, literaturoznawstwa, dziedzin dotyczących języka polskiego, rosyjskiego, jak również innych języków słowiańskich. Biblioteka należy do bardzo licznie odwiedzanych przez studentów i mimo posiadanych 41 miejsc często jest przepełniona. Wyposażenie informatyczne składa się z dwóch działających komputerów z dostępem do pełnotekstowych baz czasopism EBSCO i KLUWER. Większość księgozbioru umiejscowiona jest w pomieszczeniach magazynowych, których znaczna część znajduje się w piwnicach. Każda pozycja książkowa musi być podana przez bibliotekarza. Przy obecnej lokalizacji biblioteki nie jest możliwe wprowadzenie wolnego dostępu do zbiorów.

Biblioteka Języków Obcych – utworzona w kwietniu 1992 r. w wyniku połączenia Biblioteki Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych działającej od sierpnia 1990 r. i Biblioteki Studium Praktycznej Nauki Języków Obcych, działającej od 1986 r. Biblioteka gromadzi zbiory z lingwistyki, translacji oraz materiały dy-

daktyczne i metodyczne do nauki języka angielskiego i francuskiego. Posiada bardzo wiele cennych wydawnictw i dlatego jest chętnie odwiedzana nie tylko przez studentów naszego uniwersytetu, ale także przez studentów szkół niepaństwowych. W wolnym dostępie posiada około 20% zbiorów. Wyposażona jest w dwa działające komputery z dostępem do Internetu i pełnotekstowych baz EBSCO i KLUWER. Lokalizacja biblioteki nie umożliwia jej dalszego rozwoju. Dodatkowe powierzchnie, które biblioteka uzyskała w piwnicach budynku, ze względu na wilgoć nie nadają się do przechowywania zbiorów.

Biblioteka Filologii Polskiej i Słowiańskiej i Biblioteka Języków Obcych działają w jednym kampusie, oddalone są od siebie zaledwie o kilkadziesiąt metrów. Czynione wcześniej próby ich połączenia, mimo uzyskania środków finansowych na ten cel z puli rektorskiej, nie doszły do realizacji, gdyż władzom instytutów nie udało się dojść do porozumienia w kwestii pomieszczeń.

Biblioteka Nauk Społecznych – została zorganizowana w 1985 r. pod kątem potrzeb Instytutów Nauk Społecznych oraz Katedry Filozofii i przez blisko 20 lat, do lipca 2004 r., działała w tych samych pomieszczeniach. Księgozbiór biblioteki obejmujący filozofię, politologię, socjologię, nauki polityczne, religioznawstwo kompletny był od 1974 r. W omawianej bibliotece znajduje się wiele unikalnych wydawnictw okresu międzywojennego i czasów wcześniejszych, jak chociażby: *Encyklopedia Kościelna 1873-1911*, *Słownik Apologetyczny Wiary Katolickiej 1894-1896*. Biblioteka ta była przykładem biblioteki bardzo tradycyjnej. Umiejscowiona w ciasnych pomieszczeniach, bez możliwości jakiegokolwiek rozwoju. Czytelnia posiadała jedynie 20 miejsc, mieściła się na parterze, a prawie cały księgozbiór w magazynach, w piwnicach budynku, do których podczas wielkiej ulewy latem 2003 r. przedostała się woda. Biblioteka bez dostępu do komputerowego katalogu, do Internetu i baz danych, bez wolnego dostępu do zbiorów. Obecnie zaprzestała swojej działalności i czeka – nie bez problemów – na otwarcie w nowym miejscu, w nowym kampusie uniwersyteckim. We wspomnianej powstającej nowej placówce znajdują się również zbiory Biblioteki Instytutu Historii oraz Instytutu Zachodniopomorskiego, te ostatnie udostępniane dotychczas w Bibliotece Głównej. Omawiana biblioteka jest w trakcie wyposażania w meble oraz regały jezdne i wkrótce zainauguruje swoją tak bardzo spóźnioną i oczekiwaną działalność. Mimo metamorfozy nie będzie to biblioteka do końca nowoczesna. Umiejscawiając bibliotekę, która w przyszłości ma pełnić rolę biblioteki Wydziału Humanistycznego, nie brano pod uwagę potrzeb co do ilości miejsc dla czytelników oraz nie liczone się z wielkością zbiorów. Biblioteka nie będzie mieć nadal wolnego dostępu do zbiorów, a przeznaczone na zbiory pomieszczenie musiało zostać wyposażone w regały jezdne, aby pomieścić liczący ponad 60 tys. księgozbiór.

Jaki jest zatem obraz Biblioteki Uniwersytetu Szczecińskiego, czy jest to biblioteka jeszcze tradycyjna czy może jednak już nowoczesna? Jednoznacznej od-

powiedzi, moim zdaniem, nie można udzielić. System jest bardzo zróżnicowany. Trudno także wyznaczyć granicę między biblioteką tradycyjną a nowoczesną. Jeżeli przyjąć, że biblioteka nowoczesna to taka, która działa w nowych, wyremontowanych pomieszczeniach, która posiada nowe wyposażenie, czytelnicy posiadają dostęp do dużej ilości komputerów oraz do Internetu, to niektóre biblioteki, szczególnie te działające na rzecz wydziałów, uzyskujących duże środki finansowe z różnych form kształcenia oraz Bibliotekę Główną, można już zaliczyć do tych nowoczesnych. Jednak w moim odczuciu nie to jeszcze pełna nowoczesność. Biblioteka Uniwersytetu Szczecińskiego nie jest w pełni skomputeryzowana. Brak tak bardzo oczekiwanego zamawiania książek przez Internet. Władze niektórych wydziałów przeznaczają znaczne kwoty na przeprowadzenie modernizacji bibliotek „własnych”, lecz nie udaje się ich przekonać, aby pewne środki przeznaczyci również na dofinansowanie całego systemu bibliotecznego-informacyjnego jak np. jego komputeryzacji.

Bardzo trudno przekonać także poszczególne wydziały do wspólnego zakupu elektronicznych, pełnotekstowych baz czasopism. Nie ma jeszcze wśród wielu pracowników naukowych ugruntowanego przekonania, że jest to jedna z najlepszych i względnie najtańszych dróg szerokiego dostępu do naukowych czasopism z całego świata. Ciągłe jeszcze zbyt wielu pracowników uważa, że nic nie jest im w stanie zastąpić czasopisma tradycyjnego. Wydziały, zazwyczaj te, które posiadają biblioteki tradycyjne, przeznaczają duże sumy na zakup czasopism drukowanych nie mogąc zdecydować się na przeznaczenie znacznie mniejszych kwot na wspólny zakup elektronicznych baz czasopism.

Niestety, zauważalne różnice między poszczególnymi bibliotekami systemu spowodowane są głównie sprawami finansowymi. Odmierna sytuacja finansowa wydziałów, będących na własnym budżecie, powoduje tak różne podejście do spraw biblioteki. Jednak nie jest to powód jedyny. Brak jest powszechnej świadomości, że biblioteka wydziałowa czy instytutowa musi działać jako jeden z elementów całego systemu bibliotecznego-informacyjnego uczelni. Do tej pory jest postrzegana jako wycinek, który może działać niezależnie od pozostałego systemu.

W 2000 i 2003 r. przeprowadzono w Bibliotece Główniej badania ankietowe „Poziomu zadowolenia użytkowników”. Badania te miały wykazać między innymi, czy dla naszych użytkowników ważne jest, w jakich warunkach korzystają z biblioteki, czy stopień komputeryzacji jest ich zdaniem już zadawalający?

Na jedno z zadanych pytań – „Jestem zadowolony z usług czytelnicy” uzyskano odpowiedzi, które zostały przedstawione w tabeli nr 1. Wyraźnie widać różnice w odczuciach naszych użytkowników. W 2003 r. nie było wśród nich osób niezadowolonych z jej usług. Czytelnicy korzystający obecnie ze zbiorów w czytelnich Biblioteki Główniej, znajdują tam wspaniałe warunki do nauki. Zatem warunki korzystania ze zbiorów w bibliotekach mają bardzo ważne znaczenie. Bi-

bioteka przestronna, dobrze wyposażona i urządzona na odpowiednim poziomie sprzyja odwiedzinom i zadowoleniu z korzystania z jej zbiorów i usług.

Nasi użytkownicy to zazwyczaj ludzie młodzi, którzy bardzo chętnie korzystają ze wszelkich zdobyczy techniki. Dla nich w pełni skomputeryzowana biblioteka jest bardzo ważnym elementem w trakcie ich nauki. Dlatego jedno z kolejnych pytań dotyczyło stopnia komputeryzacji i brzmiało: „Stopień komputeryzacji odpowiada moim potrzebom”. Otrzymane odpowiedzi przedstawione zostały w tabeli nr 2. Z porównania wyników widać w 2003 r. wzrost zadowolenia użytkowników Biblioteki Głównej ze stopnia komputeryzacji, jednak nie jest to jeszcze pełne zadowolenie. Zbyt dużo naszych respondentów nie miało na ten temat zdania lub wręcz było niezadowolonych (łącznie 45,1% w 2003 r. przy 74,4% w 2000 r.) Biblioteka w 2003 r. posiadała już znaczną liczbę stanowisk komputerowych z dostępem do Internetu dla użytkowników. Jednak bardzo często podkreślany był brak możliwości zamawiania czy rezerwacji książek przez Internet. Studenci korzystający z innych bibliotek uczelnianych na terenie Szczecina mogą już w niektórych z takiej formy korzystać. Jest to dla nich bardzo duże udogodnienie i dlatego często zadają pytania, kiedy i w bibliotece Uniwersytetu Szczecińskiego będzie taka możliwość?

Czy zatem biblioteka Uniwersytetu Szczecińskiego jest biblioteką tradycyjną czy nowoczesną? W moim odczuciu jest to, niestety, biblioteka jeszcze tradycyjna, jednak z tendencją dążenia do nowoczesności. Parcie to jest bardzo wyraźne wśród pracowników biblioteki. Starają się oni przekonać pracowników naukowych do wspólnego zabiegania u władz Uniwersytetu Szczecińskiego o zwiększenie nakładów finansowych na rozwój biblioteki. Wyremontowane budynki z nowoczesnym wyposażeniem to jeszcze nie wszystko. Potrzebny jest bardzo szeroki dostęp do literatury naukowej nie tylko krajowej, lecz również zagranicznej. Dostęp ten jest bardzo kosztowny, lecz nie można budować społeczeństwa wykształconego nie ponosząc przy tym nakładów finansowych. Nie jest to nic nowego, mówi się o konieczności dofinansowania nauki od wielu lat, biblioteka Uniwersytetu Szczecińskiego nadal czeka na swoją wielką szansę.

Tabela 1. Usługi w Czytelni.

Poziom satysfakcji	Rok 2000	Rok 2003
Zdecydowanie tak	22,8%	32%
Tak	62,5%	54,3%
Nie mam zdania	10,1%	13,7%
Nie	4,1%	0%
Zdecydowanie nie	0,5%	0%

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 2. Komputeryzacja biblioteki: s. 13.

Poziom satysfakcji	Rok 2000	Rok 2003
Zdecydowanie tak	1,4%	5,6%
Tak	24,2%	49,3%
Nie mam zdania	23,6%	24,9%
Nie	36,1%	14,5%
Zdecydowanie nie	14,7%	5,7%

Źródło: Opracowanie własne

Bibliografia

- [1] *Biblioteka Uniwersytetu Szczecińskiego: informator*. Szczecin: ZAPOL, 2001
- [2] Buzdygan D., Różycka M., Sobielga J., Tomczak E.: *Badanie potrzeb użytkowników w bibliotekach akademickich z wykorzystaniem programu Libra: raport z badań*. W. Derfrit-Wolf L., Bednarek-Michalska B. (red.) *Międzynarodowa konferencja. Zarządzanie przez jakość w bibliotekach akademickich* [on-line]. [Warszawa]: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, KWE, 2000. Ostatnia modyfikacja 2003-01-02 [dostęp 2003]. Dostęp w Internecie: <<http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/atr/buzdygan.html>>
- [3] Białecki T. (red.) *Encyklopedia Szczecina*. T.1, A-O. Szczecin: Wydaw. Nauk. US, 1999
- [4] Białecki T. (red.) *Encyklopedia Szczecina*. T.2, P-Z. Szczecin: Wydaw. Nauk. US, 2000
- [5] Gabrielewicz L., Pakuła H.: *Biblioteka Uniwersytecka w Szczecinie: informator dla użytkowników*. Szczecin: Wydaw. Nauk. US, 1993
- [6] Gill D.: *Stan zbiorów i wykorzystanie czasopism naukowych w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego (praca magisterska)*. Uniwersytet Szczeciński. Szczecin, 1994
- [7] Różycka M.: *Poziom zadowolenia z usług Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego przed i po zmianach lokalowych – porównanie badań ankietowych* [on-line]. sierpień/wrzesień 2004 [dostęp 2005-04-14]. 2004, nr 7 (58). Dostęp w Internecie: <<http://ebib.oss.wroc.pl/2004/58/rozycka.php>>
- [8] *Uniwersytet Szczeciński: od inicjatywy do inauguracji: materiały i dokumenty*. Wybór i opracowanie Jaskot K., Szczecin: Wydaw. Nauk. US, 1992

Bożena Kaniuczak
Małgorzata Kruczek

Biblioteka Główna Politechniki Rzeszowskiej
wypożycz@prz.rzeszow.pl

**Wpływ nowoczesnych technologii na podniesienie
standardu usług biblioteki (na podstawie badań
przeprowadzonych w Bibliotece Głównej
Politechniki Rzeszowskiej)**

**The influence of modern technologies on improving
the standard of library services (on the basis
of the research conducted in the Main Library
of Rzeszów University of Technology)**

Abstrakt

W referacie przedstawiono wyniki badań użytkowników Biblioteki Głównej Politechniki Rzeszowskiej. Badania przeprowadzono w roku akademickim 2004/2005. Ich celem było poznanie opinii studentów i pracowników na temat usług oferowanych przez bibliotekę. Współczesny użytkownik oczekuje łatwego i szybkiego dostępu do informacji. Aby sprostać tym potrzebom, biblioteka musi wprowadzać nowoczesne rozwiązania i technologie. Obsługa wypożyczeń w Bibliotece Politechniki Rzeszowskiej jest całkowicie zautomatyzowana. Czytelnik ma możliwość zarówno przeglądania katalogu, jak i pracy na własnym koncie w Internecie. Analiza ankiet wykazała duże zainteresowanie tymi usługami biblioteki.

The article presents the results of the user investigation at the Main Library of the Rzeszów University of Technology. The investigation was performed in the academic year 2004/2005. The aim of the investigation was to know the student's and staff's opinion on the services offered by our library. The present user expects easy and quick access to information. In order to fulfill the user's needs, the library has to introduce modern applications and technologies. The lending service in Main Library of the Rzeszów University of Technology is fully automated. The reader can not only review the catalogue, but also check his account by means of the Internet. The analysis of public opinion poll showed a large interest in the services.

1. Wstęp

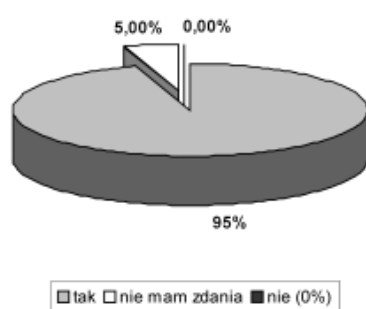
Dynamiczny postęp w nauce i technice pociąga za sobą konieczność zmian wizerunku biblioteki. Współczesny użytkownik oczekuje szybkiego i łatwego dostępu do informacji. Biblioteka, aby lepiej mogła spełniać swoją funkcję, musi wyjść naprzeciw nowym oczekiwaniom swoich czytelników. Komputer jest dzisiaj obecny niemal we wszystkich dziedzinach życia. Wykorzystywany jest nie tylko przez duże firmy i instytucje, ale także przez osoby prywatne w domach. Coraz bardziej popularny Internet staje się bardzo ważnym narzędziem służącym do promowania różnorodnych usług. W obliczu tych zmian biblioteki prawie natychmiast zaczęły wykorzystywać nowe technologie do swoich potrzeb. Już od kilku lat w sieci funkcjonują strony domowe bibliotek, które są źródłem informacji o działalności tych placówek.

W Bibliotece Głównej Politechniki Rzeszowskiej uruchomiono w 2002 roku Katalog Internetowy SOWA-WWW, który umożliwił użytkownikom całodobowy dostęp do informacji o zbiorach biblioteki oraz rezerwowanie i zamawianie książek. Był to końcowy etap automatyzacji rozpoczętej w 1993 roku. W tym czasie stopniowo komputeryzowano poszczególne działy. Pierwszym etapem było stworzenie katalogu w wersji komputerowej, następnie zakładanie kont czytelniczych, automatyzacja obsługi wypożyczeń i uruchomienie katalogu OPAC w sieci lokalnej. Wszystkie te działania miały na celu zarówno podniesienie standardu usług oferowanych przez bibliotekę, jak i usprawnienie pracy bibliotekarza.

W roku akademickim 2004/2005 przeprowadzono badania ankietowe wśród użytkowników Biblioteki Głównej Politechniki Rzeszowskiej. Celem ich było poznanie opinii na temat dotychczasowych prac w zakresie automatyzacji, określenie wpływu wprowadzenia nowych technologii na jakość usług biblioteki, rozpoznanie zapotrzebowania użytkowników na te usługi, jak również poznanie skali ich wykorzystywania. Badaniami objęto losowo wybraną grupę studentów studiów dziennych i zaocznych, pracowników reprezentujących wszystkie wydziały Politechniki Rzeszowskiej oraz studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego zapisanych do biblioteki. Formularze ankiet rozdawano w wypożyczalni, respondenci mogli je wypełniać na miejscu lub zabierać do domu. W kwestionariuszu oprócz pytań zamkniętych zastosowano pytania o charakterze otwartym, w których można było wyrażać własne opinie. Spośród 400 rozdanych ankiet spłynęło 380. Do analizy ostatecznie wybrano 366 poprawnie wypełnionych formularzy. W referacie wykorzystano również wyniki badań opublikowanych w Internecie przez Główny Urząd Statystyczny, dotyczących wykorzystania technologii informacyjno-telekomunikacyjnych w gospodarstwach domowych. Duże znaczenie miała także obserwacja i rozmowa z czytelnikami podczas pracy w bibliotece.

2. Analiza przeprowadzonych badań

Analizę badań rozpoczęto od próby porównania komputerowego systemu obsługi wypożyczeń i tradycyjnego wypożyczania na rewersy. Pytanie skierowano głównie do pracowników i studentów starszych lat, którzy pamiętają tradycyjną obsługę czytelnika. Na pytanie odpowiadali również studenci pierwszych i drugich lat studiów, którzy swoją opinię opierali na doświadczeniach z innych bibliotek. 95% badanych odpowiedziało, że komputerowy system obsługi użytkownika jest lepszy od tradycyjnego. Natomiast pozostałe 5% nie wyraziło swojego zdania (rys. 1). Kolejne pytanie miało wykazać, z jakich form pomocy użytkownicy najczęściej korzystają w celu poznania komputerowego programu biblioteki. Badania wykazały, że największa grupa respondentów, bo aż 57% w tym celu wykorzystuje instrukcję obsługi. W sali katalogowej przy każdym stanowisku komputerowym znajduje się bardzo szczegółowa „Instrukcja dla czytelników”. Zawiera ona niezbędne informacje, w jaki sposób skutecznie posługiwać się katalogiem. Program do rezerwacji i zamawiania (OPAC) posiada również funkcję „pomoc”, z której czytelnicy mogą korzystać w razie wątpliwości. 15% badanych zapoznało

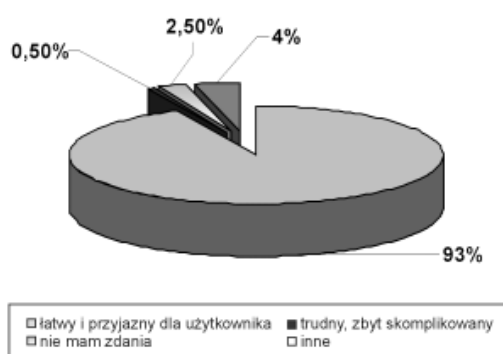
Rys. 1. Czy uważa Pan(i), że komputerowy system obsługi wypożyczeń jest lepszy od poprzedniego tradycyjnego wypożyczania na rewersy?

Rys. 2. W jaki sposób zapoznał(a) się Pan(i) z programem „SOWA”?

się z programem dzięki pomocy kolegów. 11% skorzystało z informacji przekazywanych w czasie szkolenia bibliotecznego i oceniło je następująco: 65% uznało, że jest ono wystarczające, 33% przydatne w lepszym korzystaniu z biblioteki, 2% uznało, że jest zbędne uzasadniając, że program jest łatwy i nie wymaga szkolenia. Kolejne 8% ankietowanych odpowiedziało, że w celu poznania programu poprosiło o pomoc bibliotekarza. Pozostali respondenci (9%) odpowiedzieli, że nie potrzebowali pomocy, bo „program jest łatwy i nie sprawia trudności w obsłudze” (rys. 2). Potwierdza to również analiza kolejnego pytania dotyczącego oceny kom-

puterowego katalogu biblioteki dostępnego w sali katalogowej, w którym 93% respondentów uznało, że jest łatwy i przyjazny dla użytkownika, 2,5% nie wyraziło zdania na ten temat, tylko 0,5% uznało, że jest trudny i skomplikowany. Pozostałe 4% udzieliło innych odpowiedzi, najczęściej powtarzające się to: „20 minut to za długi czas oczekiwania na odbiór zarezerwowanej książki”, „brak spisu treści książek” (rys. 3).

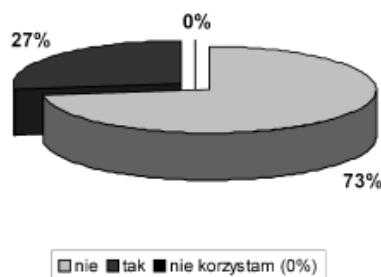

Rys. 3. Co Pan(i) sądzi o komputerowym katalogu biblioteki dostępnym w sali katalogowej?

z tej możliwości. Jedyne problemy, jakie zaobserwowano, są związane z nazewnictwem. Autor programu nazwał wybieranie książki dostępnej w bibliotece „rezerwacją”, a oczekiwanie na wypożyczoną „zamawianiem”. Powszechnie jednak te pojęcia są rozumiane odwrotnie. Ponadto w większości bibliotek również funkcjonują na odwrót, co dodatkowo pogłębia trudność rozróżniania. Badania wykazały, że 27% respondentów ma problem z rozróżnianiem pojęć. Natomiast 73% nie (rys. 4). Należy zaznaczyć jednak, że mylenie tych pojęć nie wpływa znacząco na jakość obsługi czytelnika. Zapytano również respondentów, z której funkcji korzystają częściej. Analiza odpowiedzi wykazała, że 47% korzysta z obu funkcji jednakowo, 29% korzysta częściej z zamówień, a 24% z rezerwacji (rys. 5).

Dużym udogodnieniem dla użytkowników jest możliwość kontaktowania się z biblioteką za pośrednictwem poczty elektronicznej, dzięki której mogą uzyskiwać potrzebne informacje. Studenci studiów zaocznych za pomocą e-maila mogą zgłaszać potrzebę przedłużenia terminu odbioru zamówionych lub zarezerwowanych

OPAC daje możliwość ustawienia się w wirtualnej kolejce po książkę, która jest wypożyczona przez innego czytelnika. Przed jego uruchomieniem nie było to możliwe. Twórca programu nazwał tę funkcję „zamawianiem”. Każdy czytelnik może sam sprawdzić, którą osobą jest w kolejce oczekujących. Książka przy zwrocie zostaje automatycznie przekazana do pozycji „do odbioru” pierwszej osobie z kolejki oczekujących. Analiza ankiet wykazała, że czytelnicy bardzo chętnie korzystają

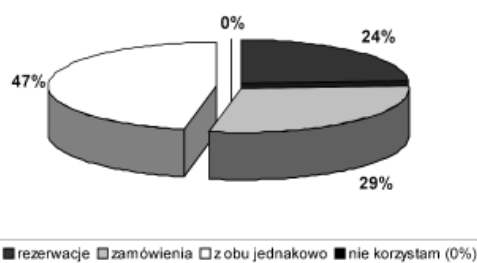

Rys. 4. Czy ma Pan(i) problem z rozróżnianiem funkcji „rezerwacja” i „zamawianie”?

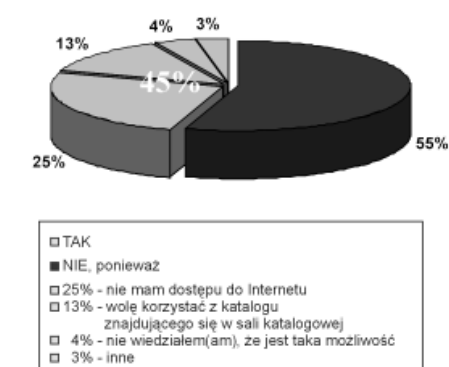
książek. Skrzynka pocztowa jest codziennie sprawdzana i na bieżąco są udzielane odpowiedzi lub przedłużany termin odbioru wskazanych książek.

Następna grupa pytań dotyczyła stopnia wykorzystania katalogu internetowego przez użytkowników. Omówienie wyników badań zdecydowano się poprzedzić nakreśleniem sytuacji, jaka rysuje się w kraju. Na

podstawie badań przeprowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny w maju 2004 roku dotyczących wykorzystania technologii informacyjno-telekomunikacyjnych w gospodarstwach domowych wykazano, że *techniczne możliwości dostępu do Internetu w domu miało 26% wszystkich gospodarstw domowych w Polsce... przy czym odsetek ten był znacząco wyższy w mieście (31%) niż na wsi 15%*.¹ Czynnikiem sprzyjającym posiadaniu dostępu do Internetu w domu była obecność dzieci w rodzinie i tutaj odsetek wynosi 37%. W dalszej części raportu czytamy, że jako przyczynę nieposiadania dostępu do Internetu w domu wymienia aż 77% ankietowanych członków gospodarstw domowych wysokie koszty dostępu i 75% duże koszty sprzętu. W środowisku uczelni wyższej ta sytuacja wygląda nieco

Rys. 5. Z której funkcji programu korzysta Pan(i) częściej?

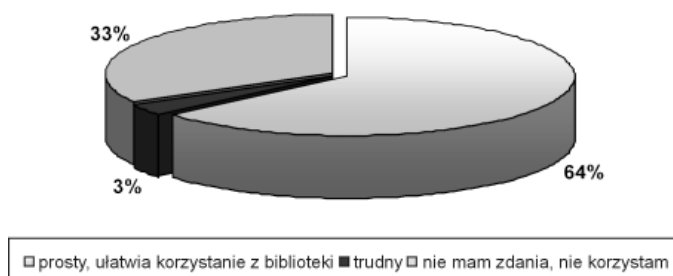

Rys. 6. Czy korzysta Pan(i) z katalogu biblioteki SOWA WWW dostępnego w Internecie?

korzystniej. W przypadku Politechniki Rzeszowskiej władze uczelni dołożyły wielu starań w celu ułatwienia dostępu do Internetu jak największej liczbie studentów i pracowników. Na każdym wydziale utworzono pracownie komputerowe z bezpłatnym dostępem do Internetu, we wszystkich czytelniach znajdują się stanowiska komputerowe. Studenci mieszkający w domach studenckich mają możliwość bezpłatnego korzystania z Internetu (w każdym pokoju znajduje się gniazdo internetowe). Pracownicy mogą korzystać z Internetu w macierzystych zakładach i katedrach. Przeprowadzone badania wy-

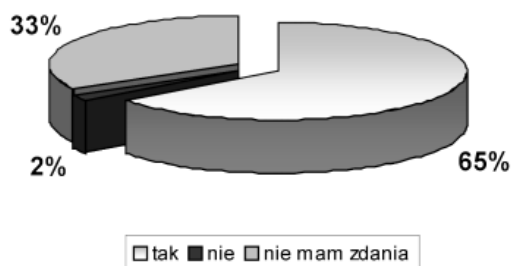
¹ Wykorzystanie technologii informacyjno-telekomunikacyjnych w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w 2004r., dane opublikowane przez Główny Urząd Statystyczny [online].2005 [dostęp 1 lutego 2005]. http://www.stat.gov.pl/dane_pol-gosp/spoleczenstwo_informacyjne/2004/index.htm.

kazały, że 55% respondentów korzysta z katalogu SOWA WWW. Pozostałe 45% jednak nie korzysta, a powody, jakie podawali respondenci to: 25% nie ma dostępu do Internetu, co spowodowane jest wysokim kosztem tej usługi, 13% woli korzystać z katalogu znajdującego się w sali katalogowej, 4% badanych nie wiedziało, że jest taka możliwość. Pozostałe 3%, udzieliło innych odpowiedzi, np.: *mam dostęp do Internetu przez telefon i jest to droga usługa, nie korzystam bo nie mam takiej potrzeby* (rys. 6). W przypadku uczelni technicznej mogłoby się wydawać, że dostęp do internetowych źródeł informacji jest niezbędny w procesie kształcenia, to jednak sytuacja, jaka rysuje się po przeanalizowaniu ankiet, jest daleka od ideału.

Rys. 7. Co Pan(i) sądzi o katalogu internetowym biblioteki?

trudny i zbyt skomplikowany w obsłudze, 33% nie miało zdania, ponieważ nie korzysta z tego katalogu (rys. 7). Internetowy katalog biblioteki dostępny jest całą dobę. Z wprowadzenia tej usługi zadowolonych jest 65% ankietowanych, a 33% nie wyraziło swojej opinii na ten temat (były to osoby, które w poprzednim pytaniu odpowiedziały, że nie korzystają z tego katalogu). Niezadowolonych jest 2% i są to osoby, które jako powód podają problemy z połączeniem się z biblioteką (rys. 8). Z korespondencji oraz rozmów z tymi czytelnikami wynika, że problemem powodującym brak połączenia z SOWĄ WWW najczęściej jest używanie przeglądarek niezgodnych ze standardem. Inną przyczyną jest też blokowanie portów przez administratorów sieci i niepowiadomienie o tym swoich użytkowników. Wszystkie tego typu problemy wyjaśniane są na bieżąco.

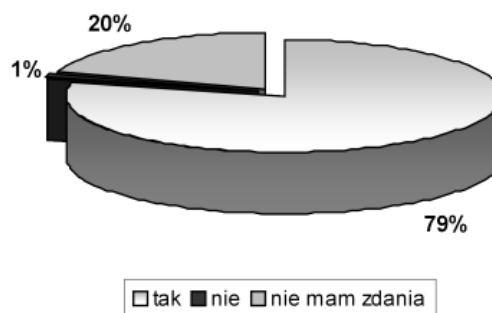
Rys. 8. Czy jest Pan(i) zadowolony z możliwości korzystania z biblioteki przez Internet całą dobę?

Następnie zapytano o ocenę katalogu internetowego biblioteki, który tylko nieco różni się od OPAC-u w sieci lokalnej. 64% ankietowanych odpowiedziało, że katalog internetowy jest prosty i ułatwia korzystanie z biblioteki, tylko 3% że

niezadowolonych jest 2% i są to osoby, które jako powód podają problemy z połączeniem się z biblioteką (rys. 8). Z korespondencji oraz rozmów z tymi czytelnikami wynika, że problemem powodującym brak połączenia z SOWĄ WWW najczęściej jest używanie przeglądarek niezgodnych ze standardem. Inną przyczyną jest też blokowanie portów przez administratorów sieci i niepowiadomienie o tym swoich użytkowników. Wszystkie tego typu problemy wyjaśniane są na bieżąco.

Po przeanalizowaniu odpowiedzi zauważono, że szczególnie ważny jest całodobowy dostęp do katalogu dla studentów

studiów zaocznych, dojeżdżających z daleka. Z obserwacji obsługi użytkowników wynika, że korzystają oni z katalogu internetowego przez 24 godziny na dobę, świadczą o tym wydruki rewersów z godzin po zamknięciu biblioteki. Ankieta zakończono pytaniem niejako podsumowującym dotychczasowe działania biblioteki w zakresie automatyzacji, a jednocześnie będącym odpowiedzią na temat zawarty w tytule referatu. Na pytanie czy fakt, że Biblioteka Główna Politechniki Rzeszowskiej jest całkowicie zautomatyzowana powoduje, iż użytkownicy chętniej korzystają z jej usług, pozytywnie odpowiedziało 79% ankietowanych, negatywnie 1% (byli to przede wszystkim starsi pracownicy, którym posługiwanie się komputerem sprawia trudność). Pozostałe 20% respondentów odpowiedziało, że nie ma zdania i były to osoby, które w pytaniach powyższych zaznaczyły, że nie korzystają z katalogu internetowego (rys. 9).

Rys. 9. Czy fakt, że Biblioteka Politechniki Rzeszowskiej jest całkowicie zautomatyzowana powoduje, że chętniej korzysta Pan(i) z jej usług?

3. Podsumowanie

Przeprowadzone badania dowiodły, że automatyzacja usług oferowanych przez bibliotekę wpłynęła korzystnie na ocenę jej działalności przez użytkowników. Rozwój nowoczesnych technologii stworzył nowe możliwości w zakresie obsługi użytkowników, które były niemożliwe w klasycznej bibliotece. Przyspieszył proces udostępniania zbiorów, umożliwił korzystanie z komputerowych baz danych, umożliwił całodobowe rezerwowanie, zamawianie, przeglądanie własnego konta bibliotecznego, a także szybki kontakt z biblioteką za pośrednictwem poczty elektronicznej. Ciągłe dążenie do poprawy jakości usług ma na celu stworzenie dogodnych warunków dla wszystkich użytkowników do otrzymania szybkiej, aktualnej i poszukiwanej informacji w pożądanej postaci. Użytkownicy Biblioteki Głównej Politechniki Rzeszowskiej to głównie studenci i pracownicy naukowcy, są to w większości ludzie młodzi otwarci na nowości, którym obsługa nowoczesnych urządzeń nie sprawia trudności.

Przeprowadzone badania wskazały również, niestety, na istniejące bariery uniemożliwiające korzystanie z nowoczesnych usług. Jest to przede wszystkim wysoki koszt sprzętu i dostępu do Internetu. Badania wykazały także niewielkie

zainteresowanie studentów szkoleniem bibliotecznym. Jest ono organizowane dla studentów pierwszych lat studiów na początku każdego roku akademickiego, w momencie, kiedy młody człowiek jest zagubiony w nowym środowisku. Nie jest też obowiązkowe. Tematyka szkolenia zawiera ogólne informacje o zasobach biblioteki i zasadach korzystania oraz praktyczną naukę obsługi programu komputerowego. Mimo wielu starań ze strony biblioteki, nie udało się ani przesunąć terminu ani wyegzekwować od władz uczelni obowiązku wpisu do indeksu. Wyniki badań wskazały na konieczność podjęcia kolejnej próby zajęcia się tym tematem. Obserwacja użytkowników wykazała, że jest niewielka grupa osób, przede wszystkim są to starsi pracownicy, dla których spotkanie ze skomputeryzowaną biblioteką okazuje się barierą trudną do pokonania.

Z doświadczenia wynika jednak, że wystarczy jednorazowa pomoc bibliotekarza, aby użytkownik samodzielnie zaczął korzystać z nowych usług oferowanych przez bibliotekę.

Ciągły rozwój techniki wymusza na bibliotekach wprowadzanie coraz to nowszych rozwiązań ułatwiających i przyspieszających dostęp do informacji. Proces implementacji nowych technologii w Bibliotece Głównej Politechniki Rzeszowskiej nie jest więc procesem zamkniętym.

Bibliografia

- [1] Dąbrowska H.: *Komputeryzacja działalności informacyjnej Biblioteki Głównej AWF w Warszawie* „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2002, nr 1, s. 36-38
- [2] Głowacka E.: *Funkcja informacyjna internetowych stron WWW bibliotek na przykładzie polskich bibliotek uniwersyteckich* „Przegląd Biblioteczny” Z.4, (2000), s. 291-301
- [3] Mangione T.W.: *Ankietowanie pocztowe w badaniach marketingowych i socjologicznych* Warszawa: Wydaw.Nauk. PWN, 1999
- [4] Szreder M.: *Metody i techniki sondażowych badań opinii* Warszawa: PWE, 2004
- [5] *Świat biblioteki elektronicznej w klasycznej bibliotece naukowej: możliwości rozwoju, uwarunkowania i ograniczenia: materiały konferencyjne*. Pod red. H.Ganińskiej, Poznań: Biblioteka Główna Politech.Pozn., 19-20 marca 1998
- [6] Świgoń M.: *Poszukiwanie informacji w bibliotece jako źródło niepokoju-badania wśród studentów* „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2002, nr 1, s. 12-19
- [7] *Wykorzystanie technologii informacyjno-telekomunikacyjnych w przedsiębiorstwach i gospodarstwach domowych w 2004r.*, dane opublikowane przez Główny Urząd Statystyczny [online].2005 [dostęp 1 luty 2005]. http://www.stat.gov.pl/dane_spol-gosp/spoleczenstwo_informacyjne/2004/index.htm

Zenona Krupa

Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego
zkrupa@univ.rzeszow.pl

Biblioteka Uniwersytetu Rzeszowskiego w opinii jej użytkowników

The library of Rzeszów University according to its readers

Abstrakt

Artykuł oparty jest na badaniach empirycznych grupy 225 studentów I i IV roku studiów dziennych Uniwersytetu Rzeszowskiego wybranych z trzech kierunków: socjologii, filologii polskiej i fizyki. W badaniu posłużono się kwestionariuszem ankiety, był to pilotaż większych badań, które zostaną przeprowadzone na znacznie większej grupie użytkowników. Badanie miało na celu poznanie opinii na temat dotychczasowej działalności biblioteki, potrzeb i oczekiwań czytelnicznych oraz stopnia zadowolenia odbiorców z oferowanych usług. Posłuży ono też do udoskonalenia funkcjonowania naszej placówki.

The article is based on empirical research of 225 students and undergraduates of sociology, Polish philology and physics of Rzeszów University.

The instrument of the investigation was a questionnaire as a part of the main research which will be carried out later on a large scale. The investigation was conducted to know the readers' opinion on the past activity of the library, their expectations as well as the level of satisfaction connected with the offered service. The research should help to improve the work of our library.

1. Wstęp

W nowoczesnej strategii zarządzania biblioteką za jeden z podstawowych kanonów systemu uważa się angażowanie użytkownika w proces tworzenia jakości usług bibliotecznych i informacyjnych. Użytkownik nie jest biernym odbiorcą gotowego „produktu”, ale głównym i aktywnym uczestnikiem procesu informacyjno-wyszukiwawczego. Takie podejście jest zgodne z coraz powszechniej stosowanymi w bibliotekach zasadami marketingu, według których każda usługa jest aktem dwustronnym, realizowanym w układzie dostawca-odbiorca, a jej jakość

jest efektem współpracy obu stron.¹ Wartość biblioteki mierzy się stopniem satysfakcji użytkowników z jakości jej usług. Wszelkie działania biblioteki powinny być nastawione na dostosowywanie zbiorów i usług do rzeczywistych, a także potencjalnych oczekiwań publiczności, coraz lepsze zaspokajanie jej potrzeb, a tym samym uzyskanie z jej strony pozytywnej oceny.²

Podnoszenie poziomu usług i dążenie do wysokiej efektywności są działaniami podejmowanymi prawie w każdej współczesnej instytucji usługowej – w tym także i w bibliotece. Zgodnie z normą ISO 11620 jedynym ogólnym wskaźnikiem efektywności biblioteki (poza wieloma wskaźnikami szczegółowymi) jest poziom satysfakcji użytkowników przy korzystaniu z oferowanych usług. Wydaje się, choć norma tego nie precyzuje, że właśnie ten wskaźnik ma największą wagę przy ocenie biblioteki. Przecież biblioteki, a w szczególności biblioteki akademickie, są instytucjami usługowymi, których celem jest jak najlepsze zaspokojenie potrzeb użytkowników.³

2. Nowy budynek Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego

Zanim dokonamy analizy wyników z przeprowadzonego badania, należy kilka słów powiedzieć o samej Bibliotece Uniwersyteckiej.

Z różnych względów budowa nowej biblioteki trwała kilka lat. Długo oczekiwane oddanie nowego gmachu do użytku stało się koniecznością, gdyż praca w starych pomieszczeniach była coraz bardziej uciążliwa. W ostatnich latach księgozbiór biblioteki bardzo szybko się rozrastał i powierzchnie magazynowe stały się niewystarczające. Podobnie było w agendach bibliotecznych (informacja, czytelnie). Małe, zaadaptowane dla potrzeb bibliotecznych pomieszczenia były bardzo niefunkcjonalne. Magazyny wypożyczalni znajdowały się w pomieszczeniach po dawnych warsztatach wychowania technicznego, w których temperatura w miesiącach letnich dochodziła do 40° C. Brak też było wystarczającej ilości nowoczesnego sprzętu komputerowego.

20 stycznia 2004 r. po 9-letnim okresie oczekiwania na nowy budynek pierwsze woluminy trafiły na półki w nowej Bibliotece. Nowy 6-kondygnacyjny obiekt o powierzchni 14 588 m² i kubaturze 45 tys. m³ spełnia standardy obowiązujące w nowoczesnym budownictwie bibliotecznym. Elektroniczny system zamawiania

¹ Garbacz-Michalska A.: *Użytkownik a podnoszenie jakości usług biblioteczno-informacyjnych* „Bibliotekarz” 2001, nr 6, s. 6-9.

² Czerwińska E., Żelawska E.: *Efektywność działań Biblioteki Głównej Politechniki Opolskiej w ocenie jej użytkowników* „Bibliotekarz” 2004, nr 1, s. 15.

³ Feret B., Gajda I., Sujkowska I.: *Łódzka fabryka informacji naukowej. Badanie satysfakcji i oczekiwań użytkowników Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej* [on-line]. 2003 [dostęp 22 lutego 2005]. <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/torun/feret.php>.

książek oraz zautomatyzowany ich transport pozwala na komfortową obsługę czytelników. Na parterze znajduje się Wypożyczalnia, Czytelnia I Matematyczno-Przyrodnicza, Pracownia Polonistyczna „Pigionianum” oraz Czytelnia Prasy Bieżącej. Na parterze znajduje się również szatnia i bufet. Na piętrze mieści się Czytelnia Czasopism Naukowych, Czytelnia II Humanistyczna, Pracownia Zbiorów Specjalnych oraz Informacja Naukowa. Obecne rozwiązania architektoniczne zapewniają wolny dostęp do elektronicznie zabezpieczonego księgozbioru Czytelní oraz Informacji.

Ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej mogą korzystać wszyscy studenci i pracownicy naszej uczelni posiadający elektroniczną kartę biblioteczną. Taką możliwość mają też studenci z Uczelni, które podpisały umowę o współpracy międzyuczelnianej, obecnie są to wyłącznie studenci Politechniki Rzeszowskiej. W holu głównym znajdują się katalogi kartkowe (alfabetyczny oraz przedmiotowy), terminale z dostępem do katalogu komputerowego oraz punkt wydawania kart bibliecznych, gdzie można również wykupić impulsy do samoobsługowych kserografów znajdujących się w każdej czytelni. Na parterze znajduje się także szatnia i bufet. Katalog główny ma powierzchnię 275 m². Biblioteka jest skomputeryzowana – katalog tworzony jest na bieżąco w systemie PROLIB i retrospektywnie uzupełniany. Na obecnym etapie do bazy komputerowej wprowadzonych zostało już ok. 60% wszystkich zbiorów. Pozostały księgozbiór jest wprowadzony w zakresie numerów inwentarzowych i sygnatur, które będą uzupełniane w opis bibliograficzny. Pozwala to jednak na zamawianie poprzez katalog komputerowy wcześniej odnalezioną w katalogu kartkowym sygnatury książki. Dzięki temu zamawianie i wypożyczanie książek odbywa się wyłącznie komputerowo. Aktualnie posiadamy 88 licencji na system Prolib w zakresie tzw. modułów podstawowych, w tym moduły m.in. Wydawnictwa Zwarte i Wydawnictwa Ciągłe (odpowiednio do opracowywania książek i czasopism), Katalog – OPAC (wersja tekstowa modułu dla użytkownika do wyszukiwania i zamawiania książek), Administrator (do zarządzania ustawieniami systemu Prolib dla danej biblioteki). Większość modułów używana jest w pełni od początku użytkowania Proliba w Bibliotece Uniwersyteckiej. Ponadto czytelnik oprócz możliwości skorzystania z systemu Prolib w bibliotece poprzez moduł Katalog – OPAC ma również do dyspozycji moduł Opac WWW (w ograniczonej na razie licencji na 5 użytkowników), dzięki któremu ma on również możliwość wyszukiwania i zamawiania książek poprzez Internet z użyciem przeglądarki stron WWW. Oprócz bardzo dobrych warunków lokalowych, oddany do użytku budynek stworzył także możliwości wdrożenia zupełnie nowych usług i sposobów dostępu do zasobów bibliecznych (zamawianie komputerowe książek, samoobsługowy kserograf, dostęp do internetu, wolny dostęp do księgozbioru). Od nowego roku akademickiego 2004/2005 studenci, mogą korzystać z nowoczesnej, funkcjonalnej biblioteki. Przygotowując się do elektro-

nicznego wypożyczania zbiorów już od maja 2004 wyrabialiśmy karty identyfikacyjne zainteresowanym czytelnikom. Korzystanie z zasobów biblioteki w miesiącu październiku 2004 r. rozpoczęliśmy jeszcze tradycyjnie. Od marca 2005 r. zaczął funkcjonować komputerowy system zamawiania książek.

3. Analiza wyników badań na temat potrzeb i satysfakcji użytkowników

Dobłą okazją do rozpoczęcia badań potrzeb i satysfakcji użytkowników Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego było rozpoczęcie działalności w nowym gmachu biblioteki przy ul. Cegielnianej 12 oraz wprowadzenie od 1.03.2005 r. komputerowego systemu wypożyczania zbiorów. Badania, mające na celu poznanie opinii na temat dotychczasowej działalności biblioteki oraz potrzeb i dalszych oczekiwań czytelniczych, miały być przeprowadzone na przełomie lutego i marca, kiedy studenci znacznie częściej odwiedzali naszą bibliotekę, gdyż był to czas intensywnej nauki związanej z egzaminami i zaliczeniami kończącymi semestr zimowy. Jednak po wprowadzeniu komputerowego wypożyczania zbiorów chcieliśmy dać studentom czas na zapoznanie się z nowym sposobem zamawiania książek, aby mogli choćby po krótkim czasie korzystania z modułu wyrazić swoje opinie i oczekiwania co do nowego sposobu wypożyczania. Dlatego materiał do badań został zebrany w trakcie semestru letniego w roku akademickim 2004/2005 w Uniwersytecie Rzeszowskim. Do badania wybrano 3 kierunki studiów: socjologię, fizykę oraz filologię polską z których następnie wybrano grupy badawcze po 80 osób z każdego wydziału (Socjologiczno-Historycznego, Matematyczno-Przyrodniczego oraz Filologicznego). Ogółem badaniem ankietowym objęto 240 osób z I i IV roku studiów dziennych. Po zakończeniu badań okazało się że w sumie do analizy pozostało 225 ankiet, ponieważ część nie została zwrócona, natomiast część z nich została wypełniona niedokładnie. Kobiety stanowiły 67,5% ogółu badanych a 32,4% mężczyźni. Przeprowadzone badania to jedynie pilotaż większych badań, które Biblioteka Uniwersytecka zamierza przeprowadzić po roku funkcjonowania komputerowego wypożyczania zbiorów. Jednak na podstawie tych danych można już formułować pewne wnioski dotyczące potrzeb naszych czytelników oraz zadowolenia z oferowanych usług.

Kwestionariusz ankiety zawierał 9 pytań zamkniętych o charakterze testu wyboru, z możliwością wskazania kilku odpowiedzi naraz oraz odpowiedzi dodatkowych a także 2 pytania otwarte, w których badani mogli zamieszczać własne opinie.

Poziom satysfakcji świadczonych przez bibliotekę usług należało ocenić wg pięciostopniowej skali Likerta:

- zdecydowanie tak
- tak
- nie mam zdania
- nie
- zdecydowanie nie

W pytaniu o stopień zadowolenia z oferowanych usług przedstawiono respondentom do oceny wg powyższej skali 8 wybranych usług.

Badania ograniczono do pytań o funkcjonowanie Biblioteki Uniwersyteckiej z pominięciem bibliotek wydziałowych i instytutowych.

Ankieta, którą przeprowadzono, miała za zadanie rozpoznanie środowiska użytkowników i określenie:

- jak często korzystają z usług świadczonych przez poszczególne agendy biblioteczne,
- jakie usługi oferowane przez bibliotekę cieszą się największym uznaniem, (jaki jest stopień zadowolenia odbiorców ze świadczonych usług),
- jakie są wymagania, życzenia i dalsze oczekiwania odwiedzających.

Na pytanie o częstotliwość korzystania z poszczególnych agend najliczniejszą kategorię stanowili czytelnicy korzystający z wypożyczalni raz w miesiącu (22,6%), kilka razy w miesiącu korzysta z niej 16%. Tych, którzy korzystają raz w tygodniu z tej agendy było 12,4%, najczęściej byli to studenci filologii polskiej. 13,7% badanych pojawia się w bibliotece kilka razy w tygodniu, w tej kategorii również przeważają studenci filologii polskiej.

Informację Naukową najczęściej bo 20,4% ankietowanych studentów odwiedza raz na kilka miesięcy, a raz w miesiącu 7,5%. Wśród korzystających przeważają badani studenci IV lat studiów.

Z częstotliwością raz na kilka miesięcy odwiedza Czytelnię I Matematyczno-Przyrodniczą 11,5% wszystkich respondentów, z których największą część stanowią studenci fizyki.

Czytelnię II Humanistyczną – kilka razy w tygodniu odwiedza najczęściej, bo 25,5% ankietowanych, z czego najliczniej reprezentowani są studenci filologii polskiej.

Dane dotyczące odwiedzin w poszczególnych czytelniach wykazują wyraźne zależności pomiędzy kierunkiem studiów a specjalizacją agendy.

Największa ilość badanych studentów (12,4%) odwiedza Czytelnię Czasopism raz na kilka miesięcy. Częściej, bo kilka razy w tygodniu 12,4% respondentów przychodzi do Czytelni Prasy Bieżącej. Najrzadziej odwiedzanymi agendami są Pracownia „Pigionianum” 4,4% ankietowanych odwiedza ją raz na kilka miesięcy, a ze Zbiorów Specjalnych rzadziej niż raz na rok korzysta 4% badanych.

Wypożyczanie książek jest najpopularniejszą usługą w bibliotece, pozwala na korzystanie z materiałów bibliotecznych w dowolnym miejscu i dowolnym cza-

sie. Dlatego też zapewne 85,7% badanych studentów uznało tę usługę za jeden z najważniejszych powodów korzystania z biblioteki.

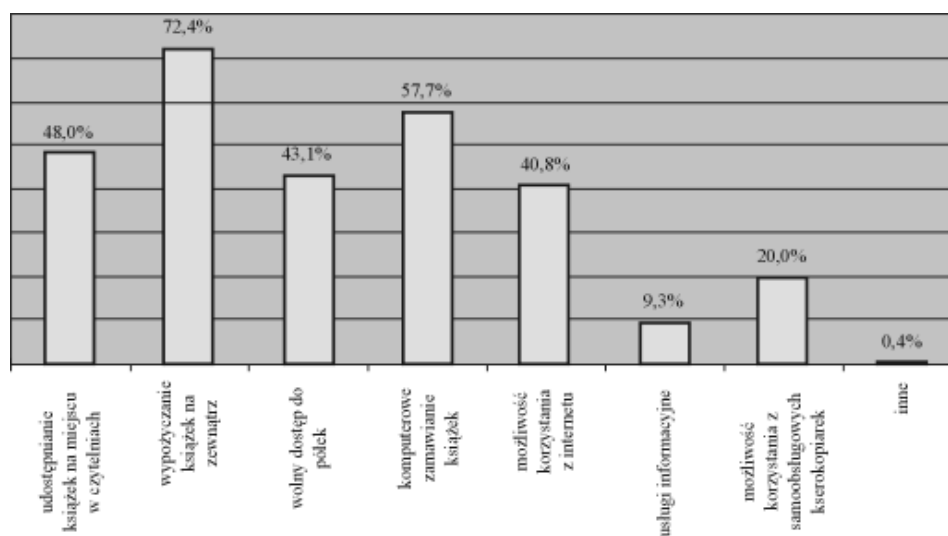
52,8% studentów za równie ważny powód uznało uzyskanie fachowej pomocy w poszukiwaniu potrzebnych materiałów (potrzebnej informacji). I jako trzeci powód korzystania z naszej biblioteki ankietowani podawali możliwość czytania książek i czasopism na miejscu, tak stwierdziło 46,2% studentów, spowodowane to jest z pewnością wysoką ich ceną oraz komfortowymi warunkami pracy w czytelniach BUR.

Ponieważ w nowej Bibliotece Uniwersyteckiej wprowadziliśmy kilka zmian dotyczących korzystania z usług (magnetyczne karty czytelnika, możliwość korzystania z samoobsługowych kserokopiarek i komputerowe zamawianie książek), zadaliśmy ankietowanym studentom pytanie, czy korzystanie z jej usług sprawia im jakieś trudności. Większości z nich korzystanie z biblioteki nie sprawia większych problemów, 53,7% uznało je za proste a 22,6% za bardzo proste, nie mają także problemów z dotarciem do potrzebnej im agendy, gdyż według badanych pomieszczenia biblioteczne oznakowane są bardzo dobrze.

Wśród badanej grupy w mniejszości znaleźli się tacy, którym korzystanie z biblioteki sprawia dość duże trudności, stanowią oni 2,6% ankietowanych studentów. Głównie są to studenci I roku studiów oraz ci, którzy sporadycznie korzystają z naszej biblioteki. Trudności są spowodowane wprowadzeniem komputerowego sposobu wypożyczania książek. Oto kilka wypowiedzi studentów: *zamawianie książek przez komputer – jest to dość skomplikowane* – studentka I roku socjologii, *największą trudność sprawia mi zamawianie książek komputerowo* – studentka IV roku filologii polskiej, *komputerowe zamawianie książek sprawia mi dużą trudność, osobiście wolę zwyczajną drogę wypożyczania „z ręki do ręki”* – student I roku fizyki, *jestem przyzwyczajony do tradycyjnych sposobów wypożyczania, proszę i dostaję to o co proszę* – student I roku socjologii, *konieczność komputerowego zamawiania książek* – studentka IV roku filologii polskiej, *bo nie mogę się w tym połapać* – studentka I roku fizyki.

Okazuje się, że część studentów przyzwyczajona do tradycyjnego sposobu wypożyczania napotyka tu pewne trudności. Dlatego też bibliotekarze sporządzili dokładny opis poszczególnych kroków, który umieszczony został nad każdym terminalem komputerowym w katalogu, aby czytelnicy bez trudu mogli odszukać potrzebną książkę i wysłać zamówienie do wypożyczalni. Poza tym, w pierwszym miesiącu funkcjonowania nowego komputerowego sposobu wypożyczania, z każdego z działów biblioteki oddelegowani zostali pracownicy do pomocy czytelnikom. Ci, którzy korzystali z systemu komputerowego w marcu, z pewnością otrzymali potrzebną pomoc i mogli zapoznać się z nowym sposobem wypożyczania. Natomiast od kwietnia czytelnicy przychodzący do naszej placówki i mający problemy z komputerowym zamawianiem mogą poprosić o pomoc każdego z pracowników.

Bardzo cenne okazały się informacje na temat najczęściej wykorzystywanych usług bibliotecznych. (Wykr.1) Największym powodzeniem według czytelników cieszyło się wypożyczanie zbiorów na zewnątrz do domu. Tak odpowiedziało 163 badane osoby, tj. 72,4%, na drugim miejscu znalazło się komputerowe zamawianie książek, które zyskało uznanie u 57,7% ankietowanych studentów oraz udostępnianie książek na miejscu w czytelniach, na które wskazało 48% badanych osób. Tak duże zainteresowanie tą formą usług spowodowane jest z pewnością szerokim zakresem tematycznym zbiorów w czytelniach BUR. Czytelnik, pracując na miejscu, może korzystać z wielorakich materiałów (książka, czasopismo, Internet) i fachowej pomocy. Poza tym w każdej chwili może zamówić sobie książkę z magazynów wypożyczalni. Usługą, która cieszyła się dość dużym uznaniem wśród studentów okazał się wolny dostęp do półek w czytelniach i informacji naukowej, ten sposób korzystania ze zbiorów doceniło – 43,1%. Dużą wagę badani użytkownicy przywiązywali także do możliwości korzystania z internetu.

Wykres 1. Usługi biblioteki cieszące się największym powodzeniem. Źródło: badania własne

Kolejne pytanie dotyczyło stopnia satysfakcji z oferowanych przez Bibliotekę Uniwersytecką usług. (wykr. 3-10). Najbardziej widoczne jest zadowolenie z usług czytelnia, tak wybrało 64,3% badanych studentów, z kultury obsługi w bibliotece jest zadowolonych 56,3% a z usług wypożyczalni 59% . Zdecydowanie na tak co do możliwości elektronicznego zamawiania wypowiedziało się 43,3% respondentów. Na pytanie, czy księgozbiór biblioteki jest wystarczający dla potrzeb procesu nauczania twierdząco odpowiedziało 51% pytanych.

Większość badanych usprawniłaby działalność usługową biblioteki poprzez:

- zwiększenie limitu wypożyczeń – 49, 3%,
- skrócenie czasu realizacji zamówień – 48%,
- większą ilość stanowisk z dostępem do Internetu – 36, 4%.

Ponieważ dopiero od niedawna rozpoczęto komputerowe wypożyczanie zbiorów istnieją jeszcze pewne niedoskonałości w funkcjonowaniu całego systemu. Jednak uwaga dotycząca skrócenia czasu realizacji zamówień jest częściowo nieuzasadniona, gdyż przy obecnym sposobie wypożyczania czas realizacji wynosi ok. 30 minut, więc trudno skrócić go znacząco, tym bardziej, że jeden z magazynów książek znajduje się dwa piętra wyżej.

Ankietowani czytelnicy sugerowali też zwiększenie limitu wypożyczeń.

Obecnie studenci od I–IV roku studiów mogą wypożyczyć 10 książek na semestr, natomiast studenci III roku studiów licencjackich oraz V roku studiów magisterskich mogą wypożyczyć do 20 książek. Taka sama liczba jest przewidziana, gdy ktoś studiuje dwa kierunki równocześnie. Na razie limit pozostanie bez zmian, ponieważ zapewnia on zwiększoną rotację księgozbioru.

Studenci postulowali także, by zwiększyć ilość stanowisk z dostępem do internetu. Jeśli zakupimy dodatkową ilość sprzętu komputerowego, kierownictwo biblioteki rozważy taką możliwość. W chwili obecnej użytkownicy mają do dyspozycji 25 stanowisk z dostępem do internetu (14 w Informacji Naukowej, 4 w Czytelni Czasopism, 5 w Czytelni Matematyczno-Przyrodniczej, 1 w Czytelni Humanistycznej oraz 1 w Zbiorach Specjalnych). Ok. 7% ankietowanych podawało też inne, własne propozycje usprawnienia działalności naszej jednostki poprzez zwiększenie ilości stanowisk przy obsłudze wypożyczeń i zwrotów. Już teraz władze biblioteki starają się w miarę możliwości etatowych zwiększać liczbę stanowisk w wypożyczalni w okresach wzmożonej aktywności czytelniczej (początek i koniec semestru).

Jedno z pytań dotyczyło oceny oferty czasopism gromadzonych w naszej bibliotece. 52,8% ankietowanych uznało ją za dobrą, dla 31,1% ankietowanych jest ona wystarczająca, a dla grupy 5,3% badanych czytelników jest niewystarczająca.

W jednym z pytań otwartych studenci mieli możliwość wypowiedzenia się co do dziedzin, w których występują braki w księgozbiorze (tab.1). Najczęściej wymieniali pozycje dotyczące kierunku studiów oraz własnych zainteresowań. Dlatego też staramy się poprzez bardziej aktywną współpracę biblioteki z wydziałami uczelni, jak również wydziałów z biblioteką, aby wzbogacić nasz księgozbiór o wskazane przez pracowników naukowych pozycje książkowe.

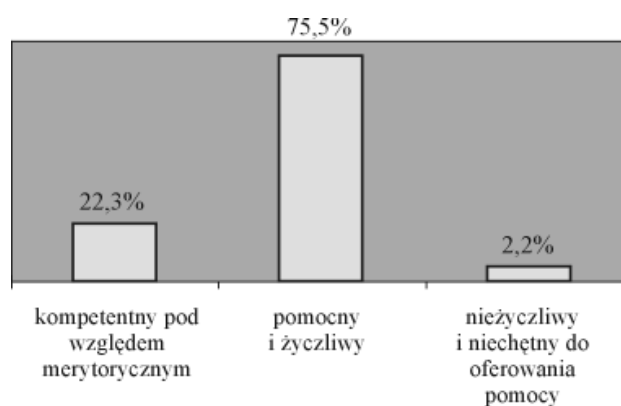
Ostatnie pytanie dotyczyło oceny pracy bibliotekarzy (wykr.2). Bibliotekarze są postrzegani jako organizatorzy i realizatorzy udostępniania źródeł informacji w bibliotece. Wzrasta zatem rola bibliotekarza-dydaktyka, który pełni funkcję czynnego pośrednika pomiędzy szeroko pojętą informacją, utrwaloną na różnego ro-

Tabela 1. Dziedziny, w których występuje niedobór literatury

Lp.	Z jakich dziedzin brakuje książek i czasopism w BURz	% ankietowanych
1.	Podręczników w większej liczbie egzemplarzy	16%
2.	Nie ma braków	4,8%
3.	Najnowszych publikacji z fizyki	2,6%
4.	Najnowszych publikacji z socjologii i jej subdyscyplin	2,2%
5.	Elektronika	1,7%
6.	Psychologia	1,7%
7.	Politologia	1,3%
8.	Językoznawstwo	1,3%
9.	Astronomia	1,3%
10.	Religioznawstwo	0,8%

Źródło: badania własne (% nie sumują się do 100 gdyż nie wszyscy odpowiedzieli na to pytanie)

dzaju nośnikach, a użytkownikiem tej informacji. Bibliotekarz uczy odbiorców, w jaki sposób dotrzeć do odpowiedniej informacji, jak posługiwać się katalogiem, jak wypożyczać książki czy czasopisma.⁴ W ocenie większości ankietowanych użytkowników personel biblioteczny jest pomocny i życzliwie traktuje czytelników, jest kompetentny pod względem merytorycznym, udzielający rzetelnych informacji. *Personel kulturalny, sympatyczny i kompetentny* – pisze studentka I roku filologii polskiej. Tylko 2,2% ankietowanych wyraziło w stosunku do personelu uwagi krytyczne – *Kompetentny pod względem merytorycznym, choć nie zawsze życzliwy* – napisała studentka IV roku filologii polskiej – *Chętny do pomocy, niekiedy niezyczliwy* – studentka IV roku socjologii.

Wykres 2. Ocena personelu bibliotecznego. Źródło: badania własne

⁴ Knop U.: *Marketing w kształceniu użytkowników biblioteki akademickiej*, „Bibliotekarz” 1999, nr 2, s. 20.

4. Podsumowanie

W ciągle zmieniającej się rzeczywistości, w okresach dużych przemian, które mają także wpływ na funkcjonowanie różnych instytucji, biblioteka musi wychodzić naprzeciw ciągle rosnącym wymaganiom czytelnika i starać się dostosować do jego potrzeb. Przeprowadzone badania spotkały się z dużym zainteresowaniem ze strony studentów, którzy chętnie odpowiadali na pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety. Jeden ze studentów IV roku socjologii napisał: *myślę że ta ankieta pozwoli na poznanie opinii czytelników i ewentualne zmiany – bardzo dobry pomysł.*

Wyniki ankiet pozwoliły nam poznać oczekiwania i potrzeby czytelników, ocenić jakość oferowanych przez nas usług, oraz potwierdziły słuszność naszych dotychczasowych działań.

Jak wykazały badania, najpopularniejszą usługą w bibliotece jest wypożyczenie książek na zewnątrz do domu. Studenci przychodzą tutaj także, by uzyskać fachową pomoc w poszukiwaniu potrzebnej informacji. Respondenci, którzy korzystają z biblioteki często, tj. raz w tygodniu lub kilka razy w tygodniu, mają zdecydowanie bardziej pozytywne nastawienie zarówno do zbiorów, jak i oferowanych usług od korzystających z niej dużo rzadziej, tj. raz na kilka miesięcy lub raz na rok. Bardzo liczna grupa badanych ceni sobie możliwość korzystania z Czytelni Prasy Bieżącej i Czytelni Czasopism ze względu na sytuację materialną. – *mam możliwość czytania licznych czasopism* – stwierdził student I roku fizyki. Ponad połowa badanych oceniła ofertę czasopism jako dobrą.

Nowoczesne tendencje biblioteczne, warunki lokalowe, oraz potrzeby czytelników sprawiły, że zmieniono tradycyjne formy pracy w czytelniach, wprowadzając wolny dostęp do zbiorów, co jest dużym udogodnieniem dla użytkowników. Jak wynika z badań, jest to jedna z usług bibliotecznych cieszących się dużym powodzeniem. Zdecydowane uznanie wśród badanych studentów (mimo że działa dopiero od niedawna) zyskało komputerowe zamawianie książek, które z pewnością z czasem znacznie ułatwi i usprawni korzystanie z wypożyczalni.

Pomimo że księgozbiór w wypożyczalni liczy obecnie ok. 450 tys. woluminów i ma charakter wieloegzemplarzowy, to nie jest on w stanie zaspokoić potrzeb ciągle rosnącej liczby studentów.

Dużym problemem jest zapewnienie studentom odpowiedniej ilości egzemplarzy potrzebnych im podręczników i materiałów pomocniczych związanych z programem studiów, co wynika z ograniczonych możliwości finansowych uczelni. Mimo to, ponad połowa respondentów oceniła księgozbiór jako wystarczający dla potrzeb procesu dydaktycznego – *z mojej dziedziny zawsze znajduję potrzebne mi książki* – napisała studentka I roku filologii polskiej, *z dziedzin humanistycznych jest wystarczająca ilość książek* – również studentka I roku filologii polskiej. Ba-

dani użytkownicy wskazywali też pewne dziedziny, w których występują niedobory literatury. Dlatego też dyrekcja biblioteki poprzez bardziej aktywną współpracę biblioteki z wydziałami uczelni, a przede wszystkim wydziałów z biblioteką, będzie się starać wzbogacać nasz księgozbiór. Zapewne dlatego, że brak jest dostatecznej liczby egzemplarzy książek do wypożyczenia na zewnątrz tak dużym zainteresowaniem cieszy się udostępnianie ich na miejscu w czytelniach, gdzie można je w sprzyjających skupieniu warunkach przeczytać lub skserować. Oprócz książek udostępnianych w wolnym dostępie do półek, istnieje też spory księgozbiór czytelniany zabezpieczony w magazynach wypożyczalni, oznaczony symbolem „cz” przy sygnaturze, który w każdej chwili może być dostarczony do wybranej czytelni, dzięki zastosowaniu nowoczesnego systemu transportu książek – Telelift. Księgozbiór ten obok wydawnictw współczesnych obejmuje pozycje wydane w latach 1900-1939 i inne ważne publikacje potrzebne naszym czytelnikom do pogłębiania wiedzy.

Z wyników sondażu wynika też, że znaczna większość respondentów jest zadowolona z kultury obsługi w bibliotece a personel biblioteczny otrzymał wysokie noty za pomoc i życzliwość oraz kompetencje.

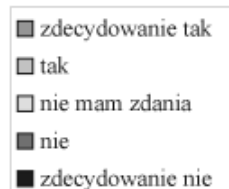
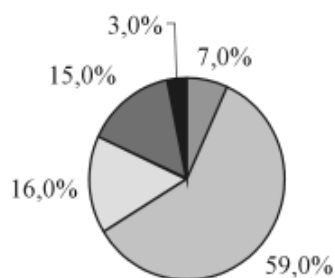
Wyniki sondażu ankietowego dają powody do zadowolenia, ale skłaniają też do modyfikacji pewnych działań, których trzeba będzie dokonać w przyszłości w naszej bibliotece. Zapoczątkowane prace w kierunku systematycznego badania opinii użytkowników będą kontynuowane w następnych latach, na znacznie szerszej grupie użytkowników.

Bibliografia

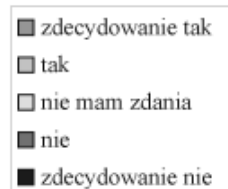
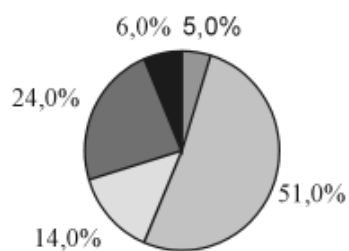
- [1] Czerwińska E., Żelawska E.: *Efektywność działań Biblioteki Głównej Politechniki Opolskiej w ocenie jej użytkowników* „Bibliotekarz” 2004, nr 1, s. 15
- [2] Feret B., Gajda I., Sujkowska I.: *Łódzka fabryka informacji naukowej. Badanie satysfakcji i oczekiwań użytkowników Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej* [on-line]. 2003 [dostęp 22 lutego 2005]. <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/torun/feret.php>
- [3] Knop U.: *Marketing w kształceniu użytkowników biblioteki akademickiej* „Bibliotekarz” 1999, nr 2, s. 20
- [4] Machalska-Garbacz A.: *Użytkownik a podnoszenie jakości usług biblioteczno-informacyjnych* „Bibliotekarz” 2001, nr 6, s. 6-9

Wykres 3-10. Satysfakcja z oferowanych usług

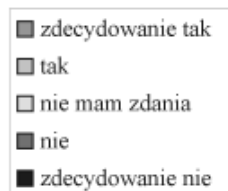
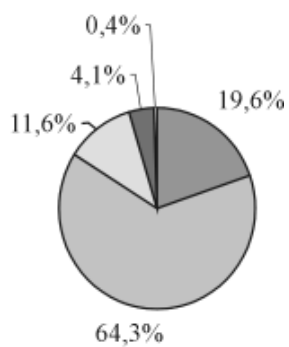
3. Usługi wypożyczalni spełniają moje oczekiwania

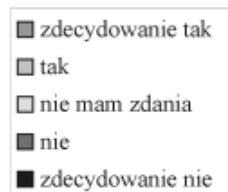
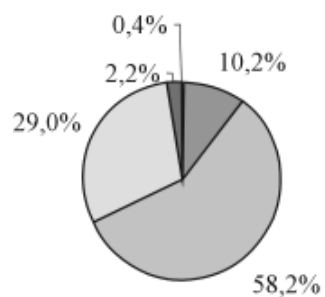
4. Księgozbiór jest wystarczający dla potrzeb procesu nauczania

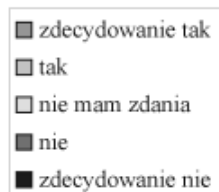
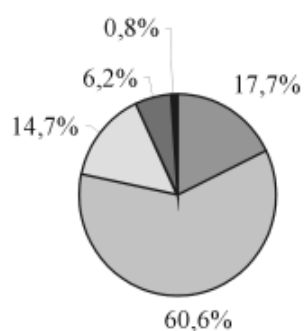
5. Jestem zadowolony z usług czytelnika

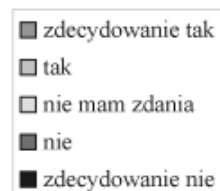
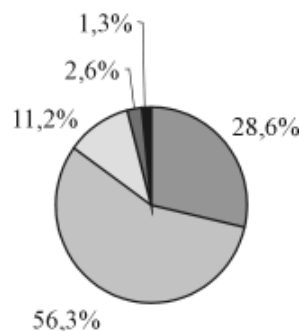
6. Jestem zadowolony z usług informacji naukowej

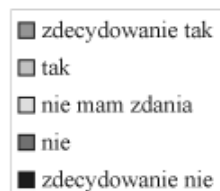
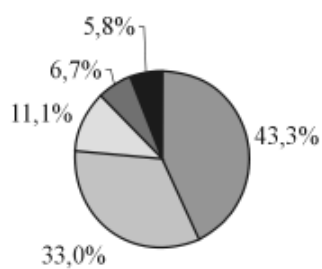
7. Warunki panujące w czytelnich sprzyjają skupieniu

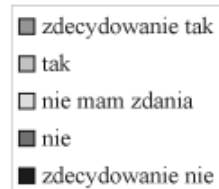
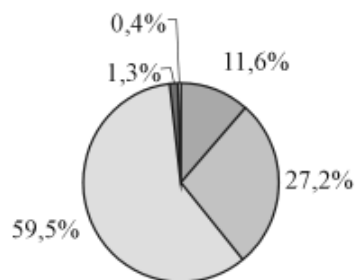
8. Jestem zadowolony z kultury obsługi

9. Jestem zadowolony z możliwości komputerowego zamawiania książek

10. Jestem zadowolony ze sposobu realizacji wypożyczeń międzybibliotecznych

Anita Januszewska

Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego
info@bg.univ.gda.pl

Tradycyjne i elektroniczne źródła w działalności informacyjnej. Z doświadczeń Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego

Traditional and electronic sources in information services. From experience of the Main Library of Gdańsk University

Abstrakt

W referacie przedstawiono problem współistnienia tradycyjnych i nowoczesnych źródeł informacji w działalności Biblioteki. Na tym tle pokazano zmiany preferencji użytkowników oraz konsekwencje tego procesu. Wzrost zainteresowania źródłami elektronicznymi ze strony użytkowników m.in. na skutek działalności promocyjnej Biblioteki rodzi konieczność świadczenia nowych usług informacyjno-bibliotecznych. Zauważa się jednocześnie potrzebę objęcia szkoleniem bibliotecznym (na różnym poziomie) coraz większej liczby studentów, doktorantów i pracowników naukowych oraz permanentnego szkolenia się pracowników informacji.

The paper presents the issues connected with the coexistence of various information sources within the library – the traditional and modern ones. Against that background, the users' preferences as for acquiring the information as well as the evolution and consequences of process are also shown. The increase of users' interest in electronic information sources (stimulated by the promotional and educational activities of the library) creates the need for new kinds of information services. We have noticed the necessity of library training (on various levels) for growing number of student, PhD (doctoral) students, research workers as well as the necessity of permanent education for information librarians.

1. Wprowadzenie

Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego będąca największą księżnicą w regionie pomorskim obchodzi w tym roku jubileusz 35-lecia. Powstała ona jednocześnie z powołaniem Uniwersytetu Gdańskiego z połączenia bibliotek Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Sopocie i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku.

W momencie połączenia zbiory jej wynosiły ponad 300 tys. wol., natomiast obecnie ok. 1,4 mln wol.

Uniwersytet Gdański nazywany jest najdłuższym uniwersytetem Europy, bowiem jego placówki zlokalizowane są od Helu poprzez całe Trójmiasto. Podobnie wygląda sytuacja Biblioteki, której zbiory mieszczą się w dwunastu budynkach. Będąca na ukończeniu budowa nowego gmachu Biblioteki w kampusie oliwskim, przeznaczonego głównie na czytelnie, powinna diametralnie polepszyć jakość świadczonych usług bibliotecznych, a przede wszystkim umożliwić na tym etapie częściowe scalenie księgozbioru. Budowa części magazynowej nastąpi bowiem w najbliższych latach.

W tak specyficznych warunkach lokalowych działalność informacyjna w Bibliotece ma miejsce w wielu agendach. Koncentruje się przede wszystkim w Oddziale Informacji Naukowej w Sopocie, w sześciu filiach zlokalizowanych przy wydziałach, a także na stanowisku administratora baz danych oraz w Czytelni Zbiorów Specjalnych.

2. Warsztat informacyjny

W różnorodnej działalności informacyjnej, jaką prowadzi się w Bibliotece, z powodzeniem wykorzystuje się zarówno tradycyjne (drukowane), jak i elektroniczne źródła informacji. Proces komputeryzacji Biblioteki i nowe źródła informacji spowodowały zmianę warsztatu informacyjno-bibliograficznego oraz pozwoliły wyjść naprzeciw potrzebom i oczekiwaniom użytkowników.

Na warsztat informacyjny Biblioteki Głównej UG, podobnie jak większości bibliotek akademickich, składa się:

- księgozbiór podręczny zlokalizowany w Oddziale Informacji Naukowej i czytelniach, zawierający przede wszystkim wydawnictwa encyklopedyczne i słownikowe, bibliografie narodowe i bibliografie dziedzin oraz informatory biograficzne, herbarze, literaturę firmową, legislacyjną i in.;
- bazy na CD-ROM (encyklopedie, słowniki, bibliografie narodowe, informatory, archiwa czasopism np. „Rzeczpospolitej”, bazy statystyczne wydawane przez międzynarodowe organizacje np. UNCTAD, Bank Światowy, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, bazy dziedzinowe np. z zakresu prawa „Polska Bibliografia Prawnicza” czy „System Informacji Prawnej Lex Omega”, „Polska Bibliografia Literacka” i in.);
- bazy danych online dostępne z komputerów zarejestrowanych w sieci uniwersyteckiej, w tym bazy bibliograficzno-abstraktowe np. BIOSIS – Biological Abstracts, INSPEC, MATHDI (Mathematics Education Database) i bazy pełnotekstowe np. Catchword, EIFL EBSCO, Science Direct, SpringerLink, Kluwer Academic Publishing i in.;

- bibliograficzne, katalogowe i adresowe bazy danych Biblioteki Narodowej, dostępne online;
- bazy danych dostępne online ze stanowisk komputerowych Oddziału Informacji Naukowej np. „Archiwum Gazety Wyborczej” czy informatory Elektronicznej Bazy Danych PAP – „Who is Who” oraz „Kraje świata”;
- bazy na mikrofilmach (archiwa biograficzne Saura);
- dokumenty życia społecznego dotyczące działalności uczelni, fotografie i wyścinki prasowe;
- kartoteki tematyczne z zakresu portów morskich, żegluga morskiej oraz żegluga śródlądowej. Kartoteki te, cenione przez studentów, sporządza się od wielu lat w Oddziale Informacji Naukowej w Sopocie, ponieważ wspomniane dziedziny stanowią przedmiot specjalizacji na Wydziale Ekonomicznym Uniwersytetu.

Faktycznie warsztatem informacyjnym są zasoby całej Biblioteki, jej zbiory główne, bazy danych, katalogi kartkowe i katalog komputerowy oraz kartoteki opracowywane przez różne agendy.

3. Biblioteka hybrydowa

Większość bibliotek akademickich osiągnęła obecnie etap rozwoju biblioteki hybrydowej, łączącej w sobie dwa światy: rzeczywisty, utworzony przez fizycznie istniejącą instytucję, z wirtualnym, obejmującym cyfrową przestrzeń informacyjną.¹

Dostęp do zasobów elektronicznych organizują biblioteki poprzez swoje strony domowe. Oprócz funkcji informacyjnej witryna internetowa Biblioteki Głównej UG pełni rolę „bramy do wiedzy”, prowadzącej do informacyjnej przestrzeni cyfrowej Biblioteki.

Ze strony domowej Biblioteki możliwe jest bezpośrednie wejście do katalogu OPAC, który zawiera ponad 180 tys. opisów bibliograficznych książek nabytych po 1989 r. i czasopism, oraz wybrane pozycje z lat wcześniejszych, które stały się przedmiotem retrokonwersji. Według szacunków 40% zbiorów Biblioteki znajduje się w katalogu online. Poprawiło to znacznie ich dostępność, ponieważ w świadomości wielu młodych użytkowników zbiory, których nie ma w katalogu komputerowym po prostu nie istnieją. Przygotowana instrukcja posługiwania się katalogiem pozwala użytkownikom na samodzielne przeszukiwania.

Bezpośrednie linki kierują czytelników do Biblioteki Narodowej, katalogów NUKAT, KaRo i FIDKAR, katalogów bibliotek polskich i zagranicznych oraz do bibliotek wirtualnych. Witryna posiada dodatkowo niezbędne wyszukiwarki, en-

---

¹ Piotrowicz G.: *Bibliotekarz a „użytkownik-klient” we współczesnej bibliotece uczelnianej* W: *Czytelnik czy klient?: Toruń 4-6 grudnia 2003 roku* [Warszawa]: SBP, 2003. (EBIB Materiały konferencyjne nr 7). Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkon/torun/piotrowicz.php>.

cyklopedie i słowniki językowe, a także link informujący o nowych nabytkach zagranicznych z zakresu poszczególnych dziedzin wiedzy. Informacja ta regularnie pojawia się na stronie Biblioteki.

Kolejny moduł witryny „Bazy danych na CD-ROM” daje przegląd baz na dyskach optycznych będących w ofercie Biblioteki. Bazy zostały uporządkowane według różnych kryteriów np. według miejsca lokalizacji (bazy jednostanowiskowe) i według dziedzin wiedzy. Ponadto podano alfabetyczny spis baz. Po kliknięciu na nazwę bazy ukazuje się krótka informacja dotycząca zawartości dysku i sposobu jego przeszukiwania.

Moduł „Czasopisma online” umożliwia dostęp do ok. 18.900 tytułów czasopism i poprzez serwisy wydawców do kolejnych 57 tytułów. Moduł ten pozwala na obsługę wirtualnych użytkowników Biblioteki, co stwarza zupełnie nową jakość w dziedzinie usług biblioteczno-informacyjnych.

Ocenia się, że witryna Biblioteki spełnia obecnie swoje funkcje w stosunku do oczekiwań społeczności akademickiej. Jest ona aktualizowana na bieżąco, a w najbliższym czasie przewiduje się uruchomienie wirtualnego przewodnika po Bibliotece. Czyni się to przede wszystkim z myślą o studentach rozpoczynających naukę na Uniwersytecie i studentach zaocznych, chcąc w ten sposób ułatwić im poruszanie się w przestrzeni fizycznej jak i wirtualnej Biblioteki.

4. Czasopisma elektroniczne

W ofercie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego poczesne miejsce zajmują czasopisma elektroniczne, które różnią się od papierowych jedynie formą i sposobem dystrybucji. Jak już wspomniano, dostęp do nich ma miejsce nie tylko poprzez serwisy wydawców, ale przede wszystkim poprzez stronę domową Biblioteki.

Pierwsze kroki w kierunku wprowadzenia czasopism elektronicznych do oferty Biblioteki poczyniono na przełomie 1998 i 1999 roku. Biblioteka stanęła przed wyborem print & electronic/electronic only.² Do dyskusji włączyło się całe środowisko naukowe uczelni. Podejmując decyzję co do kształtu oferty należało dokonać wyboru między doraźnymi potrzebami użytkowników a obowiązkiem, jaki ciąży na Bibliotece w zakresie archiwizacji. Grono decydentów opowiedziało się

---

² Burzyńska-Felińska M.: *Proces wprowadzania czasopism elektronicznych do oferty Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego: przelamywanie stereotypów* W: *Elektroniczne publikacje w bibliotekach* Red. nauk. Maria Kocójowa. Kraków: Wydaw. UJ, 2002, s. 205-206 oraz Burzyńska-Felińska M.: *Wybór wartości na przykładzie dylematu print & electronic/e-only* W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały konferencji Wrocław, 15-16 maja 2003 r.* Pod red. Stefana Kubowa. Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, 2003, s. 42-47.

za utrzymaniem modelu, w którym oferta elektroniczna i drukowana wzajemnie się uzupełniają. W roku 2000 Biblioteka oferowała już swoim użytkownikom blisko 2 tys. tytułów online. W stosunkowo krótkim czasie przełamane zostały więc stereotypy co do nowej formy usług bibliotecznych, a także przebudowano Bibliotekę z tradycyjnej w hybrydową.

Kolejne fazy procesu wprowadzania czasopism elektronicznych determinują przede wszystkim czynniki o charakterze ekonomicznym. Ze względów finansowych i organizacyjnych Biblioteka Główna Uniwersytetu Gdańskiego przystąpiła do konsorcjów zawiązanych przez biblioteki naukowe. Zaletą konsorcjów jest przede wszystkim to, że umożliwiają negocjowanie cen i warunków zakupu czasopism oraz dostęp do wersji elektronicznych wszystkich czasopism zakupionych przez zrzeszone biblioteki.

Obecnie Biblioteka posiada stały dostęp na podstawie zakupionych licencji do następujących baz danych:

- American Chemical Society,
- BIOSIS – Biological Abstracts,
- Catchword,
- EIFL EBSCO,
- INSPEC,
- Kluwer Academic Publishing,
- MATHDI (Mathematics Education Database),
- PROLA (Physical Review Online Archive),
- Science Direct,
- SpringerLink,
- Wiley Interscience.

Największym powodzeniem wśród użytkowników Biblioteki cieszą się bazy projektu EIFL EBSCO, następnie Science Direct i SpringerLink. Do oferty bibliotecznej wprowadzono ostatnio nowe narzędzie – LinkSource, umożliwiające zintegrowany dostęp do elektronicznych zasobów Biblioteki. Użytkownicy mogą poprzez wyszukiwanie w bazach EBSCO uzyskać połączenia z innymi bazami danych dostępnymi ze strony domowej Biblioteki, katalogami OPAC, w tym z katalogiem Biblioteki Głównej UG, wyszukiwarkami np. Altavista, Google, Google Scholar oraz dostawcą dokumentów SUBITO.

5. Uwagi końcowe

Obserwując na przestrzeni ostatnich lat preferencje użytkowników Biblioteki Głównej UG wyraźnie dostrzega się przewagę źródeł elektronicznych nad tradycyjnymi. Obecnie, gdy rangę biblioteki ocenia się coraz częściej stopniem satys-

fakcji użytkownika, działania organizacyjne biblioteki muszą być skierowane na odbiorcę usług. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom użytkowników Biblioteka stale poszerza swą ofertę elektronicznych źródeł informacji. Rodzi to z kolei konieczność świadczenia nowych usług informacyjno-bibliotecznych, a także przygotowania użytkowników do wykorzystania możliwości, jakie daje nowa technologia informacyjna.

Konieczne jest prowadzenie różnego rodzaju szkoleń dla użytkowników poczynając od studentów I roku, uczestników seminariów kursowych, magisterskich, doktoranckich, pracowników naukowych oraz czytelników indywidualnych. Przykładowo w roku akademickim 2004/2005 szkoleniem z zakresu przysposobienia bibliotecznego objęto w Bibliotece Głównej UG ok. 95% nowo przyjętych studentów tj. 8939 osób. Bardzo dużym powodzeniem cieszą się zajęcia dla seminarzystów, które odbywają się w grupach 8–12-osobowych. Zajęcia te składają się z dwóch części. Część pierwsza dotyczy podstaw warsztatu bibliograficzno-informacyjnego, natomiast druga skupia się na umiejętności przeszukiwania baz danych, w tym przede wszystkim baz czasopism elektronicznych. Ponadto pracownicy Biblioteki pełniący dyżur w holu służą pomocą przy wyszukiwaniu i zamawianiu pozycji w katalogu OPAC oraz w zależności od potrzeb przeprowadzają indywidualne szkolenia czytelników odwiedzających Bibliotekę.

Wysokie wymagania stawia się personelowi szkolącemu, który zmuszony jest do permanentnego samokształcenia się oraz rozwijania swoich umiejętności i kwalifikacji. Pracownicy Oddziału Informacji Naukowej i administrator baz danych uczestniczą co roku w licznych szkoleniach, prezentacjach i konferencjach na terenie Biblioteki i poza nią.

Bibliografia

- [1] Burzyńska-Felińska M.: *Proces wprowadzania czasopism elektronicznych do oferty Biblioteki Głównej Uniwersytetu Gdańskiego: przelamywanie stereotypów* W: *Elektroniczne publikacje w bibliotekach* Red. nauk. Maria Kocójowa. Kraków: Wydaw. UJ, 2002
- [2] Burzyńska-Felińska M.: *Wybór wartości na przykładzie dylematu print & electronic/e-only* W: *Bibliotekarz w świecie wartości: materiały konferencji Wrocław, 15-16 maja 2003 r.* Pod red. Stefana Kubowa Wrocław: Dolnośląska Szkoła Wyższa Edukacji Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, 2003
- [3] Piotrowicz G.: *Bibliotekarz a „użytkownik-klient” we współczesnej bibliotece uczelnianej* W: *Czytelnik czy klient?: Toruń 4-6 grudnia 2003 roku* [Warszawa]: SBP, 2003. (EBIB Materiały konferencyjne nr 7). Tryb dostępu: <http://ebib.oss.wroc.pl/matkon/torun/piotrowicz.php>

Kazimierz Adamczyk

Katedra Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej
Akademii Bydgoskiej
kadamczyk0@op.pl

Biblioteka Akademii Bydgoskiej – przeszłość, teraźniejszość i przyszłość

Abstrakt

Tematyka wystąpienia dotyczy powstawania i rozwoju Biblioteki Głównej. Ukazuje stały wzrost i rozszerzenie tematyczne księgozbioru biblioteki. Zapoznaje z rozwojem ilościowym i jakościowym kadry bibliotecznej. Omawia modernizację i ulepszenia w pomieszczeniach bibliotecznych, aż do wybudowania samodzielnego gmachu, a także wprowadzenie systemu komputerowego do gromadzenia, opracowania i udostępniania. Przedstawia działalność na rzecz społeczności uczelnianej i szerszej – miejskiej oraz współpracę ze środowiskiem bibliotekarskim na terenie miasta i regionu, a także ze stowarzyszeniami kulturalnymi i naukowymi województwa kujawsko-pomorskiego.

Bogdan Kalinowski
Magdalena Karciarz

Biblioteka DSWE TWP we Wrocławiu
bogdan.kalinowski@dswe.wroc.pl
magdalena.karciaz@dswe.wroc.pl

Wykorzystanie elektronicznych źródeł informacji do pracy z użytkownikiem na podstawie strony Biblioteki DSWE

Using electronic sources of information to work with the user on the basis of DSWE library page

Abstrakt

Referat ma na celu przedstawienie procesu wdrażania nowoczesnego sposobu informacji o usługach biblioteki. Strony internetowe, które są najczęściej wykorzystywane w tworzeniu wizerunku nowej biblioteki zawierają informacje, których sposób przedstawienia i treść wpływa na czytelników. Przeprowadzone badania jakościowe dały podstawy do stworzenia odpowiadającej zainteresowaniu użytkowników strony WWW.

The aim of the paper is to present the modern method of informing about library services as well as to show the process of putting it into practice. The Internet pages which are most often used in creating the image of the new library contain information, where the way of its presentation and the content can influence the readers. Quality research which was carried out formed the basis of creating of the web page meeting the users' interests.

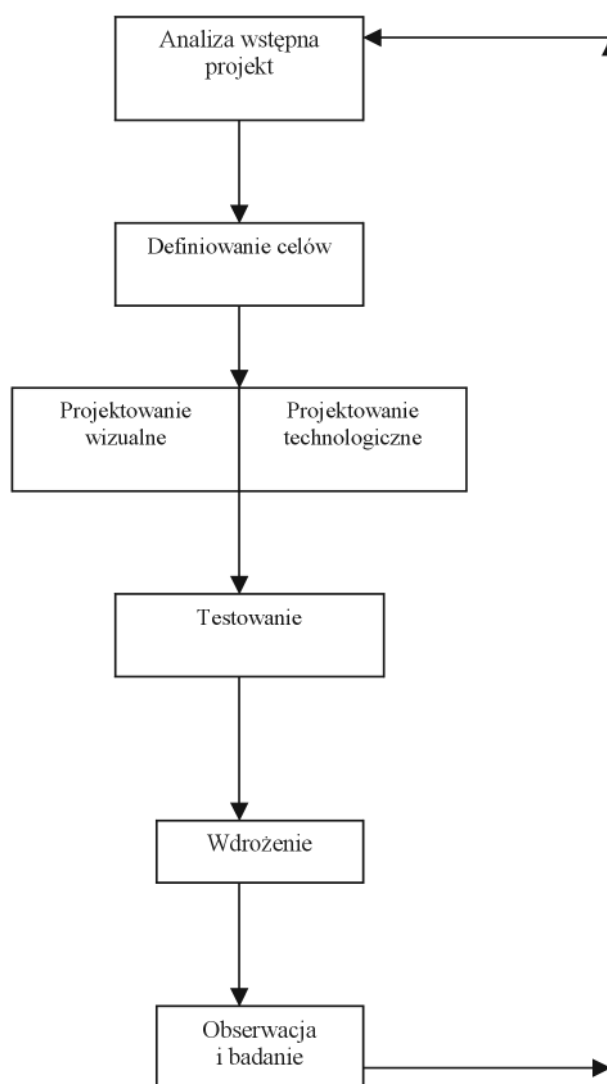
Żeby jeździć samochodem, nie trzeba wiedzy mechanika, żeby korzystać z komputera, nie trzeba studiować informatyki. Komputery podobnie jak samochody tworzone są dla zwykłych ludzi. Nauka korzystania z komputera jest znacznie mniej stresująca niż nauka jazdy, gdyż: nie popsujemy komputera, jeśli powstrzymamy się od fizycznej agresji.¹

Strony WWW mają na celu przedstawienie informacji docelowej grupie użytkowników przy wykorzystaniu medium, jakim jest Internet. Tworzenie stron WWW

---

¹ Durka P.: *Cyfrowy świat: jak to działa* Warszawa 2004, s. 13.

to proces składający się z kilku etapów. W zależności od potrzeb etapy te mają różny czas trwania i znaczenie, ale w żadnym wypadku nie powinny być pominięte. Choć tworzenie stron WWW biblioteki nie jest zadaniem łatwym i często zależnym nie tylko od nas, warto znać zasady budowy dobrego serwisu WWW, aby wykorzystać możliwości, jakie daje Internet do prezentacji naszej instytucji. Wiedza ta przydaje się również do nawiązania, pogłębienia i utrzymania relacji z czytelnikiem.

Rys. 1

Pierwszy etap prac stanowi analiza wstępna. Stanowi ona ok. 70% ogólnego czasu. Od jej przebiegu zależy sukces projektu, czyli użyteczność i wykorzystanie strony WWW biblioteki. Analizę wstępną rozpocząć należy od zdefiniowania celów, przykładowo:

- czy strona WWW biblioteki ma informować jedynie o jej funkcjonowaniu?
- czy ma zawierać dostęp do zbiorów?
- czy ma być miejscem swobodnej wymiany informacji?
- czy ma budować relacje z użytkownikami poprzez interaktywne kanały komunikacji?

Drugi etap to określenie grupy docelowej, do której kierujemy przekaz. Oczywiście wydaje się, że są to czytelnicy. Jednak jej odbiorcą mogą być również:

- przedstawiciele mediów,
- potencjalni użytkownicy,
- pracownicy instytucji,
- dostawcy,
- przedstawiciele branży księgarskiej.

Wiedza ta pozwoli na analizę zachowań internauty, ich oczekiwań i liczbę potencjalnych odwiedzin. Pamiętać należy, że odbiorca tekstu nie jest już tylko biernym czytelnikiem. Dlatego określenie grupy odbiorców wpływa na kolejne etapy prac. Każda z określonych grup odbiorców przeszukuje strony WWW pod innym kątem. Jednak każdej z nich zależy na szybkim i trafnym odnalezieniu informacji.

Etap trzeci stanowi sprawdzenie dostępnych stron WWW bibliotek o podobnym profilu. Analiza ich zawartości jest pomocna przy adaptacji funkcjonalnych rozwiązań, które ułatwią nawigację odbiorcom. Jest to najprostszy zabieg prezentacji naszych informacji przy oszczędności czasu i środków na wymyślanie i tworzenie nowych rozwiązań.

Ostatnim elementem analizy wstępnej jest analiza informacji. Jeśli mamy określoną grupę docelową, to należy zebrać i przedstawić stan aktualnych danych. Najważniejszą cechą stron WWW to ich aktualność. Godziny otwarcia biblioteki, liczba księgozbioru, dostępność do baz danych czy kadra pracownicza powinny odzwierciedlać stan faktyczny.

Efekt końcowy stanowi opis: celu, funkcji, grupy docelowej, harmonogramu prac nad projektem. Zebrane dane stanowią makietę działań zastosowania grafiki. Pomocna na tym etapie jest współpraca z Działem Promocji, grafikiem, osobą o talencie artystycznym. Nakreślenie wizji strony pozwala na sprawniejsze jej wdrożenie

Pomysł stworzenia nowej wersji strony WWW biblioteki powstał po gruntownej analizie funkcjonalności i czytelności poprzedniej wersji. Krokiem inicjującym jej stworzenie stała się całkowita zmiana graficznego projektu witryny DSWE przeprowadzona we wrześniu 2004 r.

Okazało się, że dotychczasowa strona nie sprawdza się w nowym otoczeniu wizualnym, ani też nie wykorzystuje nowych, dynamicznych sposobów prezentacji danych, które na dobre upowszechniły się w Internecie. Obecnie strony internetowe firm czy instytucji nie są już tworzone przy pomocy skomplikowanych edytorów HTML. Przy coraz bardziej rozbudowywanej strukturze strony byłoby to nieefektywne i czasochłonne. W proces planowania i konstruowania strony zaprzęgnięte zostały rozbudowane Systemy Zarządzania Treścią.² Zaletą takich systemów jest prostota ich obsługi oraz błyskawiczna aktualizacja prezentowanych danych. Systemy zarządzania treścią zazwyczaj oparte są na bazach danych oraz na językach skryptowych (server-side) lub specjalistycznym oprogramowaniu po stronie serwera. Dzięki CMS cały proces tworzenia strony i jej funkcjonowania powierzony zostaje głównemu projektantowi. Zarządza on projektem, mając jednakże możliwość scedowania całości lub części swych uprawnień na innych użytkowników systemu. Z jednej strony rozwiązanie takie pozwala na ciągle kontrolowanie i ujednolicanie treści przez projektanta systemu, z drugiej jednak ogranicza kreatywność poszczególnych twórców strony, gdyż muszą oni działać niejako w gorsecie założeń głównego projektanta, a więc wszystkie wprowadzone przez nich zmiany muszą być odgórnie zatwierdzone. Przy współtworzeniu strony w systemach zarządzania treścią bardzo istotną kwestią jest współpraca wszystkich osób zaangażowanych w projekt, tj. grafika, projektanta oraz w przypadku strony biblioteki bibliotekarza systemowego lub innej osoby zajmującej się przygotowaniem merytorycznym strony oraz jej aktualizacją.

Uruchomienie strony WWW to początek naszej pracy. Błędne i negatywne w skutkach jest myślenie, że to koniec pracy nad stroną domową biblioteki. Systematyczność, konsekwencja i ciągłość działań opracowanych przy projektowaniu strony jest pierwszą i podstawową zasadą dobrego webmastera.³ Przekazanie tego obowiązku informatykowi może negatywnie wpłynąć na prezentację biblioteki w sieci, gdyż nie zna on jej specyfiki i wartości prezentowanych informacji. Informatyk powinien być łącznikiem między wykorzystaniem nowych technologii a pracami wykonywanymi przez osobę zarządzającą stroną WWW w bibliotece.

W DSWE użytkujemy CMS o nazwie TYPO. Jest to rozbudowany program, pozwalający na tworzenie i edytowanie stron napisanych w HTML-u oraz na korzystanie z wbudowanego edytora tekstu, nazwanego w TYPO RTE (Real Time Edytor – Edytor Czasu Rzeczywistego). RTE w działaniu przypomina zwykły edytor tekstowy typu Word, oczywiście uboższy w opcje edycyjne. RTE ma typową dla edytorów możliwość zastosowania różnego kroju i wielkości czcionki – posiada funkcję pogrubienia tekstu, pisanania kursywą i odsadzania grafiki w tekście, jak

² ang. Content Management System.

³ Osoba, która zajmuje się projektowaniem, tworzeniem i prowadzeniem witryny WWW.

również justowania tekstu. Niestety, RTE jest w praktyce niewystarczający do zrealizowania wszystkich zadań, jakie założyliśmy sobie przy projektowaniu witryny biblioteki. Dlatego używany jest tylko do aktualizowania treści strony. W DSWE nadzór nad projektem graficznym strony oddany jest w ręce grafika, nadzór nad jej funkcjonalnością, umieszczeniem elementów dynamicznych należy do głównego projektanta, natomiast nadzór nad zawartością merytoryczną do konkretnej jednostki odpowiedzialnej za stronę, w tym wypadku do biblioteki. Jako, że szkoła posiada rozbudowaną strukturę organizacyjną, w każdej jednostce powołano osobę mającą uprawnienia do edycji stron.

Na platformie TYPO możliwe jest współtworzenie wielu rodzajów treści np. czystego tekstu, kodu HTML, grafiki i elementów dynamicznych (multimediów), formularzy i skryptów. Dzięki wbudowanym kreatorom jest to szczególnie łatwe, nawet bez znajomości języków skryptowych. Teoretycznie każdy rodzaj treści można dowolnie stosować. W trakcie przebudowy strony doszliśmy do wniosku, że język HTML posłuży nam do stworzenia odpowiedniego szkieletu strony, a RTE już tylko do aktualizowania pewnych elementów treści. Niestety, łączenie tych dwóch elementów okazało się uciążliwe i bardzo czasochłonne, gdyż pewne elementy formatowania tekstu na stronie, jak np. justowanie czy zmiana wielkości czcionki ustalone w HTML-u, po konwersji do TYPO były wymazywane lub przekłamywane przez sam system. Do innych niedociągnięć TYPO należy zaliczyć zoptymalizowanie wyglądu i działania tworzonych za jego pośrednictwem stron tylko pod jedną przeglądarkę, w związku z czym nie zawsze strona ta prezentowała się i działała według założeń.

Najważniejsze wprowadzone elementy strony:

1. Ankieta dla czytelników.
2. Formularz subskrypcji.
3. Forum dyskusyjne dla czytelników.

Ankieta: w bibliotece DSWE cyklicznie przeprowadza się ankiety dotyczące m.in. jakości obsługi czytelników. Postanowiliśmy przenieść taką ankietę na platformę Internetu, dzięki czemu odzwierciedla ona bieżący stan pracy nad modernizacją biblioteki.

Pomysł wprowadzenia **formularza subskrypcji** zrodził się nie tyle z analizy stron innych bibliotek, co z obserwacji internetowych wortalu tematycznych. Większość z nich daje możliwość „bycia na bieżąco” swoim użytkownikom poprzez przesyłanie pocztą elektroniczną informacji o nowościach na danej stronie. Moduł subskrypcje korzysta z zewnętrznego, darmowego rozwiązania i umożliwia dostarczanie czytelnikom pełnej listy nowości na skrzynkę mailową. Obecnie z usługi tej korzysta blisko 40 subskrybentów.

Forum dyskusyjne podobnie jak popularny EBIB zostało stworzone w celu zainicjowania dyskusji i wymiany poglądów między bibliotekarzami a czytelnika-

mi. Oparto je platformie PHP. Często na forum pojawiają się nowe propozycje zmian w funkcjonowaniu biblioteki, a część z nich po konsultacjach staramy się wprowadzać w życie.

Całkowitej przebudowie poddany został **Biuletyn Przyjemny**. Jest to dział, jakiego próżno szukać w innych bibliotekach. Łączy on koncepcję aktualności biblioteki z rozbudowaną kroniką imprezowo-wyjazdową. Każdy wydelegowany na konferencję czy szkolenie pracownik biblioteki DSWE ma obowiązek zamieścić w biuletynie sprawozdanie ze swojego udziału. Dotychczas sprawozdania takie były publikowane nieregularnie. Nowa odsłona strony przyniosła wymóg regularności publikacji oraz chronologiczne uporządkowanie poszczególnych artykułów w postaci tzw. Newsów.

Inna dokonana przez nas zmiana polegała na takim przeorganizowaniu treści strony, aby była ona bardziej czytelna i intuicyjna w korzystaniu. Dokonaliśmy rozbicia strony **O nas** na dwa elementy – stronę **Co nas wyróżnia** prezentującą najważniejsze cechy biblioteki wraz z krótkim rysem historycznym, oraz stronę **Struktura księgozbioru**, gdzie przedstawiony jest porządek uporządkowania zbiorów.

Dodano też nowy dział **Wymiana Międzybiblioteczna**, co pozwoliło na nawiązanie nowych kontaktów oraz usprawniło współpracę między bibliotekami. W najbliższej przyszłości planujemy stworzenie podstrony Koła SBP działającego przy naszej bibliotece.

Aby prawdopodobieństwo wystąpienia błędów było minimalne, należy przetestować stronę na własny użytek. Wykorzystuje się do tego komputery o różnych parametrach oraz odmiennym oprogramowaniu. Nic bardziej nie zniechęca użytkowników do korzystania ze strony WWW niż czekanie na załadowanie aplikacji graficznych, „rozsypanie” się struktury strony czy nieaktywny adres URL.

Opisany wyżej proces wdrożenia strony WWW jest dużym uproszczeniem realnych problemów, które pojawiają się w trakcie realizacji takich projektów. Należy położyć nacisk na rolę badań, które prowadzone są na każdym etapie takiego projektu. To od ich analizy zależy końcowy sukces i adekwatne wykorzystanie strony WWW biblioteki.

Halina Kozak

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu
kozaczka@amu.edu.pl

Usługi informacyjne wczoraj i dziś (na przykładzie Oddziału Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu)

Abstrakt

Na przykładzie Oddziału Informacji Naukowej Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu przedstawiono krótką historię tradycyjnych usług OIN, koncentrując się na ich obecnym kształcie. Oprócz udzielania informacji za pomocą metod tradycyjnych i nowoczesnych, zwrócono uwagę na najważniejszy element pracy – szkolenia z informacji, omawiając ich różnorodne formy. Poszerzono przy tym zakres odbiorców szkoleń, poza studentami są nimi doktoranci i pracownicy naukowcy Uczelni, do których najtrudniej dotrzeć. Jednym z zadań OIN jest opracowanie nowoczesnej strony domowej, wzorowanej na polskich i zagranicznych bibliotekach, która ma ułatwić dostęp do usług Biblioteki. Mając na uwadze fakt, że prawie cała Biblioteka pełni rolę centrum informacji, na przykładzie wybranych bibliotek omówiono tendencje zmierzające do przekształcenia dotychczasowej struktury OIN.

Małgorzata Jaworowska

Biblioteka Główna Politechniki Lubelskiej
m.jaworowska@pollub.pl

Nowy wymiar wizerunku Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej wspierany tradycją

A new dimension of the Main Library of Lublin University of Technology supported by tradition

Abstrakt

W referacie przedstawiono nowoczesne sposoby opracowania i udostępniania zbiorów oraz informacji o nich w Bibliotece Głównej Politechniki Lubelskiej. Wspieranie tych działań tradycyjnymi i wypracowanymi przez lata wzorcami spowodowało ukształtowanie się nowych kompromisowych rozwiązań, których priorytetem jest zaspakajanie potrzeb informacyjnych czytelników. W szczególności rozbudowany katalog komputerowy biblioteki zawierający informacje o zbiorach zwartych i ciągłych, współpraca z Narodowym Uniwersalnym Katalogiem Centralnym NUKAT, wykaz Norm (on-line oraz katalog tradycyjny), Publikacje Pracowników Politechniki Lubelskiej (on-line oraz w formie tradycyjnej), dostęp do czasopism (on-line), bazy CD-ROM wpływają na podnoszenie usług oraz wypracowanie nowych obszarów współistnienia tradycji i nowoczesności.

The paper presents the new methods of describing the collection, making it available as well as the information about it at the Main Library of Lublin University of Technology. New solutions, supported by traditional patterns (adopted for many years), have been created. Their main role is to meet the readers' needs. The factors that develop the services and work out new areas of coexistence of tradition and modernity are: the library complex computer catalogue, including the information about the book collection and periodicals, cooperation with the National Union Catalogue NUKAT, the list of norms (on-line and traditional catalogue), publications of the university research workers (on-line and traditional form), access to periodicals (on-line) and CD-ROM bases.

Dynamika i zmienność współczesnego świata przejawia się w każdej jego sferze istnienia. Nie tylko wiele rzeczy się zmienia, ale, jak określił Paul Saffo, zmienia się w tym samym czasie.¹ Wiele opracowań poświęcono już charakterystyce zmieniającego się funkcjonowania bibliotek naukowych na przełomie wieku

---

¹ Green J. O.: *Nowa era komunikacji* Warszawa: Prószyński i S-ka, 1999.

oraz wprost niespotykanemu wzrostowi rozwoju nauki, techniki i środków komunikacji we wzajemnych relacjach. Rozważania nad nowym wizerunkiem Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej kształtują się zatem na granicy, którą wyznaczają zastosowane techniki komputerowego wspomaganie procesów bibliotecznych. Skłoniły one bibliotekę do wypracowania i zastosowania nowych rozwiązań systemowych, w których komputery wraz z oprogramowaniem do obsługi bibliotecznych baz danych, czy też programy użytkowe, jak i dostęp do Internetu zastosowano jako intelektualne narzędzia pracy, wykorzystywane przez użytkowników do samokształcenia i zdobywania wiedzy. Zarówno bibliotekarze, jako użytkownicy wewnętrzni, czy też pracownicy naukowcy i studenci oraz pozostali użytkownicy zewnętrzni, stale odczuwają potrzebę edukacji informacyjnej na użytek samokształcenia. Nie tylko oni sami, ale także zmieniająca się technologia wyznacza potrzebę nabywania nowych umiejętności praktycznych zmierzających do zdobywania nowych obszarów wiedzy. W sferze codzienności działania w obrębie zaspokajania swoich zmieniających się potrzeb i możliwości, każdy z użytkowników może osiągać w swojej pracy nową jakość. Zatem w podstawowe funkcje nowoczesnej biblioteki winny być wbudowane oprócz technologii informacyjnych, które wspomagałyby: gromadzenie zbiorów, ich opracowanie, przechowywanie i udostępnianie oraz dostarczanie informacji o zbiorach czyli o informacji, także tradycje, bez których w pełni nie można mówić o bibliotece. Wizerunek nowoczesnej biblioteki jest kształtowany zarówno poprzez automatyzację prac wykonywanych przez bibliotekarzy, ale w głównej mierze poprzez prezentowanie zasobów informacyjnych użytkownikom zewnętrznym.

Dostęp do Internetu pozwala w szybkim czasie uzyskiwać informacje o nowościach wydawniczych, zarówno w księgarniach internetowych, jak i na stronach wydawnictw. Usprawnia to przekazywanie do Oddziału Gromadzenia Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej informacji o potrzebach nabycia niezbędnych pozycji do realizacji zadań dydaktycznych pracownikom naukowym. Pracownicy oddziału realizują zamówienia nie tylko wykorzystując elektroniczne źródła informacji, ale nadal korzystają z tradycyjnych – drukowanych informatorów wydawniczych. Bowiem do dziś nie wszystkie wydawnictwa posiadają swoje strony internetowe, a ich oferta wydawnicza niejednokrotnie w znakomity sposób uzupełnia potrzeby środowiska naukowego. Wszystkie zgłoszone zamówienia odnotowywane są w utworzonej do tego celu bazie GROMADZENIE, w programie Access. Wymiana korespondencji listowej za pośrednictwem poczty elektronicznej w realizowaniu zamówień zwiększa szybkość docierania informacji oraz obniża koszty, lecz istnieje nadal konieczność korzystania z tradycyjnej poczty choćby z przyczyn prowadzenia wymiany i darów między ośrodkami naukowymi polskimi i zagranicznymi, a także indywidualnymi użytkownikami. Współistnienie zatem w obszarze gromadzenia zbiorów nowoczesnych i tradycyjnych metod wzajemnie się dopełnia.

W chwili, kiedy zakupiony dokument trafia do biblioteki, zostaje przydzielony do opracowania. Dokumenty w postaci wydawnictw zwartych, ciągłych czy też elektronicznych zostają opracowane w skomputeryzowanym systemie bibliotecznym VTLS (Virginia Tech Library System) wdrażanym w Bibliotece Głównej Politechniki Lubelskiej od 1996 r.² Pierwsze lata eksploatacji systemu skierowane były na napełnianie bazy danymi dotyczącymi nowości oraz zbiorów opracowanych metodą tradycyjną, zakupionych przed 1996 rokiem. W tym okresie dostęp lokalny z terminali bibliotecznych, jak i za pośrednictwem telnetu, do napełnianego danymi katalogu komputerowego wiązał się jedynie z funkcją informacyjną, gdyż udostępniono użytkownikom moduł OPAC prezentujący opisy bibliograficzne dokumentów kontrolowane Kartoteką Haseł Wzorcowych. Nadal katalog tradycyjny (kartkowy: alfabetyczny i przedmiotowy) służył jako podstawowe źródło informacji o zbiorach bibliotecznych. Drukowano karty do katalogu kartkowego, nie wypisując ich już na maszynie do pisania czy też maszynie Fortran. Stale mliorowano katalog tradycyjny (zamknięty z końcem 1997 r.).³ W tradycyjny sposób składano nadal zamówienia w dwóch wypożyczalniach biblioteki oraz zapisywano czytelników do nich niezależnie. W wyniku tych działań jeden czytelnik był rejestrowany podwójnie i otrzymywał dwie niezależne karty czytelnika. W innych przypadkach czytelnicy byli zapisywani tylko w jednej z wypożyczalni, zaś w drugiej nie byli odnotowywani. Niezależnie od tak prowadzonej ewidencji czytelników, każdy, kto składał zamówienie, aby wypożyczyć książkę, na odwrocie rewersu wypisywał wszystkie sygnatury związane z zamawianą pozycją. Przy prowadzeniu księgozbioru wieloegzemplarzowego prowadziło to do żmudnej pracy czytelników przy wyszukiwaniu informacji w katalogu kartkowym i wypisywaniu wielu sygnatur, gdyż podanie kilku nie gwarantowało otrzymania zamawianej pozycji. Bibliotekarz sprawdzał bowiem tylko wskazane na rewersie sygnatury, a zamawiający nie posiadał informacji czy wszystkie pozycje zostały wypożyczone, czy też nie.

Intensyfikacja prac związanych z opracowywaniem zbiorów w ramach retrokonwersji, wspierana finansowo z wielu źródeł⁴ doprowadziła pod koniec 1999 r. do tego, że zostały wprowadzone do katalogu komputerowego informacje o całości wypożyczalni zbiorów wieloegzemplarzowych – Wypożyczalni Podręczników oraz opisy bibliograficzne ponad połowy księgozbioru Magazynu Biblioteki Głównej. Wówczas utworzono niezależną bazę CZYTELNICY w programie ACCESS,

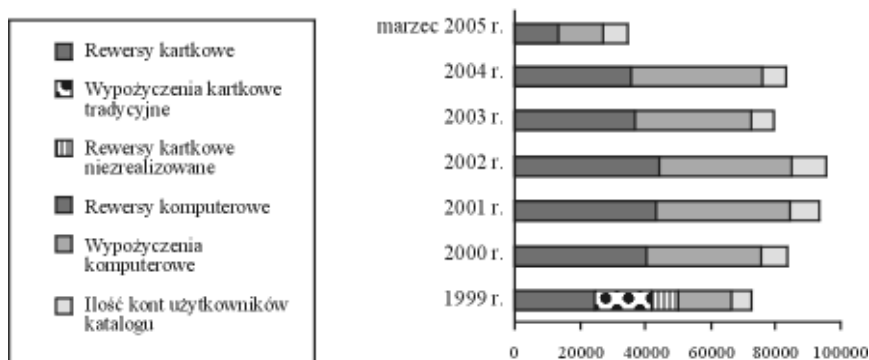
² Jaworowska M.: *Komputeryzacja w systemie VTLS w Bibliotece Głównej Politechniki Lubelskiej* W: *Infobazy '99. Bazy danych dla nauki* Gdańsk: Politechnika Gdańska, 1999, s. 184 – 188.

³ Tamże. s. 188.

⁴ Nowak G.: *Koszty komputeryzacji bibliotek naukowych na przykładzie bibliotek lubelskich ośrodka naukowego* W: *Standaryzacja kosztów w bibliotekach naukowych: Kazimierz Dolny, 20-22.09.2000 r.* Lublin: Wydaw. PL, 2000, s. 103-114.

do której wprowadzono dane o wszystkich aktualnie zarejestrowanych czytelnikach w obu wypożyczalniach biblioteki. Utworzono zatem jednolitą bazę danych o użytkownikach i zaimportowano ją do systemu bibliotecznego VTLIS. Od stycznia 1999 r. uruchomiono automatyczne wypożyczenia i zwroty książek oraz składanie rewersów – zamówień komputerowych. Z uwagi na fakt, że informacji o części zbiorów drugiej wypożyczalni – Magazynu Biblioteki Głównej nie umieszczono w katalogu komputerowym, istniała konieczność prowadzenia nadal zamówień w formie tradycyjnej. Pozycje nieujęte w katalogu komputerowym realizowano na rewersach tradycyjnych, co prowadziło do konieczności wspierania się nadal katalogiem tradycyjnym. W tej formie oba katalogi były równolegle wykorzystywane. [Rys. 1]

Ilość wypożyczeń zbiorów zwartych za pośrednictwem katalogu komputerowego w Wypożyczalniach Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej w latach 1999-2005

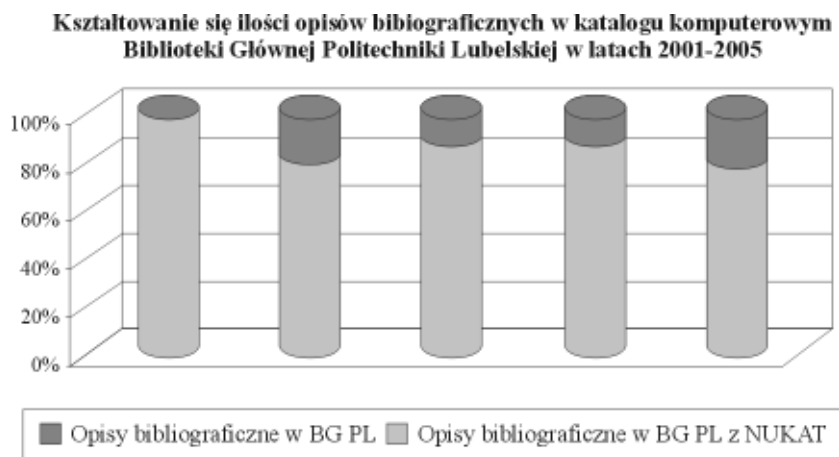

Rys. 1 Źródło własne.

Zdecydowano, iż dokument pożyczony na rewers tradycyjny po dokonaniu zwrotu trafiał do opracowania, skąd dopiero wracał do Magazynu. Tym sposobem w ciągu kilku lat opracowano całość wypożyczanego księgozbioru w wypożyczalniach Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej. Zlikwidowało to tzw. rewersy niezrealizowane, lecz trudno było przez pewien czas przekonać użytkowników, aby nie składali zamówień komputerowych na kilka egzemplarzy tej samej pozycji, gdyż przyzwyczaili się do takiej konieczności przy wypełnianiu tradycyjnych rewersów. Wielokrotnie użytkownicy upewniali się także, że obowiązuje tylko jedna karta czytelnika. Niemniej jednak nowe zmiany i nowa jakość usług szybko się przyjęły i stały się codziennością. Zadowolenie użytkowników z tak świadczonej usługi sprzyjało decyzjom o wprowadzeniu informacji o zbiorach zgromadzonych w Czytelni Matematyczno-Przyrodniczej oraz bibliotek wydziałowych, jak i zbio-

rach Oddziału Informacji Naukowej. Stąd też w latach 1999-2004, po wcześniejszej selekcji zbiorów⁵ informacja o zbiorach udostępnianych w tych agendach została umieszczona w katalogu komputerowym.⁶

W czasie prac związanych z opracowaniem dokumentów w nastąpiła zmiana oprogramowania katalogu komputerowego z systemu VTLS Classic na Virtua. Zmieniła się także jakość pracy przy napełnianiu bazy, poprzez uruchomienie w 2002 r. Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego – NUKAT. Baza objęła Kartotekę Haseł Wzorcowych⁷ oraz Centralną Kartotekę Tytułów Czasopism.⁸ Wówczas w ramach współpracy rozpoczęto wprowadzanie danych do bazy centralnej. Współpraca z NUKAT wpłynęła na normalizację dostarczania informacji o dokumentach gromadzonych w bibliotece wraz ze wskazaniem miejsca przechowywania, udostępniając opisy bibliograficzne dokumentów kontrolowane kartoteką haseł wzorcowych, jednocześnie usprawniając i przyspieszając katalogowanie zbiorów. Przyjęte procedury we współpracy pozwalają na unikanie dublowania pracy, zaś linki dołączane do pobieranych opisów bibliograficznych pozwalają na bezpośrednie łączenie się z katalogiem komputerowym Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej [Rys. 2].

Rys. 2 Źródło własne.

⁵ Byliński L.: *Selekcja materiałów bibliotecznych* Warszawa: Wydaw. SBP, 2004.

⁶ Jaworowska M.: *Sieciowy system informacyjny w Bibliotece Głównej Politechniki Lubelskiej* W: *Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne: materiały konferencyjne*. Red. Cz. Daniłowicz. Wrocław: Oficyna Wydawnicza PW, 2002, s. [511]-516.

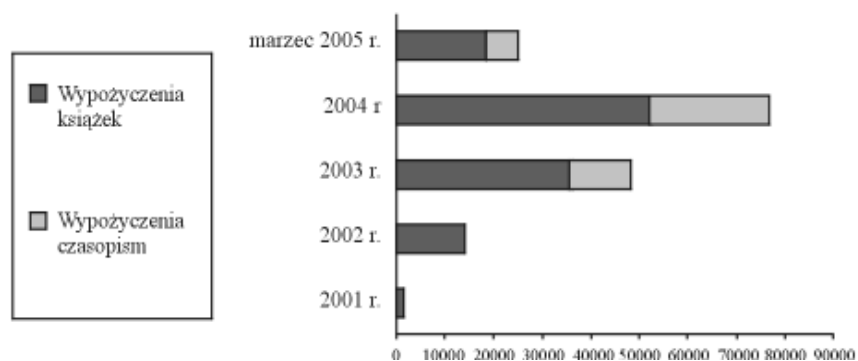
⁷ Paluszkiewicz A.: *Rola Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych*. „Przegląd Biblioteczny” 1999, z. 3, s. 149-155.

⁸ Dobrzyńska-Lankosz E.: *Jak do tego doszło? Geneza Katalogu NUKAT* „Przegląd Biblioteczny” 2004, z. 3-4, s. 112.

NUKAT jest obsługiwany przez oprogramowanie Virtua, w którym także funkcjonuje uruchomiony w 2005 r. Wirtualny Katalog Lubelskich Bibliotek Naukowych (WKLBN), przygotowany i otwarty przez Oddział Komputeryzacji Biblioteki Głównej Uniwersytetu Marii-Curie Skłodowskiej. Katalog umożliwia jednocześnie wyszukiwanie w pięciu katalogach komputerowych (w tym także w katalogu Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej) potrzebnej pozycji, by otrzymać informację o jej lokalizacji i dostępności.⁹ Oba katalogi NUKAT i WKLBN nie dają możliwości bezpośredniego składania zamówienia, taką możliwość oferuje jedynie lokalny katalog obsługujący bazę Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej.

Rosnące zainteresowanie użytkowników korzystaniem z katalogu komputerowego skłoniło do podjęcia kolejnego etapu doskonalenia możliwości jego wykorzystania. W tym celu w styczniu 2003 r. uruchomiono automatyczną rejestrację wypożyczeń i zwrotów wydawnictw ciągłych. Aby w pełni sprostać podjętym zamiarom, należało przygotować zbiory do komputerowego ewidencjonowania wypożyczeń i zwrotów miejscowych. W tym celu podjęto ustalenia dotyczące zakresu i kolejności prowadzenia prac przygotowawczych. W związku z tym, że wydawnictwa ciągłe udostępniane są na miejscu w czytelnich bibliotek wydziałowych, tak jak i zbiory zwarte tych bibliotek, czy też dokumenty elektroniczne, ich wykorzystanie stale wzrasta. [Rys. 3]

Ilość wypożyczeń zbiorów zwartych i ciągłych za pośrednictwem katalogu komputerowego w bibliotekach wydziałowych Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej w latach 2001-2005.

Rys. 3 Źródło własne

Pośrednikiem w dotarciu do poszukiwanego dokumentu staje się katalog komputerowy, lecz nie w pełni, gdy pod uwagę weźmiemy udostępnianie zbiorów

⁹ Aktualności. [dok. elektr.] <http://www.bg.umcs.lublin.pl/nowa/> [odczyt 31.03.2005].

w czytelnich. Tam właśnie spotyka się czytelnik w pierwszej kolejności z bibliotekarzem, a następnie w fazie dalszych poszukiwań z katalogiem komputerowym. Niejednokrotnie w pierwszym odruchu czytelnik swoje zapytania kieruje do bibliotekarza, prosząc o udostępnienie informacji na poszukiwany temat i podanie jej lub też wskazanie literatury zastępczej z danego zakresu. W tym tak ważnym procesie wymiany informacji odwracają się role. To właśnie tradycyjna forma pracy z czytelnikiem w czytelni jest wspierana nowoczesnymi środkami informacji. Jeśli jeszcze uwzględnimy bazy danych dostępne na CD-ROM oraz on-line, wówczas okazuje się, iż wiedza i doświadczenie bibliotekarza nadają mu status przewodnika po nowoczesnych i tradycyjnych źródłach informacji.

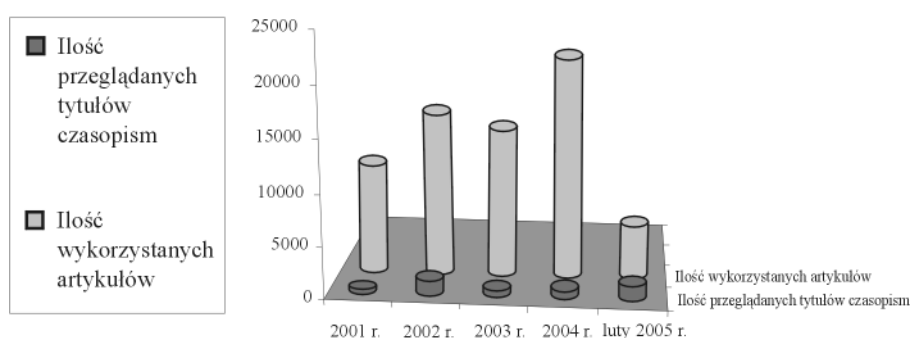
Tak prowadzoną pracę z użytkownikiem najlepiej uwidaczniają bibliotekarze udostępniający w Oddziale Informacji Naukowej bazy danych na CD-ROM oraz zakresy dostępu do baz on-line. Lokalny dostęp do baz na CD-ROM w Oddziale Informacji Naukowej związany jest z wykorzystywaniem takich baz jak: ProQuest Applied Science and Technology Plus – pełnotekstowa baza, zawierająca zeskanowane artykuły czasopism amerykańskich od 1994 r., aktualizowana kwartalnie, czy też Baza Patentowa Preces Espace – pełnotekstowa baza tekstów opisów patentowych krajów Europy Środkowo-Wschodniej od 1993 r., aktualizowana kwartalnie. Wszystkie bazy patentowe, a w tym ESPACE ACCESS, ESPACE ACCESS EP-B, ESPACE BULLETIN, ESPACE LEGAL oraz ESPACE GLOBALPat są udostępniane całemu środowisku lubelskiemu. Dostęp do bazy Environment Abstracts – abstraktowej bazy z zakresu ochrony środowiska podającej ponad 800 anglojęzycznych czasopism naukowych, materiałów konferencyjnych i raportów specjalnych w latach 1975-1997, jest nadal realizowany pomimo braku aktualizacji. Pozostałe wcześniej eksploatowane bazy danych na CD-ROM¹⁰ nie są już aktualizowane z uwagi na fakt, iż powielająby informacje z obecnie eksploatowanych baz danych dostępnych on-line. W kwietniu br. Oddział Informacji Naukowej otrzymał nowe bazy: BULLETIN, LEGAL, GLOBALPat, które są przygotowywane do udostępniania na stanowiskach komputerowych w Oddziale. Użytkownicy z Politechniki Lubelskiej mają możliwość korzystania z bazy InfonaNET, które indeksuje ok. 7 000 tytułów czasopism w tym: 365 prenumerowanych przez Bibliotekę Główną Politechniki Lubelskiej, 1010 pełnotekstowych czasopism wydawnictwa Elsevier, 606 pełnotekstowych czasopism wydawnictwa Springer, 3280 pełnotekstowych czasopism dostępnych w bazie Academic Search Premier, 1890 pełnotekstowych czasopism dostępnych w bazie Bussines Source Premier

---

¹⁰ Jaworowska M.: *Rozwijanie działalności Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej na rzecz społeczeństwa informacyjnego* W: *Udział bibliotek akademickich w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego w Polsce – potencjał, możliwości, potrzeby: materiały z konferencji naukowej z okazji 50-lecia Akademii Techniczno-Rolniczej im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich, Bydgoszcz-Klonowo 15-17 V 2002*. Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane ATR, 2002, s. 135-143.

oraz 1633 pełnotekstowych czasopism dostępnych w bazie MasterFILE Premier.¹¹ Coraz większym zainteresowaniem cieszy się baza ScienceDirectOnSite posiadająca na serwerze w ICM UW.¹² Użytkownicy mają możliwość równoczesnego korzystania z 2443 tytułów czasopism oferujących dostęp do pełnych tekstów dla 2 869 454 artykułów stale aktualizowanych [Rys. 4].

Wykorzystanie bazy Science DirectOnSite przez użytkowników Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej w latach 2001-2005

Rys. 4 Źródło własne.

Na serwerze ICM umieszczono również system Web of Science stanowiący część Biblioteki Wirtualnej, w obrębie którego dostępna jest baza cytowań Science Citation Index Expanded.¹³ Ponadto stale oferowane są do testowania nowe bazy on-line. W ostatnim czasie można korzystać z bazy SAE Digital Library zawierającej 19 500 pełnotekstowych materiałów konferencyjnych od 1998 r. oraz 135 000 streszczeń czasopism SAE od 1906 r.

Bibliotekarz poruszający się po takich obszarach informacji staje się nie tylko przewodnikiem dla użytkownika, lecz również sam tworzy informację. W oparciu o dokumenty tradycyjne – wydane w formie drukowanej, budowane są przez bibliotekarzy Oddziału Informacji Naukowej bazy danych w postaci elektronicznej z dostępem internetowym. Jedną z nich jest Wykaz Polskich Norm, który udostępnia informację o Normach Polskich, Europejskich, ISO oraz IEC udostępnianych na miejscu w czytelni Oddziału Informacji Naukowej. Baza jest stale aktualizowana (wycofywane są normy nieobowiązujące, wprowadzane nowe), a podstawę jej uzupełniania stanowią gromadzone w formie tradycyjnej – drukowanej teksty norm. Na miejscu można także skorzystać z Katalogu Norm w postaci tradycyjnej – dru-

¹¹ *InfonaNET* [dok. elektr.] <http://biblioteka.pol.lublin.pl/index.html?kat=67> [odczyt 10.04.2005]

¹² *Biblioteka Wirtualna* [dok. elektr.] <http://vls.icm.edu.pl/ss.html> [[odczyt 10.04.2005].

¹³ *Biblioteka Wirtualna* [dok. elektr.] <http://zatoka.icm.edu.pl/sci/index.html> [odczyt 10.04.2005]

kowanej. Jednak taka forma narzuca ograniczenia w stosunku do ilości osób, które mogą równocześnie korzystać z informacji, szybkości jej uzyskania i godzin otwarcia czytelni. W podobnej formie tradycyjnej – drukowanej oraz w formie dostępu on-line można korzystać z bazy Publikacji Pracowników Politechniki Lubelskiej za lata 1995-2002¹⁴ (stałe aktualizowana). Podstawę tworzenia tej bazy stanowią dokumenty otrzymywane w formie tradycyjnej i elektronicznej, opublikowane przez pracowników Uczelni. Na wstępie są weryfikowane przez specjalistę bibliotekarza pod względem kompletności i wprowadzane do komputerowej bazy bibliograficznej utworzonej w celu rejestracji publikacji. Dane wprowadzane obejmują: autora (ów), redaktora (ów), tytuł (książki, czasopisma), rok wydania, miejsce wydania, tytuł serii, strony (w przypadku czasopisma), abstrakt, słowa kluczowe. Z tak utworzonej bazy dane są importowane do komputerowej bazy Publikacji Pracowników Politechniki Lubelskiej oraz zostają pobrane do edytora tekstowego w celu przygotowania ich do publikacji w formie drukowanej. Zatem nowoczesne narzędzie opracowania dokumentów dla dostępu on-line wspiera tradycyjną formę publikowania i udostępniania informacji w postaci drukowanej. Tradycyjna publikacja w postaci druku zwartego jest wykorzystywana nie tylko w środowisku lokalnym, lecz także stanowi jedną z form wymiany informacji między ośrodkami naukowymi i w takim zakresie wspiera informację dostępną on-line. Jak zatem widać wzajemne relacje tradycji i nowoczesności na niektórych polach współistnienia wzajemnie się przenikają i wspierają.

Koegzystencja tradycji i nowoczesności na trwałe wpisała się w wypożyczenia międzybiblioteczne. W tym zakresie dostęp do katalogów komputerowych bibliotek umożliwia szeroki zakres poszukiwań dokumentów, lecz nie wszystkie biblioteki posiadają OPAC i nie wszędzie jest możliwość komputerowego składania rewersu. W takiej sytuacji zostaje do dyspozycji złożenie zamówienia z wykorzystaniem poczty elektronicznej – wysyłając e-mail lub też, co jest stosowane w większości bibliotek, wysłanie tradycyjnego zamówienia – rewersu kartkowego, tradycyjną pocztą. Na tym polu współistnieją tradycja i nowoczesność. Jak wynika z obserwacji, te dwie formy stanowią swoiste połączenie, akceptowane i w coraz szerszym stopniu wykorzystywane. Oczywiście, zamówienie na wypożyczenie międzybiblioteczne może być złożone jedynie przez bibliotekarza posiadającego uprawnienia do tego działania. Jest to zasada szczególnie przestrzegana we wszystkich bibliotekach naukowych w kraju i za granicą.

Pokonując problem przestrzeni i czasu, techniki informacyjne stosowane w bibliotece stają się głównym źródłem informacji wyselekcjonowanej i dobrej jakościowo. Przez to stają się znakomitymi narzędziami pracy intelektualnej i zawodowej. W natłoku bombardującej zewsząd informacji usystematyzowana, wy-

¹⁴*Publikacje Pracowników Politechniki Lubelskiej* [dok. elektr.] http://www.pollub.pl/index.html?&kat=156&akcja=pub_t [odczyt 10.04.2005].

brana i ukierunkowana informacja, gromadzona i udostępniana przez bibliotekę pozwala wybierać użytkownikowi treści istotne, stymulujące do dalszego rozwoju osobowości użytkownika i jego samorealizacji w otaczającej dynamicznej rzeczywistości. Godzenie nowoczesności w bibliotece wspieranej tradycją pozwala na zachowanie łączności z poprzednimi pokoleniami bibliotekarzy wpisanymi w historię rozwoju i postępu nauki i wiedzy. Biblioteka realizująca zadania poznawcze, zapewniała i zapewnia nadal transmisję informacji niezależnie od form kształcenia i samokształcenia, a w tym i w procesach naukowych. Przy dynamicznie rozwijającej się technologii informacyjnej w dużym stopniu organizującej i ułatwiającej procesy biblioteczne, daje się zauważyć istnienie obszarów działalności bibliotecznej, w których tradycja jest nadal niezastąpiona.

Bibliografia

- [1] Aktualności. [dok. elektr.] <http://www.bg.umcs.lublin.pl/nowa/> [odczyt 31.03.2005]
- [2] *Biblioteka Wirtualna* [dok. elektr.] <http://vls.icm.edu.pl/ss.html> [[odczyt 10.04.2005]
- [3] *Biblioteka Wirtualna* [dok. elektr.] <http://zatoka.icm.edu.pl/sci/index.html> [odczyt 10.04.2005]
- [4] Byliński L.: *Selekcja materiałów bibliotecznych* Warszawa: Wydaw. SBP, 2004
- [5] Dobrzyńska-Lankosz E.: *Jak do tego doszło? Geneza Katalogu NUKAT „Przegląd Biblioteczny” Z.3/4, (2004), s. 111-119*
- [6] Green J. O.: *Nowa era komunikacji* Warszawa: Prószyński i S-ka, 1999
- [7] *InfonaNET* [dok. elektr.] <http://biblioteka.pol.lublin.pl/index.html?kat=67> [odczyt 10.04.2005]
- [8] Jaworowska M.: *Komputeryzacja w systemie VTLS w Bibliotece Głównej Politechniki Lubelskiej. W: Infobazy'99. Bazy danych dla nauki* Gdańsk: Politechnika Gdańska, 1999, s. 184 – 188
- [9] Jaworowska M.: *Rozwijanie działalności Biblioteki Głównej Politechniki Lubelskiej na rzecz społeczeństwa informacyjnego W: Udział bibliotek akademickich w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego w Polsce – potencjał, możliwości, potrzeby: materiały z konferencji naukowej z okazji 50-lecia Akademii Techniczno-Rolniczej im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich, Bydgoszcz-Klonowo 15-17 V 2002.* Bydgoszcz: Wydaw. Uczelniane ATR, 2002, s. 135-143
- [10] Jaworowska M.: *Sieciowy system informacyjny w Bibliotece Głównej Politechniki Lubelskiej W: Multimedialne i sieciowe systemy informacyjne: materiały konferencyjne.* Red. Cz. Daniłowicz. Wrocław: Oficyna Wydawnicza PW, 2002, s. [511]-516
- [11] Nowak G.: *Koszty komputeryzacji bibliotek naukowych na przykładzie bibliotek lubelskich ośrodka naukowego.* W: *Standaryzacja kosztów w bibliotekach naukowych: Kazimierz Dolny, 20-22.09.2000 r.* Lublin: Wydaw. PL, 2000, s. 103-114
- [12] Paluszkiewicz A.: *Rola Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych „Przegląd Biblioteczny” 1999,* z. 3, s. 149-155
- [13] *Publikacje Pracowników Politechniki Lubelskiej* [dok. elektr.] http://www.pollub.pl/index.html?&kat=156&akcja=pub_t [odczyt 10.04.2005]
- [14] *InfonaNET* [dok. elektr.] <http://biblioteka.pol.lublin.pl/index.html?kat=67> [odczyt 10.04.2005]

Janina Szadkowska

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Elblągu
j.szadkowska@pwsz.elblag.pl

**Biblioteka w tworzącym się środowisku naukowym.
Doświadczenia Biblioteki Państwowej
Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu**

**Library in arising research milieu. The experience
of the Library of the State College
of Higher Professional Education in Elbląg**

Abstrakt

Wyższe szkoły zawodowe poprzez działania edukacyjne, kulturotwórcze i wychowawcze tworzą nową jakość w środowiskach lokalnych. Ich struktury – także powstająca w kształtującym się środowisku naukowym biblioteka – podlegają wielu przemianom przy jednoczesnym dynamicznym rozwoju. Dobra jakość to dobry warsztat biblioteczno-informacyjny i klimat sprzyjający pogłębianiu wiedzy. Proces tworzenia biblioteki, która ma znaczący udział w budowaniu społeczeństwa wiedzy jest zasadniczym tematem artykułu.

The colleges of higher professional education create a new quality in the local milieu by means of training, educational and cultural activities. Their structures, including the libraries arising in the new research milieu, are subject to many transformations at the simultaneous dynamic development. Good quality means good library-information skills and the climate favourable for increasing the knowledge. The process of creating the library and its significant contribution to building a community of knowledge makes up the essential part of the paper.

Rok 1998 zapoczątkował powstawanie państwowych wyższych szkół zawodowych w Polsce. Zakładane w miejscowościach niemających dotychczas tradycji akademickich, często odległych od tych ośrodków ułatwiają dostęp do kształcenia na wyższym poziomie młodzieży z małych miast i wsi. Przełamują barierę dostępności studiowania.

Jednocześnie uczelnie zawodowe – nauczyciele akademicy, pracownicy i studenci tworzą nową jakość w środowiskach lokalnych i regionalnych poprzez działania edukacyjne, kulturotwórcze i wychowawcze.

Podstawowym celem nauczania realizowanego w uczelniach zawodowych jest przygotowanie specjalistów odpowiadających zapotrzebowaniu lokalnych rynków pracy. Studia te wyróżnia:

- ukierunkowanie branżowe i znaczący udział w programach wiedzy specjalistycznej,
- praktyka – istotny ich element,
- krótszy od akademickiego okres kształcenia 3 – 4 lata.¹

W wyższych szkołach zawodowych podejmują naukę osoby, które ze względów materialnych nie mogą wyjechać na studia do dużych ośrodków akademickich i chcą przede wszystkim zdobyć kwalifikacje pozwalające na podjęcie pracy. Jak dowodzi siedmioletnia już praktyka, kształcenie w uczelniach zawodowych nie ogranicza się do przygotowania studentów do pracy zawodowej, ale realizowane jest w szerszym zakresie. Wielu absolwentów studiów licencjackich i inżynierskich kontynuuje naukę na poziomie magisterskim, podejmując studia w systemie zaocznym.

Realizację kształcenia w szerszym kontekście, uwzględniającym rozwój osobowy, zawodowy i kulturalny wspomagają w sposób istotny biblioteki powstające w nowych ośrodkach uczelnianych. Dostęp do literatury bywa bardzo istotnym problemem w miejscowościach nieposiadających tradycji akademickich.

1. Organizacja Biblioteki PWSZ w Elblągu

Jednocześnie z powstaniem uczelni zawodowej w Elblągu powołano do życia bibliotekę uczelnianą. Biblioteka powstała na bazie zasobów bibliotecznych dawnego Kolegium Nauczycielskiego, Kolegium Języków Obcych oraz filii Wydziału Mechanicznego Politechniki Gdańskiej, które wcześniej działały w Elblągu a w 1998 roku weszły w skład struktur uczelnianych jako Instytut Humanistyczny, Instytut Języków Obcych i Instytut Politechniczny. Dlatego już w pierwszym roku istnienia zasoby biblioteczne liczyły ponad 40 000 voluminów.

Mimo całkiem dobrej bazy – jak na początek – w pierwszym okresie istnienia głównym celem bibliotekarzy była jak najlepsza organizacja warsztatu bibliotecznego i informacyjnego.

Biblioteka mieściła się w trzech oddziałach a każdy obsługiwany był przez jedną osobę co oznacza, że wszyscy zajmowali się obsługą, organizacją zbiorów i udostępnianiem, nie wyłączając dyrektora Biblioteki. Priorytetem było i jest nadal udostępnianie i informowanie czytelników w sposób wszechstronny i na coraz wyższym poziomie.

W ciągu siedmiu lat istnienia Uczelnia rozwijała się bardzo dynamicznie. Poszerzono ofertę edukacyjną – w Instytucie Politechnicznym powstała nowa specjalność – Ochrona Środowiska, powstały nowe Instytuty – Ekonomiczny i Informatyki Stosowanej.

---

¹ Wójcicka M.: *Kształcenie dla społeczeństwa wiedzy*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” Z. 1/23, (2004), s. 86.

Nabór studentów zwiększył się kilkakrotnie. Liczba 1 200 czytelników wzrosła do 4 200. ... a Biblioteka? – jak tylko zaczyna łąpać oddech to po to, żeby ruszyć do jeszcze szybszego biegu zmuszona – nie bez satysfakcji – do nadążania za ciągłymi zmianami w programach i potrzebami czytelników.

Zmiany organizacyjne na Uczelni spowodowały połączenie bibliotek Instytutu Humanistycznego i Instytutu Języków Obcych w jeden oddział biblioteczny, który zajmuje się głównie obsługą czytelników utworzonego Instytutu Pedagogiczno-Językowego. Obecnie na Bibliotekę Uczelnianą składają się dwa oddziały – wyżej wspomniany oddział w Instytucie Pedagogiczno-Językowym i oddział w gmachu Instytutu Ekonomicznego i Politechnicznego, który obsługuje również studentów Instytutu Informatyki Stosowanej.

Współpracujemy z Biblioteką Techniczną Elbląskiego Stowarzyszenia Rozwoju Szkolnictwa Wyższego prowadząc wspólnie politykę gromadzenia zbiorów.

Pozwala to na poszerzenie oferty w zakresie udostępniania zbiorów dla pracowników naukowych i studentów naszej Uczelni.

Zbiory liczą obecnie ok. 70 000 voluminów.

W 2001 roku zobligowano Bibliotekę do utworzenia Archiwum Uczelni, które zgodnie z założeniami statutu wchodzi w jej strukturę. Sprostaliśmy i temu zadaniu, zatrudniając osobę z odpowiednimi kwalifikacjami do prowadzenia archiwum – ale na stanowisku bibliotekarza pełniącego obowiązki archiwisty.

Biblioteka zatrudnia sześć osób – cztery z wykształceniem wyższym (magisterskim), jedną z wykształceniem wyższym zawodowym (inżynierskim) i jedną z wykształceniem średnim (obecnie studentkę bibliotekoznawstwa).

Nadal znajdujemy się w sytuacji pełnej dyspozycyjności. Wprawdzie zakresy wykonywanych zadań wykryzalizowały się, ale w okresach wzmożonego ruchu czytelników wszyscy bibliotekarze zaangażowani są w działania związane z wyszukiwaniem i udostępnianiem informacji. Zmuszeni jesteśmy wówczas do odkładania prac wewnętrznych „na później” i poświęcania całego czasu naszym odbiorcom.

Dzięki współpracy z Biblioteką Główną Politechniki Gdańskiej – darczyńcą bibliotecznego systemu komputerowego APIS-ZB, opracowaliśmy już ok. 70% zasobów bibliotecznych w formacie US MARK i udostępniamy katalogi komputerowe w oddziałach bibliotecznych.

Dzięki zaangażowaniu informatyka współpracującego z naszą Biblioteką udostępniamy katalog biblioteczny na stronie Internetowej <http://www.bu.pwsz.elblag.pl> i <http://www.bibl.pwsz.elblag.pl>, który zawiera ok. 11 000 rekordów.

Czytelnicy posiadają też dostęp do komputerowej bazy informacji prawniczej Lex Delta oraz Internetu.

W tym miejscu chcę podkreślić, jak duże znaczenie dla rozwoju „młodej” biblioteki ma dobra współpraca z bibliotekami o ugruntowanej pozycji oraz entuzjazm bibliotekarzy i osób z nami współpracujących.

Powstawanie nowych Instytutów zapoczątkowało proces organizowania księgozbioru dla nowych specjalizacji. Początkowo były to zakupy podstawowych pod-

ręczników a obecnie literatury bardziej specjalistycznej. Ciągłe skupiamy się i kierujemy środki finansowe na uzupełnianie i wzbogacanie księgozbioru. Dlatego współpraca z biblioteką tej rangi, jaką jest Biblioteka Politechniki Gdańskiej, na etapie tworzenia i organizowania Biblioteki PWSZ w Elblągu, okazała się nieoceniona. Umożliwiła bezpłatne szkolenia bibliotekarzy w zakresie komputerowego opracowywania zbiorów, a następnie skomputeryzowanie księgozbioru i udostępnienie katalogu komputerowego w oddziałach bibliotecznych.

Informatycy zatrudnieni w Bibliotece Politechniki Gdańskiej sprawują pieczę nad przekazanym nam systemem komputerowym i w miarę potrzeb dostosowują go do specyfiki naszego księgozbioru.

... A że „apetyt rośnie w miarę jedzenia” poczuliśmy głód bardziej powszechnego udostępnienia katalogu bibliotecznego i dlatego we własnym zakresie zaprojektowaliśmy i zawiesiliśmy w Internecie stronę prezentującą zasoby biblioteczne.

Plany rozwoju naszej Biblioteki zakładają udział w pracach Trójmiejskiego Zespołu Bibliotecznego, który już wdraża system VTL S VIRTUA w bibliotekach należących do konsorcjum. W październiku 2003 roku system ten został uruchomiony w Bibliotece Głównej Politechniki Gdańskiej i umożliwia wyszukiwanie oraz rezerwację materiałów bibliotecznych poprzez strony www. Udział naszej biblioteki w realizacji tego projektu będzie wiązał się z całkowitą wymianą sprzętu komputerowego, kosztami serwisowania, maintenance'u, administrowania bazą wspólną. Oczywiście, nieodzowne będzie szkolenie bibliotekarzy również w zakresie współkatalogowania w bazie Narodowego Uniwersalnego Katalogu Centralnego NUKAT.

Ambitne planowanie jest konieczne, żeby istniał poważny bodziec do ciągłego doskonalenia siebie, rozwoju placówki, podnoszenia jakości pracy i usług. Funkcjonowanie biblioteki w ugruntowującej swoją pozycję, ciągle jeszcze zmieniającej się i prężnie rozwijającej uczelni podporządkowane jest w pełni tym czynnikom. Jednocześnie, mając na uwadze zmiany zachodzące we współczesnym bibliotekarstwie, mamy świadomość tego, że biblioteka winna być wyposażona w nowoczesny sprzęt komputerowy, wykorzystywać technologie informacyjne, aby stwarzać warunki do przetwarzania informacji – będzie przecież, a jest to proces postępujący niezwykle szybko i nieunikniony, multimedialnym centrum informacji.

Przygotowujemy się do pełnienia roli pracowników informacji. Od naszego profesjonalizmu zależy przecież jakość usług świadczonych w bibliotece. Systematyczne uzupełnianie wiedzy i szkolenie umiejętności w zakresie poruszania się w świecie nowoczesnych źródeł informacji jest powinnością wszystkich pracowników biblioteki.

Wymagania czytelników wobec biblioteki wzrastają z roku na rok. Techniczna znajomość warsztatu jest umiejętnością cenną, ale już niewystarczającą.

Odbiorcy oczekują od nas pomocy merytorycznej a to znaczy, że musimy posiadać:

- dobrą orientację w szeroko pojętej wiedzy,
- umiejętność logicznego kojarzenia faktów i cechę, której chyba nie sposób nauczyć się na kursach,
- komunikatywność i chęć dzielenia się wiedzą i umiejętnościami z odbiorcą.²

Trudno byłoby przecenić znaczenie stałego kontaktu i wymiany informacji między bibliotekarzem a czytelnikiem. Bez cennych wskazówek wykładowców i reagowania na potrzeby studentów nie zbudowalibyśmy dobrego księgozbioru naukowego. Bez wsparcia bibliotekarzy czytelnicy często czuliby się zagubieni w powodzi informacji.

Gwarancję dotarcia do poszukiwanej wiedzy dają:

- zgromadzenie odpowiedniego księgozbioru,
- dobra jakość opracowania i indeksowania,
- umiejętne wyszukiwanie.³

Wiedza abiturientów na temat możliwości wykorzystania warsztatu informacyjnego biblioteki do samodzielnego poszukiwania materiałów informacyjnych, ich selekcji i wyboru jest niewielka. Zauważalny brak przygotowania do korzystania z informatycznych metod wyszukiwania informacji, nieznanostwo źródeł informacji, brak umiejętności korzystania z katalogów bibliotecznych powoduje stres i w początkowym okresie zniechęca studenta do korzystania z biblioteki. Dlatego staramy się już w czasie pierwszego spotkania, a jest to szkolenie biblioteczne dla studentów pierwszego roku, przełamać tę psychologiczną barierę. Przekazujemy informacje podstawowe na temat księgozbioru, warsztatu informacyjnego, możliwości korzystania z usług bibliotecznych począwszy od odnalezienia pozycji w katalogu bibliotecznym tradycyjnym i komputerowym, poprzez wypełnienie rewersu po zamówienie książki. Są to umiejętności wystarczające do poruszania się po zasobach w początkowym okresie studiów.

Wiedzę na temat formułowania trafnych zapytań informacyjnych, możliwości szybkiego i skutecznego wyszukiwania materiałów informacyjnych, umiejętności ich wyboru, obsługi systemów, za pomocą których można dotrzeć do poszukiwanej informacji przekazujemy w czasie codziennej pracy w wypożyczalni i czytelnicy, ale już tylko bardziej wnikliwym użytkownikom.

Staramy się o tworzenie dobrego klimatu w bibliotece, ułatwiającego nawiązanie kontaktu z czytelnikami, sprzyjającego wymianie opinii i poglądów. Pretekstem do lepszego poznawania się, co jest niezwykle ważne przy przełamywaniu stresu, o którym wspomniałam wcześniej, stały się wystawy plastyczne, które prezentujemy w bibliotecznej galerii „Filar Sztuki” oraz spotkania poetyckie organizowane w czytelnicy.

Automatyzacja procesów biblioteczno-informacyjnych ma ułatwiać docieranie do wiedzy, komputery są tylko narzędziem, a to, co zrobimy z całą resztą – specyficzną atmosferą panującą w bibliotekach – zależy tylko od nas.

² Stachowska-Musiał E.: *Bibliotekarz – zawód o wielu obliczach W: Zawód bibliotekarza dziś i jutro*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji Nałęczów 18 – 20 września 2003. Warszawa: SBP, 2003, s. 88.

³ Tamże.

2. Ku społeczeństwu wiedzy

Często spotykam się w pracy i literaturze z wątpliwościami na temat zasadności istnienia bibliotek w tradycyjnym kształcie, na temat funkcjonowania biblioteki w potocznym rozumieniu – jako instytucji wypożyczającej książki... i jest w tym wiele racji. Funkcjonujemy w społeczeństwie, które potrzebuje informacji w coraz większym zakresie. Zadaniem bibliotekarzy jest gromadzenie, organizowanie i udostępnianie informacji odpowiadającej zapotrzebowaniu, a zapotrzebowanie nie ogranicza się do poszukiwania książek i czasopism na zadany temat, ale coraz częściej narzędzi do wyszukiwania i odczytywania informacji. Ale istota tego problemu polega głównie na wartości i przydatności informacji udostępnianej w sieci oraz umiejętności jej wykorzystania.

Przekonanie, że informacja jest ważniejsza od teorii i światopoglądu, zbieranie informacji samo przez się wiedzie do kompetencji a nawet mądrości, a umiejętność poruszania się w polach pakietów z informacjami jest ważniejsza niż znajomość klasyki naukowej, filozoficznej czy artystycznej⁴ jest zgubne. Uświadamianie, szczególnie młodym odbiorcom, tej prawdy jest ważnym wyzwaniem dla nowoczesnej biblioteki i priorytetowym zadaniem dla jej pracowników. Nasze zachowania i działania, w tym także kulturalne, powinny wskazywać na wartość edukacji humanistycznej, bez której nie sposób formować społeczeństwa wiedzy.

Z pewnością łatwiej jest realizować tę misję w bibliotekach mniejszych, gdzie czytelnik nie jest anonimowy a kontaktu z nim nie zakłócają wszechobecne komputery.

Tworzenie biblioteki w kształtującym się, nowym środowisku naukowym wiąże się z dużą odpowiedzialnością. Ideałem byłoby zacząć dobrze, wyznaczyć cel i nie popełniać błędów. Świadomość możliwości, jakimi dysponują biblioteki akademickie wyznacza kierunek działań. Współpraca i stały kontakt z dużymi ośrodkami i środowiskiem jest bardzo ważna, pozwala na poznawanie przemian i dynamicznego rozwoju polskiego bibliotekarstwa.

Praktyka, kontakt z czytelnikiem dają obraz reakcji odbiorców na zachodzące przemiany – od zagubienia w „szumie informacyjnym” po euforię nad łatwym dostępem do informacji, który, niestety, zbyt często mylony jest ze zdobywaniem, pogłębianiem wiedzy.

Zrozumienie potrzeb użytkownika, zapewnienie mu łatwego dostępu do usług to główne zadania każdej biblioteki i... każdej placówki usługowej. Biblioteka skomputeryzowana, multimedialna, wyposażona w szybki dostęp do zasobów sieci Internet to jeszcze zbyt mało, aby jakoś jej pracy ocenić dobrze.

---

⁴ Goćkowski J., Machowska K.M.: *Wiedza i informacja w nowoczesnym społeczeństwie – przyczynek do dyskusji o społeczeństwie wiedzy* „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” Z. 2/22, (2003), s. 102.

Od wieków biblioteki były miejscem spotkań, refleksji, pogłębiania wiedzy i studiów. Pełniły rolę kulturotwórczą i edukacyjną.

Jedna z definicji jakości mówi o osiągnięciu jej poprzez utrzymywanie wysokiego poziomu zaspokajania obecnych i przewidywanych potrzeb użytkowników wszystkich placówek biblioteczno-informacyjnych.⁵

Federico Mayor „przepowiadając” przyszłość świata pisał: *...edukacja powinna godzić na wszystkich poziomach informację i refleksję. W ten sposób narzędzie (Internet i nowe technologie) powinno nas stale odsyłać do treści (książka, wiedza), treść do funkcji (edukacja, wyposażenie w wiedzę), funkcja zaś do misji (promowanie pokoju, praw człowieka, demokracji).*

*Między tymi elementami zachodzi stała i powtarzająca się interakcja: przede wszystkim edukacja nie może, nie byłaby w stanie, oprzeć się tylko na narzędziach – niezależnie od tego, czy tym środkiem dydaktycznym byłby Internet, podręcznik szkolny, czy tablica szkolna.*⁶

Przewiduję, że potrzeba spotkania z książką, bibliotekarzem, pisarzem i artystą przetrwa co najmniej tak samo długo, jak potrzeba wykorzystania komputera do poszukiwania informacji – chociaż, być może w początkowym etapie powszechnej informatyzacji nie uświadamiamy sobie w pełni tej oczywistej prawdy.

Zaspokajając obecne i przewidując potrzeby czytelników zmierzamy do zbudowania biblioteki przepełnionej informacją, literaturą, sztuką i czytelnikami, którzy będą chcieli w jej murach pogłębiać wiedzę i spędzać czas.

Bibliografia

- [1] Głowacka E.: *Studium zastosowania kompleksowego zarządzania jakością (TQM) w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej* Toruń: Wydaw. UMK, 2000
- [2] Goćkowski J., Machowska K.M.: *Wiedza i informacja w nowoczesnym społeczeństwie – przyczynek do dyskusji o społeczeństwie wiedzy* „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” Z. 2/22, (2003), s. 88-108
- [3] Mayor F.: *Przyszłość świata* Warszawa: Fundacja Studiów i Badań Edukacyjnych, 2001
- [4] Stachowska-Musiał E.: *Bibliotekarz – zawód o wielu obliczach* W: *Zawód bibliotekarza dziś i jutro*. Materiały z ogólnopolskiej konferencji Nałęczów 18-20 września 2003. Warszawa: SBP, 2003, s. 81-89
- [5] Wójcicka M.: *Kształcenie dla społeczeństwa wiedzy* „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” Z. 1/23, (2004), s. 84-103

---

⁵ Głowacka E.: *Studium zastosowania kompleksowego zarządzania jakością (TQM) w bibliotekoznawstwie i informacji naukowej* Toruń: Wydaw. UMK, 2000, s. 16.

⁶ Mayor F.: *Przyszłość świata* Warszawa: Fundacja Studiów i Badań Edukacyjnych, 2001, s. 319.